Bojtor István: ERDÉLYI KRÓNIKA

MB
184.140

Bojtor István

ERDÉLYI KRÓNIKA

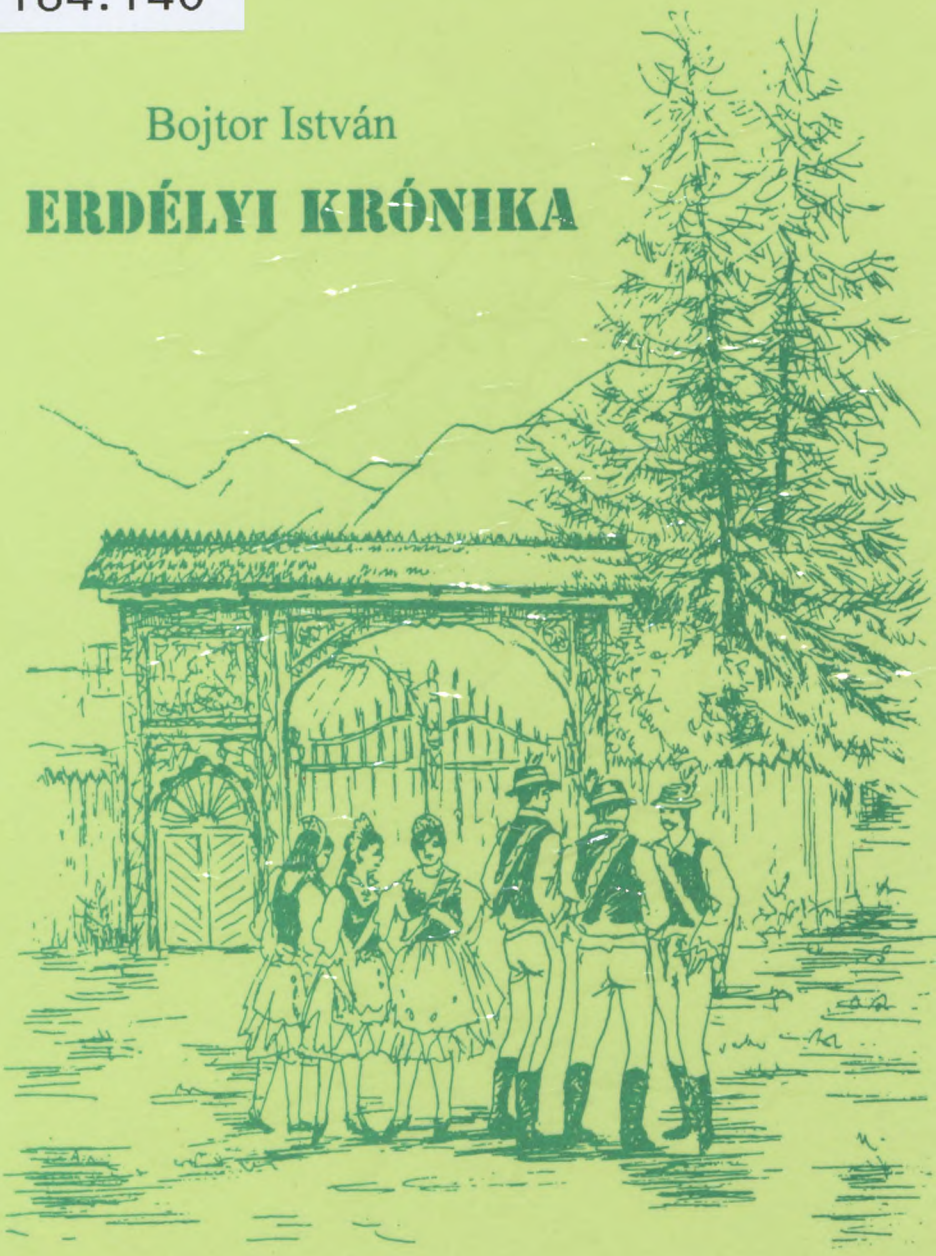

Bojtor István

Erdélyi krónika

A Chronicle of Transylvania

Az illusztrációkat és a reprodukciókat készítette:
KISS LÁSZLÓ

A könyv borítóján: *Székely fiatalok*
SZABÓ ANDRÁS
rajza

A kiadást gondozta a
KAZINCZY FERENC TÁRSASÁG

Felelős kiadó:
FEHÉR JÓZSEF,
a Kazinczy Ferenc Társaság elnöke

ISBN 963 85293 8 5

MB 184140
2002

Bojtor István

Erdélyi krónika

Pillanatképek
Erdély múltjából, jelenéből és jövőjéből

Sátoraljaújhely
2001

Lektorálta:

DR. HERMÁN JÁNOS

és

DR. HŐGYE ISTVÁN

Előszó

Az *Erdélyi krónika* címet viselő könyv, *Bojtor István* tiszteletes úr alkotása igen érdekes olvasmány. A szerző jó rálátással az erdélyi viszonyok alapos ismeretéről tesz tanúbizonyságot. Alkotásában Erdély bonyolult társadalmi, gazdasági, kulturális, sajátos sok nemzetiségű együttélési viszonyaiba történelmi adattárral vezeti be az olvasót.

Erdély egyike azoknak a közép-kelet-európai zónáknak, tartományoknak, ahol a kultúrák és civilizációk találkoznak, nemegyszer ütköznek, de legtöbbször békésen, zavartalanul fejlődnek egymást kiegészítve. A kölcsönhatások érdekessé, sokszínűvé alakítják, vonzóvá teszik lakóinak, nemzeti közösségeinek életét. A békés, alkotó fizikai és szellemi munka. a tolerancia és a kultúra sokszínűsége, a konszociációs társadalom, a nyelvi és vallási pluralizmus Erdély-szerte mindenütt jelen van, a nagyvárosokban és a legtávolabbi periferikus falvakban egyaránt.

Valamikor Erdély népei, falvainak és városainak lakói a lokális és közösségi gondok megoldását az önigazgatás, önrendelkezés alapján biztosították. Ha egy helység népességét három vagy éppen négy nemzeti, nyelvi, kulturális közösség alkotta, a maguk köréből választott tanáccsal igazgathatták mindennapi társadalmi életüket. A szászok, székelyek évszázadokra visszamenően autonómiával bírtak. A vallási sokszínűség Erdély egyik legjellegzetesebb vonása. A legtöbb településen fellelhető a római katolikus, a görög katolikus, az ortodox, a német és magyar evangélikus, a magyar református és unitárius vallás. A nagyobb helységekben, városokban a zsinagógák, mecsetek s az örmény templomok is felsorakoznak mellettük.

Bojtor István könyvének második része tizenhat év barangolását rögzíti. Címe találó. *Erdélyi útinapló.* Nem hiányzik belőle a kalandos, veszélyeket rejtegető utazás, a titkos, eléggé ki nem fürkészhető találkozások bonyodalma, veszélyeztetettsége. A szerző nemegyszer fel is tár ilyen eseteket, amikor a hatóságok „megkülönböztetett, előzé-

keny figyelmének" központjába kerültek. Szerencséjük volt, mert a nagyobb bonyodalmakat elkerülték. A kisebbek érdekessé tették kalandozásukat.

Bojtor Istvánnal és két fiatal kísérőjével három esetben találkoztam dr. Hadnagy Csaba hematológus főorvos Táncsics utcai lakásában. Egy ilyen találkozót István részletez „Magyar-román viszony – Király Károly beszél" cím alatt, 1989. augusztusi keltezéssel, Erdélyi János álnév alatt.

Szerzőnk 1989-ben nagyon elővigyázatos volt, amikor a találkozónkról készített följegyzését álnéven küldte el Németh Géza református lelkésznek, Tenke Sándor teológiai tanárnak és Tabajdi Csaba külügyminisztériumi főilletékesnek. Ez az elővigyázatosság eső után köpönyeg. A legnagyobb oltalmat az emberi becsületesség, nemzeti és sorstársi szolidaritás, az együttérzés és felelősségérzet erkölcsi ereje képezte.

Példának okáért dr. Hadnagy Csaba egyike azoknak az embereknek a sok ezer erdélyi magyar elit tagjai közül, akikre a román szekuritáte kivetette hálóját. Tehetséges orvos barátunk a II. világháború után rangos és elismert gyógyszergyárat alapított Marosvásárhelyen. Több tucat fiatalt tanított be a szakmába. A fejlődésnek indult gyógyszergyárat államosították és tönkretették. Hadnagy Csabát üldözték mint kizsákmányoló osztályellenséget. Később megengedték neki az orvosi szakma gyakorlását, s tehetségét kibontakoztatva Románia nemzetközileg is elismert egyik legnagyobb szaktekintélyű hematológusa lett. Írtam róla „Nyílt kártyákkal" című önéletrajzomban,[1] hogy a szekuritáte kényszer-kollaborációra kiszemelt áldozatai néha egy pohár konyak mellett föltárták önmagukat, és dicsekedtek tevékenységüknek fontos mozzanataival. A szekuritáte többször küldte embereit Budapestre fontos megbízatásokkal, s hogy neves politikusokhoz, értelmiségiekhez, állami főtisztviselőkhöz hozzáférjenek, erkölcsi fedezetre volt szükségük. Olyan tekintélyes erdélyi magyarok-

---

[1] Király Károlynak két könyve jelent meg Magyarországon: „*Nyílt kártyákkal – Önéletírás*" (Bp., 1995.) és „*Nyílt kártyákkal – Az önrendelkezés útja*" (Pécs 1999). (*A szerk.*)

tól vittek ajánlólevelet, akik a szakmai utasítást a szekuritáte magas rangú román és magyar tisztjeitől kapták.

Ezek tudatában sem vontam kétségbe soha Hadnagy Csaba barátságát. Tizenkét éven keresztül, üldöztetésem legnehezebb éveiben szoros kapcsolatot tartottam Hadnagy Csabával. Kölcsönösen, rendszeresen látogattuk egymást otthonainkban, családi körben is. Nem tértem ki az olyan találkozások elől sem, mint amilyen volt a Bojtor Istvánnal, Bütösi Jánossal Hadnagy Csaba által szervezett találkozás is. Ezen találkozások felfedését képezhette volna Hadnagy Csaba hangoskodó kutyája, amely felhívta a közös udvar többi lakójának figyelmét arra, hogy Hadnagy Csabának vendégei vannak.

E könyv szerzője bőven illusztrálja, hogy van, létezik az erdélyi kérdés. Egy európai tartomány olyan kérdése, amely megoldásra vár a nagyvilág kibontakozó, globális politikai folyamatában, ez pedig egy európai régió több mint hatmillió lakosa lokális gondjainak, biztonságos fejlődésének kérdése. Mohácstól errefelé, Európa középső és délkeleti részén újra meg újra felbukkan, erőteljesen jelentkezik a nemzetközi porondon – a nemzetközi folyamatok függvényeként – az erdélyi kérdés.

Az erdélyi kérdés a nagyhatalmi politika színterének megoldatlan kérdése. Mindenek előtt külső erőviszonyok játszótere. Erdély népeinek sok évszázados együttélését a külső beavatkozások bonyolították és zavarták meg. Bukarest képtelen volt – akaraterő hiányában – Erdély bonyolult, sokrétű társadalmi, politikai és gazdasági helyzetét kezelni. Az 1990 és 2000 között eltelt tíz év tanulságai is arra utalnak, hogy Bukarestnek esze ágában sincs változtatni az egyneműsítő politikáján. A délszláv válság megoldáshoz közeledik. A vajdasági helyzet demokratikus jogszabályok alapján való megoldása után az erdélyi kérdés hangsúlyozottan jelentkezik.

Magyar szempontból a megoldás sürgető, mivel a bukaresti hatalmi politika pártállástól függetlenül, nyíltan vagy burkoltan föltett szándéka – amit a napi politikában következetesen szorgalmaz – a tömbben élő magyarság, különösen a Székelyföld elszórványosítása. A Székelyföldön a gazdasági függőség a románosítás eszköztárához tar-

tozik. Maros, Hargita, Kovászna megyék gazdasági életének 70 %-a román kézen van.

Az erdélyi, romániai magyarság a Ceausescu-féle román nemzeti kommunizmus évei alatt erőteljes kiszolgáltatottságnak volt kitéve, a román szekuritáte kénye-kedve szerint garázdálkodhatott a magyar lakta vidékeken, a magyar lakosság soraiban. A román kommunista társadalom erősségét, merevségét, hitelét a totalitárius koncepciókon nyugvó ortodox dogma és a polgári nacionalizmus biztosította. A román karhatalom legfontosabb eszköze a félelmet gerjesztő szekuritáte. Erdély féltése képezte és képezi ma is – nyolcvan év távlatában – Románia politikájának gerincét. Ez érthető is annak tudatában, hogy Románia három nagy összetevőjéből, régiójából Erdély a legjelentősebb, s egyúttal a legbonyolultabb. A legnagyobb fejtörést a román politikai hatalomnak Erdély sokszínűsége, domináns európai kultúrája és demokratikus társadalmi hagyománya okozza. Erre a kiívásra Bukarest az egyneműsítési politikával válaszol.

A szekuritáte a volt szocialista tábor országainak legerősebb titkosrendőrsége. Mint minden totalitárius koncepciókra épült államrendszerben a lakosság ellenőrzése és a diktatórikus állammal szembeni lojalitásának biztosítása határozza meg tevékenységének szerepkörét. A román titkosrendőrség kémhálózata, kollaboránsokra alapozott információs rendszere százezrekre tehető. Az ezer lakosból beszervezett hányadot tekintve a magyarok aránya számottevőbb a románokéhoz képest. Különös figyelemnek örvendett a magyar humán értelmiség, és nem utolsó sorban a történelmi egyházak papjai. A beszervezésnek nehéz volt ellenállni. A csapdarendszer jól ki volt építve. Az emberi gyarlóság, az erkölcsi botlások, a szabadszájúság, a társadalmi ranglétrán való előrehaladás vágya, a gyerekek jövője, a külföldön élő rokonokkal való kapcsolattartás, a szakmai előmenetel, a biztonságos munkahely: mindannyi lehetőséget nyitott, előfeltétele lehetett a szekuval való kollaborációnak. Ennek megtagadása a beszervezésre kiszemeltek részéről nem volt kockázatmentes. A kellemetlenségek sorozatát, az üldöztetés veszélyét hordozta magában. Az ellenállók közül sokan, nagyon sokan a nehéz börtönök viszonyaival ismerkedtek meg,

vagyonelkobzásban részesültek, kényszerlakhelyre kerültek, munkatáborok lakóivá váltak. Sokan áldozták életüket a magyar nemzet oltárán.

Egyházaink papjai sem kerülhették el a kollaborációt. Hogy ki meddig ment el, saját emberi küzdő-, átélő- és kifinomult alkalmazkodóképességén múlott. A legtöbb lelkipásztor megtanulta kezelni az ő szekusát. Etetni, itatni kellett, jelentéktelen dolgokban kedvében járni, hosszú, kimerítő vitákba bocsátkozni, félrevezetni őt. Így élte túl az erdélyi magyarság lelkésztábora a Ceausescu-féle nemzeti kommunizmust. Erről nemegyszer meggyőződhettem nagyszámú lelkészbarátomnál tett terepszemlémen. Nem szívesen emlegetek neveket, de Csiha Kálmán, Hermán János, Lestyán Ferenc, Tőkés László csak egy pár azok közül, akiket e könyv szerzője is méltat.

Bütösi János, Bojtor István erdélyi „kalandozásainak" jelentősége túlmutat az egyház pásztorainak szolidaritásán. Nemzeti és erkölcsi összetartó ereje felbecsülhetetlen,

Ez a könyv megérdemli a kedves olvasó fáradságát. Tanulságokban és élményekben gazdag olvasmány.

Sepsiszentgyörgy, 2001. április 9.

Király Károly

Bevezetésül

Az erdélyi kérdés

Magyar népünk 1948 óta háromféle módon viszonyul Erdélyhez. Sokan önmaguknak élnek, közönyösek, nem tudnak és nem is akarnak tudni a szomszéd államokban vagy a széles világon elszórt magyarságról. A közvélemény másik része úgy látja, hogy ne kaparjuk meg a vérző sebeket, mert gyorsítjuk a beteg halálát, az erdélyi magyarság pusztulását. A harmadik azoknak a csoportja, akik szerint nemcsak – például – a vietnami népért vagy az afrikaiakért vagyunk felelősek, hanem az elszakított magyarságért is. Mindig és mindent meg kell tennünk érettük.

És az erdélyiek véleménye? Nagyjából egyezik a magyarországiakéval. Egy részük közönyös. Az érvényesülés miatt is igyekeznek románokkal asszimilálódni. Egy másik rész beletörődött a román propagandába, hogy ők „pozgor", hazátlan nemzet, legfeljebb elmagyarosodott románok, akik csak úgy maradnak meg, ha beolvadnak, vagy kimenekülnek az országból. A harmadik magatartást Kós Károly fogalmazta meg tömören, így: aki elejtette Erdélyt, elesik és el fog esni a jövendőben is. Szerintük Erdély megtartható a magyarságnak történelmi értékeink, hagyományaink, a nemzetközi kapcsolatok ápolásával. A hitvalló keresztyének Krisztus evangéliumára teszik a hangsúlyt: *van* megmaradás, ha teljes szívünkkel fordulunk Istenhez.

Az „Erdélyi krónika" tartalma és műfaja

A könyv három részből áll. Az első Erdély történetének vázlatos áttekintése, egy lineáris hosszmetszet. Csak a történelmi múltunk lényegének ismeretével érthetjük a jelent és építhetjük a jövőt. A második rész vertikális, függőleges keresztmetszet. Bepillantunk az 1974 és 2001 közötti időszak erdélyi politikai, társadalmi és egyházi életébe. A harmadik fejezet a kör leszűkítése, egyetlen pont részletes vizsgálata. Magyarországi és erdélyi fiatalok találkozóiról szól egy olyan korban, amikor hatóságilag szigorúan tilos volt a kapcsolattartás, mert a diktatúra sietett elszakítani egymástól magyarokat és a keresztyéneket. Ennek ellenére 1974 és 1990 között évenként szerveztük alkalmainkat Visky Ferenc, Szabó Árpád, Dobri János, Nagy András lelkészek tanácsával és segítségével. A személyes kapcsolat még az Internetnél és mobil telefonnál is szükségesebb! Táborozásaink célja, hogy fiatalok hitre jussanak Krisztusban, erősödjenek tudományban és ismeretekben, edződjenek az aknákkal teli harcmezőn.

Az *Erdélyi Krónika* műfajára nézve „látlelet", olyan fénykép, ami az adott pillanatban reális, de a következő percben már változik a rajta megörökített helyzet. Tudományos ismeretterjesztő munka, amelyet személyes élmények hatnak át. A gördülékenyebb olvasás céljából mellőztem a forrásanyag lépten-nyomon való megjelölését. Csak ott hivatkoztam rá, ahol a románok hihetetlenül kegyetlen módszerekkel gyilkolták a magyarokat.

MAROSSZENTIMRE

A Krónika célja

Könyvem megírását a következőkkel indokolom: 1. Adatgyűjtés, adatrögzítés, tájékoztatás. 2. A felelősség ébresztése: ne csak igényeljünk javakat és jogokat magunknak embertársainktól, az egyháztól, az állami hivataloktól, hanem vállaljuk a kötelességeinket is. Legyünk készek adni és szolgálni! 3. Bánkódjunk a bűneink miatt, mert a gyalázatos, világszégyen trianoni békediktátum nem csupán a „Magas Nemzetek" súlyos bűne, hanem az atyáinké és a mienk is, amint Nehémiás próféta imádkozta: Uram, *„vétkeztünk te ellened én is és az én atyámnak háza..."* De megígérted, ha megtérünk, akkor ha *„az égnek utolsó szélén volnának is szétszórt gyermekeitek, onnan is összegyűjtöm őket."* (Nehémiás 1:6-11.) 4. Viharos hányattatások, életveszélyek közepette is legyünk jó reménységgel, amint Pál apostol biztatott egy süllyedező hajón. (Cselekedetek 27:22.) Mohácsnál a töröktől szenvedett drámai vereség után, a 150 évig tartó rablások, gyilkosságok, adósarcolás ideje alatt Isten megújulást támasztott, és az evangélium által halálos állapotból is feltámasztotta magyar nemzetünket. Magyarságunk – benne az evangéliumi történelmi egyházak – határon innen és túl élet-halál harcot vívnak. Az egész világ vajúdik. De Jézus szava mindnyájunkra, Erdélyre is vonatkozik, amit Jairus zsinagógafő leányának ravatalánál mondott: *„Nem halt meg, hanem aluszik"* (Lukács 8:50-52.) Ahová Jézust hívják, ahol megjelenik, ott a halottak is feltámadnak!

Irodalmi utalások

Erdély politikai, társadalmi, művelődési, néprajzi, vallási történetéről könyvtárnyi magyarnyelvű irodalom olvasható. A kiadványok száma megsokszorozódott 1990 után. Felsorolok néhány olyan művet, amelyek a kutatók vagy érdeklődők számára ajánlatosak.

Beke György: Atlantisz harangoz. Bp.
Népek nagy romlása román uralom alatt. Bp.
Barcsa István: Erdélyi utakon. Bp.
Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság.
C. Dragan: Istoria Romaniei Bukarest 1994. Fordította Horváth Enikő.
Ellenpontok. Malomkövek között. Géppel írott szamizdat Ceausescu idejéből.
Erdély településeinek nemzetiségi adatai 1850-1941. Bp. 1996.
Erdély Története I-III. kötet. Bp. 1987.
Erdélyből 1962-1989 között Magyarországra csempészett levelek, fényképek, feljegyzések.
Hajdú Moharos József: Magyar Település Tár. Bp., 2001
Illyés Elemér: Erdély változása. München, 1976.
Kós Károly: Életrajz. Bp., 1991.
Kós Károly: Kalotaszegi krónika. Bukarest, 1973.
Kosztin Árpád: Az Erdélyben elkövetett magyarellenes román kegyetlenségek időrendje és leltára. Bp., 2001.
Kőváry László: Erdély régiségei és történelmi emlékei. Kolozsvár, 1892.
Mózes András: Az erdélyi román reformáció kátéirodalma. Bp., 1942.
Murádin Jenő: Gy. Szabó Béla. Bukarest, 1980.
Orbán Balázs: A Székelyföld leírása. Bp., 1985.
Pokoly József: Az erdélyi ref. egyház története. Bp., 1904-5.
Románia. Útikönyv. Bp., 1973.
Szamosközi István: Erdély története. Bp., 1984.
Száraz György: Történelem jelen időben. Bp., 1984.
Rácz István (szerk.): Tanulmányok Erdély történetéből. Debrecen, 1988.
Tőkés István: A Romániai Magyar Református Egyház élete 1944-1989. Bp., 1990.
Tőkés László: Temesvár szellemében. 1996.
Várady Péter Pál – Borbély Anikó: Erdély. Fényképalbum sorozat 1987-től.

Bojtor István

Románia és Erdély

„Sem adományért, sem félelemért hamisat nem írtam.
Az mi keveset írtam, igazat írtam."
(Tinódi Lantos Sebestyén)

A történetírás szempontja és dilemmái

Erdély története az évszázadok során többnyire független a román állam történetétől, mert Erdély a honfoglalástól 1920-ig, Észak-Erdély pedig 1940-től 1945-ig Magyarország szerves része volt. Erdély története Magyarország történetének a része. A román történetírók nacionalista szempontból dolgoznak. Állítják, hogy az a terület évezredek óta román volt. Ezzel szemben a XVIII-XIX. századig a románságnak alig volt szerepe itt. Nincsenek román történelmi dokumentumok, sem ősforrások. Az ország történetét csak magyar, latin és német források alapján lehet megírni, illetve ezzel foglalkozni.

Erdély fekvése

Erdélyország keleti és déli határait a Kárpát-hegyláncolat koszorúja szegélyezi. Északon és nyugaton nincs természetes határ. Olyan mint egy nyitott száj, kiáltás Magyarország felé. Területe 105.000 km^2. Szaporodó lakossága 1975-ben 18 millió. Területét erdők, kitűnő termőföldek, legelők borítják. A föld mélye aranyat, vasat, rezet, szenet, sót, földgázt és más kincseket rejteget. Az évszázados magyar történelemben épült várak, kastélyok, udvarházak úgy csillognak, mint a gyöngyszemek. Éghajlata kiegyensúlyozott.

Dákok

Herodotos történész szerint a Krisztus előtti V századtól Erdélyben a Maros (Maris) folyó mellékén agatirszok laktak, akiket a trákok és a kelták szorítottak ki, őket viszont a dákok győzték le. Krisztus után kelták, szlávok és többségben dákok laktak a Kárpát-medencében. A dákokról Kr. e. 2-től találhatók adatok. Gyakran összecsaptak a római légiókkal, akik kegyetlenül bántak velük. Szétzilálták a dák birodalmat. Akiket a menekülők közül elfogtak, lefejezték. Decebal király öngyilkos lett. Az összecsapások Kr. u. 107-ben római győzelemmel végződtek. A meghódított Dáciát római helytartók kormányozták. Az államrendet sokféle nációból összetoborzott katonaság fegyvere biztosította. Ezt a tényt régészeti leletek igazolják. A világ minden tájáról telepítettek lakosokat provinciájukba. Bár az Imperium Romanum szervezetében alig volt jelentősége Dáciának, mégis hadiutakat építettek oda.

A tartományt 167-170 között barbár betörések és pusztító járványok gyöngítik. Germánok és szabad dákok támadnak római légiókra. Polgári települések elszórtan alakultak, mert a családtagok, iparosok és a hadsereget kiszolgáló kereskedők, a római tisztviselőkkel együtt a katonai táborok, erősségek közelében húzódtak meg. A rómaiak gyűlölték a dákokat megbízhatatlanságuk és ravaszságuk miatt. A gót és dák támadások erősödése miatt Aurelius római császár 271-től kivonta légióit az országból. Követték őket a családtagok, az iparosok, a kereskedők és a tisztviselők. A látszat megőrzésére a Duna vonalától délre alakítanak új Dáciát. A rómaiak által kiürített területeken a helynevek is változtak.

271-től az ország történetéről, birtokosairól kevés régészeti és írásbeli adatunk van. Ezek mind gót eredetűek, és arról adnak hírt, hogy a gepidák között keresztyén misszionáriusok prédikálnak.

Dákóromán elmélet

A tétel. – A dákóromán elmélet a román történetírás és a román nacionalizmus sarkalatos tétele. Klein Ince (Micu Clain) unitus püspök és két társa fogalmazták meg a XVIII. században a románság eredetét (etnogenezis). Az általuk alapított Erdélyi Iskolájukban (Scoala Ardeleana) 1735-től kezdték népszerűsíteni az elméletüket, aminek lényege a következő:

Decebal dák király országa Erdélyben és Havasalföldön (Havaselve, Olténia, Ókirályság) terült el, Máramaros és a Körös vidéke kivételével. Herodotos történetírót hiteles adatok igazolják, hogy Krisztus urunk születése idején dákok és trákok laktak Erdély földjén is. Traianus római császár légiói 105-107 között megverték Decebal királyt és 107-től 271-ig Erdély és Havasalföld az Imperium Romanum tartománya lett.

Kérdés, hogy mi történt a római uralom 164 éve alatt? Erre ad választ Klein Ince Erdélyi Iskolája. Szerintük a hős dák nép a havasok védelmébe menekült, illetve leányaik házasságra léptek a római légionáriusokkal. A bátor római férfiak és életre való dák leányok kapcsolatából született meg és szaporodott el az új, tetterős román nép.

A barbár hordák állandó támadásai, továbbá politikai, gazdasági és társadalmi nehézségek miatt a római légiók 271-ben kivonultak Erdélyből, de a rómaiak és dákok összeházasodásából született új „román" nemzetállam Erdély földjén maradt és fölvirágzott. De hogyan? Mert a Krisztus után 300-tól 1200-ig terjedő közel ezer esztendő fehér folt a román történelemben. Nincsenek róla adatok. Éppen ezért a román tudósok legsürgősebb,

legfontosabb feladata, hogy az évezrednyi eseményeket kikutassák, feldolgozzák és a román történelembe építsék.

Az ellentételek. – A dákóromán elméletet a kelet- és nyugat-európai, valamint az észak-amerikai tudósok többsége kétségbe vonja, sőt a következő tények miatt tagadja.

Történelem. – Közel egy évezredről, vagyis 271-1200 közötti időben semmi hiteles adat nincs arról, hogy Erdélyországban elenyésző számban is románok laktak volna. Más nemzetiségűek igen, főleg szlávok, amit a tőlük örökölt szavak is bizonyítanak, pl. kenéz, vajdaság, zsupán, Moldva stb. Semmi remény arra, hogy a hiányzó ezer éves történelem régészeti adatait, dokumentumait valaha is megtalálják, mert ilyen nincs.

Etnogenezis. – Történelmi tény, hogy 105-től kezdve Erdély a római birodalomhoz tartozott. Történelmi tény az is, hogy a légiók többségét nem rómaiakból, hanem különféle germán, frank, görög, egyiptomi, zsidó stb. népfajokból toborozták össze. Ez a katonaság nem volt tisztán nemes római. Hódításuk célja nem az volt, hogy valamelyik provinciában egy új népfaj nemzői legyenek, hanem megsarcoltatták a legyőzötteket. Legfontosabb feladatuk az adó behajtása volt, ezért építették ki a kereskedelmi és római állami apparátust. Harcászati, politikai és anyagi küldetésük volt. Előfordulhatott nemi kapcsolat, de római katonának tilos volt összeházasodni a legyőzött nép leányaival. A behajtott jövedelmet és hadizsákmányt folyamatosan szállították Rómába. Az Imperium Romanum 400 éves fennállása idején sehol sem erőltette a latinizálódást, és sehol sem fordult elő az akkori világban olyan „keveredés", amiben római katonák nemzése által egy új népfaj született volna. Más a felszívódás, beolvadás, azonosulás (asszimiláció) és más az egybeolvadás (konfluencia), amikor két népfaj összeházasodásából egy harmadik nemzet születik. A római haderőt nem azért vezényelték Dáciába, hogy új népfaj nemzői legyenek, hanem a hadizsákmányért.

Nyelvi, irodalmi problémák. – A román nyelv nem Dáciában, hanem a Balkánon alakult ki. A X. és XI. század krónikásai szerint ez a pásztornép ószláv nyelven beszélt, és az értelmiségiek cirill betűkkel írtak, amelyek egyáltalán nem római eredetűek. A román nyelvből hiányzik a latin archaizmus. Szerkezetileg az albánokhoz állnak legközelebb, akikkel a faji és alkati rokonság is kimutatható. Szimbiózisban éltek velük, amit az albán ere-

detű szavak sokasága is bizonyít. Sem a franciáknál, sem az olaszoknál nem mutatható ki román nyelvi keveredés. A XVI. században kibontakozó protestantizmus hatása nyomán szűnt meg a cirill betű és helyébe lépett a latin. Csak a XVIII. és a XIX. században tűnik el végleg a cirill; és görög-török, francia-latin, valamint a szláv keveredéséből alakul ki a román nyelv, amit román etnográfusok „tájjellegű olasz beszédnek" mondanak. A Római Birodalom idején csupán a katonaságnál, közhivatalokban és kereskedelemben beszéltek latinul. A legyőzött népek általában saját nyelvüket használták azért is, mert utálták a győzteseket. A bevándorolt vagy betelepített lakosságnak kis töredéke beszélt latinul, de gyakoribb volt a görög. Krisztus apostolai sem latinul, hanem görögül írták az evangéliumokat. A légiók kivonulása után a hozzájuk tartozó védtelen lakosság is elhagyta az országot. Egy államhatalom legyengülése vagy bukása kivándorlást von maga után. Luther Márton Kátéját cirill betűkkel nyomtatták ki 1544-ben Nagyszebenben, ez volt az első román nyelvű könyv. János Zsigmond magyar király rendeletére 1564-ben román nyelvű bibliai műveket adtak ki. A magyarázatos Evangélium és a román Ágenda, háportoni Forró Miklós költségén – s talán az ő fordítása alapján – jelent meg. Rákóczi György erdélyi fejedelem 1648-ban az Új Testamentumot nyomtatta ki románul. Az itt felsoroltak a román nyelvű irodalom első termékei. Orbán Balázs néprajzkutató és író, Székelyföldön Énlaka községben 1668-ból származó őszékely (hun-szkíta) írásra bukkant. Román nyelvű irodalmi emlék, dokumentum, régészeti adat az első félezredből nincs.

Földrajzi nevek. – Nagyenyed és Torda között Árpádkori települések sorát tárták fel (Marosgombás, Marosdés, Felvinc stb.). Ha románság lakott volna itt először, akkor a magyarok vették volna át tőlük a helyneveket. Fordítva történt, mert a magyar helyiség és család neveket románosították. Erdély folyóinak nevei nagyon régi eredetűek. Az Olt, Maros, Szamos, Körös, Tisza, Temes, Duna elnevezéseket a rómaiak egyszerűen átvették és használták is, tehát ezek nem a későbbi „dákóromán" nemzetségtől származnak. Erdélyben nincs román eredetű város név. (Brassó nevét kereszteltek át Ceausescu pártvezér idején Orasul Stalinra) A város = oros szó is magyar eredetű. Erdélynek román neve sincs, mert „Ardeal" az „Erdély" szó románra fordítása. Latinul Transsylvania, aminek jelentés: túl az erdőn. Tehát Magyarországról nézve, túl az erdőn fekszik az erdőkkel borított Erdélyország.

Kultúra. – Dél Erdélyben a román népi kultúra a balkáni etnikumok hagyományait vitte tovább az építészetben, gyapjúból szőtt ruházatban, balladákban, étkezésben stb. Az egyházi ikonokat Olténia (Havasalföld) szerzeteseitől kapták és használják a mai napig. Ezzel szemben a honfoglalástól kezdve csak a magyar népi kultúra, építészet és ruházkodás hagyományaival találkozunk.

Vallás. – A római katolikus egyházi szertartás a keresztyénség kezdetétől latin nyelven folyt és napjainkig látszik benne a latin hatás. A Kárpát-medencében letelepült magyarság kapcsolatban volt Bizánccal, de már a honfoglalás előtt, nyugati befolyás miatt, első István királyunk és népe a nyugati keresztyénséghez csatlakozott. A magyar korona két részét Rómából és Bizáncból kaptuk. Ha a román nép római és dák keveredésből született volna, akkor természetesen a nyugati, a római keresztyénséghez kötődött volna. De nem így történt, mert az ószláv, ortodox keresztyénség felől jöttek. Onnan kapták az evangéliumot, keleten találkoztak a keresztyénséggel. Az egyházi szertartásban használt szláv kifejezések és az egyház szentjei is jelzik, hogy a román nép eredete nem nyugaton, s nem Erdélyben, hanem délkelet felé haladva a Balkánon keresendő.

Nézőpont

A történetíró bármennyire törekedik a realitásra, mégsem szabadulhat nézőpontjától. Más az európai és más az észak-amerikai történetírás stílusa és jellemzője. Van marxista és idealista, ateista és keresztyén, kozmopolita és nacionalista, rideg adatokat közlő és szubjektív történetírás. A történész kötelessége, hogy tárgyilagosan, ellenvélemények meghallgatásával, minden szempont és minden adat figyelembevételével dolgozzon.

A következő rövid történelmi vázlatban összehasonlítom a román és magyar történetírás eredményeit. Bőven mutatkoznak különbségek! A tényeket ellentétes módon értékelik Magyarországon és Romániában. Két példával illusztrálom ezt. Tőkés László temesvári református lelkész a korabeli romániai egyházi és világi hatóságok szerint súlyosan áthágta az egyházi és állami törvényeket, olvassuk az 1989. augusztus 14-én dátumozott körlevélben (Nagy Gyula és Papp László püspökök írták alá). Ugyanekkor Magyarországon a televízió Panoráma című műsora nemzeti hősként mutatja be. Tőkés László írásban válaszolja, hogy az egyházi és világi előjárók „sztálini szemléletűek." A másik példa, hogy magyar geográfusok és történészek szerint Erdély a Kárpát-medence elszakíthatatlan része. Földrajzilag és tör-

ténelmileg összetartozik. Román geográfusok és történészek szerint a Kárpátok vonulata egy várhoz hasonlít és Románia középpontjában a Kárpátok hegyei magasodnak. Mi okozza a vélemény különbséget? Egyrészt az elfogult önérdek, másrészt a tudás hiánya. „Mert rész szerint van bennünk az ismeret." (I. Korinthus 13:9.)

A magyar történetírók tudományos tárgyilagosságra törekednek. A román történetírókat a „nemzetiségi kérdés megoldása" jellemzi. De hogyan oldhatók meg a nemzeti kérdések például Afrikában, Indiában, Skóciában, vagy a Balkánon? Asszimilációval, kitelepítéssel, elnyomással, háborúval, „etnikai tisztogatással", vagy a történelem átírásával, hamisításával és az emberek dezinformálásával? A „békés egymás mellett élés" csak ott valósulhat meg, ahol az emberi szívek Krisztus által megbékültek Istennel és egymással. A kisebbségi kérdés akut tövise a történelmünknek.

A következő vázlatos gondolatsor történelmi, irodalmi, művelődési, régészeti adatokra és írásokra épül. Tudományos ismeretterjesztő munkámban az olvasmányosság céljából ritkán hivatkozom forrásmunkámra. A román történetírás a román-magyar kapcsolatokat veszi figyelembe, a románságot állítják a középpontba és degradálják a magyar történelmi adatokat. Szerintük évszázadokon át csak a románságnak volt szerepe Erdélyben. Ezért kötelezték 1950 után az Erdélyben lakó magyar tudósokat, hogy munkáikban ne használják sem az „oláh" sem a „Magyarország" szavakat, és töröljék a magyar nemzetiségre vonatkozó adatokat. Erdélyben ugyanis – a hivatalos álláspont szerint – magyar etnikum nincs, csak „elmagyarosodott románok" vannak. Útleírásaik egyáltalán nem, vagy alig jegyzik a magyar történelmi emlékeket. Ez a román szemléletmód jellemző az 1990-ben történt forradalmat követő időkre is. Harc folyik a magyar nyelvű helységnév-táblákról. Leverték vagy leszedették azokat (pl. Marosvásárhelyen és vidékén), még akkor is, ha a lakosság nagy többsége magyar anyanyelvű. Érdekes, hogy az angol feliratok Romániában is gomba módra szaporodnak.

Hunok

Az Erdélybe települt hunok és avarok a magyar nép ősei.

A hunok zömök testű, villogó szemű vezére, Attila király (434-453) szerette a harcot, és jól értett a politikához. Seregei 395 táján tűntek fel az Aldunánál, a Havasalföldön és Erdélyben. Településeiket bizonyítják a Szászsebesen és Marosvásárhelyen talált hun sírfeliratok. A hun fejedelmek 455-ig szívesen szállásolnak nyaranként Erdélyben, legeltetnek és vadásznak.

Nagy Károly római császár, francia király veri szét a kalandozó hunokat, akiknek maradék többsége a Kárpátok déli csücskébe menekül. Később székelyeknek hívják őket.[2] A székelyek hun leszármazottaknak vallják magukat. A hun birodalom felbomlása után 455-567 között Erdély a gepidák birtoka, amit ugyancsak régészeti leletek alapján tudunk. De szláv fejedelemségek is alakítottak közösséget. Bizonyított tény, hogy a hunok és magyarok ugyanabból a néptörzsből származtak. A rokonságra hivatkozva neves történészek kettős honfoglalásról tanítanak. Szerintük Árpád vezér serege 896-ban hazajött a Kárpát-medencébe, ahol a hun és avar rokonok fogadták őket.

Az avarok (567-803) szívesen tanyáztak a Dunántúl vidékein is. Külsejük, viselkedésük, harcmodoruk azonos volt a hunokéval. Az avarok központja 567-568 táján a Maros és Küküllő völgyén található. A IX. századig együtt éltek a szlávokkal. Az arisztokraták között belviszály dúlt, és a testvérháborúban legyöngült avarokat maguk alá gyűrték a szlávok. A bulgárok 802-804 között csaptak le Erdélyben.

Csángó magyarok

Csángóföld az erdélyi Kárpátok lábaitól kelet felé húzódik a Prut folyóig. A Moldva területén letelepült honfoglalókat csángó magyaroknak nevezik. Ittlétüket bizonyítja a Radostyánban (Radaseni) talált rovásírás. Jászvásár (Iasi) és Bákó (Bacu), Békés, Botos, Forrófalva stb. mind magyar eredetű helységek. Olyan feltételezések is vannak, hogy a kunoktól eredtek, mert a kunok jól értették a magyar nyelvet. Magyar származásukat soha meg nem kérdőjelezték. Népviseletük a régies székely ruházattal azonos.

SZENT ISTVÁN

A magyar állam szervezését egyházfők végezték. Az egyház életét önálló püspökségek irányították. Így kezdődött Magyarországon a keresztyén hit és magyar nyelv szétvá-

[2] *Székely* = őrző, felvigyázó, határőr.

laszthatatlan összefonódása. Erdélyben a római katolikusok és a reformátusok mind magyarok. A reformátust „magyar vallásnak" nevezik.

Az első magyar huszita bibliafordítás csángó földön (Tatros 1466) készült, ami jelzi a magas szellemi színvonalat. 1490 táján székelyek sokasága költözött át Erdélyből a csángóföld gyéren lakott termékeny földjére. Az 1880-as években igyekeztek volna visszatelepíteni őket. Az 1859-es fölméréskor 52.811 magyar római katolikust számláltak össze, akiknek többsége 2000-ben már csak románul beszél. Mai létszámukról pontos statisztika nincs, talán 50 ezer és 100 ezer között mozog. A románok szerint 4.000-5.000 „elmagyarosodott román" él itt. De kik magyarosították el őket, ha csángó földön évszázadokon át csak románok éltek?

Czelder Márton Sárospatakon szerzett lelkészi diplomát. 1861-től szolgált csángóföldön és egy évtizeden át épített templomokat, iskolákat és tanította csángóföld lakosait. Csángóföldön neves magyar néprajz- és népzenekutatók, valamint írók végeztek gyűjtéseket. (Újabban Beke György, Domokos Pál Péter, Farkas Árpád munkái rendkívül értékesek. 1990 óta egyházi és kulturális közösségek hívják őket Magyarországra, hogy bemutassák gyönyörű népdalaikat, táncaikat, hagyományaikat.) A lakosság többsége római katolikus. Jászvásáron működő teológiájukat 1948-ban Gyulafehérvárra telepítették át, s onnan vitték vissza 1951-ben. A magyar nyelvű gyülekezetekben is román nyelvű papok szolgálnak pápai rendelet alapján. 1958-1972 között engedélyeztek magyar nyelvű iskolákat. Beszüntették őket. A tantermek fűtetlenek és korszerűtlenek. Helyenként az orvos és szülésznő gyalog közlekedik. A „megyésítések" és „gazdasági reformok" éveiben átszervezésekkel vagdalták szét az egységes magyar területeket, hogy a román közigazgatáshoz csatolják.

A kommunista érában tilos volt csángóföldre magyar rendszámú autóval behajtani. Németh Géza budapesti református lelkész páratlan történelmi dokumentumot csempészett át Magyarországra. Dr. Csukás Zoltán (Miskolc) 2000-ben több mint 140 külföldi lapnak és 30 ismert nemzetközi kutatóintézetnek küldött tájékoztatást a vallási, társadalmi és politikai szorításban vergődő csángókról. 2001-ben nemzetközi fórumon elfogadták a csángó magyarok létezését. A magyar kormány és más magyar egyházi, társadalmi és művelődési szervek kapcsolata 1998 óta megélénkült velük.[3]

---

[3] Erdélyben 1990 után jelentős számban adtak ki magyar történelmi monográfiákat. Nagyváradon 1993-ban alakult a Műemlékvédő és Történelmi Bizottság

Csángó magyar, csángó magyar
Mivé lettél csángó magyar?
Ágrúl szakadt madár vagy te
Elvettetve, eltemetve.
Egy pusztába telepedtél,
Melyet országnak neveztél.
Most se országod, se hazád,
Csak az Úr Isten gondol rád.

...

Halljuk, még áll Magyarország.
Óh Istenünk Te is megáldd.
Hogy rajtunk könyörüljenek,
S elveszni ne engedjenek.

...

Úr Isten sorsunkon segíts,
Szegény csángót el ne virítsd.

(Czelder Márton feljegyzése)

Erdély történetének vázlata

A honfoglalástól Mohácsig (896–1526)

A honfoglalásról Anonymus: Gesta Hungarorum (1210) című könyvében is olvashatunk. Őseink a Vereckei-szoroson átkelve ereszkedtek alá a Kárpát-medencébe. Létszámuk 300.000-500.000 körül lehetett. Jó előre kikémlelték az országot és lakóit. A szlávok államszervezet nélkül, alacsony szinten éltek, és harc nélkül beolvadtak a magyarok közé, akik hazajöttek. Erdélyben Töhötöm fejedelem volt a vezérük. 896-ban a székelyek örömmel csatlakoztak hozzájuk. Legsűrűbben a Maros folyó vidékén ütötték fel sátraikat. Az 1228-ból való írásos dokumentum bizonyítja, hogy Marosvécsen római castrumot vettek birtokba. Torda közelében építették első váraikat (Szentmiklósvár, Aranyosvár). A Maros és Sebes-Körös folyók völgyén vonultak tovább az alföld felé.

A honalapító magyarság egyik legrégibb temetőjét a kolozsvári Zápolya utcán találták. A feltárt temetők, régészeti adatok igazolják, hogy a honfoglalás után magyarok laktak Erdélyben. Marosgombáson van Erdély első, legrégibb magyar temetője. Az Aranyos völgye felett várfal húzódik; Várfalva, Váralja, Vajdahunyad, Bágyon területén falmaradványokat és honfoglalás korabeli érméket ástak ki. A Maros folyó völgyén 1300-tól sorakoznak magyar települések. Gyulafehérvár magyar régészeti emlékeit 1910-1912-ben találták meg.

Az erdélyi vlachokat III. Béla magyar király (1172-1196) névtelen történésze, Anonymus említi először Gesta Hungarorum (Magyarok cselekedetei) című munkájában, amely a XII-XIII. század fordulóján készült. Többször is előfordul benne a „vlach" (blacus) szó. Román történetírók ennek alapján állították fel azt a tételt, hogy Erdélyben 1100-1200 előtt már vlacusok vagyis románok laktak. A vlachokat Macedoniában említik először. Honfoglaló magyarjaink nem vlachokat, hanem szlávokat, bolgárokat, törököket találtak a Kárpát-medencében. Régészek Apahidánál gepida fejedelmi sírokat tártak fel.

A vlach (oláh) szó azonban nem népfajt, nemzetiséget jelent, hanem foglalkozást. Egyebek között pásztorságot. Ezen kívül még kilenc jelentése van. Tehát a Gesta Hungarorumban olvasható vlachok pásztornépek és nem azonosíthatók a román néppel. Bolgár és rác papok vezetésével délkelet

felől vándoroltak Havasalföldre (Muntenia) és Moldáviába. A Kárpátokon kívül, attól délkeletre alakult ki Vlachia (oláh) fejedelemség. Lakosai hol együtt, hol egymás ellen harcoltak. Az ószláv kereszténységhez tartoztak.

271-től 1200-as évekig a románok erdélyi történetéről nincs okleveles forrás. Egy 1252-ből származó írásban említik, hogy a szászok engedély nélkül használják a vlachok (Terra Vlachorum Olacorum) földjét. Batu kán tatárjainak betörése után (1241-1242) vlachok raboltak Erdélyben. Oláh hegyi pásztorok terelgetik nyájaikat oda, ahol a megritkult lakosok szívesen fogadják őket. A várhatóságok egy-egy kijelölt helyre telepítik a pásztorokat társadalmi szervezés céljából. Fogaras vidékén húzódtak meg nagyobb számmal.

ALGYÓGY ÁRPÁD-KORI TEMPLOMA

Az oláhság 1210 körül már figyelemre méltó csoport a magyar királyság területén. II. Endre (1205–1235) magyar király okleveleiben található először az „oláh" kifejezés. Pásztorok voltak. Az első tatárjárás után számuk gyarapodott. Első államszervezetüket 1324-ben szervezték a Havasalföldön Károly Róbert királysága alatt, kinek Lajos fiát is hűbérúrként tisztelték.

Az oláhság több idegen népfaj keveredéséből alakult nemzetté. Két fő fajtára oszthatók: hegyvidékiek és mezőségiek. A hegyvidékiek (mócok, mokánok, muntyánok stb.) szálas termetű, révedező tekintetű, bizalmatlan személyiségek, akik barátságtalan cselekményre is hajlamosak. A mezőségiek (akik a Szamos és Maros folyók mentére települtek) középtermetű, gömbölyded alakú temperamentumos emberek. A lányok és asszonyok szép arcúak.

Az oláhok saját nyelvükön értekeznek, tartózkodnak az idegen beszédtől és más nemzetiségbeliektől. Általában jóindulatú, türelmes, vallásos és rendkívül babonás, hiszékeny emberek, hamar belevetik magukat a szeszesitalok fogyasztásába. Igen szapora fajta. Ruházatuk célszerű. Az idők folyamán néhol népies művészetük magas fokra emelkedett. Kisebb részük görög katolikus, nagyobb részük keleti ortodox. Az ortodox szó igazhitűt jelent.

MAGYAR VÁRAK ÉS ERŐDÍTMÉNYEK ERDÉLYBEN

Az ortodoxok és a római kötődésűek 1054-ben szakadtak el egymástól. Magyar hatásra az oláhok latinizálódása elkezdődött. A római katolikus egyháztól 1054-ben szakadtak el, s azóta a két világvallás között a szervezeti és dogmatikai különbségek száma növekedett. János Zsigmond magyar király 1561-ben, I. Rákóczi György erdélyi fejedelem 1648-ban még cirill betűvel nyomtatja ki az Újtestamentumot román nyelven.

Háromszék megyében a Zabola és Tamásfalva között emelkedő Tatár-domb alatt lévő sírok tanúsága szerint az 1200-as években igen magas kultúrközösségben székelyek laktak a vidéken Gyula fejedelem kormányzásával. Attila király hunjainak leszármazottai tehát örömmel fogadták a rokon magyarokat. A szabad székelyek önállóan intézték saját dolgaikat, maguk közül választották tisztviselőiket, adót nem fizettek, de táborba szálláskor a király zászlaja alá gyülekeztek. 1563-ig függetlenek voltak a magyar királyságtól.

Államalapító Szent István királyunk (997-1038) a Kárpát-medencében szétterült országát vármegyékre osztotta. Erdélyben a Szamos és Maros folyók között szervezett vármegyéket, amelyek egyházi (esperesi) kerületet is alkottak. Magyarországon az egyház és állam összefonódása István királlyal

MÁRAMAROSI FATEMPLOM

kezdődött. Tíz püspökséget alapított, ezekből egyet Váradon, egyet Gyulafehéváron.

Rabló kunok 1070-ben törtek Erdélyre, akiknek seregét Salamon király Cserhalomnál szétverte. A pásztornép (vlach) bolgár és rác papok vezetésével a XII. század vége felé terelgette nyáját a Déli-Kárpátokon át Erdélybe. Ortodox vallásúak magyar kenézek (vajdák) irányítása alatt.

A szászokat II. Géza király (1146 körül) Flandriából és Németországból telepítette Dél-Erdélybe, akiket a kunok által megtépázott székelyek szívesen befogadtak. Némi adót fizettek és a székely ispánok vezetésével katonáskodtak. Egyházat alapíthattak. Mátyás király ideje alatt szász ispánságok alakulhattak. A különféle helyekről érkezett, különféle nyelvjárású nép az új hazában olvadt össze. Anyanyelvüket, hagyományaikat megtarthatták és szászoknak nevezték őket. Szászsebes műemlék templomában országgyűlést tartottak (1556). Szapolyai Jánost Székesfehérváron temették el. Az 1332-1337-ben készült pápai tizedszedő lajstrom és a feltárt kultuszhelyek alapján ez időben 310.000 magyar, 21.000 szász és 18.000 román lakott e tájon.

Az oláhok az 1300-as évek után beljebb húzódtak Erdély közepe felé, ahol a mohácsi vészig (1526) magyarok laktak többségben. Drakul (= ördög) oláh vajda a törökkel szövetkezve rabolta Erdélyt. Básta Habsburg-vezér kegyetlen zsoldosaival Mihály román vajda szövetkezett, és 1602-ben közösen rombolták le a magyar Torda várost. Ugyanebben az időben törökök és tatárok gyilkolják tömegesen a magyarokat, akiknek üresen maradt házaiba románok költöztek be. A XVI. században Erdélyben 260.000 magyar, 70.000 szász és kb. 100.000 román élt. Akik otthagyták a nyájukat, azok a magyar földesuraknál jelentkeztek munkára, ahol szívesen alkalmazták az olcsó, igénytelen jobbágyokat, és akik nem gondoltak arra, hogy zavaros időben mindig a földesuraik ellen fordulnak.

Nagy Lajos király (1342-1382) Moldvában külön vajdaságot alapított. Hűbérura Havasalföldnek is. Sokszor tartózkodott Erdélyben, innen választotta legjobb hadvezéreit is (Lackfi Endre, Tóth Lőrinc, Tóth Miklós stb.). Az oláhok magyarokkal együtt harcoltak a török ellen, vagy törökökkel a magyarok ellen. Fogaras városát a havasalföldi vajda kapta hűbéri birtokul. (Mátyás király visszavette a vajdáktól; az erdélyi fejedelemség korában Fogaras vára a fejedelemasszonyok birtokában volt.)

Az erdélyi parasztok Budai Nagy Antal, valamint négy magyar és egy román vezetésével 1437-ben föllázadtak a magyar földesurak ellen. Huszita testvériséget hirdettek. Bevették Kolozsvárt, amit a nemesek (1438-ban) visszafoglaltak. I Ulászló király visszaadta Kolozsvár kiváltságait (1444). 1438-ban a Vaskapu szorosán török, oláh, szerb csapatok rontanak Erdélyre, ezért Torda városában megerősítik a három nemzet szövetségét (1438). Magyarok, székelyek és szászok szövetkeznek egymással. Akkor még az oláhok önálló nemzetként szóba sem jöttek.

Vojk (= farkas) szerb származású vezér a Hunyad megyei oláhok kenéze volt. Zsigmond magyar király (Vajda-) Hunyad várával jutalmazta meg katonai vitézségét. Ettől kezdve Vojk helyett a Hunyadi nevet használta. Felesége oláh nemesi családból való Morsina Erzsébet. Fiuk, Hunyadi János Magyarország leggazdagabb földesura és Erdély kormányzója lett (1441-1446). Vagyonát nem csupán saját hasznára, hanem hadseregének fenntartására és fejlesztésére is fordította. Felesége Szilágyi Erzsébet.[4]

HUNYADI JÁNOS

Hunyadi János bátran nekitámadt Murad török szultán seregének és szétverte a fosztogató oláhokat, akik a törökhöz csapódva raboltak. Vlad Drakul (= ördög) oláh vajda irányításával. Hunyadi kormányzó Szeben város alól is elhajtja a törököt. Gyulafehérváron restauráltatja a honfoglaláskor alapított székesegyházat. (Az épületet 1250-ben IV. Béla újíttatta fel.) Erdély kormányzói Gyulafehérváron intézték az önálló fejedelemség ügyeit.

---

[4] Az Al-Dunánál lévő emlékművét 1996-ban (?) rombolták le a románok.

(Az elégetett Dózsa György testének egy darabját 1514-ben a város kapujára szögezték.)

Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet fia, Mátyás, a kemény kötésű tudós, magyar népét szerető és szolgáló uralkodó Kolozsváron született. Királlyá választásakor ezt énekelték Pesten az utcagyerekek:

Mátyást mostan választotta
Mind ez ország királyságra,
Mert ezt adta Isten nekünk
Mennyországból oltalmunkra.

A szigorú adóztatás miatt Veres Benedek összefogott a szászokkal Mátyás ellen. A király hirtelen sújt le rájuk, és békeséget keres. Kenyérmezőn (1479) diadalt ül a törökön.

A szászok autonómiája 1486-ban alakult meg. Egyetemük évszázadokon át lelki-szellemi-tudományos értékeket sugárzott ki. Gazdaságilag föllendültek. A reformáció és humanizmus általuk jutott be Erdélybe. A nagy gazdasági fölemelkedés korszakában, az 1848-as szabadságharc leverése után kelletlenül fogadták a Habsburg-csapatok bevonulását. A Szász Nemzeti Tanács 1919. január 8-án Erdély és Románia egyesülése mellett foglalt állást. A román földreform idején (1921) elveszítették vagyonuk 55 %.át, 1937-ben a maradékot is. Számuk 1930-ban 540 477-re csökkent. 1943-tól a szászokat a német hadseregbe osztották be. A román állam 1945 és 1950 között minden állampolgári joguktól, vagyonuktól megfosztotta őket, tömegeket deportáltak a Szovjetunióba. Az otthon maradottakat kitelepítették ősi házaikból. 1960-tól tízezer márka fejében kivándorolhattak Németországba. Az 1992-es népszámláláskor 119 436 németet írtak össze, ebből szász nemzetiségű kb. 40 ezer. Távozásukkal Erdély egyik értékes darabja semmisült meg. A kiürült falvak, omladozó szász épületek, romos templomok szomorú látványt mutatnak.

MÁTYÁS KIRÁLY

KOLOZSVÁR, MÁTYÁS KIRÁLY SZÜLŐHÁZA

Hunyadi Mátyás halála után a kegyetlen Báthory István került Erdély trónjára. Felújították a magyar, székely, szász szövetséget (Segesvár 1505). A katonai kiadások súlyát a jobbágyságra nyomták, akik városokba igyekeztek, ahol könnyebben boldogultak. Helyükre olcsó oláh munkaerőt fogadtak a földes urak.

Szaporodtak a román települések. A magyaroktól és szászoktól elkülönülten pásztorkodtak. A jól harcoló oláh vajdák nemességet (geréb) kaptak a magyar királytól. Az élre törő oláhok török segítséggel elűzték azokat, akiket a magyar király helyezett méltóságba. A magyar és oláh vajdák gyakran saját népükkel is szembeszálltak.

Dózsa György székely vitéz nyilvános török-magyar lovas tornán egyetlen suhintással vágta le a török tiszt karját (1514. február 28.). Kitüntetését személyesen vette át Budán. Ott bízták meg azzal, hogy a Szentföldön keresztes hadjáratot vezessen. Parasztok özönlenek hozzá, és török helyett a népet nyúzó földesurak ellen fordították fegyverüket. Dózsát Temesváron fogták el, és ugyanott élve megégették. Parasztjait kényszeríttették, hogy az égetett ember húsából egyenek. A szörnyű kivégzés extázisba csapott át. A tömeg Te Deumot énekelt.

Lesz böjtje a nagy lakomának
Lesz új vezér is, új Dózsa
Sebő pajtás, ne köpködj: megvált
bennünket a Dózsa trónja. *(Ady Endre)*

Farkas Árpád erdélyi költő Dózsa történetével a magyarságot szimbolizálja.

...

Se békém, se bűnöm nincsen
Ropogok halotti ingben,
megtöretésem a testé -
pusztítnak tökéletessé
Kutyák a parázsló Holdra
uszulnak torkomra torra.
marnak, hogy vonítsak,
mosolygok - s vonítnak
fenséges fölénnyel látom
gyönyörű felfalatásom. ...

A török és a Habsburg elnyomás (1526–1848)

Mohács mezején Szoliman szultán halálos csapást mért II. Lajos király seregére. A „mohácsi vészt" mai napig sem heverte ki magyar népünk (1526. augusztus 29). Szapolyai (Zápolya János) erdélyi vajda (1526-1540), az ország legnagyobb arisztokratája távol maradt az ütközettől, mert arra számított, hogy II. Lajos elvérzése után magyar király lesz. Így történt. Székesfehérváron koronázták meg. Szövetséget kötött a német ellen a törökkel, mialatt a törökök Petru Rares moldvai fejedelmet uszították a székelyföld ellen. A királyi (német) Magyarország és Erdély között dúló háború békekötéssel végződött (Várad 1538), Szapolyai János feleségül vette I. Zsigmond lengyel király Izabella leányát.

Utána fia, János Zsigmond került Erdély trónjára. Tordán megerősítik (1542) a magyar, a székely és a szász nemzetek unióját. (Tordán 1542-ben, 1544-ben, 1564-ben, 1567-ben, 1568-ban, 1573-ban tartottak országgyűléseket, és a világon először, 1568-ban kimondták a vallásszabadságot. Básta osztrák generális rombolja, Vitéz Mihály román vajda pedig felégeti a várost.)

Mohács után a török benyomult Buda várába (1541), és 150 éven át sanyargatta Magyarországot, valamint Erdély részeit. A török hatalom kiszorítása után Erdélyben már románok éltek többségben. A Habsburg politika egyik oldalon a szászokat és románokat erősítgette, másik oldalon a magyarokat gyöngítette. A reformáció korában ortodox román papok tértek át a református hitre, és 1567-ben megtartották a román reformátusok első zsinatát.

Martinuzzi „Frater" György római katolikus barát, nagyváradi püspök Szapolyai János kancellárja volt. Marosvásárhelyen (1542) közbíró és kormányzó címet kapott. A ragyogó elme, a nagy koncepciójú politikus megerősíti a három nemzet unióját. A Tordára összehívott országgyűlésen (1544) magyarok, szászok, székelyek szövetkeztek egymással. Innen szá-

molják az alkotmányos Erdély megalakulását. A német és a török közötti sziklás szorosban, viharos hullámokon kormányozza Erdély hajóját. Taktikázik. Mohács után a három részre darabolt ország egyesítésére törekedett, hogy német segítséggel űzze ki a törököt, illetve török segítséggel a németet. Magyarország területének legnagyobb harmada Erdély volt. A Magyar Királyság és Erdély képtelen volt összefogni a török kiűzésére. Ferdinánd osztrák király bérgyilkosokkal megölette Fráter Györgyöt (alvinci kastélyában 1551-ben). A török „fájdalmában" bosszút állott a magyarokon „barátjának" elvesztése miatt. Ferdinánd zsoldosai Erdélyben is rabolnak, a román fejedelemségek pedig törökkel szövetkeztek a magyarok ellen. A magyar, török, német villongások korszakában az oláhság létszáma egyenletesen növekedett. Kolozsváron egy utcát oláhnak neveztek (1550 táján). A korszak egyik színes vezéralakja Dávid Ferenc (1520-1579) kolozsvári unitárius püspök és udvari pap. Déva várbörtönében halt meg.

MARTINUZZI GYÖRGY

Báthory István (1571-1586) következett az erdélyi fejedelmek székébe és Lengyelország is királyának választotta. (1575) Két évtizedes nyugalom honolt Erdélyben. Moldva felől az oláh bevándorlás folytatódott. Báthory Kristóf fia, Báthory Zsigmond Erdély, Havasalföld és Moldva fejedelme volt. Vitéz Mihály havasalföldi vajda állt mellé a török ellen. Báthory Zsigmond szabadságot ígért a székelyeknek, de csak megszorítás lett belőle. Gyűlölték. Hatalmát Báthory István unokatestvérének adta át (1599), akire Mihály vajda (Mihail Viteazul) oláh csapatai támadtak. Menekült tőle, de a bosszúálló székelyek megölték és Vitéz Mihály mellé sorakoztak fel.

A Prágában trónoló Rudolf német császár saját fennhatósága alá vonta a Partiumot és Erdélyt (1598). Vitéz Mihály országgyűlést hívott össze Gyulafehérvárra (1599 november). Kinevezte magát a románság első kormányzójának. Törvénybe iktatták a görögkeleti vallást, a kálvinizmust és unitárizmust pedig törölték az engedélyezett vallásokból. Kényszeríti a falusiakat, hogy ugaron maradt földjeiken oláh pásztorok legeltessenek. Fegyveres hatalommal kormányzott. Amikor Básta osztrák generális bevonult Er

MAGYARORSZÁG

A XVI. SZÁZAD VÉGÉN,

A REFORMÁCIÓ

LEGNAGYOBB ELTERJEDÉSE IDEJÉN

délybe, Vitéz Mihályt (Mihail Viteazult) megölette (1607). Engedte, hogy katonái válogatás nélkül gyilkolják az oláhokat és magyarokat. Iszonyatos rémuralom következett. Székely Mózes sereget gyűjtött Básta ellen. A havas alföldi oláhok Básta mellé álltak és leverték a magyarokat (1603). Nyomorúság, szenvedés zúdult Erdélyre. Brassóban emberhúst árultak a piacon.

BOCSKAI ISTVÁN

A végpusztulásra ítélt erdélyi magyarok Bocskai István (1557–1606) mellé gyülekeztek. Nyárádszeredán (1605) fejedelmül választották. Erdélyből kiűzték a fosztogató németeket. A török azért segítette Bocskait, hogy a német ellen fordítsa, ezzel megakadályozza Erdély és Magyarország egyesülését. Bocskai az oláhokat igyekezett Jézus Krisztus követésére megnyerni. Végrendeletében olvasható: „*...meghagyom s írom, szeretettel intvén mind az erdélyi és magyarországi híveinket az egymás között való szép egyezségre. Atyafiúi szeretetre az erdélyieket, hogy Magyarországtól, ha más fejedelemség alatt lesznek is, el ne szakadjanak. A magyarországiakat, hogy az erdélyieket tőlük el ne tasztítsák, tartsák ő atyjokfiainak, és véröknek, tagjuknak.*" A magyar főurak egymást nem kímélve, a nemzet érdekeit mellőzve törekedtek a fejedelmi székbe. A gyönge jellemű Báthory Gábor sikertelenül kormányzott (1608-1613).

Bethlen Gábor a legnagyobb erdélyi fejedelmek közé tartozik (1613-1629, született Marosillyén 1580-ben). Gyulafehérváron gyönyörű reneszánsz, műkincsekkel megrakott palotából kormányozta Erdélyt. Az ország népe tartózkodott tőle, mert a török segítette fejedelmi trónjára. Európában a harmincéves háború tüze lobogott. Bethlen visszaszerezte a fejedelmi tekintélyt. Végtelen tárgyilagossággal kormányzott. Politikai képességeit elismerte Nyugat-

BETHLEN GÁBOR

Európa is. Az ország fejlődését saját vagyonából is segítette. Fejlesztette a művelődést, iskolákat alapított. (Leghíresebb a Nagyenyedi Kollégium.) Bocskai István nyomdokait követte. A mélyen Krisztust hívő fejedelem naponként a Szentírásból merített erőt és tanácsot. Vezérigéje: „*Ha az Isten velünk, kicsoda ellenünk?*" (Róma 8: 31) Reformációt szervez az oláhok között. Levelezik Lucaris Cyrill konstantinápolyi patriarkával, aki hajlott a reformációra. Bethlen rendkívüli érzékkel megáldott, nagyra törő diplomata volt, aki Básta rémuralma után „tündérkertet" varázsolt Erdélyben. Hét felső-magyarországi vármegyét csatolt fejedelemségéhez.

Rákóczi Györgyöt Segesváron választották fejedelemnek (1630–1648). Mint nagy elődei, feleségével, Lorántffy Zsuzsannával együtt követte Jézus Krisztust. Rendszeresen olvasta a Bibliát, és áhítatokat is tartott. A cirill betűs Újtestamentumot oláh nyelven kinyomtatta (Oláh Biblia, Noul testament...). Amíg felesége Fogaras várában lakott, oláh papokat és tanítókat hívatott magához, hogy képezze őket. A református Rákóczi óvatosan politizált. Fia, II. Rákóczi György (1648-1660) szerencsétlenül uralkodott. Meggondolatlan háborút indított Lengyelország ellen. Katonái odavesztek. Török, tatár és oláh fegyveresek rontottak Erdélyre, akiktől vereséget szenvedett. Belehalt sérüléseibe (Szászfenes 1660).

Kemény János úgy látta, hogy a fejedelemség „*boldog időben is súlyos teher... Embernek hazájáért nem méltóságos állapotban, de barompásztori alacsonyságában is kellene szolgálni.*" A török Kemény János helyére az ingatag jellemű Apaffy Mihályt ültette Erdély trónjára (1690–1696). Arra kényszerítette, hogy a törökkel együtt ostromolják Bécset, ahol vereséget szenvedtek (1683). Apaffy átengedte Erdélyt Lipót német királynak és vállalta a súlyos adó fizetést.

Lipót megszüntette Erdély függetlenségét (Diploma Leopoldianum). Kormányzótanács irányította az országot, amit Bécsben felügyelt az Erdélyi Kancellária. Elismerte a magyar, a székely, a szász nemzetek alkotmányos jogait és vallásszabadságát. Erdélyt saját hatalma megerősítésére és a török elleni háborúra használta.

A korabeli históriás így kesergett:

Ó szegény magyarság!
Idegen nemzetre szállott szép országod,
Tőled elvétetett arany szabadságod.

A királyi Magyarországról elűzött magyarok Thököly mellé húzódtak, akit Nagyszeben közelében, Keresztyénsziget (Cristian) református templo-

mában Erdély fejedelmének választották (1690). Megverte a német király seregeit. Szabadságharca gyorsan elvirágzott.

Buda várát 1686-ban szövetséges csapatok (magyar, német, olasz, spanyol, francia, angol, svéd és lengyel) visszafoglalták a töröktől. Magyarország felszabadult a 150 éves török elnyomás alól. Bécs nem állította vissza Magyarország történelmi és politikai egységét. A legyöngült országot tartományként (kolónia) kezelte. De az erdélyiek többsége sem kívánt uniót a nyugtalan Magyarországgal, ahol felelőtlen emberek károsan intézkedtek. A Bécsi Udvar Rabutin generálist küldte Erdélybe, hogy megfékezze a rebellis magyarokat. Az 1687-es országgyűlés elismerte a Habsburg Birodalom örökösödési jogát Magyarországon.

A szövetségek megkötése és szövetségek megszegésének korszaka volt ez. Három dolog jellemezte: 1. Önző egyéni érdek magyarok és németek, köznemesek és főurak között. 2. Erdély vezetői minden áron szerették volna megtartani függetlenségüket: 3. Barát és ellenség, német és magyar, hívő és hitetlen az Isten nevére hivatkozott.

A román szellemi újulás, a nemzeti öntudat az 1700-as években bontakozott ki. A keleti ortodox vallásnak és cirill betű használatának megőrzése mellett szakítottak a szláv hagyományokkal. Folytatódott a latinizálódás, és a vlach, oláh, rumuny nevet románra cserélték.

Az osztrák elnyomással szemben II. Rákóczi Ferenc vállalta a küzdelmet (1703–1711). Gyulafehérváron választották fejedelemnek (1704), Marosvásárhelyen iktatták méltóságába. Eredménytelenül tárgyalt I. Lipót királlyal. Rabutin generális Segesvárra hívott országgyűlést, ahol törvénytelennek nyílvánították Rákóczi megválasztását. Vereséget szenvedett a császáriaktól (Zsibó 1705). Olasz és francia diplomatákkal tárgyalt, akik segítséget ígértek. Csak ígérték. Németellenes szabadságharcában sem a török, sem a római katolikus papság nem állott mellé. A nép is belefáradt a háborúskodásba. Erdély lakossága ez időben 900.000 fő.

„Nagymajtényi síkon letörött a zászló." Rákóczi fejedelem kurucai lerakták fegyverüket. A szatmári béke (1711) amnesztiát biztosított vezérnek és harcosainak, szabadságot ígért Erdély és Magyarország polgárainak. Rákóczi önkéntes száműzetést vállalt Törökországba. Ott halt meg. (Rodostó 1735). Hamvait száműzött társaival, édesanyjának Zrínyi Ilonának és nevelőapjának, Thököly Imrének tetemeivel együtt fényes nemzeti felvonulással hozták haza 1906-ban. A kassai dómban nyugszik. (A református templom mellett épített rodostói ház hasonmásában értékes történelmi kiállítás látható.)

A kuruc szabadságharc bukása után Erdélyt a bécsi kancellária kormányozta. Figyelembe vették a magyarok, székelyek, szászok, románok igényeit is. Mivel a románságot nem számították jelentős tényezőnek, ez feszültséget okozott. Az 1744-ben Balázsfalván összehívott zsinat román nemzetgyűlés jellegű. A magyar rendek sürgették az anyaország és Erdély unióját, amitől tartózkodott a Habsburg-ház, mert ketté osztott népet könnyebb volt kézben tartani. Az utolsó szabad erdélyi országgyűlést Tordára hívták össze (1759). Mária Terézia császárnő nagyfejedelemség rangjára emelte Erdélyt, de Habsburg uralkodó kormányozta (1765).

II. József „kalapos császár" (1780–1790) a birodalom egybeolvasztására törekedett, és elrendelte, hogy a latin és német legyen a hivatalos nyelv.

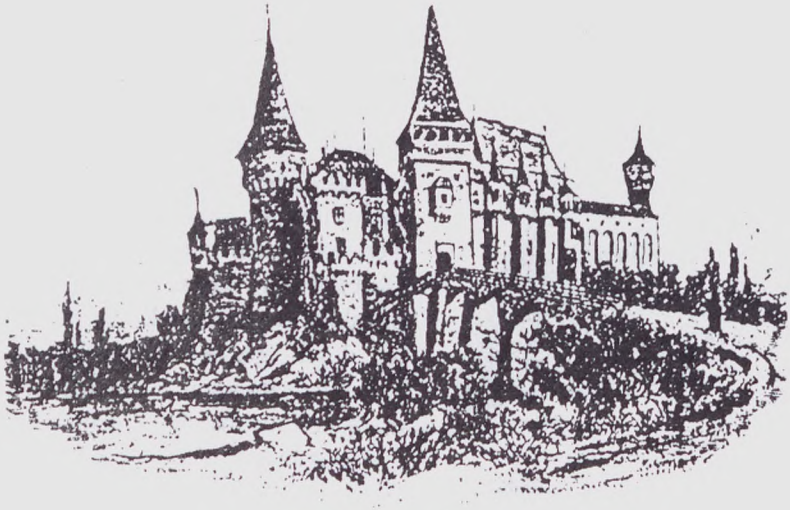

VAJDAHUNYAD VÁRA

Halála után magyar nemzetiségi tudat bontakozott ki. Személyes beszélgetések, gyűlések alkalmain és minden más módon küzdöttek az önálló magyar diplomácia és katonaság megszervezéséért. Nyelvművelő, irodalmi színjátszó körök alakultak (Aranka György 1790). A magyar színészet bölcsője 1792-ben Kolozsváron ringott, és lett szülőanyja a magyarországi színészetnek. Munkájukat a németek ellenállása és a magyar vezetőség szervilizmusa fékezte. Elzárkóztak a francia forradalom vihara elől.

1784-ben Nicolae Horea, Ion Closca és Gheorghe Crisan a basáskodó földesurak ellen lázadtak, tudatos nemzeti indíték nélkül. A bécsi udvar szándékos megosztó politikája húzódott mögötte. A magyar nemzet gyöngítése céljából hagyták a magyar nagybirtokosok legyilkolását. De amikor a németek érdekei veszélybe kerültek, Horeát és Closcat kerékbe törték. Crisan öngyilkos lett. Ezután II. József császár több szabadságot engedett a románoknak.

Erősödött a horvát, román, szerb és szlovák nacionalizmus is. Méhesi József (Josif Mehesi) beadvánnyal folyamodott a kancelláriához, hogy a bécsi udvar az uniós nemzetek közé sorolja a románokat is, és engedje, hogy az állami tisztviselők karában a nemzetiség arányában részt vehessenek. (Supplex Libellus Valachorum = Oláhok Könyörgő Könyvecskéje. Ezután Lipót király korlátozta az erdélyi magyar rendek mozgását.) Az 1791-ben hozott X. tc. alapján az egész Magyarország független, szabad állam, amely saját törvényei és szokásai szerint kormányozandó.

Martinovics Ignácot és forradalmat hirdető jakobinus társait lefejezték (Vérmező 1795). Az összeesküvés szálai Erdélybe is átnyúltak, de ott alig csatlakoztak hozzá. Mivel a forradalom parazsa önmagától kialudt, ezért a hatóságok nem foglalkoztak vele.

Wesselényi Miklós báró (Zsibó 1797-1852) Balítéletekről című könyvében (1831) igényeli az alkotmányosság és a hagyományok tiszteletben tartását. Kinyomtatja az erdélyi országgyűlés naplóját (1834-1835). A Kolozsvárra összehívott nemzetgyűlésen (1848) kimondják azt, hogy Erdély Magyarországgal egyesült (Unió). Az Erdélyi Királyi Tábla pert indít ellene. Kölcsey Ferenc és Deák Ferenc kiváló jogászok védelmének köszönhette, hogy csak három év börtönt kapott érte.

A románoknak nem volt nemességük, ezért zárták ki őket az országgyűlésből. Ettől függetlenül kidolgozták nemzeti ideológiájukat (dákóromán elmélet).

A szabadságharc évei (1848–1849)

1848 április 7-től gróf Batthyányi Lajos lett Magyarország miniszterelnöke. A bécsi udvar előrelátóan erősítette, segítette az ország nemzetiségeit. Szembefordította őket a magyarokkal. Divide et impera! (Oszd meg és uralkodj.) Wesselényi fölismerte a román nacionalizmust, amivel csak erős Magyarország állhat szemben. Országgyűlést indítványoz Kolozsváron (1848. május 30 és június 18 között). Megszavazták Erdély és Magyarország unióját, ami török, német és magyar érdekek miatt eddig nem valósulhatott meg. Az uniós országgyűlést Budapestre hívták össze (1848. június 15).

A bécsi udvar sugallatára a románok Balázsfalván tartottak gyűlést, ahol mérsékelten fogalmazták meg kéréseiket. A második balázsfalvi gyűlésen (szeptember 16-18) elutasították Erdély és Magyarország unióját. A német császárt kérték fel uralkodónak Románia felett. Előterjesztették, hogy a bécsi birodalmi kormány alkotmánya Erdélyre is vonatkozzon. A balázsfalvi gyűlések után összetűzések voltak a magyar és a román fegyveresek között. 1848 őszén Anton Puchner osztrák altábornagy csapatai bevették Kolozsvárt és megadásra szólították a székelyeket. Sepsiszentgyörgyön fegyveres ellenállás mellett döntöttek a székelyek. Hídvégnél visszaszorították a császári haderőt. Bevetették Gábor Áron rézágyúit is.

Kossuth Lajos 1848-as szabadságharca kezdetén magyar és román katonák együtt harcoltak az osztrákok ellen, de a háború utolsó hónapjaiban hátba támadták a magyarokat. Saguna nagyszebeni püspök 1848-ban kérte az orosz seregek behívását, és ezért személyesen utazott el Lüders cári tábornokhoz. A Habsburgok érsekséggel jutalmazták az árulását. Ugyanekkor hegyi mócok felgyújtották Nagyenyedet, a híres kollégiumot és a környék falvait. A második balázsfalvi gyűlésen (1848) követelték, hogy a székely, magyar és szász nemzetek mellé negyediknek vegyék fel a románságot. A román középosztály a XIX. században alakult ki. Miután Hatvani Imre magyar szabadcsapatai 1849 májusában kivonultak Abrudbányáról, román felkelők támadtak a városra. Halomra gyilkolták a város védtelen magyar lakóit.

Az 1848-as magyar szabadság harc idején, Kossuth Lajos kormányzó Bem József legendás hírű lengyel tábornokot nevezte ki Erdélybe. Bem apó kiáltványban biztosította a nemzetiségiek nyelvhasználatát és szabadságát. 1848 decemberében I. Ferenc József (1848–1916) foglalta el a bécsi trónt. December 25-én Bem tábornok visszavette az osztrákoktól Kolozsvárt, és 1849 január közepén bevonult Marosvásárhelyre. Az osztrák és román csapatok Vizaknánál megverték a magyarokat. A megholt vagy még élő sebe-

KÖZÉPEN AVRAM JANCU

sült katonákat sós aknákba dobálták a románok, hiába könyörögtek, hogy előbb öljék meg őket.

(Az 1891-es nagy esőzéskor megteltek a sós üregek és a víz felszínén úszkáltak a hősi halottak. A ruhájukon lévő táblácskák alapján agnoszkálták őket, közös sírba temették a hősöket és emlékoszlopra vésték nevüket. Emlékoszlopukat a vasgárdisták 1940-ben felrobbantották, maradványait bedobták a tóba. A vízaknai magyarok minden évben megemlékeznek az 1849. február 4-én vívott tragikus ütközetről, amelyben Petőfi Sándor is harcolt.)

Bem tábornok katonái Segesvárnál áttörték Puchner generális seregének gyűrűjét. Visszafoglalták Nagyszeben városát az oroszoktól. Amnesztiát hirdettek azoknak a szászoknak és románoknak, akik a császáriakat otthagyják és belépnek a magyar nemzeti seregbe. Kossuth kormányzó végső pillanatig ragaszkodott Magyarország területi integritásához és a többségi magyar nyelv hivatalos használatához. Ferenc József császár kihirdette, hogy Magyarország az Osztrák Birodalom része, Erdélyt pedig külön kezelik.

Kossuth Lajos Ioan Dragos képviselőjét küldte Ávrám Iancuhoz, aki román csapatokat szervezett Kossuth forradalmának megvédésére. Javaslatait sem a magyarok, sem a románok nem fogadták el. Csak annyi sikerült, hogy nyár közepére megegyezett Nicolae Balcescuval, mert elismerte a román nemzetet, és biztosította, hogy a román többségű falvakban a magyar nyelv mellett románul is tanítsanak az iskolában. Elismerte az ortodox egyház jogait, és román gyűlések tartását. Ez a dokumentum mutatja, hogy a

NAGYENYED PUSZTÍTÁSA (1848)

A Kossuth-kormány adta ki Európa legdemokratikusabb törvényét. Politikai és kulturális engedményei azonban hatástalanok maradtak, mert Avrám Jancu átállt az osztrákokhoz és seregével a magyarok ellen fordult. Megölték Joan Dragost, akit Kossuth küldött a románokkal való egyezkedésre.

Bem tábornok július 31-én az osztrákok által segítségül hívott Lüders orosz tábornok kétszeres túlerejétől Segesvárnál súlyos vereséget szenvedett. Hősi halált halt Petőfi Sándor is, a zseniális magyar költő és lelkes hazafi. Augusztus 10-én Arad várában Kossuth Lajos és Görgey Artúr megtárgyalták a kapitulációt. Bem apó Temesvárnál vívta utolsó ütközetét az osztrákokkal. Ez a vereség a dicsőséges szabadságharc elbukását jelentette. A magyarok Világos, Karánsebes, Borosjenő mezején letették fegyverüket. Utolsóként Zsibó határában Kazinczy Lajos tábornok is. (Kazinczy Ferenc nyelvújító írónk fia, ő volt a 14. aradi vértanú.)

Erdélyország 1849 és 1920 között

A mohácsi pusztulás után, a legyengült Magyarország hol a török, hol a német zsákmánya lett. Az ellenség gyilkolta, pusztította, égette de saját fajtája is önmagát. A nemzetet szolgáló vezetők csodálatos hősiességgel védekeztek, támadtak, sikerrel és sikertelenül az ellenséggel szemben. 1848-ban a

PISKI, BEM APÓ GYŐZELME (1848)

német zsarnokság bilincseit akarta leszakítani magyar nemzetünk. Nem sikerült a belső viszály, valamint a külső ellenség miatt. Nyugat felől a németek, kelet felől a segítségül hívott oroszok zárták harapófogóba nemzetünket és összeroppantották.

Íratlan törvény szerint mindig a győztesnek van igaza. Aki csatát veszített, az mindig a „háborús bűnös." A szabadságharc leverése után „tisztogatás", kegyetlen bosszú kezdődött. A vezetők és tisztviselők menekültek az országból, az itthon maradottakat fenyegették, bebörtönözték, kivégezték Nagyenyeden és környékén is. Például Toókos Sándort is, aki egyetemi diplomájának megszerzése után gazdálkodott. Öt gyermeket neveltek. Az oláh nemzetiségű „szabad csapat" Kutyfalván gyilkolta le (1848. december 19). A falu közepén szomorkodó fűzfához kötözték és elöl töltött puskával sortüzet adtak rá. Már 36 sebből vérzett, de még élt. Ekkor Axentea oláh vezér elordította magát: „Ez a kutya nem tud meghalni, hozzatok egy fejszét és üssétek agyon!" Összeroncsolt testét éhes kutyafalka marcangolta szét.[5] Erdélyben leváltották a magyar tisztviselőket és helyükre románokat, más nemzetiségűeket ültettek, hogy megtörjék a magyarokat. Az Osztrák Biro-

[5] *Asztalosné Toókos Ildikó:* Toókos Gyula huszártábornok és családjának története 1999. 13.

dalom ezzel önmagát is gyengítette. A hivatalos nyelv a német volt. Az anyaországtól elválasztották Erdélyt, de a románoknak nem engedték, hogy önálló államot szervezzenek. Makk József tüzér ezredes Erdélyben összeesküvésre készült a bécsi udvar ellen. Olaj volt a tűzre. Újabb letartóztatások, kivégzések következtek.

Nicolae Balcescu 1850-ben Londonba utazott, hogy egy magyar-román-szerb konföderációról tárgyaljon. 1851-ben javasolta, hogy szüntessék meg Magyarország és a román fejedelemségek közötti határokat és azután népszavazás döntsön arról, hogy ki és hova kíván tartozni? Ezt a tervet Kossuth Lajos bizalmi embere, gróf Teleki László helyeselte, mert „a románoknak és magyaroknak meg kell érteni egymást." A konföderáció hátterében az a gondolat volt, hogy a balkáni népek közösen forduljanak a Habsburg-ház ellen. Ady Endre így fogalmazott: „Dunának, Oltnak egy a hangja." Ha ez a dunai szövetség megvalósul, akkor a kelet és nyugat kapujában fekvő Magyarország nem nyugat, hanem a Balkán felé orientálódik. A magyar emigráció 1860-ban megállapodott Cuza Sándorral, hogy a román fejedelemség területén fegyvereket tárolnak. A magyarok figyelmen kívül hagyták, hogy a történelem folyamán – és Kossuth szabadságharca idején is – a románok két vasat melegítettek a tűzben, és az Osztrák Birodalommal titkos kapcsolatuk van. Bécs Kemény Ferencet nevezte ki az Erdélyi Udvari Kancellária elnökének. Mikó Imre gróf főkormányzó célja egy független Erdély megvalósítása volt. 1861-ben Gyulafehérváron tárgyaltak a magyar, a szász, a román közigazgatás ujjászervezéséről. A románok I. Ferenc Józseftől nemzeti kongresszus összehívását kérték. Deák Ferenc országgyűlési képviselő óvatosan bánt a nemzetiségiekkel, mert vezetőállásban már román közhivatalnokok is dolgoztak. Míg Bécs a magyar ellenállók megsemmisítésével foglalkozott, azalatt a románok 1863-ban kimondták nemzeti és vallási függetlenségüket. Keresztülvitték azt is, hogy képviselőik bejussanak az osztrák birodalmi tanácsba.

Havasalföld és Moldávia román fejedelemségekben 1859-ben Cuza Sándort választották közös fejedelmüknek, aki 1861-ben Románia néven proklamálta az új államot. Miután Cuzát megfosztották trónjától, a Hohenzoller-Sigmaringen családból Károly herceget hívták Románia trónjára és királlyá koronázták. Az európai hatalmak 1866-ban elismerték a királyt és 1877-ben elfogadták a független román állam megalakulásának kinyilvánítását is. A kormány élére Ion Bratianu állott. I. Károlyt unokaöccse I. Ferdinánd követte a trónon.

VICE

Magyarország és Ausztria 1867-ben kiegyezett egymással. Az új államforma neve: Osztrák-Magyar Monarchia. Országgyűlést tartottak Kolozsváron (1867. február 17.), ahol megerősítették Magyarország és Erdély unióját úgy, hogy Erdély a Habsburg-ház koronagyarmata. Elfogadták azt a határozatot (1868. 43. tc.), hogy Erdély minden lakosa nemzetiségi, vallási, nyelvi megkülönböztetés nélkül egyenrangú. Megszüntettek minden területi felosztást, kiváltságot. Erdély önállósága megszűnt. A románok tiltakoztak ellene. Megalakult a román hitelszervezet (1872) és az Erdélyi Román Nemzeti Párt (1869).

Ferenc József császár megpecsételte Deák Ferencnek azt a beadványát, hogy Magyarország lakosai egy nemzetet alkotnak, hivatalos nyelvük a magyar és a nemzetiségiek saját nyelvüket használhatják, vallásukat és kultúrájukat gyakorolhatják. A hivatalokban és a munkahelyen első szempont a szaktudás, és mellékes a nemzetiség.

A szerb, a horvát, a román népek Kossuthtól függetlenül állami önállóságra törekedtek. Miután a Monarchia elfogadta az 1868-as nemzetiségi törvényt, Erdélyben fellángoltak a magyarellenes mozgalmak. Ellenpontként magyar politikusok a nemzetiségiek magyarosítását látták fontosnak, és módszereikkel fokozták az ellenállást. Mocsáry Lajos alispán álláspontja szerint illúzió az elmagyarosítás.

1877-ben Havasalföld orosz segítséggel szabadult meg a töröktől. Az európai nagyhatalmak megerősítették a Havasalföldön megalakult új Ro-

mán Királyságot (1880, berlini egyezmény) és szövetségre is léptek vele. I. Károly kifejezetten németbarát volt, aki önkormányzatot ígért a havasalföldi és moldvai magyaroknak. Ez is csak ígéret maradt.

1894-ben a románok „súlyosodó" helyzetük miatt fordultak Ferenc Józsefhez. Sem a király, sem a politikusok, sem a közvélemény nem vette komolyan a román agresszivitást, akik nyugati államokban már bázist szereztek maguknak, és ügyes agitációjukkal növelték a szimpatizánsok számát. Pénzintézeteket alapítottak, földbirtokokat vásároltak, választó körzetekben fölénybe jutottak, és Erdélyben jobban ellátták a románságot iskolákkal és felszerelésekkel, mint a román királyságban. A politikusok és értelmiségiek későn vették észre, hogy a románság hegemóniára, a magyarság végleges kiszorítására törekszik.

1895 augusztus 10-én Budapesten tartottak nemzetiségi kongresszust. A románok jogokat követeltek. Tiltakoztak az ellen is, hogy román iskolában magyar szó hangozzék el. Céljuk volt egy független román autonómia megalakulása. Bethlen István gróf parlamenti beszédében foglalkozott a román területek kialakításával, diplomáciai manőverezésekkel, amelynek eredménye az lett, hogy a nyugati államok a magyarok ellen hangolódtak.

Az első világháború 1914-ben kezdődött. Jóval befejezése előtt Románia kilépett az Osztrák-Magyar Monarchiából és hadat üzent annak. Ezért az antant-hatalmak Bukovinát, Erdélyt és a Nagyalföld déli részét Romániának ajándékozták. A Román Egység Nemzeti Tanácsa Párizsban alakult meg (1918. szeptember 6). Önállóságot követeltek Erdélyben. A Magyar Nemzeti Tanács az önálló, független, szabad Magyarország jelszavát írta zászlójára. Önrendelkezési jogot adott a nem magyar ajkúaknak (október 26), de a nyugati államok – elsősorban Franciaország – már csak a románok és a csehek érveléseit fogadták el.

A I. világháború zivataros éveiben (1914-1918) a román hadsereg hol az egyik, hol a másik fél oldalán harcolt, titkos szövetségben mindkettővel. 1918. december 1-jén puccsszerűen gyűlést szerveztek Gyulafehérváron, ahol kimondták Erdély és a Román Királyság egyesülését. Az Osztrák-Magyar Monarchia bukása után román seregek vonultak Erdélybe, és 1918. december 31-én ismét elpusztítják a nagyenyedi kollégiumot. A vihar előtti morajlásban a magyar menekültek áradó folyója hömpölygött az anyaország és nagyvilág felé. Reményik Sándor költő 1918. december 29-én írja megrázó erejű versét:

Eredj, ha tudsz!

Eredj, ha tudsz...
Eredj, ha gondolod,
Hogy valahol, bárhol a nagy világon
Könnyebb lesz majd a sorsot hordanod,
Eredj...
Szállj mint a fecske, délnek,
Vagy északnak, mint a viharmadár,
Magasából a mérhetetlen égnek
Kémleld a pontot,
Hol fészekrakó vágyaid kibontod.
Eredj, ha tudsz...
...
Menj őserdőkön, tengereken túlra
Ajánlani fel két munkás kezed.
Menj, hát ha teheted.

Itthon maradok én!
Károgva és sötéten,
Mint téli varjú száraz jegenyén.
...
Leszek őrlő szú az idegen fában,
Leszek az alj a felhajtott kupában,
Az idegen vérben leszek a méreg,
Miazma, láz, lappangó rút féreg,
De itthon maradok!

Akarok lenni a halál harang,
Mely temet bár: halló fülekbe cseng
És lázít: visszavenni a mienk!
Akarok lenni a gyújtózsinór,
A kanóc része, lángra lobbant vér,
Mely titkon kúszik tíz - száz évekig
Hamuban, éjben.
Míg a keservek lőporához ér
És akkor...!!

Még nem tudom:
Jut-e nekem egy nyugalmas sarok,
De addig, varjú a száraz jegenyén:
Én itthon maradok.

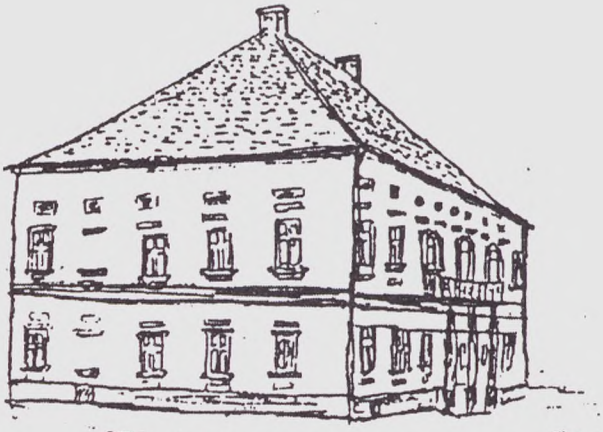

ERDŐSZENTGYÖRGY, RHÉDEI-KASTÉLY

A magyar Károlyi-kormány 1918-ban 400 ingyen vonatot küldött az Erdélyben lévő románságnak, hogy megnyerje rokonszenvüket. „Hálából" 1918-ban Gyulafehérváron Iului Maniu elnökletével jött létre a Román Kormányzó Tanács. A jelenlévő százezer román úgy határozott, hogy Erdélyt Romániához kell csatolni.

Az I. világháborúban elfáradt, vért vesztett magyar nép minden áron a békességre vágyott. Proletárforradalomban remélt megoldást. 1919 tavaszán alakult meg a Magyar Tanácsköztársaság. Vezetőinek fontosabb volt egy proletár világforradalom, mint az erdélyi kérdés. A viharos kommunista átalakítás forgatagában negligálták a nemzeti értékeket, népi, művelődési hagyományokat, külpolitikai realitásokat és nekitámadtak a parasztságnak, az egyházaknak is. Erdélyben a székely hadosztály egyezkedett a románokkal és kapitulált előttük. Miután a magyar hadsereget feloszlatták, Erdély kapui nyitva maradtak a román katonaság előtt, akik I. Ferdinánd király parancsára (1919. április 16.) könnyedén megszállották Erdélyt, a Tiszántúlt, Budapestet és a Dunántúl egy részét. A nyugati hatalmak (Antant) ellenszenvvel fogadták a Magyar Tanácsköztársaságot, és a szovjet proletárdiktatúra is magára hagyta országunkat. (Szovjet és magyar történészek az 1960-as években belső problémákkal indokolták az oroszok tartózkodását.) Mialatt a román hadsereg Budapest felé vonult, pusztította és gyilkolta a lakosságot (pl. Gebe Szabolcs-Szatmár megyei községben 27 földművest öltek meg). Óriási károkat okoztak és hadizsákmányként vonatszerelvényeken föl-

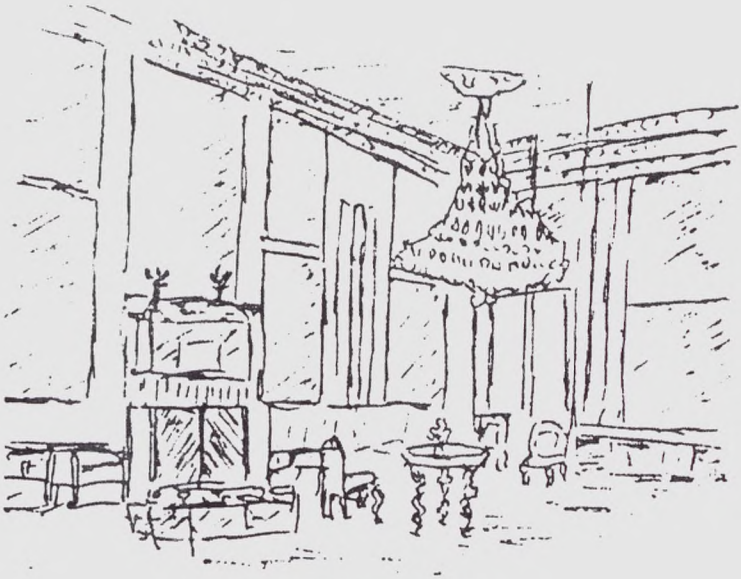

TRIANON, PALOTABELSŐ

mérhetetlen gazdasági, ipari, pénzügyi értékeket hurcoltak el Romániába. Újságírók kiszivárogtatták, hogy a béketárgyalás sikere érdekében Ferdinánd román király hitvese odaadta magát Berthelot francia tábornoknak. Octávián Goga román és Ady Endre magyar költő barátságban voltak egymással. Amikor Goga rövid időre miniszterelnök lett, a magyarok iránti szimpátiája gyűlöletre torzult. Vezetője volt az antiszemita fasiszta pártnak. A nyugati hatalmak inkább bíztak a képlékeny román királyságban, mint egy forrongó Magyarországban.

Masaryk cseh elnök 1919-es újévi beszédében bejelentette, hogy a magyar Felvidék Csehországhoz csatlakozott. Nagy nemzetközi propagandát indítottak a magyarok túlkapásairól. Az intervenciós csapatok megszállták Magyarországot. A párizsi békekonferencián ultimátumot diktáltak. A bírósági tárgyaláson magyar képviselő nem vehetett részt. A magyar javaslatokat, kéréseket határozottan visszautasították. A trianoni ítélet kísérőlevelében semmitmondó ez a mondat: „*lehetséges, hogy egy helyszíni vizsgálat bebizonyítja majd a békeszerződésben tervbe vett határok egyes pontokon való megváltoztatásának szükségességét.*" Az Antant-hatalmak megbízottja, Clemenceau jegyzékben követelte, hogy a román és szlovák intervenciósokkal harcba szállt magyar katonaság a kijelölendő trianoni határokig vonuljon

vissza. Ha engedelmeskednek, akkor a magyaroké marad a Nagyalföld, ha pedig nem, akkor összehangolt támadás zúdul a csonka Magyarországra.

A trianoni döntést az ezer éve itt élt magyarság megkérdezése nélkül hozták. Azt a magyart, aki nem nyugodna bele saját nemzete megcsonkításába, azt nem békés állampolgárnak, hanem soviniszta, nacionalista és fasiszta elemnek tekintették. A nyugati hatalmak döntése végleges, megmásíthatatlan. (A kivétel: Franciaország és Németország között a II. világháború után szavazással döntöttek vidékekről, hogy a lakosság Franciaországhoz vagy Németországhoz kíván-e tartozni. 1990 után kivétel Szlovákia és Csehország, akik különváltak egymástól, kivétel Szerbia és Horvátország, akik Jugoszlávia helyett önálló államot alapítottak. Kivétel Ukrajna, mert kivált a Szovjetunióból, kivétel Oroszország, amikor egyszerűen fölperzselte Csecsenföldet és saját országához csatolta. Mivel 1990 után Kelet- és Nyugat-Németország is egyesült, ezért forog napirenden az a vélemény, hogy az Európa felosztásáról hozott határozatot – Jalta, Potsdam 1944-45, Párizs 1947 – Magyarország és Erdély vonatkozásában is fölül kell vizsgálni.)

A cseh és román képviselők dezinformálták a nyugatiakat és agresszíven léptek föl. Például Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémeti között színmagyar vidéken húzódik a vasútvonal, ezért Trianonban ezt a vidéket Magyarországnak hagyták meg. A román delegáció tiltakozott a döntés ellen. Követelte a módosítását, a vasútvonal Romániához csatolását, ellenkező esetben Románia háborút indít (casus belli). Vagy például a csehek állították, hogy a Sátoraljaújhely közepén folyó Ronyva patakocska hajózható, természetes határ. Magyarország megkapta a „békeszerződést", pontosabban a diktátumot. A magyarok népszavazást kértek, ami ellen a cseh és román megbízottak élesen tiltakoztak. Évszázadokon át követelték a románok szavazati jogát, hogy beleszólhassanak Erdély sorsába, de azt már nem engedték, hogy a magyarok is éljenek vele. Az Egyesült Államok a mai napig sem ismerte el a trianoni diktátumot, ami lehetőséget adott volna határrendezésre is. Különbékét kötött Magyarországgal (1921).

Románia és Csehország lojalitását az antanthatalmak Magyarországgal fizettették meg. A franciaországi Versailles város Trianon palotájában drasztikus büntetést hoztak. A magyar helyi lakosság megkérdezése és szavazata nélkül az anyaország kétharmad részét a szomszédos (részben új) államoknak ajándékozták oda. Magyarország területének 71,3 %-a (190.037 km^2) az utódállamok martaléka lett. A legnagyobb részt Románia kapta: 103.093

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

km^2-t, 3 millió lakost. Ebből magyar 1.700.000, román, szász és más nemzetiségű 1.300.000. Az anyaországtól több mint 4 millió lakost csatoltak el. A Partium és Erdély színtiszta magyar területei román fennhatóság alá kerültek. Magyarország népesséege 18.200.000-ről 7.600.000-re csökkent.

Pillantsunk bele a „békeszerződésbe"! A címe: A Magyar Békeszerződés.[6] A Nemzetek Szövetsége az első világháború befejezése előtt alakult meg Szövetséges és Társult Hatalmak névvel. A 22 ország neve: USA, Nagybritannia a tengeren túli brit területek országaival (India, Canada, Ausztrália, Újzéland, Délafrika), Franciaország, Olaszország, Japán, Belgium, Kína, Kuba, Görögország, Nicaragua, Panama, Lengyelország, Portugália, Románia, Szerb-Horvát-Szlovénország, Csehszlovákia. A trianoni vérbíróság tagjainak sorában helyet foglal Románia és Csehszlovákia is, tehát a bíróság maga között ítél és osztozkodik a zsákmány felett. Rájuk illik Mikeás próféciája: „*Jól használják kezüket a rosszra: a vezető ember követelőzik, a bíró fizetségre vár a főrangú ember kimondja, mit kíván és csak csűrik-csavarják az ügyeket... De eljön büntetésed napja.*"[7] A fölállás tehát huszonkét ország egy ellen. Magyarország „képviselőinek" csupán egy „joga" maradt, hogy aláírják a „Békeszerződést".

Mi célból ülésezett a vérbíróság? Szerintük a világ békéjének megőrzése céljából. Ezt így fogalmazták meg: „*Hatalmakat egyedül az a szándék vezérelte, hogy az igazságnak és a védelmükre bízott magas érdekeknek megfelelő határozatokat hozzanak... Magas Szerződő Felek az igazságosság és az emberiesség érzéseitől, valamint attól a vágytól indíttatva, hogy a világ békéjét állandóan biztosítsák.*" (XIII. I. 315.) Vlagyimir Iljics Leninnek más volt a véleménye. A versailles-i „békediktátumot" a gyönge nemzetekkel szembeni kegyetlen erőszaknak bélyegezte.

A „*világ békéjének és az emberiesség megvalósításának okából*" Magyarországot három halálos csapással lebunkózták. Először földarabolták területét és annak kétharmad részét az utódállamokhoz csatolták. Szóba se jöhetett népszavazás, kivéve Sopronban, ahol a lakosság az anyaországot választotta. Azért utasították el a népszavazást, mert „*a kisebbségek védelmére vonatkozó szerződések ezeknek érdekeit teljesen biztosítják.*" A kisebbségek védelmével egyetlen rövid cikk foglalkozik: „*Románia Magyarországgal szemben elismeri és megerősíti azt a kötelezettségét, hogy hozzájárult a Szövetséges és Társult Fő-*

---

[6] Kiadta a magyar külügyminisztérium Budapesten 1920-ban, A/4 alakban 86 oldalon.
[7] Mikeás 7:3-4.

hatalmakkal kötött szerződésbe oly rendelkezésnek felvételéhez, amelyeket ezek a Hatalmak szükségesnek ítéltek abból a célból, hogy Romániában a népesség többségétől eltérő fajú, nyelvű és vallású lakók érdekei, valamint a forgalom szabadsága és más Nemzetek kereskedelmének méltányos szabályozása védelmében részesüljön." (III. I. 47.) A magas szerződő felek a földrajzi, természetrajzi, történelmi, családi, vallási, gazdasági, művelődési tényeket azért hagyták figyelmen kívül, mert „*lehetetlen, hogy a politikai határok az egész vonalon egybeessenek az etnikai határokkal.*" Ezért „*a magyar nép egyes gócainak egy más állam szuverenitása alá kell kerülnie.*" Azért mellékes a népszavazás, mert a „*Szövetséges és Társult Hatalmak fölöslegesnek tartották, hogy a népesség ilyen irányú megkérdezéséhez folyamodjanak.*" (Kísérő levél.)

A második halálos csapás az ország kifosztása volt. Az áldozatra hárították kifosztásának költségeit, vagyis a határrendezés kiadásainak felét Magyarország köteles fizetni. Elrendelték, hogy hadfelszerelését, hajóit, a vasúti kocsikat, és anyagokat, épületeket és állatokat adjon át a győzteseknek. A Trianoni Szerződés magába foglalta, hogy Magyarország lemond a más államok területén lévő vagyonáról, minimálisra csökkenti a hadsereg, a rendőrség, a fegyveres közegek, mint például vadászok, erdőőrök létszámát. Szövetséges és Társult Hatalmak szabadon, költségmentesen használhatják Magyarország légterét, vízi, vasúti és közútjait. Aranykészletét átadja a Társult Hatalmaknak és más országokkal szemben lemond minden követeléséről. A Budapesten működő Nemzetközi Ellenőrző Bizottság tagjai között részt vett Románia és Csehszlovákia képviselője is. A Bizottság költségeit Magyarországra hárították. A „*Bizottság egyetlen tagja sem felelős hivatalos működési körében elkövetett cselekedeteiért és mulasztásaiért... egyik sem vállal másik Kormányért felelősséget.*" (Függelék II. 21.)

A harmadik halálos csapás volt a jóvátételi kötelezettség. A Szövetséges és Társult Hatalmak reálisan látták, hogy Magyarország földarabolása és kifosztása miatt ezt az összeget képtelen kifizetni, ezért „jó szándékkal" megengedték, hogy 30 éven át részletekben törlessze.

Szövetséges és Társult Hatalmak, mint Magas Felek, figyelmen kívül hagyták a földrajzi és természetrajzi egységeket és az etnikai tömböket. Egymástól merőben különböző karakterű, vallású és kulturális, valamint történelmi hagyományokat kavartak össze és szaggattak szét. Összekaszabolták az egységes Kárpát-medencét. Vétkeztek a Biblia ellen: „*A te felebarátodnak határát el ne told, amely határt az ősök vetettek a te örökségedben.*" (V. Mózes 19:14.)

MAGYARORSZÁG, 1920. JÚNIUS 4.

A Szövetséges és Társult Hatalmak kolonializálták a földgolyó számos területét szerintük nem a kizsákmányolásért, hanem hogy oda kultúrát, ipart, fejlődést, keresztyénséget vigyenek. A második világháborút követő szocialista terjeszkedéskor ilyen kifejezéseket használtak, hogy „internacionalista kötelesség," „fölszabadítás", „népek felemelkedése", „békeharc", „humanitás". A trianoni békediktátum szövege nyersen őszinte szavakat használ: „Magyarország feldarabolása", „átadja", „elszakítás", „átcsatolt területek", „kötelezi magát" és a győztes államok által végzett csonkítás költségeit „megfizeti". A Szövetséges és Társult Hatalmak szervezete régen felbomlott. A diktátum szövege már az aláíráskor anakronizmus, idejétmúlt volt. Amikor pontot tettek a végére, akkor ültették el a II. világháború gyorsan növekvő csiráját.

Az elszakított területekről tömegesen menekült a magyarság. Erdélyből közel 280 ezren jöttek át az anyaországba, s körülbelül százezer hajózott ki az Egyesült Államokba. 1920. június 4-én a gyász jeléül országszerte zúgtak a harangok, siratták az iszonyatos nemzetcsonkítást. Trianon a magyar tör-

ROMÁNIA, 1920. JÚNIUS 4.

ténelem legnagyobb tragédiája. Mohácsnál is súlyosabb. Akkor kelet felől támadó törökök pusztították országunkat, Trianonban a nyugati hatalmak vagdalták szét Magyarországot, és az államunk kétharmadát többségében magyar lakossággal ajándékozták oda a most született „utódállamoknak". Azóta kiderült, hogy ez a rossz döntés nem oldotta meg sem a nemzetiségi, sem a gazdasági, sem a társadalmi, sem a vallási, sem a politikai kérdéseket. (Pl. a csehek és szlovákok szétválása 1990-ben, vagy az albán-szerb háború 1999-ben.)

Az értelmetlen, naiv kérdés feltehető: és ha a magyarok nem írják alá a trianoni diktátumot? Fejük fölött lebegett Clemenceau pallosa, hogy a cseh és román katonai egységek „népszavazás nélkül" fojtják meg Magyarországot. Az utódállamok szorításában fuldokló Magyarországon reményteljes jelmondatok születtek: „Csonka-Magyarország nem ország. Egész Magyarország mennyország." A Trianon szót magyarították: Trianon, ami három *nem*. Tehát: „Nem! Nem! Soha!"

Harry Hill Bandholtz amerikai tábornok naplójából idézek:[8]

---

[8] *Bandholtz*: Napló nem diplomata módra. Budapest, 1920. Új kiadás, Bp. 1993. 97.

„Valamennyi románok által megszállt városban akkora elnyomást tapasztaltunk, hogy az elviselhetetlenné teszi az életet. Mindennapos a gyilkosság, verik a gyermekeket, nőket, bírósági eljárás nélkül bebörtönözik, ok nélkül letartóztatják őket... Kis román szövetségeseink egy Missisipi folyóbeli ragadozó hal kifinomult fosztogató étvágyával rendelkeznek."

A trianoni békediktátum lelki-szellemi összeomlásba sodorta a magyarságot. A magyar felekezeti iskolák tömeges bezárása után zárolták a magyarok tulajdonában lévő javakat, csorbították a székelyek önállóságát. Az első pillanatokban a magyarság passzív rezisztenciával védekezett. Az aktivizálódást Kós Károly néprajztudós, építészmérnök is sürgette. Transzszilvanizmusának az a lényege, hogy Erdély nem az egységes magyarságról leszakadt rész, hanem külön történelmi egység erdélyi öntudattal és kultúrával, akik *„tudunk nehéz vereségek után is talpra állni."* Erdélyi értelmiségiekkel együtt célja volt *„a magyarság nemzeti autonómiája."*

Események 1920-tól 1944-ig

Az elkábított magyarság éledezni kezdett, számba vette a megmaradt történelmi iskolákat, óvodától felsőfokig, földbirtokokat, erdőket, vállalkozásokat, magyar egyházi tanárokat és tanítókat, valamint karitatív intézményeket. Megmaradt a jólszituált kisiparosok szövetsége, az öntudatos középosztály, az életerős erdélyi főnemesség és a történelmi egyházak. Gyulafehérváron 1919. december 1-jén a románok garantálták a magyar nyelv használatát, a nemzeti- és vallásszabadságot, az autonómiát és tanügyi kérdésekben a helyi magyar önkormányzatot. Mindez csak ígéret maradt, a román kormány soha nem iktatta törvénybe ezeket, sőt nekilátott a magyarság likvidálásához. 1921-ben korlátozták a magyarok jogait, kisajátították a magyar nagy- és középbirtokokat. A magyar iskolák többségét 1924-ben kétnyelvűre alakították át és „létszámcsökkentés" miatt elbocsátották a magyar tanerő színe-javát. 200 ezer magyart megfosztottak a román állampolgárságtól, hogy ne vállalhassanak munkát. Virágzott a korrupció. 1921-ben megalakult a Magyar Szövetség. 1922-ben szaporodtak a magyar politikai megmozdulások, amelyek az Országos Magyar Pártban olvadtak össze. Egyházi, szellemi, művelődési, gazdasági és a kisebbségi jogok területein küzdenek a megmaradásért. A „hídverés" gondolata is felvetődött, hogy egymással megbéküljenek a magyarok és románok. A román nacionalisták hallani sem akarnak róla. Sándor szerb király feleségül vette a román király leányát, Má-

ria hercegnőt, Gyulafehérváron 1922-ben külön e célra épült templomban koronázták meg őket.

Az 1927-es kultusztörvény megszüntette az egyházak autonómiáját. Elbocsátották a magyar közalkalmazottakat. Elrendelték, hogy a magyar tanárok román nyelvvizsgát tegyenek, amelyeken elbuktatták őket, hogy tovább ne taníthassanak. 1934-ben hozott rendelet előírja, hogy a gazdasági, kereskedelmi és ipar vállalatok 80 %-a román legyen. Ugyanekkor megszüntetik a Magyar Ipartestületet. Az 1930-as román népszámlálás alapján Dobrudzsa, Erdély, Bánság, Bukovina területén még kisebb számban élnek románok. A Székelyföld lakosságának 88 %-a magyar nemzetiségű. 1933-1940 között ostromállapotot hirdettek az országban, ami törvényesítette a magyarok ezreinek bebörtönzését. 1937-ben drasztikus, nyílt magyarüldözés kezdődött. 1938-ban azért változtatják meg a közigazgatási határokat, hogy minden megyében a románok legyenek túlsúlyban.

Elkezdődött a nyílt fasizmus és a kegyetlen zsidóüldözés. Megkötötték a német-román gazdasági és katonai szerződést. Aki tehette menekült. Százezres tömeg futott világgá. Sokan összeszorított foggal maradtak és maradásra intettek mint Reményik Sándor:

... Tizennyolc éve prédikálom: maradni, s a fészken megülni.
Én segítsek neked innen kimenekülni??

Nem segítek. Ha tehetném is: nem akarom.
Szakadjon le tőből inkább a két karom!

... Holttestemet vetném elibéd akadálynak,
Csak azon át inthess búcsút Erdélyországnak.

Tizennyolc éve prédikálom: maradni s a fészken megülni.
Láttam a vért az ereinkből cseppenként folyni, s zúgva dűlni:
Én segítsek Neked innen kimenekülni??!

Jaj, nagyot kértél... (1937)

1938-1940 között II. Károly román király diktatórikusan uralkodott Bukarestben. Engedélyezte, sőt támogatta a Vasgárda (Garda de Fier) román fasiszta szervezet megalakulását és vandalizmusát. Szövetséget kötött Hitlerrel. 1940-ben I. Mihály követte II. Károlyt a trónon. 1940 nyarán robbanásig feszült légkör volt a magyar és a román kormány között. Károly román király egyenesen Hitler Adolfot kérte arra „a probléma" megoldásához, hogy azonnal szállja meg Magyarországot a német haderő. Tudta, hogy

a magyar kormány tagjainak többsége fasisztaellenes. Teleki Pál gróf magyar miniszterelnök 1940. március 26-28-án az olasz Mussolinival és Ciano külügyminiszterrel tárgyalt és kifejezte rokonszenvét a nyugati hatalmakkal szemben, s rendkívül Hitler-ellenesen beszélt. Erdélyről három lehetőséget vázolt fel: Erdély megosztása, autonómiája vagy más kombináció. (Kutatók némelyike állítja, hogy Teleki Pál nem öngyilkos lett, hanem a németek gyilkolták meg.) A Szovjetunió „megértéssel fogadta" Magyarország területi igényeit a fasiszta Romániával szemben. Bukovinát és Beszarábiát Oroszország kívánta bekebelezni.

1940 szeptemberében a német haderő bevonult Romániába. Antonescu fasiszta kormányt alakít és magyarokat gyilkol. Szemtanúk mondták el és írták le, hogy fejszével vagdalták le a magyarok fejét.[9] A román fasiszta kormány megalakulásáig 24 magyar nyelvű lap és sajtókiadvány jelent meg az országban, ettől kezdve csak egy újság (Déli Hírlap, Temesvár) és egy szakfolyóirat (Erdélyi Gazda, Nagyenyed) maradt. 1943-tól engedélyeztek egyetlen vallásos újságot (Arad).

Magyarország és Románia fegyveres összecsapásra készült. A német Führer világosan látta, hogy pozícióját gyengítené, ha az oroszokkal való háború küszöbén két háttér nemzet egymásra támadna. Arra kötelezte a két államot, hogy 1940. augusztus 30-án fogadják el a II. bécsi döntést, amelyet a nyugati hatalmak is elismertek. Hitler nemcsak izzó parazsat oltogatott, hanem a két államot kijátszotta és sakkban tartotta egymással szemben.

Az Erdélybe vonuló Horthy Miklós magyar kormányzót 1940-ben virágesővel fogadta az ujjongó tömeg. Népviseletbe öltözött magyar lányok színpompás népi tánccal köszöntötték Kolozsváron. A román-magyar viszonyról ünnepélyesen mondotta: „*Egy szomorú korszaka a magyar történelemnek lezárulóban van. Kövessék az ünneplést a munka hétköznapjai. Mindenki vegye ki részét a munkából, a nem magyar anyanyelvűek szintén, mert aki kifogásra nem ad okot, az boldogulhat nálunk is. Velük szemben a megbékélés szelleme és a jó bánásmód fog érvényesülni, mert ugyanezt a sorsot várjuk a határokon túl maradt testvéreink részére is. Amit ígérünk, megtartjuk, mert a mi fajunk fölfogása nem engedi, hogy valaha is letérjünk az igazság egyenes útjáról.*" Másnap az egész város magyar nyelvre váltott. A csípős nyelvek szerint egyetlen éjszaka alatt „mindenki megtanult magyarul".

---

[9] Érdemes-e nemzetben gondolkozni? Nagyvárad, 2000. 62. o.

Ugyanekkor Dél-Erdélyben a románok hozzáfogtak a magyarok likvidálásához. Románia fasizálódott. Turnu Magurel helyiségben 1940. november 15-én vasgárdisták őrizték a zsidó boltok ajtaját. Ezután jött a román kereskedő, kiválasztotta magának az árut, aminek értékét román szakértő állapította meg. Ennek 15 %-át kifizették a zsidó tulajdonosnak. A vidéken egymillió leinél nagyobb értéket „szedtek össze". Antonescu tábornok 1941-ben támadott a Szovjetunióra. A front mögött „tisztogató hadművelet" kezdődött. Megöltek 14.000 zsidót. Calotescu tábornok árulta a zsidó foglyok ruháit. A foglyok felvonultak a tábornok előtt, a vevő kiválasztotta a neki tetsző ruhát, s ezután a csendőr „kilőtte" az áldozatot. A megrendelőnek csak a vetkőztetés maradt. Bukovinában 150.000 zsidóból 25.000 élte túl a borzalmakat.[10]

1941-ben I. Mihály királyt elcsapták a trónról, és Ion Antonescu tábornok, valamint Mihail Antonescu miniszterelnök állt az ország élére. Első intézkedésük az volt, hogy Dél-Erdélyben folytatták a magyarok és zsidók üldözését. *„Ha a körülmények megsegítenek, és megnyerem a háborút* – mondta *a tábornok a minisztertanácsi ülésen –, legyenek biztosak benne, más megoldás nem létezik, mint a kisebbségek elköltöztetését lehetővé tevő reform, amelyet azért kell megvalósítanunk, hogy ezeket a kisebbségi tömegeket a román elem életteréből eltávolítsuk."*[11] (Antonescu fasiszta román tábornokot a nemzetközi bíróság 1945-ben háborús bűnösként elítélte. 2001-ben mégis szobrot emeltek neki Bukarestben.) Románia hadba lépett a Szovjetunió ellen.

A Romániánál maradt Dél-Erdélyben magyarellenes pogromok kezdődtek. Az Észak-Erdélybe kirendelt magyar állami tisztviselők egy része sajnos nem ismerte, figyelmen kívül hagyta Erdély múltját, politikai, társadalmi, művelődési, egyházi hagyományait, és meggondolatlan intézkedésekkel sértette a magyarok és románok önérzetét. Atrocitások támadtak magyarok és románok között.

1943-tól magyar és román politikusok puhatolóztak angol-amerikai segítség után. Biztosra vették, hogy szövetséges nyugati haderő szállja meg a Kárpát-medencét. A német hadsereg 1944. március 19-én lerohanta Magyarországot, ezért sem volt lehetőség a háborúból való kilépésünkre, mint Romániának. A magyar kormánynak és lakosságnak megszűnt minden szabad döntési joga.

---

[10] *Száraz György*: Történelem jelen időben. Budapest, 1984. 712.
[11] Bukarest, 1943. november 6.

1944 nyarán a szovjet vörös hadsereg közeledett a Kárpátokhoz, ezért Magyarország és Románia kapcsolata melegedni látszott. A magyar kormány egyezményt ajánlott fel, amit a románok elutasítottak, mert már az átállásra készültek.

1944 nyarának végén a szovjet katonaság már a Székelyföldön harcol. Augusztusban a románok megadják magukat, átállanak az oroszok oldalára, hadat üzennek Magyarországnak, irtják a magyarokat. Vérengzésüknek a szovjethatalom vetett véget. A magyar értelmiségiek előtt már a nyár közepén világos lett, hogy Észak-Erdély visszakerül Romániához. Szeptember 12-én az Erdélyi Magyar Tanács küldöttsége utazott Budapestre. Tagjai: politikusok, értelmiségiek és egyházi vezetők. Horthy Miklós kormányzó fogadta őket, és elfogadta javaslatukat, hogy a kormányzó szakadjon el Németországtól, és kezelje külön a magyar és német érdekeket.

A kormányzó és kabinetje arra számított, hogy ha föltartóztatják a szovjet haderőt, az angolok légi úton katonákat szállítanak Magyarországra és a német birodalom összeomlik. Két tényezővel nem számoltak. Egyik az, hogy Moszkvától kezdve a Don-kanyaron át nem sikerült megállítani a szovjet erőit. Milyen lehetősége maradt egy lebombázott ország megtépázott katonaságának győzelemre a Kárpátok bérceinél? A másik tényező az, amiről nem tudtak, hogy a nyugati hatalmak az USA-val együtt megegyeztek a Szovjetunióval Európa felosztásáról (Jalta 1944). A jaltai egyezmény alapján Kelet-Európát, beleértve Magyarországot és Romániát, a trianoni diktátum szerint a szovjet érdekszférához csatolták.

Események 1944-től 2001-ig

Miután a német csapatokat kivonták Erdélyből, Románia 1944. augusztus 23-án fegyvereit lerakta az oroszok előtt, csatlakozott a Vörös Hadsereghez és hadat üzent Hitlernek. Megint lépéselőnyre tett szert a világpolitikában, mint történelme folyamán annyiszor. Az oroszok védőpajzsként állították maguk elé a románokat, akik a szovjet hadsereggel együtt foglalták el Észak-Erdélyt és Magyarországot.

Az átállás után két nappal, 1944. augusztus 25-én Románia Sztalin generalisszimusztól magának kérte Erdélyt, amire Moszkvából másnap kedvező választ kapott. Az orosz kormány engedélyezte Erdélyben a román adminisztráció bevezetését, „*mivel biztosítja a nemzetiségek jogait.*" A Szovjetunió katonapolitikai, igazgatási és hatalmi szempontból csatolta Erdélyt

Romániához. Hozzájárulása még nem volt azonos a teljes állami jog gyakorlásával.

Erdélyben fokozódott a magyarellenesség. 1944 szeptemberében a Vasgárda átalakult Maniu parasztpártjának fegyveres csapatává. Oltszem és Szárazajta magyarjai között „etnikai tisztogatás" után a maradék lakosságot haláltáborokba hurcolták. Véres orgiákat rendeztek Tenke és Gyanta helységekben is. Csíkszentdomokoson (Márton Áron római katolikus püspök és Kurkó Gyárfás vezető politikus szülőfalujában) minden bírósági eljárás nélkül 16 székelyt végeztek ki egyetlen napon. Székelyföldről 20-30-as csoportokban hajtották el a magyar fiatalokat. Senki sem tért vissza közülük. A színtiszta Kézdivásárhely lakossága 6000-ről 1500-ra apadt. Maniuval is saját népe végzett, börtönben pusztult el.

Kolozsváron az orosz parancsnokságon álnokul följelentették a magyarokat, hogy „katonailag szervezkednek." Az oroszok megtorlásul 24 ezer magyart likvidáltak. Az Óváry magyar irodalmár családot géppuskatűzzel végezték ki. A házkutatások és letartóztatások során megsemmisítették a magyar értelmiségi elitet. A leghírhedtebb fogolytábor Foksániban volt, ahol 35.000 magyart mint „hadifoglyot" zsúfoltak össze. Más haláltáborokban is magyarok ezreit verték és éheztették, például Földváron.

Magyarország lakosságát a második világháború befejezése után bűnösnek nyilvánították. A világpolitikusok elfelejtették, hogy Horthy Miklós magyar kormányzó ameddig tehette, ellenállott a németeknek. Az osztrák tömegek lelkes éljenzéssel fogadták Bécsben a német haderőt és a Führert. A történelemhez az is hozzátartozik, hogy a világháború kitörése előtt az oroszok és németek szövetséget kötöttek egymással (Molotov-Ribentropp paktum). Románia is szövetségre lépett Hitlerrel. Politikusok és ideológusok elhallgatták más államok Hitlerrel kötött egyezményeit és egyedül Magyarországot ítélték fasisztának, a többi csatlós nemzet „tiszta" maradt.

1945. január 20-án magyar küldöttség utazott Moszkvába a fegyverszünet megkötésére. Előhozták az erdélyi kérdést is. Sztalin azt válaszolta, hogy ez a románoktól függ, holott már eldőlt a kérdés, mivel a románok hadat üzentek Németországnak és a „csatlós" Magyarországnak, Erdély őket illeti. Sztalin jobban bízott a román kommunizmusban, mint a magyarokban. A román, az orosz és a nyugati hatalmak most is diktatórikusan elutasították, hogy népszavazás döntsön Erdélyről.

Romániában 1945 tavaszán a magyarok „likvidálása" felgyorsult. Nagyszalonta református esperese 1945 koratavaszán jelentette Révész Imre deb-

receni püspöknek, hogy egyházmegyéjéből román katonák elhurcoltak minden lelkipásztort. A magyar értelmiség, valamint a dolgozó nép inkább önvédelemből, mint meggyőződésből tömörült a politikai baloldalon. A kommunista pártok szárnyai alatt védte magát. Szellemi, irodalmi, vallási eszközökkel is küzdött a megmaradásáért. Anglia, a Szovjetunió és Franciaország 1944-ben aláírt „béketerve" szerint *„jóváhagyástól függően Erdély vagy annak nagyobb része adassék vissza Romániának"*. A magyarság messze kimagasló vezetői Kós Károly, Kurkó Gyárfás író-politikus, Márton Áron püspök és Balogh Edgár. A román nacionalizmust fékezhették, de nem állíthatták meg.

Az 1945. április 2-án kelt 261. számú „törvényrendelet" alapján Dél-Erdélyben 100.000, Észak-Erdélyben 300.000 magyart fosztottak meg a román állampolgárságuktól azért, hogy elveszítsék a munkához és élethez való jogukat. Korlátozták a magyar iparosok és kereskedők tevékenységét, és – az állampolgári, valamint nemzetközi jogokat mellőzve – elrabolták 16 ezer kisember minden vagyonát.

1945-ben Groza Péter ügyvéd lett Románia miniszterelnöke, aki Magyarországon is tanult és a felesége magyar. Meghirdette, hogy az Erdélybe vonuló közigazgatásnak *„az egész lakossággal szemben az egyenlőség elveit kell meghonosítani."* Némileg enyhült az üldözés, bár a magyarságot sem állami, sem nemzetközi jogok nem védték. Több százezren menekültek el Romániából. Groza Péter 1945. március 6-án az Országos Demokrata Arcvonal támogatásával koalíciós kormányt alakított. 1945. március 13-án tárgyalt Visinszkij orosz külügyminiszterrel a népek egyenjogúságáról. Foglalkoztak az útlevélkényszer eltörlésével, hogy a román és magyar állampolgárok egymás országába szabadon utazhassanak és kereskedjenek. Most a Szovjetunió érdeke volt, hogy a „fölszabadított" államok között béke legyen és a nyugati világ előtt reklámozhassák a román-magyar probléma megoldását. 1946-ban román-magyar tárgyalás kezdődött a magyar nemzetiség érdekében. Groza miniszterelnök egyik 1946-os beszédében mondotta Nagyváradon, hogy a magyar és román mindig ellenségként találkozott egymással. *„Most érkezett el a pillanat, amikor a barátság és testvériség pászmáján haladunk tovább."* A kollaboráns magyarokról megjegyezte, hogy *„a románoknál románabbaknak akarták magukat megjátszani."* Ugyanakkor román Maniu-gárdisták magyarok vérét ontották Nagyváradon a Szent László téren.

1945-ben, a Párizsban tartott nemzetközi békekonferencián a Szovjetunió és nyugati partnerei a románok kívánságai szerint „oldották meg" az

erdélyi kérdést. Rögzítették a trianoni határokat. Szimpatikusabbnak látszott Románia hagyományosan szélsőséges, nacionalista politikája, mint Magyarország ezeréves történelme. Lehetőséget hagytak ugyan a határrevízióra, amit nem a lakosság szavazata, hanem a nagyhatalmak érdeke dönt el.

A szocialista államok megerősítése céljából, Sztalin engedélyezte a magyarság egyenjogúságát. A Magyar Népi Szövetség elnökének Gyurkó Gyárfást választották, aki ezt nyilatkozta: „*Mi magyarok nem vagyunk vendégek Erdélyben. Itt akarunk továbbra is élni... Minket nem választ el semmi a magyarországi demokráciától.*" Kurkó kimagasló magyar közéleti gondolkodó volt, akit hazaárulásért azután 16 évi börtönre ítéltek. 1968-ban ugyan szabadult, de beleőrült a megaláztatásba. Utóda Kacsó Sándor lett. Balogh Edgár közíró politikust félretolták.

1946-ban – legalábbis papíron – létrehozták Romániában a magyar nyelvű állami és egyházi iskolahálózatot magyar főfelügyelők irányításával. A tárgyalások alkalmával a román fél minden igényt elfogadott, amiből semmi sem valósult meg. A szerződést titkosították.

A második világháború békediktátumát 1947. február 10-én Párizsban hozták. Érvényben hagyták az 1920-as trianoni „szerződést" azzal a különbséggel, hogy kihagyták belőle a kisebbségi jogokat. A szabadságot, humanizmust, jogokat hirdető nagy államok saját érdekeik szerint játszanak a kicsikkel. Erdély sorsa a nagy hatalmak érdekeitől és nem a népakarattól függött. Ismét priuszos nép lettünk. Az első majd a második világháború után ránk ragasztották, hogy kollektív bűnösök vagyunk, s mindkét világháború után egyedül Magyarországnak kellett jóvátételt fizetni, mondván mi vagyunk érte a felelősek.

Az 1947. február 10-én kötött nemzetközi békeszerződés alapján, minden Romániában élő állampolgár „*fajra, nyelvre, vallásra vagy nemzetiségre való tekintet nélkül egyenlő jogokat*" élvez, a teljes politikai valamint sajtószabadsággal együtt. Papíron. A kollaboráns Vasile Luka (Luka László) kisszerű és önimádó politikus 1947-ben arról győzködi magyar hallgatóságát, hogy ne használják többé a piros-fehér-zöld zászlót, amit beszennyezett a horthysta rendszer. Helyette a piros-sárga-kék román zászlót lengessék, amit a vasgárdisták is lobogtattak, de most a demokráciában megtisztulva fénylik.

1947-ben I. Mihályt újra száműzték. Az állam neve: Román Népköztársaság. Folytatták a magánvagyon és az emberi jogok nyirbálását, a deportálásokat és a kivégzéseket belföldön. Deklarálták a párizsi békeszerződés minden pontjának betartását külföldön. Miután dezinformációval meg-

nyerték a keleti és nyugati hatalmak bizalmát, korlátozták a be- és kiutazók mozgását, uszítottak a magyarok ellen. Államosították a bankokat, gyárakat, földeket. 1948-ban megalakult a Nagy Nemzetgyűlés. Különféle pártokat tömörítettek a Román Munkáspártba. Főtitkára Gheorghiu Dej.

Történelmünk folyamán jogosan bírálták, hogy a XV. században megnyirbálták Dózsa György jobbágyainak szabadköltözési jogát. A XX. század Romániájában éjszaka kis batyuval erőszakosan hurcolták el az állampolgárokat, és 1949 meg 1963 között nem mozdulhattak a kijelölt lakóhelyről, mert „D. O."-sok lettek. (Domiciliu Obligatoriu = helyhez kötött.) A száműzött földbirtokosok nagy része magyar volt. Anna Pauker pártvezető ideológiája szerint nem kell megölni az osztályidegeneket, hanem „kergessük öngyilkosságba őket". 1952-ben törvényerőre emelték a párt vezető szerepét, nevét 1965-ben Román Kommunista Pártra cserélték. Az átszervezések és változtatások célja, hogy a lakosságot bizonytalanságban tartsák.

Szovjet nyomásra 1952-ben négy székely megye propagandisztikus célból Magyar Autonóm Tartomány néven – román felügyelettel – „önállóságot" kapott. Viszont megszüntették a Magyar Népi Szövetséget, amelyre – érvelésük szerint – a magyar autonómia után már nincs szükség. Minden állami törvény, utasítás és rendelkezés a Magyar Autonóm Tartományra is vonatkozott, és belső törvényeit a Román Államtanács hozta, és 1967-ig magyar önkormányzat nélkül román vezetéssel működött. A kulcspozíciókban románok ültek, a tartománynak önkormányzata nem volt. 1967-ben „átszervezés folytán" megszüntették a Tartományt, magyar hivatalnokait vád alá helyezték. Viszont a Magyar Népi Szövetséget nem állították helyre. Romániában 1951-re az 1022 magyar iskola számát 915-re csökkentették.

A Magyar Kormány 1953-ban döbbenetesen hátrányos szerződést kötött Romániával. Lemondott a maradék ingatlanairól, bányákról, az 1940-44 között épült vasúti objektumokról, egyházi javakról, korházakról, a magyarok által kifizetett, de le nem szállított román árukról, románoknak szállított kifizetetlen árukról.

1956 tavaszától Magyarországon megerősödött a reform kommunisták és a magyar ellenzékiek hangja. Ezzel egy időben aktivizálódott a magyar ifjúság és értelmiség. Az 1956-os forradalmat szovjet tankokkal leverték. Romániában felcsapott a gyűlölet lángja az úgynevezett „ellenforradalmár, fasiszta, nacionalista" magyarok ellen. Az 1956-os magyar szabadságharc leverése után Románia pozíciója erősödött, a magyaroké csökkent a szocialista államok táborában. Az orosz csapatszállító vonatok Románián keresztül

gördültek Magyarország felé. Nagy Imre, a független magyar nemzeti kormány miniszterelnöke egy ideig Romániában raboskodott, szigorú őrizet alatt. A hatóságok magyarüldözésre használták ki az „ellenforradalmat". Államellenes izgatás ürügyén magyar értelmiségieket, lelkészeket, egyházi vezetőket és egyszerű polgárokat deportáltak a Duna-csatorna építéséhez. Az elmélyülő orosz-román barátság alatt burjánzott a román nacionalizmus. Az elrománosítás fontos módszere a román-magyar vegyes házasságok ösztönzése azzal a céllal, hogy a magyar fél beolvadjon a román nemzetbe.

A szovjet csapatok 1958-ban vonultak ki Romániából. (Magyarországról 1990-ben távoztak.) Gheorghiu Dej kommunista pártfőtitkár vezetésével román delegáció utazott Budapestre, hogy az erdélyi kérdést tisztázza, és lemondó nyilatkozatot kapjon. Kádár János kommunista pártvezér kormánya a dolgozó magyar nép nevében megnyugtatta a küldöttséget, hogy a Magyar Népköztársaság *„sem területi, sem más igényeket nem támaszt más országokkal szemben."*

Az 1956-os magyar ideológiai és gazdasági megrendülés árnyékában Románia tovább haladt a magyar felmorzsolással. A Bólyai Egyetemet román egyetembe olvasztotta (Babes-Bolyai). Megszüntették a magyar műszaki képzést és magyar iskolák sorát. Színtiszta magyar vidéken román nyelvű iskolákat nyitottak. Az sem számított, hogy a magyar értelmiségiek, szakemberek, munkások minőségileg messze túlszárnyalták a románokat. Erdély ősi városait szellemileg és anyagilag igénytelen román lakosokkal telepítették be, amivel a hagyományosan magas erdélyi színvonal hanyatlásnak indult. Erdélyben a szakemberek többnyire magyarok, szászok és zsidók voltak. Feloszlatták a Székely Népi Együttest, egyes magyar irodalmi csoportokat, mint például az Ady Endre Irodalmi Kört. Azzal indokolták, hogy az ilyenek „nemzeti elszigetelődésre" vezetnek, ami éppen úgy káros az öregekre, mint a fiatalokra.

Nicolae Ceausescut 1965-ben választották a Kommunista Párt főtitkárává és államfővé. 1918. január 26-án született. Üstökösként robbant a közéletbe. Csodálatos pályafutását cipésztanulóként kezdte. A szocializálódás folyamán egyre igényesebb feladatokat kapott. Megbízható emberként dolgozott a belügyi szerveknél. 1948-ban került a Párt Központi Bizottságába. Felesége, Elena asszony – bár nem fejezte be az alsó iskoláit – a legkiválóbb vegyész mérnöknek képezte magát. A zseni-házaspárt dicsérték hűséges alattvalói, és istenként tisztelte a nép. Napilapok első, második és harmadik oldalán, házfalakra, hirdető táblákra, villany és telefon póznákra ragasztott

plakátokon, megértő és tiszteletet parancsoló barátsággal mosolygott a szemlélőre.

Az átszervezett állam hivatalos új neve: Román Szocialista Köztársaság lett. A kondukátor nagy feladatának tekintette az egyetlen nemzetiségű, románul beszélő ország megteremtését. Első dolga volt, hogy leparancsolta Gheorgiu Dej főtitkár fényképeit, mert a „*marxizmus-leninizmus nem tűri a személyi kultuszt.*" Helyére az új üstökös portréi, szobrai kerültek több milliós adagolásban, hálából az aranykorszakért.

Egykori megbízható kémfőnöke Ion Mihai Pacepa vezérőrnagy az USA-ba disszidált. Red Horisonts című bestseller könyvében részletezi a zseniális vezér túlkapásait, kegyetlenségeit, korrupcióját, titkos bankbetéteit és gyilkosságait. A Nagyvezér öt palotában dolgozhatott, 39 luxusvillában pihenhetett, három elnöki repülőt és három helikoptert használt. Különvonat állott rendelkezésére. A közelében lévő négy mentőautót Németországban és USA-ban gyártották. A Ceausescu családot magánkórházban kezelték. Ruhatárában 365 darab öltönyt, felsőkabátot, pufajkát stb. tároltak, és minden nap újat vett fel. Felesége, Elena elvtársnő abban is segített férjének, hogy tanácsokkal látta el az alattvalókat, mivel ajándékozzák meg a nagy vezért. Például 60. születésnapjára természetes nagyságú színarany kukoricacsövet kapott. Sajnos, a nagy közkedveltség, fényes ünneplések közepette paranoiás félelemben élt. Ezalatt szeretett népe fázott és sorban állt az élelemért. A párt nevét újítgatták: Kommunisták Romániai Pártja, Román Munkáspárt, Román Kommunista Párt stb.

Elrendelték, hogy a magyar iskolákban román nyelven is tanítsanak. Az erőszakos diszkrimináció néha enyhülést mutatott, a gyakran használt marxista módszer alapján: „egy lépést előre, kettőt hátra." Egy lépés engedmény, két lépés megszorítás. Ilyen a „húzd meg, ereszd meg" játékszabály. Új alkotmányt iktattak törvénybe. Azt is elrendelték, hogy a „magyar" szót törölni kell a beszédből és az irodalomból, mert Ceausescu szerint Magyarország csak egy kellemetlen „fikció".

Mialatt 1959-ben Magyarországon a kommunista Tanácsköztársaságot ünnepelték, ugyanakkor Romániában saját hadseregüket dicsőítették, amelyik leverte a magyar vörösöket. 1960-ban a Szovjetunió szemet hunyt a román öndicsőítésnek. Eltűrte még 1975-ben is, hogy államilag ünnepeljék a román hadsereg győzelmét a magyar vörös hadsereg felett.

Románia az 1960-as évektől egyszerre orientálódott három irányban: Moszkva, Peking és Washington. Nyugat-Európában és az USA-ban az a

vélemény kezdett formálódni, hogy Románia szovjetellenes. Kínai vélemény szerint Románia sem kelethez, sem nyugathoz nem tartozó harmadik utas politikát folytatott. Moszkvában nem nézték jó szemmel ezt a magatartást. A román politikusok véleménye megoszlott. Egyesek szerint ez a legjobb „irányvonal", mások szerint pedig a legrosszabb. Egy világhatalomról való álmodozásból keserves lesz a fölébredés. Amikor Románia politikailag kissé „elbizonytalanodott" és nyugat felé is tekintgetett, a marxista-leninista Kádár János magyar kommunista pártvezér 1966-ban „imperialista diktátumnak" nevezte a trianoni „békekötés"-t, amely Magyarországot részekre szakította, és Erdélyt Romániának ítélte. Ugyancsak Kádár János mondta 1966-ban, hogy *„az imperialisták területrendezéseinek célja mindenkor a rablás, a népek közötti viszály elhintése, a népek megosztása és egymás ellen kijátszása"*.[12] Valószínűleg moszkvai sugallatra fogalmazott így. Jelezte Romániának, hogy a szocialista táborban nincs külön út.

A Varsói Paktumhoz tartozó országok hadseregei 1968-ban bevonultak Csehszlovákiába, hogy „megvédjék" a kommunista vívmányokat. („De miért kellett bevonulni?", kérdezte az utca embere. „Mert hívták őket", válaszolták a hivatalosak. „És miért maradtak bent?", tudakozódott a jámbor polgár. „Mert keresik, hogy ki hívta be őket.") A román haderő kimaradt az intervencióból, valószínűleg a Szovjetunió döntése folytán. Ceausescu pártvezér úgy játszotta meg magát a nagy népgyűléseken, mintha független államfő lenne. Erdély nagyobb városaiban izzó hangvételű beszédeket tartott először a beavatkozás ellen, azután a beavatkozás mellett. Nagyon félt, hogy Romániában is forradalom lesz. A magyar-román határra fölsorakozott orosz-magyar harckocsioszlopokat visszarendelték. Az elhervadt „prágai tavasz" után (1969) Magyarországnak volt előnyösebb helyzete Moszkvában. A román kormány jól érzékelte a „fordulatot" és engedményeket adott a magyaroknak. Jóváhagyták a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának megalakítását. A kissé megbillent külpolitikai helyzet miatt határozták el, hogy Bukarestben olyan nemzetiségű könyvkiadót engedélyeznek, amelyben magyarok is részt vehetnek (Kriterion). Megélénkült a visszafojtott magyar szellemi élet. Domokos Géza székely író vezette a magyar részleget, aki 1990 után is a magyar összefogásra törekszik. Önmaga érvényesítése helyett másokat segít az irodalom és politika göröngyös útján.

---

[12] Vö.: *Száraz György*: Történelem jelen időben. Bp., 1987. 675.

1972-ben az új „tanügyi reform" alapján tovább csökkentették a magyar iskolák számát. Az „anyag megóvása, nemzeti megbecsülése érdekében" elrendelték 1974-ben az egyházak levéltári anyagának, dokumentumainak beszolgáltatását.

1966 és 1990 között is a külpolitikai széljárásoktól függött az erdélyi magyarság sorsa. Nixon elnök az USA-ból Romániába látogatott 1970-ben, ami könnyítést hozott a magyaroknak. A Kondukátor 1971-ben Kínába látogatott. Hazatérése után Komócsin Zoltán magyar pártfunkcionárius és ideológus azzal fogadta, hogy Magyarországot „érdekli a Romániában élő nemzeti kisebbség sorsa." A román kormány azonnal visszautasította ezt, hogy senki ne avatkozzék „Románia belügyeibe"! A Szovjetunió az erdélyi kérdéssel saját kezében tartotta a magyar és román elvtársakat.

1973-ban a Nagy Kondukátor ellátogatott az USA-ba. Ugyanekkor a román lapok sűrűbben írtak a „megbonthatatlan szovjet-román barátság"-ról." Ugyanekkor Románia kibújik a szocialista államok döntései alól, pl. nem igényel orosz villanyáramot, és egyetlen kommunista országként diplomáciai kapcsolatot tartott Izraellel. Mihai Beniuc román költő dicsekedik: *„Más itt az ember, más az ország. / Arcon, a szemben fény ragyog. / Magasra visz az ember útja, / s az ember minden nap nagyobb."*

Az elnöklátogatások éveiben könnyítettek a magyarok sorsán. Legalábbis kifelé. Nemzetközi vonatkozásban szép, jól elrendezett kirakatot mutattak. Belül a diszkriminációt ügyesen letakarták. Azt is elrejtették vigyázó szemek elől, hogy magyar értelmiségiek, orvosok, pedagógusok, mérnökök csak Erdély határain kívül, az Ókirályságban, román vidéken vállalhattak munkát, míg a magyar nemzetiségű vidéken csak románok dolgozhattak. A Kondukátort felbőszítette, és határozottan tiltakozott az ellen, hogy 1973-as amerikai látogatásakor emigrált magyarok nagy demonstrációkat szerveztek ellene, és követelték az 1947-es békeszerződés felbontását. New York város polgármestere lecsillapította, hogy az USA-ban természetes dolog a törvényes tüntetés.

Romániában szándékosan gerjesztették és ápolták a bizonytalanságot. Jó és rossz váltogatták egymást, mialatt váratlan dolgok léptek a színre. A múltat időnként másképen magyarázták, a jövő pedig ködbe veszett. 1974-ben Nicolae Ceausescu a ranglétra legmagasabb fokára léphetett. Ő lett a Kommunista Párt főtitkára, a kormány és a Szocialista Egységfront Nemzeti Tanácsának elnöke, valamint a hadsereg főparancsnoka.

Az 1974-ben hozott 63-as törvény tovább nyirbálta az egyházak maradék létét. Államosították a magyar irodalmi értékeket, műkincseket, dokumentumokat, képzőművészeti, építészeti alkotásokat, forrásértékű kéziratokat, egyházi edényeket és kegyszereket. Drasztikus intézkedésüket azzal indokolták, hogy a nemzeti kincstárban biztonságosabb a megőrzésük és szakszerűbb a tudományos kiértékelésük. A kincseket ömlesztve tárolták valamilyen raktárban. A begyűjtésnek egyetlen célja volt, hogy minden magyar és keresztyén történelmi érték megsemmisüljön. Az 1974-ben hozott földtörvény kimondja, hogy az ország egész területe a Román Szocialista Köztársaság tulajdona. A 255/1974-es törvényerejű rendelet „szabályozta" a Romániába látogató turisták szálláshelyét, és csak állami hotelekben és kempingekben tartózkodhattak, ellenőrzés okáért. Ugyanekkor ismét átírták a román történelmet.

Az 1975-ben alkotott Helsinki Egyezményt Románia is aláírta. Mind a világhatalmak, mind a kisebb rangú államok közösen elfogadták a népek, vallások, kisebbségek jogait és szabadságát. Napirenden tartották az emberi jogok tiszteletét. A szocialista államok azért írták alá az Egyezményt, mert a nyugati hatalmak fölvetették az országhatárok revízióját. Mivel az irodalom és gondolatok szabad áramlását, valamint a polgárok korlátlan be és kiutazását az Egyezmény biztosította, ezért nincs szükség határrevízióra, sem az emberi jogok felülvizsgálatára. Az erdélyi magyarok reménykedtek, de Romániának nem állt szándékában betartani, ügyes látszat volt az aláírása. Szemfényvesztő mutatványaival továbbra is félrevezette a kíváncsiakat. Óriási különbség volt az Egyezmény tartalma és a valóságos élet között. Románia az emberi jogok zászlaját lengette, és folytatta a diktatórikus elnyomást.

Olyan gyárakban, ahol nagy többségében magyarok dolgoztak, leváltották a magyar vezetőket. Az is előfordult, hogy csődöt jelentettek, a vállalattól minden munkást elbocsátottak, és amikor újraindították a termelést, már csak román dolgozókat vettek fel. A Helsinki Egyezmény évében kezdték használni a „homogenizálás" szakkifejezést, amivel a magyarság megsemmisítését leplezték. A Helsinki Egyezmény évében (1975) tovább szigorították a ki- és beutazásokat. Külföldi állampolgárok, tehát a magyarok is csak állami kempingben, vagy hotelben szállhattak meg, a rokonságnál nem! Ahol ez kitudódott, ott a vendéget és a vendéglátót súlyosan megbüntették. Ha egy magyar nemzetiségű az ország más vidékéről kívánt beköltözni valamelyik erdélyi városba, annak engedélyért kellett folyamodni, amit a legritkább esetben adtak ki.

1976 márciusában sorozatos házkutatásokat tartanak, Balogh, Karcagi, Széplaki, Visky és más református családoknál, keresztyéneknél, (reggel 9-től este 10 óráig) egyetlen napon, hogy ne értesíthessék egymást.

1980 táján állítják le a televízió magyar adását. Elrendelték, hogy magyar lakodalomban legfeljebb 6-8 dal énekelhető anyanyelven.

A hagyományos román nacionalizmus új formája volt a „homogenizálás", ami az egyetlen nemzet, egyetlen párt, egyetlen vallás, egyetlen kultúra, egyetlen gondolkodás, egyetlen nyelv törvényét írta elő, ezzel szemben minden mást föl kívánt számolni. A Kondukátor azt tanította, hogy „*minden nemzetiségnek joga van arra, hogy megtanulja és kifogástalanul beszélje a nemzeti román nyelvet*". Tekintsék kiváltságnak, hogy Romániában élhetnek. (Auschwitz haláltáborának kapujára ezt írták fel a németek: „Arbeit macht frei"; ti foglyok érezzétek magatokat szabadnak és dolgozzatok, tekintsétek kiváltságnak ezt a helyet.) Rombolták a történelmi emlékeket, épületeket, templomokat, kultuszhelyeket. Magyar vidékeken román intézményeket kreáltak. Sorra építették az ortodox templomokat, bizonyítandó a román nép latin eredetét. Magyar nemzetiségűek korlátozott számban – az anyaország kivételével – más államokba települhettek. A radikális falupusztítás az 1980-as évek elején jött divatba. A homogenizálás célja nem a lakosság társadalmi, gazdasági, művelődési, vallási, erkölcsi felemelése volt, hanem olyan etnikai közösség teremtése, ahol mindenki románul beszél, gondolkozik és románnak vallja magát.

Az 1984-es olimpiai játékokat Los Angelesben (USA) rendezték. Moszkva sugallatára a szocialista államok sportolói „önként" lemondtak róla, kivéve Romániát. A félrevezetett amerikai rendezők és politikusok nagyra értékelték a románok függetlenségét, ünnepélyesen fogadták őket. Minden játékost gépkocsival ajándékoztak meg, mintha amerikai szövetségesek volnának. Nem vették észre a politikumot, hogy a szocialista tábor országaiban csak a Szovjetunió határozata alapján „dönthetnek arról" hogy kiutaznak-e Los Angelesbe az Olimpiára, vagy otthon maradnak. Románia olyan szerepet kapott, hogy menjen, a többi államok azt, hogy maradjanak. A szocialista államoktól körülvett Románia nem ugorhatott ki a keleti blokkból.

(Állítólag Gorbacsov szovjet elnök megkérdezte tábornokait, hogy szükség esetén hány nap alatt lehet Romániát lerohanni, illetve felszabadítani? „Maximum négy-öt nap, ha ellenállnak" volt a szakmai válasz. „És ha nem állnak ellent?" „Akkor két-három hét, mert minden nagyobb helyen meg

kell hallgatnunk az ünnepi beszédet, ami arról szól, hogy behívtak bennünket és hálásan köszönik, hogy elfogadtuk a meghívást.")

Az 1980-as évek elején egymásra talált az egyházi és világi ellenzék. A szamizdat fogalmazványok szerkesztésében Tőkés László is részt vett, indítványozott és szervezett. Illegálisan terjesztették ezeket bel- és külföldön. Veszélyes vállalkozás volt ez, amikor az írógépeket és tulajdonosokat is szigorúan lajstromozta a rendőrség. A szamizdat írások (Ellenpontok) kijutottak Magyarországra, a nyugati államokba és a nemzetközi fórumokra. Tőkés László lelkészt megfosztották a palástjától.

Megnövekedett a külföldről becsempészett magyar, főleg evangéliumi irodalom mennyisége. A külföldi szállítmányok zömét holland és amerikai keresztyének professzionális módon szervezték. A Bible Mission vezetője, Frans Schadee, az Eastern European Bible Mission elnöke, Hank Paulson (Vogelaar), Dorcas Aid igazgatója, Dirk Groot, a holland Rohaan testvérek kelet-európai missziója és még más holland, angol, kanadai, amerikai szervezetek, egyének. Misszionáriusaik turistaként jöttek „speciálisan" kiépített kettősfalu járművekkel.

Tőkés László, aki református lelkészek által is (Géczy István, Németh Géza és Pánczél Tivadar) épített kapcsolatot magyar értelmiségiekkel, a televízióval, a rádióval és a külföldi médiumokkal, amelyek naprakészen mutatták a magyar falvak és templomok pusztító „homogenizálását". Tőkés László protestálására felfigyeltek Magyarországon, Európában és az USA-ban is. Romániában lázadással vádolták. A középutas megalkuvók igazat adtak neki, csak arra kérték, hogy ne most, ne ezekről és ne így tiltakozzék. A hitvalló lelkészek szimpatizáltak vele. A feszültségek ellensúlyozására 1987. június 14-én egyházi küldöttséget menesztettek New Yorkba. Tagjai református, római katolikus, ortodox, evangélikus, baptista vallási vezetők. Nagy Gyula püspök „népem nyelvén" románul beszélt az egyház szabadságáról. Az ENSZ-palota egyik szobájában összesen hatan voltak kíváncsiak a küldöttségre. Medgyessy László református lelkész az agyonvert római katolikus plébános után érdeklődött. A küldöttség azt felelte, hogy rákos daganatban halt meg. Sajnos a további kérdésekre és válaszokra idő hiányában nem volt lehetőség.

1986-ban megnyitják a börtönajtókat a magyar és más nemzetiségű rabok előtt, hogy Románia szalonképesebbnek látszódjék a Nyugat előtt. Magyarországon 1986 végén nyomtatták ki az Erdély története című háromkötetes tudományos művet. Nagygyűléseket szerveztek 1987-ben tiltakozá-

sul a magyar beavatkozás ellen. Visszaverték a *„soviniszta magyar nacionalizmust."* A február 27-28-án tartott plenáris ülésen a Kondukátor figyelmesen hallgatott 43 felszólalást: *„Mély tisztelettel, megkülönböztetett szeretettel, hazafias büszkeség legmelegebb érzéseivel juttatta kifejezésre, a magyar nemzetiségű román dolgozók mély háláját... a rettenthetetlen forradalmárnak és harcosának, a zseniális gondolkozónak, a modern Románia ragyogó stratégájának Nicolae Ceausescu elvtársnak..."* Mély felháborodással utasították vissza a Magyar Népköztársaságban megjelent történelmi hamisítványt. Az államfő *„mély megelégedéssel és hazafias büszkeséggel hallgatta a hosszas tapsok és hurrázások közepette elhangzott mesteri beszédeket."* A magyar kormány szóvivője, Bányász Rezső udvarias, de határozott hangnemben válaszolt a tiltakozásra.[13]

Kányádi Sándor 1987-ben írta Szürke szonettek pergament-tekercsre című művét.

a fáraó nem hallgatott
a geométerekre
maga döntött s az alapot
túlméretezte

aki tehette megszökött
hiába hajcsárolják
a népet a felügyelők,
a rabszolgákat a szolgák

nem jön össze a mű pedig
az idő egyre sürget
a munkát már csak mímelik

az arra kényszerültek
bőrük akár a pergament
melyre írom az énekem

...szikkadok holtraváltan
egy elfuserált piramis
fullasztó árnyékában

Erdélyből 1988-tól áradatszerűen ömlenek Magyarországra a legális, illegális menekülők az értelmiségiek és dolgozók köréből. Számuk kb. negyvenezerre tehető. 1988. június 27-én feszült légkörben „szerveződött" nagy-

[13] Előre újság, 1987. III. 6., Népszabadság 1987. IV. 2.

szabású megmozdulás Budapesten, ahol százezer fős tömeg imponáló fegyelmezettséggel tüntetett a falurombolás ellen. A Hősök teréről a fáklyás menet halálos csendben hömpölygött a román nagykövetséghez, ahol átadták petíciójukat. A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának elnöke, Tóth Károly református püspök 1988 szeptemberében üzenetet küldött az Európa Parlament elnökéhez tiltakozva a homogenizálás ellen. A Scinteia, a Román Kommunista Párt központi lapja határozottan visszautasítja *„egyes magyarországi körök románellenes, szocialista ellenes, nacionalista, sovén megnyilatkozásait."*[14]

Tóth Károly református püspökkel való egyeztetés után Rákosszentmihályon Pánczél Tivadar lelkész irányításával kezdődött és folyt az Erdélyből való menekültek szervezése, lelki, anyagi segítése. Németh Géza református lelkész Budapesten a Csaba utcában kezdett lelki gondozói munkát, amit 1990-től a Honvédelmi Minisztériumtól kapott kiürített katonai objektumban folytatott (Ladányi út, új neve: Gyógyszergyári út, Reménység Szigete; lelkipásztora Zalatnay István). Rendszeresen, módszeresen tart néhány hetes vagy többéves tanfolyamokat, népfőiskolákat erdélyieknek, akik hazájukba visszatérnek. Ugyanitt megalapította az Erdélyi Gyülekezetet a Magyarországon letelepedettek részére.

A kommunizmus felbomlását magyar politikusok, ideológusok, fiatal és idősebb értelmiségiek indították el Magyarországon (Lakitelek), ahonnan átterjedt a többi szocialista államra. A magyar-osztrák határ megnyitása a keletnémet menekülők előtt Németh Miklós miniszterelnök, Horn Gyula külügyminiszter és Pozsgay Imre nevéhez fűződik. A Varsói Paktum tagállamai közül Romániában omlott össze utoljára a szocializmus. Rövid, formális tárgyalás után a nagy vezért feleségével együtt 1989 decemberében saját elvtársai halálra ítélték, és golyó által kivégezték.

Észak-Magyarországról évtizedeken át segélyekkel „turistaként" látogattak Erdélyben Bartha Árpád, Irlanda Sándor, Sólyom Ferenc, Szabó Dániel, Victor István, Juhász Imre, Major László főorvosok, lelkészek és sokan mások. Debrecenből Géczy István, Kocsis Attila és munkatársai. Budapestről Németh Géza, Pánczél Tivadar, Szabó Sándor (Tahi) és mások.[15] Könyveket vittek Erdélybe, dokumentumokat, fényképeket, leveleket csempésztek ki onnan, hogy eljuttassák magas szintű egyházi és világi közpon-

---

[14] Népszabadság 1988. X. 5.

[15] Németh Géza átcsempészett dokumentumait és információit Tom Lantos által juttatta el az Egyesült Államok szenátusába.

tokba. Bütösi János amerikai püspök mindig Bojtor István kíséretével utazott oda; a szocializmus utolsó éveiben Takács Tamás lelkésszel is. A megszerzett információkat Tom Lantos képviselő által juttatták el az Egyesült Államok szenátusába. Toókos Csaba tervező (Budapest) Erdély tájairól, épületeiről, lakosairól készített hatalmas fényképgyűjteményt. Csodálatosan szépek és nagy értékűek Várady Péter Pál színes, keménykötésű albumai.

A román értelmiségiek egy csoportja magyarokkal együtt foglalkozik azzal, hogy Erdélyország román-magyar autonóm státuszt nyerjen. A Kárpátokon túli Romániától való függetlenedés bizonyosan anyagi és szellemi föllendülést hozna magával. A román nép általában barátságos és melegszívű. Az ország vezetői azzal uszítják őket, hogy minden társadalmi, politikai bajért a magyarok felelősek.

A román rendszerváltás után, ami Tőkés László temesvári lelkész mozgalmával robbant ki, megmaradt a szocialista, nacionalista gondolkozás. Például 1990 húsvétján Tasnád községben az ortodox pap arra buzdítja híveit, hogy öljék le a magyarokat, mert ebben gyönyörködik az Isten. Az államosított egyházi ingatlanokat egy évtized alatt sem adták viszsza. Folyik a helység-névtábla harc. Egyik nap kiteszik a magyar nyelvű táblát, estére, legkésőbb másnapra leverik, vagy festékkel bemocskolják. Temesváron kormányrendelet adta vissza a magyar házat, de mai napig magyarellenes román lap kiadója birtokolja. Kolozsváron rendelettel adták vissza a református kollégiumot, de még 2001-ben sem engedték be a magyar osztályokat.

A demokratikus Romániában megmaradt a társadalmi és politikai bizonytalanság. A kormány talán egyetlen sikert könyvelhet magának, ugyanis hivatalosan „megoldotta" a nemzeti kérdést, mert a Romániai Magyar Demokrata Szövetség néhány képviselője magas állami tisztségbe, minisztersége is bejutott. Az RMDSZ-ben alapvető kérdés, amitől a megmaradás függ, hogy a Szövetség az egész erdélyi magyarság érdekeit képviseli-é, vagy csupán egyéni érvényesülésre és személyes anyagi gyarapodásra törekszik. A Szövetség elnöke Markó Béla, tiszteletbeli elnöke Tőkés László. A homogenizálást finomabb eszközökkel folytatják. A Nagyrománia Pártja szélsőséges és magyarellenes. Szerinte a Magyar Demokratikus Szövetség *„könyörtelen apartheid politikát folytat, Románia szívében etnikai tisztogatást végez."*[16] A magyarság öntudata sok helyen lanyhult, létszámuk a román betelepítések és a magyar kivándorlás miatt csökken.

---

[16] *Josif Constantin Dragan*: A románok története. Bukarest, 1994.

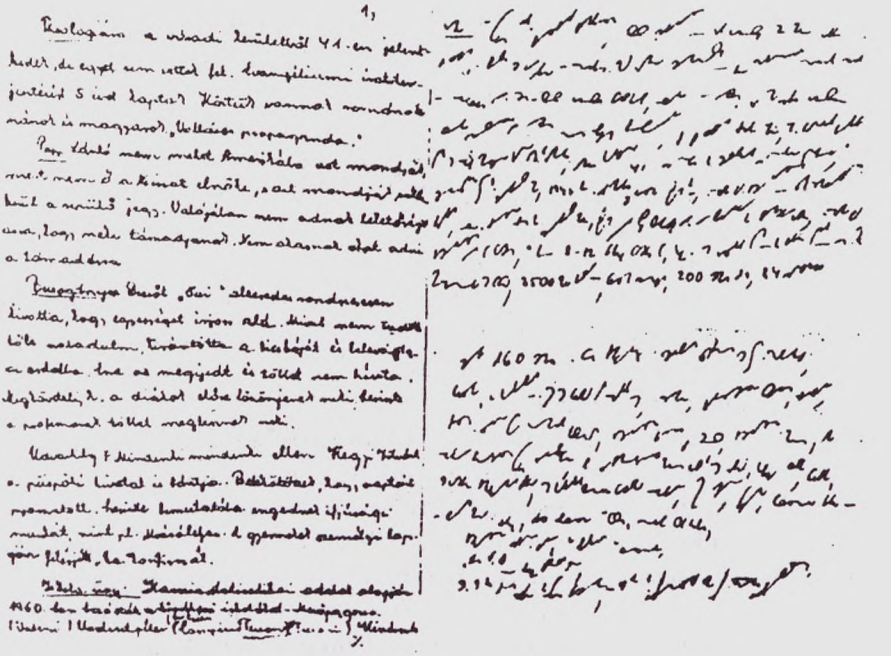

INFORMÁCIÓ CSEMPÉSZET
(B. I.-né T. U.)

1989-ben vértelen forradalommal Magyarország szabad, független és demokratikus állam lett. Mohács óta kormány és lakosság újra szabadon dönthet sorsáról. A nyugatról beáramló „rágógumi-kultúra" és a gazdasági, kereskedelmi behatáson kívül e pillanatban sem keletről, sem nyugatról nem fenyeget idegen hadsereg. Nagy lehetőség nyílott a nemzet lelki-anyagi felerősödésére és az egyházak szolgálatára. Az a veszély fenyeget csupán, hogy a belviszály, az önzés, a korrupció miatt eljátsszuk az alkalmat Magyarországon.

Antall József miniszterelnök 1990-es beszédében vállalta, hogy 15 millió magyarért, tehát a határon túl élőkért is felelős. Románia idegesen rezonált a kijelentésre. Jesenszky Géza külügyminiszter a Székelyföldre is ellátogatott, ahol nagy örömmel fogadták. Sajnos a románosítás erősödött. Nyugati keresztyének anyagilag segítették az Erdélyben megtépázott egyházakat.

Horn Gyula kormánya (1994-1998) alapszerződést kötött Romániával, amelynek egyes pontjai eltérő módon értelmezhetők. Az 1997-ben történt megállapodás szerint a felek védelmezik és megőrzik a nemzeti és vallási ki-

sebbségek műemlékeit, emlékhelyeit. Orbán Viktor miniszterelnök 1998 nyarán Szovátán tartott nagygyűlésen magyar egyetem és Csíkszeredán magyar konzulátus megnyitását kérte. Románia „elvben igent mondott rá", amit „gyakorlati problémák" gátolnak.

Radu Vasile román miniszterelnök 1999-ben járt Magyarországon. Tárgyalták a Schiller-Petőfi magyar egyetem (Kolozsvár) és a magyar konzulátus (Csíkszereda) megnyitását. Július 3-án impozáns Petőfi-emlékhelyet és magyar múzeumot nyitottak Segesváron, magyar miniszterek és egyházi vezetők előadásával és szolgálatával. Októberben kormány szintű magyar-román ünnepélyt szerveztek Aradon az 1849-ben kivégzett vértanú tábornokok emlékére. A magyar kormány legmagasabb szintű képviselői megérkeztek, sajnos a román miniszter „betegség miatt" az utolsó pillanatban odautazását lemondta.

A román nacionalizmus és magyarellenesség az 1700-as években tudatosult és Nicolae Ceausescu uralkodásakor jutott a csúcsra, ami után hanyatlás következhet. A kemény, fasisztoid Vatra Romaneasca (Román Tűz) pártban nagyhangú nacionalisták csapata működik Romániában. Kolozsváron Funar polgármester lengeti a gyűlölet zászlóját. 1990 óta államosított magyar iskolákat nem adtak vissza az egyházaknak sem (pl. Nagyváradon a püspöki hivatalt is kínkeservesen, éveken át folyt bírósági tárgyalások után kapta vissza a református egyház). Az önző, nacionalista programokra jelenleg nincs sok vevő a nemzetközi politikában. Románia, benne Erdély szellemi, anyagi, lelki élete stagnál. A nyugati befolyás (elektronika, ételek, extrém vallások) polipként ragad Románia testébe. A 600.000 palesztin problémája állandó téma nemzetközi világszervezetekben, de az utódállamokba szorított 4-5 millió magyar „homogenizálása" „nem téma". A román diplomácia, a hamis hangú propaganda és önreklámozás ma is előkelő helyet foglal el a nemzetközi piacon. Az is tény, hogy évszázadok óta először Magyarország 2000-ben politikai lépéselőnyben van Romániával szemben.

A kommunista rezsim alatt igénytelen románokat telepítettek Erdélybe, ezzel a románok arányszámát lényegesen megemelték, a szellemi, gazdasági, erkölcsi színvonalat pedig alaposan tönkretették. A román forradalom után rövid álmodozásból, fagyos hidegre ébredtek, az alig három hónapos demokráciában. 1990. március 19-én vér folyt Marosvásárhely utcáin. Hodákról részeg románokat szállítottak a városba, akik az ortodox pap beintésére, harangszó kondulására nekiestek a magyaroknak, hogy végezzenek velük. A teherautóval elgázolt magyarra hárították, hogy ő, vagyis az áldozat

vétkezett. Sütő András íróval együtt 70 magyar értelmiségi menekült a Bolyai Líceum mellett lévő székház padlására. Katonai teherautókon mentették őket, amire felugráltak a románok, hogy leöljék a magyarokat. A rendőrség tétlenül figyelte a pogromot.

A halottak és sebesültek elszállítása után 32 magyart ítélt el a bíróság és egyetlen egy románt sem. Iliescu államelnök szerint túlzás volt magyar nyelvhasználatot és magyar iskolákat követelni, amire Magyarországon is megvannak a feltételek. Tőkés László kifogásolta, hogy Magyarországon a hiányos iskolai létszámot „import" útján pótolják. Dragan román történész írja: *„Magyarország nem nyugodott bele az 1989-es decemberi fegyveres beavatkozás sikertelenségébe. A romániai magyar kisebbség szélsőséges elemeinek segítségével és a gyanútlanul belopódzott ügynökei révén provokálták az 1990 márciusában történt marosvásárhelyi eseményeket. Bár jelentős sikereket értek el, a szélsőséges magyaroknak nem sikerült elérni céljukat: etnikai háborút kirobbantani és szétzúzni Románia államának egységét."*[17]

A 2000. év koratavaszán Romániából mérgező ciánnal és vegyi anyagokkal fertőzték meg a magyar Tisza folyót, amiről az volt a román vélemény, hogy a magyarok eltúlozták a kárt, és talán a nagy hideg miatt pusztultak el a halak. A 2000. esztendőben sorozatosan gyalázták és pusztították a magyar sírokat és emlékhelyeket. Barcaföldváron a II. világháborúban elesett orosz és magyar katonák emlékművét verték szét. Hídvégfaluban állami engedéllyel építettek hét tonnás sziklából emlékművet, amit Cioaca Ioan polgármester drótkötéllel húzatott el. Ungvári Barna református lelkész fényképet készített a rombolásról, amit az Erdélyben megjelenő újságok is közöltek. Pusztakamaráson Kemény Zsigmond és Sütő András falujában a református templomból rabolták el az úrasztalát. Kalotaszentkirályon 24 ledöntött magyar sírkőből hármat darabokra törtek.[18]

A román nacionalizmus célja, hogy lélektanilag, idegileg összeroppantsa a magyarságot. Pszichológiai és fizikai eszközökkel, módszerekkel szorítják vissza a magyarságot, hogyha élni kíván, akkor húzza meg magát és román iskolába írassa be gyermekét. A belefáradt magyarok toleranciát emlegetnek, hogy „fogadjuk el egymást" és településünk át Magyarországra, ahonnan tovább lehet lépni nyugat felé. A magyar etnikum asszimilációja 1990-től gyorsult. A magyarok érdekeit a Romániai Magyar Demokrata Szövetség

---

[17] *Josif Constantin Dragan* i. m.

[18] A Reformátusok Lapja 2000. évi számaiból.

igyekszik képviselni. Az erdélyi és partiumi egyházkerületek közötti feszültség 1999 óta enyhült. Nyugtalanító és fájdalmas a Nagyváradi Egyházkerület és CE Szövetség közötti háborús viszony. Maradtak azért Erdélyben értelmiségiek, fizikai munkások és tisztviselők, akik a magyar etnikum megmaradásáért, gyarapodásáért dolgoznak. Sajnos, az erdélyi magyarságot is egyenetlenségek gyöngítik. A romániai Magyar Demokrata Szövetségben is. Egyik oka az, hogy kívülről szítják a magyarok közötti viszálykodást, mert így könnyebben „elintézhető" a magyar kérdés. Másik oka az, hogy a magyar szervezetekben lévő vezetők némelyike nem a magyarság megmaradásáért, megerősödéséért küzd, hanem a személyes érvényesülést, anyagi előnyöket keresi.

Mivel Románia nemzeti jövedelmének 70 %-át Erdély adja, ezért napjainkban értelmiségi magyarok és románok egy független Erdély térképét rajzolgatják. (A román Germán könyvének címe: Vissza akarom Erdélyemet.) Orbán Viktor kormánya a Felvidéken, Kárpátalján, Erdélyben és a Délvidéken anyagiakkal támogatja a magyar művelődést, iskolákat és egyházakat. Az országgyűlés 2001 áprilisában tárgyalta és hozta meg a kedvezménytörvényt, ami által előnyöket kíván biztosítani Magyarországon az elcsatolt országokból itt tartózkodó magyaroknak. Hiányos román állami engedélyezéssel ugyan, de 2001 októberében Orbán Viktor magyar miniszterelnök Nagyváradon megnyitotta az alapítványi magyar magánegyetemet. Olyan autonóm Erdély tervét szövögetik, ahol népfajok, kultúrák, vallások és nyelvek szabadon létezhetnek és gyarapodhatnak. Az autonóm Erdély bizonyosan nagy fellendülést hozna az országnak, ahol nem egymás ellen, hanem egymásért dolgozhatnak az emberek, és Európa kapujában svájci mintára egy új történelmi korszakot kezdenek. *„Amíg élsz, mérhetetlen az esély. Csak ami elveszett, bemérhető"* (Rimay János).

A Tízparancsolat ötödik törvénye így szól: *„Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj azon a földön, amelyet az Úr a te Istened ád tenéked"* (II. Mózes 20:12). Ez az ige magyar őseink megbecsülésére is kötelez. Magyarország és Erdély ezer éven át összetartozott. Bűnös az, aki ezt elfelejti vagy letagadja.

Manapság Erdélyről háromféle módon vélekednek Magyarországon. A kisebbség egy részét nem érdekli sem Erdély, sem a magyarság, sem a világ sorsa, csak az egyéni érdek pillanata. A kisebbség második részének az a véleménye, hogy ne foglalkozzunk az elcsatolt magyarsággal, mert ezzel csak ingereljük az utódállamok kormányait, és megnehezítjük a magyarság sor-

MAGYARVALKÓ

sát. Elég nekünk a határokon belül a magunk baja. A harmadik rész a nagy többség, ők felelősségünket hangsúlyozzák a határon túli magyarokért is. Mint ahogy népfajok, csoportok szerte a világon önkormányzatban, autonómiában szerveződtek, ugyanezt meg kell adni az anyaországon kívül élő magyarságnak is, a világ bármely részén. Felül kell vizsgálni a trianoni diktátumot is, amelyről a francia államférfi, Mitterrand kijelentette, hogy *„ami Trianonban történt, az mocskos dolog volt"*. Nyilvánosságra kell hozni a román vérengzéseket, amelyek beszennyezték a román történelmet. Mivel Erdély évezreden át Magyarország része volt, és a mai napig magyar tömegek élnek ott, ezért drága földje nemcsak a románoké, hanem a magyaroké is.

A gyűlölködés egyetlen nemzetnek sem használ. A népek és nemzetek egymást irtása tragédiába fullad. Egyetlen lehetőség a másik út, mondotta Szíj Rezső történész, hogy a Kárpát-medence népei együtt munkálkodjanak a boldogabb jövendőért. Jókai Mór írta Erdélyben való utazásai során:

... Adjon Isten egyetértést!
Hadd találjon minden testvér
Édes-közös szülőföldjén
Tetteinek egy nemes tért.
Se nyelv, se hit különbsége
Szívünk közt gát ne legyen.

Mi lesz a jövendő? Egyedül Isten tudja, és kijelenti, ha akarja.

„Megbüntetem az atyák vétkeit a fiakban, akik engem gyűlölnek. De irgalmasságot cselekszem ezerízíglen azokkal, akik engem szeretnek és az én parancsolataimat megtartják" (II. Mózes 20:5-6).

Nagyvárad, 1984. július 30. Befejeztük magyarországi és erdélyi fiatalokkal a táborozásunkat a Borgói-havasokban. A nagyállomásnál kocsiban ülve Bütösi Jánost várom, aki Debrecenből érkezik. A Zsoltárok könyve 81. rész 14-16. versei következnek mai bibliaolvasásomkor. Minden szava belém hasít mert tudom, hogy az erdélyi magyarokra vonatkozik:

„Oh, ha az én népem hallgatna reám és Izrael az én útaimon járna. Legott megaláznám ellenségeit s szorongatói ellen fordítanám kezem. Az Úrnak gyűlölői hízelegnének néki."

Erdélyi útinapló

„De amely nép valaha is elejtette Erdélyt,
az a nép és kultúrája elesett itt a múltban,
és el fog esni a jövőben is menthetetlenül."
(Kós Károly)

Minden kezdet nehéz

Elindulás

Erdély drága földje!

Romantika és realizmus. Izgalom és megnyugvás. Fáradtság és megpihenés. Lankás dombok, sík vidék és vadregényes zordon Kárpátok. Csobogó patakok, éles, meredek sziklahasadékok. Perzselő napon poros országutak és csillogó tengerszemek fenyvesektől ölelve. Elegáns nagyvárosi polgárok és szikár, napszítta székely, amint vállra tett fejszének nyelén lógó tarisznyával méltósággal ballag a vadon felé. Falra festett kommunista jelszavak és fehér falu, égremutató református templomok.

Erdély! Kérdés-felelet, bezárkózás és kibomlás együttvéve. Kazinczy Ferenc azt írta róla: „*Vétek az, nagy vétek, ha a mi magyarországi magyarjaink ezt a görbe, de szép földet meg nem tekintik, s ahelyett, hogy ezt látnák, csak nyugat felé tartanak... és ha nekem ennyi örömet nem adott volna, átkoznám ideindulásom óráját.*"

Erdély drága földje! Aki belépsz ide, édes-bús hangulat ömlik át rajtad.

A II. világháború után Magyarország és Románia (Erdély) között 1958-tól nyitogatták fel a határsorompókat, szigorúan ellenőrizve az utasokat. 1948-62 között sem onnan ide, sem innen oda magánszemélyek nem utazhattak. Ezután is csak rokonokhoz, meghívó levéllel, maximum két hétre. Érkezés után és távozás előtt szigorúan jelentkezni kellett a helyi miliciánál. A lakóterületet elhagyni szigorúan tilos volt. Feleségemmel, Uzonkával és Emese leányunkkal 1962 júliusában vonaton utaztunk Erdélybe, családlátogatási engedéllyel tartózkodhattunk ott. Évek múltán könnyítettek a látogatóknak, és családtagokon kívül keresztyén testvérekhez is eljuthattunk gépkocsival. Szerény anyagi segítséget és keresztyén irodalmat csempésztünk, mert ebben az időben előfordult, hogy a teológus diáknak sem volt Bibliája.

Évek során Romániában amint növekedett a turizmus, úgy fokozódott a vadászat a misszionáriusok, könyvcsempészek ellen. Megbüntették őket, több esetben gépkocsijukat elvették (pl. Frans Schadee Bible Mission Hollandia), vagy a határról visszaküldték az illetőt.

1973 tavaszán főtiszteletű Bütösi János testvérem a Krisztusban írta Norwalk USA-ból, hogy Erdélybe szeretne látogatni a nyár folyamán és kísérjem el. Sietve válaszoltam neki, hogy nagyon szívesen, ha... elgördülnek

az akadályok. 1974 és 1994 között öt alkalommal utaztam Erdélybe Bütösi Jánossal, általában egy hétre. Az itt következő útinaplóm értékét nem csökkenti, sőt inkább növeli, hogy Bütösi János: Három haza szolgálatában (1999) című könyvében elfelejtkezett szólni közös, szép, izgalmas, eredményes látogatásainkról.

Bütösi János Erdélyt kívánta látni különféle oldaláról és színeiben, általában és részleteiben. Hallani akarta a hitvalló lelkészt, aki 16 évet sínylődött börtönben, valamint Papp László református püspököt, a Román Nagy Nemzetgyűlés tagját. (Magyarországra menekült 1990-ben és itt halt meg.) Bütösi János találkozni kívánt egyszerűen, szegényen vagy kifosztottan élő keresztyénekkel és a nyugati államokban szerepelt erdélyi magyar művészekkel, értelmiségiekkel.

Indulás előtt tisztáztuk céljainkat és feladatainkat. Tudtuk, hogy Bütösi János által bejuthatunk magasabb egyházi körökbe, általam viszont üldözöttekkel találkozhatunk, és János bepillanthat a konspirációba. Óriási jelentősége van a személyes kapcsolatainknak. Megbeszéltük, hogy Erdélyből kihozott adatainkat kontroláljuk, és csak azután juttatjuk el illetékes helyekre. Hank Vogelaar az Eastern European Bible Mission elnöke (újabb nevén New Hope) és munkatársai segítenek az információban és kapcsolatok építésében.[19] Nagyon fontos, hogy világszerte minél több szimpatizánst, segítő barátot szerezzünk az erdélyiek számára Európában, USA-ban (Tom Lantos szenátor által is egészen az Egyesült Nemzetek szervezetéig). Adatainkat eljuttatjuk Angliába, ahol a Keston College központban összegyűjtik, rendezik és publikálják az üldözött keresztyénekről szóló híreket.

A Göncruszkán tartott illegális egyházi gyermek- és ifjúsági összejövetelekért folyamatosan kaptam az egyházi és rendőrségi büntetéseket. Egyebek között azt is, hogy éveken át nem mozdulhattam a gyülekezetünkből és nem léphettem ki se keletre, se nyugatra az országból. 1973 tavaszán újra próbálkoztam esperesi és püspöki engedélyért, míg végre megkaptam. Encsen a járási rendőrkapitányságon áprilisban benyújtottam és három hónap múlva, június 30-án postán átvehettem a szocialista országokba szóló útlevelet.

Göncruszka, 1973. július 15 vasárnap. Ünnepi istentisztelet és úrvacsoraosztás után hazabocsátottuk a nálunk konferenciázó keletnémet fiatalokat. Délután magyar csoport érkezett.

---

[19] A New Hope 1997-től Magyarországon, Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában is alapított missziói központot. A Biblia és az Apostoli Hitvallás (Credo) alapján végez igehirdetői, szociális és iratterjesztő munkát.

GÖNCRUSZKA, „FELKÉSZÜLÉS" (Bianki István, Kozma Gyula)

Estefelé gyors csomagolás, a feljavított Trabant műszaki ellenőrzése és hétfőn reggel indulás Debrecenbe. Jánossal boldogan öleltük egymást, olyan, mintha tegnap találkoztunk volna.

– Tudtam, hogy ma jössz, mert holnap, 17-én kedden 10 órakor Julia nővéreméknél várlak Nagyerdei körút 12 szám alatt.

Július 17 kedd reggel. Beültünk a parányi kocsiba.

– Gondolod, hogy az erdélyi látogatás nehézséget von maga után? – érdeklődött.

– Bízom az Úrban, Aki megsegít. Tudom, hogy most nekünk együtt kell menni. Négy év óta nem kaphattam útlevelet az ifjúsági összejövetelek miatt. Mennyei jelnek látom, hogy végre megadták.

Száraz, forró melegben hagytuk mögöttünk Debrecent. Elmúlt héten Magyarország északi részén fürdőruhában a Hernád partján táboroztam fiatalokkal, most meg délfelé kocsiba zárva ömlik rólam a verejték.

Trabant gépkocsi a keletnémetek kétütemű, 600 köbcentis „Volkswagen" büszkesége. Nyugati autócsodákkal egy napon sem lehet említeni. De két személynek és csomagjainknak éppen elég és Erdélyben sokkal „előnyösebb" mint egy amerikai felségjelű luxus óriás.

Biharkeresztes után Ártándra értünk. Lassan gurulunk a határsorompóhoz. Magyar rendszámú Trabantunkkal szerényen várakozunk a sorban. Magyarok és románok együtt ellenőriznek. Felélénkültek, amint János ke-

zében meglátták az amerikai útlevelet. Láthatóan előzékenyek. Elég hamar túlestünk az útlevél- és vámvizsgálaton. Velem alig foglalkoztak. Intettek, hogy mehetünk, de néhány méterrel arrébb a kis román határőr leállít. A román tiszt mutatja, hogy mehetünk. Elindulunk és megint leállítanak. Így szokás ez az országban. Így kell féken tartani az embereket. Végre kijutunk a „veszélyes zónából". Büszke vagyok az utasomra, mert mind a ketten tudjuk, hogy itt és most nem én voltam a *star*, hanem János, az amerikai.

Pénzváltás után zsebünkben a dollár, mögöttünk az amerikai hatalom tudatával mint a győztesek, vidáman szopogatjuk a meleg, ízetlen román „citromlevet". Kocsink átforrósodott az égető napsütésben. Olyan, mintha olvadnánk. Szívesen kicsavarnám az átizzadt, bőrömhöz tapadt ingemet, de illetlen volna ilyen nagy amerikai előtt...

Lelkipásztor és püspök

Nagyvárad és környéke

Az útszélen, póznákon, kerítéseken és mindenütt Ceau képe mosolyog ránk „Éljen Ceausescu." „Ceausescu és a Párt", „Ceausescu és Románia". Ceausescu és a nép". Azután újra kezdődik.

Percek alatt elértük Nagyvárad külvárosát. Balkézről szürkés-sárgás füstgomolyagot eregetett a vegyi gyár. Jobb kézre új lakónegyedek. Talán azért emelték a kocka alakú, monoton bérházakat, a nemzetközi út közelébe, hogy a belépőkkel érzékeltessék Románia fejlődését. Az ijesztő utcakép inkább börtönre emlékeztet.

Jánost az a kérdés foglalkoztatja, hogy milyen hatása lett Nixon amerikai elnök és Ceausescu román pártvezér találkozásának? Válaszoltam, hogy semmi különös. Ugyanígy vélekedtek utunk során az értelmiségiek és az egyszerű emberek. Udvariasan vagy csípősen elintézték, hogy: semmi. Más az, amit a kormányfők rivaldafényben játszanak a nagy közönség előtt, és megint más a színfalak mögötti káosz. Persze a kettő összetartozik. Románia a Varsói Paktum tagja, rokonszenvezik a Moszkvától laza kommunizmussal, és látványosan fogadja a nyugat európai államfőket, beleértve az amerikait is, „minden lehetőségre készen" a román nacionalizmus szempontjából. Az is elképzelhető, hogy a román államvezetőség maga sem tudja, honnan jött, hol tart és hová fog megérkezni?

Megállunk a nagyváradi Rózsa-kertnél, és beleszippantunk az illatába. Magyar kinézésű, magyarul beszélő öregedő lakosok és elrománosodott fia-

talok az utcán. Itt-ott még magyar felírat is olvasható. Alánéztünk a rohanó Körös folyóba és megkérdeztük, hogy merre van a református püspöki hivatal.

– Balra, itt mindjárt, a villamos sínt követve, ott a szürke börtönépület közelében – mutatták barátságosan magyarul. A trafikos nő megerősíti, hogy a börtön mellett. Eszünkbe se jut, hogy az egyház és állam nevezetes reprezentánsai valamilyen kapcsolatban is legyenek egymással.

A püspöki rezidencia kapuján se névtábla, se más felírat. Csengetésünkre Papp László püspök úr Dezső fia nyitott ajtót. Láthatóan nem zavarta, hogy fürdőnadrágban fogadott bennünket, és szót váltott az éppen ott elhaladó ismerősével. Közepes tehetségű teológus, Svájcban járt ösztöndíjjal. Nős. Éppen asztalosmunkát végzett. Az apja mindenáron teológiai tanárt szeretne csinálni a fiából.

– Püspök úr nincs itthon – nézett végig rajtunk. – Nem is lehet utána telefonálni.

János bejelenti, hogy 7 és 9 óra között visszajövünk. Addig turistaként elintézünk néhány dolgot, a szállásunkat is.

„Elintézünk néhány dolgot", azt értettük alatta, hogy kiszaladtunk Hegyközpályiba (Paleu). Aszfalt utunk mellett jó termőföldeket és gyümölcsösöket látunk. A falu szélén lévő autóbuszmegállónál jobbra fordultunk, és kocsinkat a jószágitatónál hagytuk. Egymástól távol sétáltunk a templom felé, mint akik beletartozunk a falu közösségébe, egyébként semmi közünk egymáshoz.

Az utca kihalt. Néhány szekér és egy traktor árválkodott az itató közelében. Akikkel találkoztunk, rájuk köszöntünk, barátsággal viszonozták, de érezzük a reánk tapadó fürkésző tekintetet. Egészen biztos, hogy a kapualjakból és lezárt ablakokból is leskelődnek utánunk.

– Kik ezek? Mit akarnak? Megint a tiszteleteshez?

Hegyközpályi az 50-60 évvel ezelőtti magyar alföldi falu arcát mutatja. Régi sáros utcák, szegényes parasztházak között néhány újabb épület. Az embereken munkás ruha. Az utca szemetjében csirkék kapirgálnak, a pocsolyában kacsák fürödnek, s a libák nagy gágogással húzódnak félre utunkból, az általuk összepecsételt betonjárdáról. Böngésszük a megkopott hirdetőtáblát. Felül román nyelven: „Versenytábla – versenyeredmények." Alatta falusi kézírással magyarul: „Barack átvétel hétfőn és csütörtökön. Pénteken barack átvétel nincs." Hivatalos nyelv a román, gyakorlatilag mindenki magyarul beszél.

A vegyesbolt előtt néhány bámészkodó gyerek és három rozzant kerékpár támaszkodik. Bent söröznek és hangosan tárgyalnak egy fontos kérdést. A falu csöndes, derűsnek látszik, de a zárt kerítések súlyos gondokat rejtegetnek.

Tágas templomtér, balra a milícia barátságtalan szürke épülete, jobbra vele szemben a parókia. Itt is, mint Nagyváradon, egymáshoz közel az állam és az egyház.

– Nézd, az ott a régi volt református iskola és tanítói lakás, ez meg a parókia – mutatott körbe János.

Keskeny, kitaposott út köti össze a templomot és a lelkészlakást.

Virágoskerten át sétálunk be az üveges veranda ajtajáig. Jólesik olvasni magyarul a réztáblán: „Visky Ferenc református lelkipásztor".

Kíváncsi gyerekek jönnek elénk.

– Itt lakik Visky Ferenc nagytiszteletű úr? – Már biztosak vagyunk benne, de azt tudakolnánk, hogy itthon van-e?

– Igen – fújják a gyerekek, végigmustráltak bennünket, és beszaladtak a szobába.

A két volt teológus évfolyamtárs, akik ma is testvérek a Jézus Krisztusban, hosszan ölelték egymást. Budapesti zsargonnal így fejezhető ki: „Nem is igaz!" Jucika nagytiszteletű asszony természetes őszinteséggel fogadott bennünket.

– Hogy éltek, Ferikém?

– Mi történt veled, János?

– Emlékszel, mikor a Bethánia Egyesület kiadványait terjesztettük?

– Emlékszel, amikor Erdős Károly professzor úr...?

Örülök annak, hogy János Erdély földjén először hitvalló lelkésszel találkozott, mert az a rideg tény, hogy kevés Amerikában élő magyar lelkész fut haza körülnézni. Némelyek arra az álláspontra helyezkedtek odakint, hogy semmibe vegyék a szocialista államokban élő keresztyéneket, mert csak az emigráltak „igaziak". Észak Amerikában olyan piros-fehér-zöld színű hazafiak is magyarkodnak, akik az óhazában vergődő egyház pusztulását jósolgatják, hogy majd odaálljanak a ravatal mellé: „megmondtuk, hogy így lesz". A Magyarországról visszatérő látogatókat könnyen meggyanúsítják, hogy a kommunizmussal szimpatizálnak.

Figyelem Bütösi Jánost és Visky Ferencet, amint beszélgetnek. Szinte csak János kérdez. Néha pontosabban ismeri az adatokat, mint a kérdezett,

de kontrolálni kell magát. Kiderül, hogy ugyanazt a történetet tíz hiteles szemtanú tízféle színárnyalattal mondja el.

Visky Ferenc beszél. A magyarokat 1945 óta majdnem szünet nélkül tizedelik. Legnehezebb a keresztyéneknek. 1958 áprilisában a következőket tartóztatták le: Nagy Jenő, Fekete János, Szőke László, Lőrincz János, Bakó Pál, Porcsalmi József, Püzsök Miklós, Boda Samu, Holetek Ida, Visky Ferenc, Dési Zoltán, Szilágyi Sándor, Karcagi Sándor, Potács Sándor, akikről tudnak. Sehol a nagyvilágon nem szokás dobra ütni a törvénytelen eljárást. Az itt fölsoroltak hét évtől huszonkét évig terjedő büntetést kaptak, amiből hat évet és három hónapot töltöttek börtönben, azután „humanitásból" kényszermunkára voltak ítélve az amnesztiáig. Visky Ferenc eltereli a szót szenvedéseiről.

– Több idő kellene ahhoz, hogy megérthesd. Maradj néhány napra. Milyen rendszámú autóval jöttetek? De jó, hogy csak magyar. Hol hagytátok? Kivel találkoztatok, kúttól a parókiáig? Kinek számoltok be a látogatásról? Mert vendégeinket be kell jelenteni. Honnan jött, hova ment, mit ajándékozott, mit kérdezett, mi volt a véleménye?

János megnyugtatja, hogy az Úr Istenen kívül senki más nem tud arról, hogy éppen most Hegyközpályiban vagyunk. Erdélyben is hallgatunk róla. De nyugaton segíteni az üldözött keresztyéneken csak konkrét nevekkel és adatokkal lehet. Innen Papp László püspökhöz megyünk.

Jucika összerándult.

– Fontos magának odamenni? Maradjanak nálunk néhány napig.

– Döntenem kellett. Vagy hosszabb időt töltök Erdélyben egy családnál, vagy több helyre ellátogatok. A másodikat választottam. Hallgatlak titeket és tájékozódom.

Terített asztalhoz hívnak. Étkezés előtt, a házi rend szerint először a családfő Bibliát olvas. Utána közösen imádkozunk. Feri megjegyzi, hogy minden étkezés előtt Bibliát olvasnak, és amikor az inspektor (állami ellenőr) itt járt, neki is hallgatni kellett az igét.

Étkezés alatt a Szentlélek még szabadabbá tett bennünket. Visky Ferenc nyíltan szól a hétpecsétes állami titokról, hogy az inspektor gyakran kiszáll Hegyközpályiba, és érdeklődik a gyülekezetről, lelkipásztorról és mindenről.

– Gondolod, hogy ez a „figyelem" a múltbeli elitéléseddel függ össze?

– Inkább egy új esemény előkészítése.

– Elképzelhető, hogy újra letartóztatnak?

– Sajnos, igen. A „vizek ismét forrásba jöttek."

– A növekedő turizmussal egyre több nyugati látogat Erdélybe. Normális körülmények között ezt a folyamatot nem lehet leállítani. Egyre több kapcsolat szövődik keresztyének között. Hasznosnak, károsnak vagy semlegesnek ítéled?

– Krisztusban testvéreink, lélekben és anyagiakban segítenek bennünket, ami feltétlenül hasznos. Mi, magyar református lelkipásztorok tendenciózusan elszeparáltak vagyunk. Köszönjük a segítséget. Kérjük, hogy minél többfelé jussatok el. Azt is kérjük, hogy ne rohanjatok annyira, hanem időzzetek egy kicsit, csöndes beszélgetésre, imádkozásra, igeolvasásra.

– Ferikém! Próbáld megérteni azokat a testvéreket, akik áldozatokat és kockázatokat vállalnak értetek. Úgy látszik, hogy reájuk csak rövid látogatást bízott az Isten.

– A külföldi látogatók ellensúlyozására fokozódik a romanizálás. Ez év őszétől ismét magyar iskolákat zárnak be.

– Hála Istennek, hogy mint református keresztyén lelkész, erősen állasz a hitben.

Feri elmosolyodott.

– Hivatalosan nem vagyok lelkész. Hét esztendeje szabadultam a börtönből, és nem rehabilitáltak, csak kineveztek. Minden pillanatban áthelyezhetnek. Nagy Gyula kolozsvári püspök rehabilitálta az elhurcolt lelkészeit, Papp László fél.

János csodálkozott.

– Mitől fél? Világi fórumokon ő képviseli az erdélyi reformátusokat!

Visky Ferenc legyintett.

– Képviseli? Bennünket? Ki mondta neked?

– Van Bibliátok? Énekeskönyv? Egyházi kiadványok?

– Bibliánk nincs. Néhány ezret küldött a Református Világszövetség ajándékba. Négy-öt darab jutott belőle gyülekezetenként. Senki sem tudja, hogy mennyi jött, csak azt, hogy fizetni kell érte. Lényeg az, hogy nincs.

(Nagy port vert fel 1984-ben a Romániába beküldött Bibliák sorsa. A Román állam WC papírt készített belőle. Az amerikai The Wall Street Journal főhelyen írt róla, amit Papp László megcáfolt, hogy megkapták és ingyen szétosztották a Bibliákat. 1989 decemberében kővel bedobálták a püspöki lakás ablakát, az utcai falát feliratokkal csúfították. Papp László és felesége Magyarországra menekült, és itt halt meg. Tőkés László temesvári lelkészt választották helyébe.)

Énekeskönyv sincs. Kolozsváron másfajta énekest használnak. A két kerület között nagy a különbség. A Református Szemle havonkénti folyóirat, de csak tíz hónappal későbben engedélyezik a megjelenését. Gyülekezeti újság, teológiai irodalom nincs. Legutóbb a magyar-latin nyelvű református Hitvallást adták ki. Nyugatról sok Bibliát és keresztyén irodalmat csempésztek be. Az állami sajtó és egyházi vezetőség felháborodott. A Szentlélek Isten Jézus Krisztus által egységet munkál közöttünk.

– A fürdőszobánkat is nyugatról kaptuk.

Megmutatta. Keskeny ajtón lépünk a parányi helyiségbe. Egyszerű, szerény megoldással működik, de Ferenc lelkesen mutogatja, hogy ez olyan fürdőkád, amibe és amiből folyik a víz.

– A fogságban heteken át nem mosdhattunk. Hasmenéssel várakoztunk a latrina előtt, és a székletünket képtelenek voltunk visszatartani.

Jucika előhozza a család fényképalbumát. Ugyanis a férje letartóztatása utána a családtagokat is deportálták. Átsétálunk a szép tiszta templomba. Feri a templom szőnyegére mutat.

– Mit szóltok hozzá?

– Érdekes vörös kockák fehér csíkokkal – udvariaskodom.

Feri lehajolt és az újával utána rajzolta a fehér csíkokat. Rábólintunk.

– A keresztfa mintája.

– Igen, a keresztfa mintája. Amikor riadt madárként ültem az inspektor bőr fotelében, kérdezett, vádolt, ígért és fenyegetett. Lehajtottam a fejemet és egyszer csak látom, hogy a vörös-fehér színkombinációból kirajzolódott a kereszt. Majdnem hangosan kiáltottam: Megváltóm, itt vagy az inspektor hivatalában? Köszönöm Uram a jelet. Újra beidéztek. Azért imádkoztam, hogy ugyanabban a szobában hallgassanak ki, és láthassam a keresztet. Másik helyen vallattak. Amint leültem, a szőnyeget vizsgáltam. Sajnos, ez nem ugyanaz. Uram, de jó lett volna vörös kockás fehér csíkokkal. Szomorúan néztem, s egyszer csak látom, hogy a fehér kockás színkombinációból vörös színben ragyog elő a kereszt. Elhatároztam, hogyha megszabadulok az oroszlán karmaiból, akkor ilyen mintájú szőnyeget vásárolunk a templomba.

Kisétáltunk a templomkertbe, ahol konfirmandus leánykák gondozták a virágágyakat. Félénken köszöntek, és mintha ott sem lennénk, tovább dolgoztak. Titokban fényképet készítettem, mert Romániában lelkipásztort fényképezni tilos.

– Maradjatok még János! Aludjatok itt!

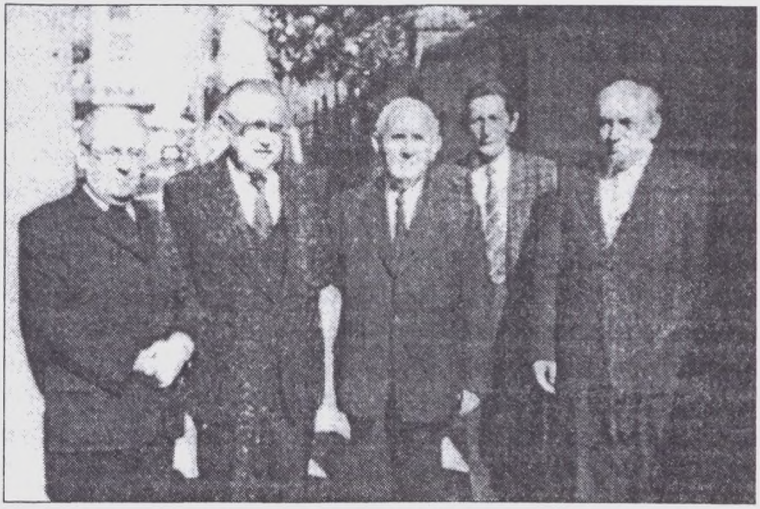

NAGYVÁRAD: Kürti László, Kocsis Elemér, Papp László és tanácsosa

– Miattad sem szállhatunk meg a parókián.

– Látogassátok meg Papp Antit. Ő mindent elmond.

Jucika nagytiszteletű asszonynak odasúgom, hogy holnap reggel 10 órakor üres táskával jöjjön Nagyváradra, az állomáson találkozunk. Fejével intett, hogy megértette. Az utcakapuig kisérve felteszik a kontroll kérdéseket.

– Senkivel sem beszéltetek a faluban? Nem is fogtok? Akkor Isten áldjon Benneteket.

Átöleljük, megcsókoljuk egymást, és kiosonunk a parókiáról. János elöl, én messze hátul, mintha nem volna közünk egymáshoz. Pedig összetartozunk. Lélekben összefonódtunk Visky Ferenccel, Hegyközpályival, Erdélyországgal, még akkor is, ha önmagukkal meghasonlott bérencek leskelődnek utánunk, és szögesdrótos kerítést, zord katonai őrtornyokat építettek Magyarország és Románia közé. Sötétség borul reánk, mert éjszaka sem a falvak, sem a városok nincsenek kivilágítva.

Nyolc után néhány percre érkeztünk Papp László püspök úr lakására. Trabantunkat jó messze hagytuk a parókiától és a közelében lévő szép Körös-parti templomtól.

Ismét a püspök-fiú, Dezső nyitott kaput. Az udvaron szép, gondozott virágoskert. Hatalmas hortenziák. Tiszta járda vezetett a kertvégi lócákhoz és asztalhoz. Mögötte melléképületek és garázs. A házat 70-80 évvel ezelőtt építhették. Lépcső vezet a bejárati ajtókhoz. A magas szobákban ragyogó

minden. Dezső ránk kérdez, hogy találtunk-e szállást? János megnyugtatja, hogy OK. Főtiszteletű asszony belépett, az alig pocakosodó Dezső befejezte fogadásunkat, s már csak azért jött vissza, hogy feketekávéval kínáljon.

A főtiszteletű asszony igen barátságos. Középkorú, szép arcú, jó megjelenésű virágkorát élő nagymama. Ömlik belőle a szó. A történet Nairobival kezdődik, ahol János és Papp László egyházi világ konferencián találkoztak.

– Ha tudná, hogy milyen izgalmas volt Kenyából hazajönni!

Észre sem veszi, hogy ott vagyok. Talán besorolt a püspöki sofőrök kategóriájába, mivel hogy a szocialista államokban a püspökök privát sofőrrel rendelkeznek. Mennyivel inkább egy amerikainak! Talán nem is sejti, hogy a püspökök Amerikában sofőr nélkül utaznak. Mégis igaza van, mert Erdélyben most egy amerikai püspök gépkocsivezetője vagyok.

A terjedelmes virágcserép mögül kíváncsian körbenézek. Régies, barokkstílű bútorok, kényes tisztaság. Ez a fogadószoba. Itt ülnek... Természetesen nem a helyi és vidéki gyülekezetek tagjai, nem a falusi lelkipásztorok. Talán még az esperesek is alig léphetnek be. Hanem jönnek a belföldi nagyságok, külföldi tekintélyek és... az inspektorok. A főtiszteletű asszony tovább cseveg.

– Lacikám nyolc óráig várt. Holnap autóval utazik Bukarestbe a ... Szóval elment. Nagyon hálás magának, hogy Nairobiban segített neki. Sohasem felejti el a szívességét. Feltétlenül jöjjön vissza, vagy ha Kolozsvárra mennek, ott keressék.

János mondana valamit, de a főtiszteletű asszony belevág.

– Éppen most jöttünk haza Svájcból és Nyugat-Németországból. Olyan kellemetlen volt, hogy egy csempész kijátszott bennünket. Tudja, hogy Dezső fiunk Svájcban nősült, amikor ösztöndíjas volt. Most látogattuk először a felesége szüleit. Laci nehezen tudott lakást és állást szerezni Nagyváradon az ifjú párnak. Megszületett a kicsi. Nézze, minden fiók teli gyermekholmival.

Meggyőzés okáért kihúzgálja a teli fiókokat, mi pedig udvariasan csodálkozunk, mint akik sohasem láttak bébi ruhát.

– Kis menyem egy év alatt megtanult románul. – Átsuhant bennem, hogy magyarul is megtanulhatott volna. Míg én meditálok, a főtiszteletű asszony fújja a magáét. – Laci repülőgéppel is utazhat. Mivel képviselő és a Nemzetgyűlés tagja, ezért az ország mindenfajta járművére, vonat, autóbusz, hajó, szabad jegye van. Tudja, mióta püspök lett, most kezdjük kicsit összeszedni magunkat. Azelőtt nyomorogtunk. – Ez is életcél, vitatkozom önma-

gammal és visszagondolok Hegyközpályira. – Romániában minden jó és nagyon szép. Gyorsan fejlődünk. Tudja, bejártuk a fél világot, és olyan furcsa elviselni, hogy Amerikát még nem láttuk. Kérem, hogy küldjenek egy meghívót, hivatalosan pecséttel. Mindegy, hogy mire hívnak, csak legyen rajta az én nevem is. Legbiztosabban kiengednek valamilyen konferenciára, ha férjemet kérik fel előadónak. Ne felejtsék ráírni a nevemet, mert e nélkül nem utazhatok vele.

Próbálom beleélni magamat a szituációba. Talán jobb is, hogy a püspök úr nincs itthon. A feleség szabadabban beszél. Itt ül előtte egy amerikai püspök, és megragadja az alkalmat. Most vagy soha. Az amerikai püspök kötelessége, hogy kisegítse „furcsa helyzetben lévő" kollegáját, aki már bejárta a fél világot az Egyesült Államok kivételével. Jánosra sandítok, hogyan reagál a „kihívásra?" Barátságos, természetesen jó szándékú, de nem olvasom le az arcáról, hogy legfőbb gondja a püspök házaspár kiutaztatása.

– Még nem jártak Amerikában? – Csodálkozik mint egy ma született gyermek. – Persze ez nem azt jelenti, hogy végképpen lemondjanak róla.

„Nesze semmi, fogd meg jól", gondolom én. „Majd a másik ostrom sikerül", gondolja a főtiszteletű asszony.

– Parancsolnak még egy kávét?

Távozáskor a rézkilincses ajtóig kísér. Akkor vett észre.

– Maga melyik amerikai városból való?

– Magyarországi református lelkész vagyok, falun.

Mintha nem is hallaná, úgy beleélte magát Amerikába. Talán majd így számol be férjének:

– Két amerikai keresett, egy püspök megy egy másik. Igyekeztem rábeszélni őket, hogy meghívjanak. Mit szólsz hozzá? Hátha sikerül!

A lakásajtóban megint Dezső vesz át bennünket, és az utcai kapuig kísér. A Körös-parton kocsizunk végig. Szállást keresünk. Néhány éjszakai járókelő útbaigazít a camping felé. János kezdi:

– Mi a véleményed a főtiszteletű asszonyról?

Tudom, hogy Jánosnak is megvan a magáé.

– Családiasnak látszik – kezdem az általánossággal. – Felfelé törő. Kérdés, hogy az Úr felé, ami alázattal, alábbszállással jár, vagy evilági karrier felé törekszik, amit nehéz elérni, s akik elérték a csúcsot, könnyen alázuhannak.

János jobb felé mutat. Ez a fürdő épülete. Lassítunk. A drótkerítés mögül skanzenek látszanak a hold fényben. Itt-ott sátrak. A camping kapuját lelakatolták. Zörgetünk, csengetünk, mindhiába. Nézelődünk. A bejárattól

jobbra nagy lyuk a kerítésen. Csábít bennünket. Nincs más választásunk, csak a kerítés alatt. Természetesnek veszem a szituációt és „bizonyítékot." Mert János azzal korholja a magyar keresztyéneket, hogy mellőzik a törvényeket. Illegálisan dolgoznak a legális helyett. Kerítések alatt bujkálnak, ahelyett, hogy a kapun lépnének be, ami sérti püspökeink önérzetét és ingerli az államot. Sajnos a kapuk be vannak zárva!

Rostokolunk a camping bejáratánál. Hiába zörgetünk, mert a főkapu hivatalosan és törvényesen zárva. Tehát legálisan semmire sem jutunk... Marad a „kiskapu". Bemászok a drót kerítésen. János ajánlkozik:

– Elkísérlek.

– Maradj, mert te amerikai püspök vagy, aki Nairobiban kisegítetted Papp László főtiszteletű urat, a Nagy Nemzetgyűlés tagját. Nincs gyakorlatod a bujkálásban. Nem szereted az illegalitást, ami nem is illik hozzád.

Bebújtam és szerencsésen megtaláltam az éjjeliőrt, aki mély álmában horkolt. Felköltöttem, hogy szállást keresünk, de nem volt hajlandó semmi áron megengedni, hogy az autóval beálljunk.

– Ami rend, az rend – kiáltotta haraggal és lezárta az alkudozást.

Megtanultuk a négy szót. „Ami rend, az rend", ismételgettük Jánossal akkor éjjel és egész utunkon. Autónk kint maradt, sátrunkkal bevonultunk a táborba, az öreg éjjeliőr szigorúan visszaláncolta a nagykaput, és mint aki elvégezte feladatát, aludni tért. Kint maradt holmijainkért pedig a kerítésen át bujkáltunk ki és be.

Fullasztó nyári éjszaka. Folyik rólam a verejték. A mosdó nevezetű helyiség piszkos kagylójában tisztálkodunk. A higiéniát biztosan kifogásolná Magyarországon a Járványügyi Állomás. Kiss Pál tudós prügyi lelkész testvérem svájci útja alkalmával fogalmazta meg azt a tételt, hogy „amilyen a WC, olyan az ország." Hogy érzi magát János a primitív körülményben? Vajon haza gondol most Norwalkba, ahol egész évre beállítható a szobai hőmérséklet? És amiben hideg-meleg vizes fürdőszobákat, WC-ket építettek?

János a sátorban feküdt le, én meg kívül a gumimatracon, takaró nélkül nyújtózkodtam végig. Aztán körülnéztem, kibújtam a kerítés alatt és kiszedtem a kocsiból az odarejtett keresztyén irodalmat. Bibliát olvastam. Karomat fejem alá kulcsoltam. Íratlan nemzetközi jogszabály szerint, a campingek helyét lehetőleg forgalmas vasúti pályák mellett jelölik ki. Öt-tíz percenként fütyülő, zakatoló, tolató vonatok dübörögtek mellettünk. Ha meg csend volt, szemtelen román szúnyogok zümmögtek a fejemnél, és csipdesték a testemet. Csak a hold volt ugyanaz, szép, kerek magyar hold.

Ránk nézett a felhők mögül és mintha szent Dávid hárfáinak pengését hallottam volna. Így tanított nagymamám.

Jóval éjfél után nem gondoltam semmire. A fáradtságtól elaludtam.

Másnap, kedden, 18-án tíz óra előtt a Nagyállomásnál várakoztunk. Míg Jucika nagytiszteletű asszony, Jánossal beszélt, azalatt megtöltöttem táskáját János ajándékával és a Magyarországról hozott „csemegével", a keresztyén irodalommal.

Hitvallók és megalkuvók

Szatmárnémeti és környéke

Könnyen rátaláltunk a Szatmárnémeti (Satu Mare) felé vezető útra.

Bihar (Biharia) község után jobbra út elágazás Margita (Margitta), Szilágysomlyó, (Simlelul-Silvaniei) Zilah (Zalau) felé. Székelyhidán (Sacueni) kötelezték a reformátusokat, hogy ortodox templomot építsenek. Már van ortodox templom, és majd lesz ortodox gyülekezet. A román magyar határ mentén haladunk. Néha nagyon közel a szögesdróthoz és katonai őrtornyokhoz, amelyek aligha szimbolizálják a magyar és román elvtársak barátságát. A kérdés ordít, hogy ezt a magyarlakta vidéket, miért csatolták Romániához?

Nagykárolyban (Carei) magyar fiúcskák segédkeznek ajándék reményében a tankolásnál. Kiejtésükön érződik a román hatás. Képeslapot, rágógumit adunk nekik. Útközben savanyú almával oltjuk szomjúságunkat és a János süteményét, konzervjét fogyasztjuk. Aligha lesz időnk valahol ebédelni. Erdélyi látogatásunk végére leadtunk néhány kilót.

Szatmárnémetiben a csínos református külvárosi templomban gyönyörködünk. Fiatal házaspár kerékpáron tolja 6-8 év körüli fiacskáját. Az apa rámutat.

– Látod, kisfiam, ez a mi templomunk, ide járunk vasárnaponként.

Megszólítjuk őket. Készséggel magyarázzák, hogyan jutunk el a református parókiára. A „láncos templom" messziről kimagaslik a téren. Kocsinkat az árnyékban hagytuk, és Krisztusunk oltalmába ajánljuk, mert a jobb oldali ajtózár elromlott, nem tudjuk bezárni.

A láncos templomot alacsony, formás beton oszlopok, láncokkal összefűzve veszik körül. Az épületet 1944-ben bombatalálat érte. Teteje is beszakadt. A gyülekezet újjáépítette. Belül meghagytak egy füstös, bomba szilánkos falmaradványt. Az épület kívül-belül példás rendben. Padjait a közel-

múltban egy református özvegyasszony saját költségén, saját kezűleg festette át. A karzat alatti részt elfalazták, és istentiszteletet, gyülekezeti alkalmakat tarthatnak benne.

A parókia hagyományos stílű, sárgára festett épület. Nagy méretei illenek a templom arányához. Tágas lelkészi hivatalában modern íróasztalok, telefon, régi és újabb egyházi fényképek, festmények. A gyülekezet segédlelkésze éppen telefonált, amint beléptünk. Kicsit zavarba jött, pedig türelmesen vártuk, hogy befejezze. Maga elé nézett, hangját visszafojtotta, néha ránk pillantott. Nem valószínű, hogy hivatalos ügyben beszélt, inkább talán az „unokahúgával". Amint befejezte, udvariasan leültetett bennünket, és nyomban hívta a nagytiszteletű asszonyt.

János elébe sietett, hogy feloldja a helyzetet.

– Bütösi János vagyok Amerikából, Telegdy József egykori teológus társa.

A nagytiszteletű asszony összecsapta kezét.

– Azonnal jön a férjem. Kicsit szellőzik ebben a kánikulában.

Kisietett, hogy feketekávét főzzön nekünk. Valószínű, hogy a tiszteletesné inkább hordozta az élet terheit, mint férje a nagy felelősséget. Arca petyhüdt, alakja deréktájon szélesebb mint a válla. Mintha szeretné elpanaszolni helyzetét, gondjait, de tartóztatja magát.

A feketére várva a segédlelkésszel beszélgetünk. Mi a dolga, hová való, mi a családi helyzete. A papi diplomadolgozatát készíti, aminek címe: „A Szatmárnémeti Zsinat". Időszerű és a helyhez találó téma. Kérdezgetjük a szempontokat, a forrásanyagot, és hogy talált-e új adatokat az első magyar református ébredés történetéből. Kiderült, hogy különösebben nem érdekli a téma, kötelességből csinálja.

Telegdy József a „haladószellemű" lelkészek közé tartozik. A szocialista államokban, egyházon belül három irányzat keveredik: tradicionálisak, akik a körülmények hatására még nem idegenültek el az egyháztól. Haladószellemű hivatalosak, akiknek fő szempontja, „theologiai igazolással", az államnak való engedelmesség. Jó fizetéssel, hivatali címekkel jutalmazzák őket. Harmadik a konfesszionálisak serege, akik Jézus Krisztus és az egyház, Jézus Krisztus és a keresztyén ember közösségére teszik a hangsúlyt.

Kik mentik át a nemzetet? Kik viszik előre a történelmet? A forradalmár hithősök, akiket elszeparálnak, bénítanak vagy megsemmisítenek? Vagy a megalkuvó békepapok, akik csak meghajolnak a szélfúvásban, renoválják a templomot, modernizálják a parókiát? Belevetik magukat az élet forgata-

gába, kultúrába, politikába vagy anyagi dolgokba? Kik az egyház igazi tagjai? Akik a fűhöz hasonlóan szélfúváskor odasimulnak a földhöz, vagy akik olyanok mint a tölgy, amit gyökerestől tép ki a vihar? Melyiket használja Isten?

Mit ér a helytállás, ha összeszedik a „makacsokat", akik az Úr igéjét radikálisan alkalmazzák önmagukra, az egyházra és az államhatalomra? Mit érnek vele, ha koncentrációs táborokban felőrlik az idegeiket, az egészségüket, és ha megmaradnak, élő halottként kerülnek haza. Rehabilitáció nélkül beköltözhetnek valami nedves parókiára, és egy kihalóban lévő gyülekezetben kopár falak között prédikálnak. Vádolják őket az egyháziak, az államiak, a családtagok, s talán önmaguk is oda jutnak el, hogy „kár volt". Isten bárkit felhasználhat az Ő dicsőségére. Mi pedig kérdezhetjük, hogy a kutya típus, vagy a farkas típus viszi előre a történelmet? Petőfi Sándor költő is foglalkozott az exisztenciális kérdéssel.

A kutyák dala

Süvölt a zivatar
A felhős ég alatt,
A tél iker fia
Eső és hó szakad.

Mi gondunk rá? Miénk
A konyha szöglete,
Kegyelmes jó urunk
Helyeztetett ide.

S gondunk ételre sincs
Ha gazdánk jól lakék.
Marad még asztalán
S miénk a maradék.

Az ostor, az igaz
Hogy pattog némelykor
És pattogása fáj
No de: eb csont beforr.

S harag multán urunk
Ismét magához int
S mi nyaljuk boldogan
Kegyelmes lábait!

Farkasok dala

Süvölt a zivatar
A felhős ég alatt
A tél iker fia
Eső és hó szakad.

Kietlen pusztaság
Ez, amelyben lakunk,
Nincs egy bokor se, hol
Meghúzhatnók magunk.

Itt kívül a hideg,
Az éhség ott belül,
E kettős üldözőnk
Kínoz kegyetlenül.

S amott a harmadik:
A töltött fegyverek
A fehér hóra le
Piros vérünk csepeg.

Fázunk és éhezünk
S átlőve oldalunk,
Részünk minden nyomor...
De szabadok vagyunk.

Farkas Árpád mai erdélyi költő, Háziállatok című versében keményen fogalmaz:

ti roggyant térdűek!
...
csak bólogassatok!
S kutyák, kutyák, a holdra hű ebek,
vonítsatok! - a Gazda fél, nem alhatik!
Pamut puha macskák és alma szagú egerek,
Vinnyogjátok körül szétzüllött álmait.
S kosok, berbécsek, ájtatos juhok,
Harmadfűn nőtt szelíd önkéntesek,
ostort csördítek, lószőrből fonott
ostort az alázat felett.

Amerikai írót idézek: „*Itt van példának a korcs meg a fajtiszta kutya. A fajkutya keresztül szalad az utcán, és elüti egy autó. A korcsot, azt nem. Megvan hozzá az esze, hogy elugorjon az autó elől.*"[20]

Kinek van hát igaza? A lábnyalogató kutyáknak vagy az üldözött farkasoknak? Isten mind a kettőt felhasználhatja. Az biztos, hogy ha keresztyének elvérzenek is, mindig Krisztusé a győzelem. Abban is biztos vagyok, hogy engemet a hitvallók közé hívott el az Úr.

Kényelmes bőrfotelben vártuk Szatmárnémetiben a „haladó" lelkipásztort. Az utcai kapu csapódásáról sejtettük, hogy ő jön. Az ablakból láttuk, amint papi méltósággal besétál. Nem tudta, hogy figyeljük. Kimért léptekkel, kihúzott vállakkal, szalmakalapban lépett napfényből a sötét szobába. Zakó nélkül, kávészínű nadrág, barna szandál, színes napszemüveg a viselete. Kezében botot lóbált. Az utcán és a hivatalban tiszteletet parancsolt a megjelenése. Nagyot fúj a lelkészi hivatalban. Azonnal észrevesz, és találgatja, hogy kik lehetünk? Keresztelés, házasságkötés vagy temetés ügyében? Hivatalosan engemet néz. Felesége betoppant, és „áthidalta" a dolgokat, mert annyi év után jogos volna, de mégis baklövés lenne, ha a nagytiszteletű úr nem ismerné meg a vendégeit.

– Képzeld Józsikám! Bütösi János barátod van itt, tudod, a püspök Amerikából.

Telegdy József levetette a főnöki méltóságot.

Átölelik, hátba veregetik egymást.

---

[20] *Studs*: Division Street, America. Budapest, 1972.

– János! Ez hihetetlen! Semmit se öregedtél.

– Józsi! Pontosan úgy nézel ki, mint régen.

– Hol jársz erre?

– Magyarországon vagyok a harmincéves lelkészi találkozón és a második anyanyelvi konferencián. Átugrottam ide turistáskodni.

– Emlékszel Révész püspök úrra, mikor...?

– Jössz a lelkészi találkozóra?

– Sajnos nem. Rengeteg az elfoglaltságom. Útlevelem sincs készen.

A segédlelkész mentegetőzve távozik, hogy lejárt a hivatalos ideje. Megkönnyebbülten szabadul a hivatalos négy fal közül.

Telegdy József mindkét gyermeke fogorvosnak készül. A nagyobbik fiú kávét hoz nekünk, és bejelenti apjának, hogy délután fürödni megy a strandra. Sietve eltávozott.

János a lényegre tért: Biblia, énekeskönyv, egyház, társadalom, gyülekezet... Telegdy József „állja a sarat" mint rutinos vizsgázó.

– Tudod, János, nagy szerencsénk, hogy Papp László nagyváradi püspök barátom képviseli az erdélyi reformátusokat. Beszél románul, magyarul, németül, franciául és angolul. Ahogy a szükség kívánja. Tekintélyes és tehetséges. Bibliánk éppen annyi van, amennyi szükséges. Énekeskönyv szintén. Gyülekezetemben jól folyik az ifjúsági munka, mint például konfirmáció és vallásoktatás.

– Templomlátogatók? Vasárnapi szolgálatok?

– Megy az igehirdetés, keresztelő és minden nap temetés. Rengeteg a munkánk. Persze, ti nem értitek a helyzetünket ott, Amerikából. Bizonyos dolgokban mi előttetek járunk. Lelkészhiány? Honnan szedted? Normális a gyülekezetek ellátása.

Lehajtom a fejemet, és azok a parókiák jelennek meg előttem, ahol már nincs lelkész és gyülekezet is alig. Például Kolozsvártól 50 km-re Páncélcsehi és Derzse. Onnan távolabb Oroszfája és Komlód. A repedező parókiát kollektív irodának használják. A templomban porosodó, szúette padok. A kitört ablakokat beszőtte a pók. Évek óta nincs lelkész, és nem is lesz. Jékely Zoltán búskomoran versel a marosszentimrei templomról, amit 1442-ben Hunyadi János építtetett a török felett aratott fényes győzelme után.

Fejünkre por hull, régi vakolat,
Így énekeljük a drága Siont:
egér futkározik a pad alatt
s odvából egy-egy vén kuvik kiront.

Tízen vagyunk, ez a gyülekezet,
a tizenegyedik maga a pap,
de éneklünk mi százak helyett,
hogy hull belől a por s vakolat.
A hiúban a denevér riad
s egy-egy szuvas gerenda meglazul.
Tizenegyedikünk az árva pap,
Tizenkettedikünk maga az Úr.
Így éneklünk mi, pár megmaradt,
– azt bünteti, akit szeret az Úr –
s velünk dalolnak a padló alatt,
kiket kiirtott az idő gazul.

Telegdy József 8000-re becsüli a gyülekezet lélekszámát. Ha Szatmárnémeti várost figyelembe vesszük a szórványokkal, akkor 16-18 ezer református is volna.

– Él a gyülekezetünk. Rengeteget dolgozunk. Állandóan segélyezzük a kisebb egyházakat. Nálunk minden rendben. Látod a parókiát, a felújított templomot? Az egyházépítésnek nincs se állami, se egyházi akadálya, sőt inkább segítenek. Engem még Révész Imre püspök helyezett ide segédlelkésznek.

Az elnyomott embert félelem jellemzi, ezért álszerény vagy áldicsekedő. Az álszerény azért mutat kevesebbet, hogy ne bántsák. Az áldicsekedő így védekezik, hogy ne bántsák. „Kiöregedett a gyülekezet. Nincs már itt kérem semmi, se presbitérium, se pénz. Tessenek békén hagyni csöndes kimúlásunkban." Vagy: „vigyázz, mert mellettem áll a gyülekezet és nagy összeköttetéseim vannak."

Áthívnak az ebédlőbe, és mintha Telegdy József emberközelbe került volna hozzánk.

– Súlyos beteg voltam, János. Szemgolyóm alatt vérrög gyűlt, ezért hordok sötét szemüveget. Vérrög az ereimben is. Tudod mit jelent ez? Kénytelen vagyok bottal járni. Fogytán az erőm.

Felesége közbevág.

– Mert ebben a városban rengeteg a munka. Sajnos a lelkészek fizetése egyforma. Kis gyülekezetben is annyi, mint a nagyban. De a kicsiben alig dolgoznak valamit, legfeljebb a kertjükben, ami plusz jövedelem. Itt meg éjjel-nappal zaklatnak.

János tapintatosan a család után érdeklődik.

A nagytiszteletű asszony hangulata megváltozik. Meghatódva veszi le a falról és mutatja az esküvői fényképet.

– Nézze, milyen fiatal, szép és karcsú voltam, nem ilyen ráncos, petyhüdt.

A fényképen összehajol az ifjú pár. A vőlegény haja fényesre simított, szemével magabiztosan néz a jövendőbe.

– Tényleg mentek? Hová siettek? Belekarol Jánosba, és a Trabantunkig kísér. Mintha mondani szeretne még valamit. Nem kérdezi, hogy honnan jöttünk és hová megyünk. Tudatosan.

Visszaintünk egymásnak.

Az 1990-es forradalom után Balogh Sándor lelkészt választották meg esperesnek, aki Piskolt református gyülekezet pásztora maradt, s innen járt Szatmárnémetibe az esperesi hivatalba. Utána Sípos Miklós lett a Szatmárnémeti Egyházmegye esperese.[21]

Köznyelven úgy nevezik, hogy Anti. Papp Anti. Józan eszű parasztfiú volt. 1946-ban vett részt egy szabolcsi evangélizáción. Nagy lelki ébredés volt akkor Magyarországon. Éppen Bütösi János prédikált. Antinak is hirdette az evangéliumot szószékről, a közösségben és négyszemközt. Mindhiába. Nem tudták szóra bírni. Konokul hallgatott. Az evangelizációs hét közepe táján eltűnt. Azt mondták róla, hogy a kőszívű legény fut az Isten színétől. Ekkor még nem őrizték szigorúan a határt, mert sem a magyarok, sem a románok nem tudták, hogy kié lesz Erdély? Még az 1947-es „békekonferencia" után is bizonytalanság maradt. Anti átszökött a határon. Hazalépett Egribe, jelentkezett a község elöljáróságánál, és bevallotta, hogy eldugta terményét az állami hatóságok rekvirálása elől. Az elöljáróság kővé dermedt. Ilyet még nem hallottak ember emlékezet óta. Ezután Anti visszatért Szabolcsba, és tovább hallgatta az evangélizációt. Akkor este is elhangzott a felszólítás, hogy a megtérők álljanak fel, és jöjjenek a középre. Anti volt az első. Hittel fogadta Jézus bocsánatát, és teljes szívével döntött Krisztus mellett.

Megtérése óta ingadozás nélkül a célegyenest követte, Megváltóját. Szavai és cselekedetei bizonyították, hogy teljes szívével, lelkével, elméjével szereti az Urat. Egriben és messzi távol is szenzáció volt, hogy feleségül kérte a

---

[21] 3900 Satu Mare Plata Pacii Nr. 6. A Szamos-negyedben épült új templomot 2000-ben avatták föl. Lelkipásztor: Bogya Kis Ferenc és felesége.

helybeli gyülekezet lelkészének leányát, Visky Piroskát. A szülők beleegyeztek. Papp Anti sógora lett Visky Ferencnek. Megtérésétől kezdve minden vasárnap részt vett az istentiszteleten. Otthonában bibliaórákat és evangéliumi összejöveteleket tartottak. Testvéri közösségre jutott bethánista lelkipásztorokkal és keresztyénekkel. Látogatta őket, vagy azok jöttek Egribe. Az otthonában tartott evangéliumi összejövetelekre meghívta azt a lelkipásztort is, akit apósa után választottak.

Romániában 1960-tól felerősödött a kollektivizálás. A parasztok földjeit államosították. Az állami küldöttek házról-házra agitáltak, hogy a magánemberek belépjenek a kollektívbe. A küldöttségekbe, nyomaték okáért néha lelkészeket is delegáltak, hogy minden módon meggyőzzék a lakosságot a nagyüzemi gazdálkodás előnyeiről. Egri lakossága végül beletörődött és megadta magát. Az állam képviselői bizonyos helyeken megengedték, hogy a lakosság saját maga választhasson kollektív elnököt. A nyomasztó agitáció alatt Egriben is forrtak az indulatok. Csak azért se, akit az állam akar. És ha igazán szabadon választhatunk, akkor ne hozzanak Egribe mást, hanem szavazzunk egy közülünk való emberre. Az egész falu egyhangúan követelte, hogy Pap Antal legyen a kollektív elnök. Egyedül benne bíztak, akinek becsületessége, rátermettsége közismert volt. A felsőbb szervek meglepődtek a közkívánaton. Jelentették az illetékes hatóságoknak, akik csillapítani akarták a feszültséget. Hozzájárultak Papp Antalhoz.

Anti jobban meglepődött, mint a felsőbb szervek. Kézzel-lábbal tiltakozott a jelölés ellen. Nyíltan megvallotta, hogy ő olyan református, akinek személyes Megváltója Jézus. Szeretne egyszerű kollektív tag maradni. Becsüli a Román Népköztársaságot, engedelmeskedik a szocialista államnak, dolgozik a közösségért és családjáért, de a szövetkezet elnökségét nem vállalja. Most meg a felsőbb szervek makacskodtak. Állították, hogy Romániában népakarat szerint történnek a dolgok, és garantálják a vallásszabadságot. A vallás magánügy, tanította Lenin. Anti higgyen amit akar, imádkozzék, amikor akar, nem érdekli a felsőbb szerveket. Egyet azonban elvárnak tőle, hogy becsületesen dolgozzon, és felvirágozzon a szövetkezet. Anti beletörődött, és engedett a falu népének, a felsőbb szerveknek. Zúgó éljenzés közepette megválasztották a szövetkezet elnökének.

Egri népe beilleszkedett a szocialista körülménybe. Úgy lett, ahogy elképzelték. Anti kiválóan dolgozott, növekedett a jövedelem, becsülte a falu népe, és tisztelettel tárgyalt vele a felsőbb hivatal. Hat esztendőn át utazott, tárgyalt, szervezett. Látóköre kitágult, tapasztalata bővült. Megváltozott az

életrendje, csak a „szíve maradt a régi." Vasárnaponként ott ült az istentiszteleteken, vállalta a presbiteri szolgálatot, bibliaórák, evangéliumi találkozók folytak a lakásán. Lelkészek, különféle keresztyének látogatták rendszeresen közelről és távolról.

Hat év után a felsőbb szervek stabilnak ítélték a kollektívet Papp Antal nélkül is. Arra célozgattak, hogy „egyszerre nem szolgálhat két úrnak." Vagy az egyiket hagyja ott vagy a másikat. Anti csak egy Úr Istent szolgált. Nem értette a diplomácia nyelvét, sem a kétszínűséget. Megválasztásakor a felsőbb szervek és egész falu hallatára megvallotta Krisztust. Így fogadták el. Azóta a faluért, a román államért, a szocializmusért dolgozik mint keresztyén. Miről mondjon le? A megyénél járt hivatalos ügyben. Egy banktisztviselő megsúgta neki, hogy letartóztatják. Elmosolyodott és nem hitte el.

Névnap alkalmából tartottak házánál bibliaórát. Sokan szorongtak a kisházban helyiek és vidékiek, lelkészek és atyafiak. Most is ott volt a helybeli lelkész, aki riadtan tekintett arcról arcra, és kis jegyzetébe fölírta a jelenlévők nevét és lakhelyét. A névnapozó keresztyéneket letartóztatták, és katonai bíróság elé állították. Családtagjaikkal csak akkor pillanthattak össze, amikor a tárgyalóteremben megbilincselve vallatták őket. Államellenes gyülekezés címén 6-8-15-20 esztendő börtönt kaptak. Az ítéletet Isten akaratában való csöndes megnyugvással fogadták el.

Rettenetes körülmények között sínylődtek. A kalóriaszegény híg lötty miatt csontjukhoz száradt a bőrük. Némelyeket meztelenre vetkőztettek, hogy emberi személyiségüket, méltóságukat összetörjék. Kevés latrinát építettek. A börtönökben, fogolytáborokban hosszú sorok kígyóztak a WC előtt. A türelmetlenek félretaszították az előttük toporgókat, hogy hamarébb megkönnyebbüljenek. Mások képtelenek voltak visszatartani hasmenésüket és a széklettel együtt rothadt rajtuk a bőr és ruha.

A hithősök nehéz körülményekben támadtak. Közülük Erdélyben kitűnik Visky Ferenc és Papp Antal neve. A börtönökben románok is szenvedtek. Az ortodox vallásúak börtönben találkoztak „élet közelben" magyar református keresztyénekkel. Eddig arra oktatták őket, hogy irtani kell a magyar reformátusokat, mert azok ördög fajzatai. Most csodálkoztak azon, hogy magyar reformátusok román pópának adták oda rongydarabjukat, hogy ne fázzon annyira. Románt etettek levesükből kihalászott káposzta levéllel, vagy marharépával, hogy megmentsék az életüket. Papírvékony, száradt, fekete kenyeret nyújtottak át a szenvedő románnak. A börtönt és még az ördögöt is felhasználhatja Isten országának építésére.

Papp Antalt elítélték, kis családi házát államosították. Egriben a református lelkész melankolikus lett és árulását beismerte. Nem gondolta, hogy ez lesz a vége. A faluban és környékén szálló ige lett: „elvitték Papp Antit, oda a kenyér." Sokan imádkoztak Krisztus mártírjaiért. Isten könyörült rajtuk és amnesztiát kaptak. Papp Antal testében megrokkant, de lelkében nem. Szatmárnémeti felől tért haza a falujába. Lekanyarodott az aszfaltútról. Könny ült a szemében, amint végighaladt a poros utcán, meglátta a házuk kerítését, a kicsi verandát, az egyszerű konyhát és a lefüggönyözött szobát. Mindez már nem az övé, mert államosították. Helyzete annyira konszolidálódott, hogy horribilis összegért visszavásárolhatja, ha akarja. Nincs pénze reá.

A konyhában drága felesége borul a nyakába. Falon a régi családi képek, kopottas bibliai falitáblák, a régimódi asztalon az elnyűtt Szentírás, ennél a versnél kinyitva: *„Íme ez vettetett sokak elestére és feltámadására az Izraelben. És jelül, amelynek sokan ellene mondanak... hogy sok szív gondolatai nyilvánvalókká legyenek."* (Lukács 2:34-35.)

Egri népe olyan megbecsüléssel fogadta, mint régen. Úgy tekintettek reá, mint a kollektív törvényes elnökére. Kérték, hogy végezze tovább a munkáját. Nem vállalta, csak annyit, hogy Krisztust követi hátralévő életében, Aki szereti őt. Hűséggel jár a templomba, mint régen. A lelkipásztort egyetlen szóval sem vádolja. Látogatják a testvérek, összejöveteleket tart a házban, és hiszi, hogy az Úr segíteni fog rajta. Időnként behívatják a Securitatéba.

– Maga ott folytatja, ahol elhagyta. Nem tanult a fogságából? Akarja még egyszer?

– Nem ott folytatom, ahol elhagytam, mert Isten sok mindenre megtanított közben. Testünk megrokkan, lelkünk, gondolataink változnak, minden mozog, csak Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz (Zsidók 13:8).

A mély, testvéri találkozás után elbúcsúzunk, és lépésben rázódunk a keskeny, poros makadámutcácskán. Nagy zúgással, füsttel teherautó zötyög el mellettünk, és piszkos, szürke porfelleget kavar. Utolsó levelében írta nekünk: *„Kedveseink! Drágáink!... Piri két hónapja, hogy nem tud felkelni. A sánta lábammal nehezen végzem el a kis mindennapi munkát... De azért így is sok hálát adunk az Úrnak... Az Isten szeretett, az Isten kegyelem és az egész életünk ebben a nagy kegyelemben folyt le és folyik most is. Imádkozzatok értünk!"* (Egri 2001. január 13.)

János felhúzza kocsink ablakát s talán így még fullasztóbb a száraz meleg. Végre kikecmeregtünk az aszfalt útra. János a térképet böngészi, amelyen hiányosan tüntették fel a helységeket. Ahány kiadás, annyiféle térkép. Nem a nyomdahiba miatt, hanem szándékosan, az ellenség megtévesztése okából. János belemélyülve keresgél, tanulmányoz, pedig tudom, hogy most nem ez érdekli, hanem a hitvallókra és megalkuvókra gondol.

A győzedelmes evangélium

Zilah és környéke

Szatmárnémeti és Nagybánya között fekszik Sinyérváralja (Seini). Magyar plébániájáról 1334-től vannak feljegyzések. A román templom 1876-ban épült. Itt született Sylvester János (1505) humanista tudós, bibliafordító, valamint Zágoni Zágonyi Károly, aki az 1848-as szabadságharc bukása után az USA-ba menekült. Vitézül harcolt a függetlenségi háborúban, ezért kapta az „Amerika Hőse" kitüntetést. A róla készült festmény látható a Capitoliumban (Washington, D. C.).

Szilágysomlyón át (Simleu Silvaniei) Zilah (Zalau) felé vesszük az irányt. „Útépítés" akadályoz. Tíz kilométeren át leterített, öklömnyi éles köveken vergődünk. Erősen igénybe veszi a gumikat, motort, autószekrényt, vezetőt és utast. Isten kegyelme őrzött gumiszakadástól, tengely- vagy rugótöréstől. Zsibónál (Jibou) ismét jobbra fordulunk. Ide 20 km-nyi távolságra fekszik a 4.000 lakosú híres község. A falu magaslatán még áll a Wesselényi család 400 éves kastélya, a „zsibói bölény" fészke. Amikor Kazinczy Ferenc 1816-ban ide látogatott, azt mondotta Wesselényi Miklós „nagy emberről", hogy ő az, akit „sok esztendő óta csodálok és szeretek". Vajon Kazinczynak Lajos fia 1849-ben csak katonapolitikai okok miatt rakta le utolsóként Zsibónál a szabadságharc fegyvereit és zászlóit?

Alászállott a nap, mire Zilahra értünk.

Kocsinkkal szándékosan a Fadrusz testvérek által készített híres Wesselényi-szobor forgalmas közelében parkolunk. A templom mellett lévő egyemeletes, egyházi tulajdonban lévő házban keresem Raveczky Mária volt diakonissza testvért. Mint egyházi munkás bejáratos a parókiára. Tőle érdeklődök, hogy „mi a helyzet" Adorján Kálmán nagytiszteletű úréknál? Átsiet a parókiára és néhány perc múlva boldogan integet, hogy „szabad az út".

A lelkipásztor kicsit fáradtan, munkásruhában fogad bennünket. Azzal kezdjük, hogy mivel köteles jelenteni a miliciánál látogatásunkat, ezért csak röviden tartózkodunk nála, és majd sátorban alszunk valahol.

– Arról szó sem lehet! – tiltakozott. – Tegnap a hollandus Hank Vogelaarék jártak itt, meg két „angilus" is aludt nálunk. Vendégeim közül csak Morrist jelentettem a Securitaten. Mondtam a Milicián, hogy nyelvtudás hiányában csupán kézzel lábbal mutogattunk egymásnak, de azt sem értettük jól. (Hank Vogelaar misszionárius 1968-ban Frans Schadee holland misszionáriussal járt először Magyarországon. Ettől kezdve sokat segített igehirdetéssel, autóval, munkatársaival az illegalis ifjúsági konferenciák szervezésében Göncruszkán, Csehszlovákiában, Lengyelországban, Erdélyben és Kelet-Németországban. Megalapította az Easten European Bible Missiont, amit 1997-ben Új Remény alapítványként jegyeztek be Magyarországon.)[22]

Ha Kálmán vállal bennünket, akkor itt alszunk a parókián. Adorján Kálmánt egy éve Tekéről (Teaca) választotta meg a zilahi gyülekezet. Kiváló igehirdető és lelkigondozó. Családlátogatáskor bizony megkérdezi, hogy mikor volt utoljára templomban, mi a keresztyén hit, kicsoda Jézus Krisztus? Kolozsvárra hívták a Farkas utcai templomba. Mivel a Bethánia Egyesületnek feleségével együtt volt a tagja, ezért Nagy Gyula püspök úr megijedt a gondolattól. Ez időben üresedett meg Zilahon a lelkészi állás. Diplomatikus volt a püspök úr, és diplomatikus a presbitérium.

– Értsék meg, hogy nem lehet lelkipásztor a Farkas utcán! – mondta ki a végső szót.

A Farkas utcai presbitérium „kollaudált" a zilahiakkal. A küldöttség sejtette, hogy Adorján Kálmán Zilahra való meghívásának sem örülne az egyházi főhatóság, ezért bocsássa meg Isten nekik, hogy ravaszkodtak.

– Tessék mondani, Adorján nagytiszteletű úr Tekéről sehova se mehet?

– Bárhová, csak a Farkas utcára nem – szólt a püspök meggondolatlanul, és bekapta a „csalétket."

– Ugye, ha Adorján nagytiszteletű úr bárhova mehet, akkor Zilahra is? Nagy Gyula összevonta szemöldökét. Ez az erőszakos presbitérium még Bukarestbe is képes elutazni. A „két baj" közül a kisebbiket választotta. Menjen Zilahra, és hagyjon békét a Farkas utcának. Szinte ajánlotta Adorján Kálmánnak, hogyha meghívnák, fogadja el Zilahot.

---

[22] *Hank Paulson*: Beyond the Wall. USA, 1982.

A zilahi presbitérium elszántságának Papp László püspök sem tudott ellenállni. Hosszú alkudozás után hozzájárult a lelkészválasztáshoz, de már a beiktatáskor megsúgta, hogy Adorján Kálmán nem sokáig marad Zilahon, mert mindent megtesz ellene.

A város lakossága 20-25 ezer, többségük magyar. (Református Főgimnáziumában tanult Ady Endre.) A templom alapjait kimagasló dombon 1246-ban rakták le. Évszázadokon át alakították. Ma többhajós, köralakú óriási épület. Szószékét a templom közepén helyezték el, és mindenünnen látható az igehirdető. Akusztikája kitűnő. A reformátusok lélekszáma 8.000 körül. Zilah az erdélyi református ébredés, valamint a Bethánia Egyesület központja volt. Áldott igehirdetők szolgáltak itt. Kádár Géza énekköltő szerzeményei a Hallejuh énekeskönyvben találhatók. Imakönyvet is írt. A templom orgonája három manuálos műremek. Tervezik a templom fűtését. Ennek inkább „adminisztrációs", mint anyagi nehézségei vannak. Budapestről rendelték a hűtőkészüléket, nem az egyház, hanem Raveczky Mária nevére. Az egyház hivatalosan nem, vagy csak éveken át tartó procedúrával vásárolhat templomi berendezést. Énekkar, szavalókórus és evangéliumi rendezvények pezsdítik a gyülekezet életét. Törvényesen gyülekezeti énekkarok legfeljebb háromszor „működhetnek" nyilvánosan évenként.

Adorján Kálmán családját öt gyermekkel áldotta meg Isten. Nagy lendülettel fogott a gyülekezeti munkához. Ahol Isten munkálkodik, ott az ördög sem alszik. Zilahon nem a román hatóságok áskálódtak, hanem egy kicsi, de hangos gyülekezeti ellenzék. A nagy többség lelkipásztora mellé állott, és kizárták maguk közül a botránkoztatókat. Vasárnaponként 6-800-an járnak templomba. 1973-ban 200-an konfirmáltak. A lelkipásztor mégsem elégedett. Mert ha a gyülekezet lélekszáma 6000, ebből munka és más akadályok miatt lemarad 2000. Öregek és betegek száma 1000. Vasárnap elutaztak ezren.

– Mondjátok, hol az a 2000, akik minden vasárnap itt lehetnének a templomban? – kérdezte a gyülekezettől.

Bütösi János megint a Bibliáról, énekeskönyvről, gyülekezetről, közegyházról, magyarságról, kultúráról, jövendőről érdeklődött. Adorján Kálmán válaszai ellenkeznek azzal, amit Szatmárnémetiben hallottunk. Nincs Biblia, és legalább 2000 darab énekeskönyvre volna szükség. Az egyházkerület küldött 15 darabot, amivel semmit sem lehet kezdeni.

Zilahon minden reggel tartanak istentiszteletet. Másnap reggel útra készülődünk. Raveczky Mária a konspiráció alapvető szabályai szerint bi-

zalmasan híreszteli, hogy megérkeztek a nagytiszteletű úr miskolci rokonai, és ahogy náluk szokás, rohantak tovább. Még beszélgetésre sem jutott idő.

Hollandiában kinyomtatták az énekeskönyvet, pontosan olyan formában, papíron, sajtóhibákkal és jelekkel, amint Romániában adták ki. Keresztyének a becsempészésére is vállalkoztak. Szétosztását nehezíti a sajtótörvény, hogy ha valaki könyvet kap, pláne külföldről, jelenteni kell, kitől, miért és hogyan.

Hónapokig tartó állami és egyházi eljárás után Papp püspök 1978-ban eltávolította Adorján Kálmánt Zilahról. A forradalom után, 1990-ben visszatérhetett a gyülekezetbe, és Kálmán fiával együtt szolgáltak. 1998-ban nyugdíjba kényszerült. Ifjú Adorján Kálmán az erdélyi CE Szövetség elnöke. A gyülekezetben történt áskálódás miatt Tőkés László püspök intézkedésével neki is távozni kellett Zilahról. Kolozsváron missziói lelkész. A Nagyváradi Egyházkerület és a Zilahon működő CE között növekszik a feszültség.

Kényelmes tempóban autózunk lankák és hegyek között Szilágyfőkeresztúr (Cristul) felé. A falut átszelő főútvonalról balra emelkedik a magas dombon épült csillagos tornyú, fehérre meszelt műemlék református templom. Alapjait körülbelül 700 évvel ezelőtt rakták le. Megmaradt néhány eredeti faragott kőablaka. Karzatának deszkáit 200 évvel ezelőtt gyönyörű népi motívumokkal festették ki. A mostani lelkipásztor, Virágh Károly talált reá. A bejárati ajtó szürkéskékre festett színe nem illik az összképbe. Öreg zárja kinyitásához gyakorlat és kézügyesség szükséges. A torony padlózatán ősrégi sírkövek. A templomban azért nincs villanyvilágítás, mert nagyon költséges volna az ide való felvezetése. Vasárnap kora délután tartják az istentiszteletet, még világosban.

A gyönyörű szép templomtól balra fölfelé van a régi temető. Isten háza és a parókia között pompás gyümölcsös mellett szénakaszáló és zöldségeskert. A lelkipásztornak fontos a kert mellékjövedelme. Ez a terület a gyülekezet tulajdona, de a lelkipásztor béreli. A kaszálót és gyümölcsöst a Kraszna folyócskába csobogó Szilágy patakocska hasítja mélyen. Nyáron szelíd erecske, tavaszi áradáskor a vize haragosan sodor magával mindent, partot, gyökereket, növényt és hidat. A falu és templom között húzódó makadám út romladozó fahídját most építik át betonra.

Fák, virágok, bokrok mögül a paróchia ablakai gondterhelten néznek a főutcára. A lelkészlakás újabb keletű, egészségesnek látszó épület. Az utcai

kapun át a konyha felőli bejárathoz érkeztünk, amit gyümölcsfák és lugas rejteget. Bal felől rozzant WC. Néhány kopottas lépcső vezet a konyhaajtóhoz, mellette szennyvizes veder.

Virágh Károly lelkipásztor tartózkodóan fogad bennünket. Alacsony termetű, kopasz, sovány, fekete bajuszú, halk szavú férfi. Kellemes modorban társalog velünk, ő többet beszél, mint mi. Szívesen hallgatjuk, mert érdekel a lelkész és a gyülekezet sorsa. Az ebédlőjébe invitál, nagy kerek asztal mellé. Ez a legszebb szoba. Én a díványra húzódok, és onnan figyelem a két embert, valamint a berendezést. Egyszerű polcon régebbi kiadású theológiai könyvek, a Kriterion legújabb magyar remekei és az anyaországból becsempészett néhány értékes kiadvány. Mellettük román nyelvű tankönyvek. A gyermekek ebből kötelesek tanulni. A nagytiszteletű asszony éppen nincs itthon. Virágh Károly „ráérez" a kíváncsiságomra, föláll, és néhány Nyugat-Németországban kinyomtatott magyar nyelvű iratot mutat (Evangéliumi Iratmisszió Stuttgart).

– Látjátok, ilyen keresztyén irodalmunk is van.

Jánost jobban érdekli az erdélyi helyzet, mint a német misszió. Én arra gondolok, hogy ez az anyag biztosan Zilahról jutott Keresztúrba, oda meg Hank Paulson (Easten European Bible Mission 1990 után New Hope) csempészte. Milyen egyszerű volna felgöngyölíteni a szálakat, ha Isten angyalai nem vigyáznának reánk. Az Úr ismét megvakította a Securitatét és rossz irányban nyomoznak. Az első pillanatokban nehéz megérteni, hogy Virágh Károly a lelkileg fáradt lelkészek közé tartozik-e, vagy szándékosan visszahúzódó. Az üldözöttek minden időben és minden helyen takargatják magukat, hogy az ellenség ne vegye észre őket. Adorján Kálmánra hivatkozunk, aki nagyon ajánlotta, hogy nézzük meg a műemlék templomot. Ezzel a mondattal próbálunk bizalmat gerjeszteni házigazdánkban, de ő még mindig óvatos. János rákérdezett:

– Mondd, te voltál az, akit esperesnek választottak?

Úgy látszik, hogy az elevenre tapintott. Virágh Károly kicsit szomorkásan, de kendőzés nélkül mondja el a történetét.

– Esperesünknek állandó és megbízható munkatársa voltam. Tekintélyes egyházmegyei tisztséget viseltem, és az adott korlátok, valamint lehetőségek között becsületesen igyekeztem helytállni. Néha még azt is magamra vállaltam, ami az esperesünk kötelessége volt. Igyekeztem mindenben tehermentesíteni. Tisztségemnél fogva engedélyezték, sőt ajánlották, hogy gyülekezeteket és lelkipásztorokat látogassak. Ilyenkor Krisztusunk szolgá-

latára, egyházunk építésére bátorítottam őket. Kontaktus alakult ki a lelkipásztorok, gyülekezetek és közöttem. Bizalommal fogadtak. Az új esperesválasztás idején természetesnek látszott, hogy az egyházmegye gyülekezetei és pásztorai egyhangúlag mellém álltak, és esperesnek jelöltek. Papp László püspök úr fülébe jutott ez, és megüzente, hogy azonnal utasítsam vissza. Nem utasítottam vissza. Püspök úr fenyegetőzött, én meg állottam a sarat. A mai helyzetben és körülményekben dolgoztam becsületesen, és alkalmasnak éreztem magamat az esperesi szolgálatra. Állhatatos maradtam, hogy ha megválasztanak, elfogadom. Dacoltam a felsőbbséggel és fenyegetéssel. Egyhangúlag esperesnek választottak. Akkor Papp László püspök úr magához rendelt. Kijelentette, hogy ha nem lépek vissza, akkor olyan keserű poharat fogok inni, amibe belepusztulok. Pontokba szedve bizonygatta, hogy bármilyen irányban, bármilyen lépéssel próbálkozok, utamba áll. Tönkre tesz engem, a családomat, a gyülekezetet, lelkésztársaimat és az egyházmegyét. Megdöbbentem a szavain. Ez lesz majd a szolgálatom eredménye? Sokan pusztuljanak el miattam? Én építeni szeretnék! Se másnak, se magamnak ártani nem akarok. Visszaléptem. Mindentől visszaléptem a gyülekezeti és evangéliumi szolgálatot kivéve. Az esperes-választás pedig ma is függőben van... Ennyi a történetem...

Elhallgatott. Nem magyarázza, nem boncolgatja, hogy miért kellett ennek így történni? Pedig Jánost és engemet is ez érdekelne. Mert ezen a ponton eltérés van János és közöttem. János kötelességünknek tartja, hogy a lelkészek engedelmeskedjenek az esperesnek, püspöknek és felsőbb hivatalos egyházi-állami rendelkezéseknek. Erről a hitvalló lelkészek és keresztyének éppen úgy másképpen gondolkoznak Magyarországon, mint Erdélyben. Fogadjuk el, hogy a püspök nem mindenáron akarja tönkretenni a lelkészeket, a gyülekezeteket, az egyházmegyét és a kerületet. Akkor miért áll szemben a gyülekezetek egyhangú akaratával? Szinte bizonyosan egyetlen okból: a „Felsőbb Szervektől" ilyen utasítást kapott, amit kötelessége végrehajtani, mert ha nem teszi, könnyen kibillenhet a püspöki székből, és nemcsak az anyagi jólétét, hanem még az életét is elveszítheti. Az egyházüldözés ismét véres fordulatot vehet, ami sem a hitvallóknak, sem a hivatalosaknak, sem a gyülekezeteknek nem kívánatos. Amennyiben egy püspök, esperes vagy lelkipásztor Krisztus evangéliuma helyett e világi pozíciókra támaszkodik, és kizárólag csak a saját karrierjét építgeti, nem tehet mást, mint hogy hűségesen és mindenben kiszolgálja a felsőbb hatalmasságot. Megint Petőfit idézem: *„S gondunk ételre sincs. Ha gazdánk jól lakék, Marad még asztalán, S*

mienk a maradék. S harag múltán urunk Ismét magához int, S mi nyaljuk boldogan Kegyelmes lábait!"

Mi hitvalló keresztyének, a Római levél 13. része alapján engedelmeskedünk az állami és egyházi hatalmasságoknak, sőt imádkozunk érettük. „*Mert nincsen hatalmasság, csak Istentől...*" De nem engedelmeskedünk semmilyen hatalmasságnak akkor, amikor Krisztus és a jó lelkiismeretünk megtagadására, Isten népe megcsúfolására kényszerítenének bennünket! A főpapok megparancsolják Péternek és az apostoloknak, hogy többé a Jézus nevében ne szóljanak, amire így válaszolnak: „*Istennek kell inkább engedni, hogynem az embereknek*" (Cselekedetek 5:29). Akiben Isten Szentlelke lakozik, az sohasem taposhatja az Úr szőlőskertjét (Ésaiás 5: 1-7).

– Tudsz olyan Bibliát mutatni, amit a kolozsvári püspökségen vásároltál? – kérdezte János.

Virágh Károly egyetlen mozdulattal húzta ki könyvespolcáról a Szentírást.

– 120 lejért vettem.

Magamban utánaszámolok. A lelkipásztorok havi fizetése 1600 lej, vagyis egy hónapban 13 Bibliát vásárolhatnak. Dollárba átszámítva 1 dollár = 18 lej, tehát egy hónapi fizetés 90 dollár. Egy Biblia 6 dollár, ami aránylag olcsó, de a fizetésekhez mérten nagyon drága. Az 1970-es nagy árvíz után a nemzetközi Vöröskereszt segítségével több ezer Bibliát sikerült becsempészni Romániába. Ingyen hozták. Egy részét a határon megtalálták, Bukarestbe szállították. Ott állami pecsétet nyomtak bele, és pénzért árusították. A ruha- és élelmiszersegélyeket is pénzért árusították. Nyugati keresztyének ebből okulva, román állami pecséttel ellátott Bibliákat csempésztek az országba ingyen.

A helyzet azonban bonyolult. Mert ha a lelkipásztor Bibliát vásárol a püspökségen, vagy kap valakitől ajándékba, azonnal köteles jelenteni, nevet lakcímet feltüntetve, hogy kinek adta tovább. Sokan vállalják a kockázatot, és hallgatnak a nyugatról becsempészett Bibliákról és evangéliumi könyvekről. Nem könnyű a csempészet, s talán még nehezebb a tovább adás. Romániában nagyon drága a Biblia. A püspökség azzal indokolja, hogy ingyen kapta ugyan az Egyházak Világtanácsától, de azért árulják pénzért, hogy „Biblia-alapot" létesítsenek. Csak a kíváncsiak feszegetik, hogy ki létesít Bibliai Alapot, hol, mikor és kinek?

Virágh Károly feloldódott.

Meleg testvéri légkör alakult ki közöttünk, és csak az utolsó pillanatban döbben rá, hogy nem tudja pontos nevünket és címünket.

– Honnan jöttetek? Magyarországról? – karolt belénk. – Gyertek vissza, hogy megkínáljalak benneteket.

Jánossal összenézünk, és egyetértünk abban a gondolatban, hogy már nem megyünk vissza a parókiára. Virágh Károly bizonytalankodik, hogy spionok vagyunk-e, akik utána nyomozódunk, vagy pedig valóban a Krisztus szeretete, az egymásért való felelősség tudata hozott bennünket Keresztúrba. Magyarországon és Erdélyben is sok a közönyös lelkipásztor, akiket saját kicsi világukon kívül nem érdekel semmi más. Lelkész gyűlésen legfeljebb kézfogás, néhány szokásos mondat. Erdélyben több lelkipásztor idézte ezt a szállóigét, hogy „papot csak akkor látok, ha tükörbe nézek." A lelkészeket tendenciózusan elszeparálták egymástól, hivatalosan és beletörődtünk ebbe a lelkiségbe. Mellőzzük egymást. A nagyváradi és kolozsvári egyházkerület annyira más, hogy kétféle énekeskönyvet használnak. „Nem ismeritek a körülményeinket", mondja Virágh Károly és vele együtt sokan.

Bütösi Jánossal Trabant gépkocsin utaztunk 3000 kilométert, hogy egy héten belül fölkeressünk 30 lelkipásztort. Időben, pénzben kiszámíthatók a költségek. És a lelkipásztorok látogatják egymást? 1973 nyarán melyik erdélyi vagy magyarországi püspök látogatott végig 30 lelkészt vagy gyülekezetet?

Virágh Károly még most is találgatja, hogy valóban szolgatársak vagy ellenség vagyunk-e. Címünket kérdezi, mert ő már az inspektor úrra, vagy a Securitate emberére gondol, aki állandóan köröz fölötte, hogy lecsapjon, mint saskeselyű az áldozatára. János nyomtatott betűkkel leírja nevemet, címemet és újra Adorján Kálmánra hivatkozik. Virágh Károly azt olvassa, míg óvatosan kitolatunk az aszfalt útra. Visszanézek a fehérfalú, gyönyörű szép templomra és egy háromszéki népballada versei jutnak eszembe:[23]

Ha majd egykor felsüt a nap
Sötét felhők eloszlanak
Megnyílik a börtön ajtó
Hazafelé vezet az út.

Harangoznak kis falumban
Elmegyek én a templomba.
Hálát adok Istenemnek,
Hogy még egyszer szabad lettem.

Virágh Károlyt az 1989-es fordulat után esperesnek választották. Maradt Szilágyfőkeresztúron lelkész, s onnan járt Zilahra, esperesi hivatalába. Utódja Molnár Kálmán.

---

[23] *Albert Ernő.* Háromszéki népballadák, Bukarest, 1973. 85.

Zilahra mentünk vissza, onnan egyenes úton Krasznára (Crasna). Szép kazettás műemlék temploma a falu közepén díszlik. A református gyülekezethez 2000-en tartoznak. A templomnál elkanyarodva látjuk, aminť Sípos János lelkipásztor a templomkertben tarka virágjait gondozza. Szívesen megállnánk egy percre, de a szűkre szabott „vakáció" sürget.

Legelőszél utca 1018. Gödrös kövezetlen út vezet a falu szélén. Száraz időben is széles kátyúk ijesztgetnek. Ezért sem hajtunk be. Árnyékos helyen parkolunk az út kereszteződésnél. A helybéliek azonnal „megérzik az idegen szagát". Abbahagyják a munkát, a beszélgetést és a kicsi, szegényes vályogházak udvaraiból lopva figyelnek bennünket. Találgatnak, mutogatnak, összesúgnak. A mezítlábas gyerekek csoportba verődve nyíltan követnek bennünket. Megszólítok egy nagyobbacskát.

– Tudod-é, hol laknak Sólyom Dani bácsiék?

– Ahol-e, ni! – mutatja maszatos kezével. Most már csak annyi a feladatunk, hogy kitaláljuk a házat. Néhány asszony, gyerekekkel együtt ajánlkozik, hogy elkísérnek bennünket. Nem csupán barátságból, hanem kíváncsiságból is teszik, hogy megtudják, hogy kik vagyunk és miért jöttünk?

Beléptünk a kiskapun. A vályogból épült vakolatlan ház ajtaja tárvanyitva. Nagyobbítják az épületet saját kezűleg. Fiatal parasztcsalád. Sólyom Dániel otthagyta a kollektívet, és néhány év óta Zilahon gyári munkás. Kora reggel megy, késő este jön. Az építkezés miatt egy szobába zsúfolódtak. A tornácon szanaszét minden. Benyitogatunk a szobába, konyhába, még a kamarába is. Jó hangosan beköszönünk: „Jó napot kívánok!" Sehol senki. Valaki mégis csak lesz itthon vagy a kertben, esetleg a szomszédban, mert a ruhákkal teli mosógép bekapcsolva zúg. A háziasszonyok mosógép mellett szívesen elvégeznek még egyet-mást. Kimerészkedtünk a zöldséges kertbe. Végre a kukoricás felől valaki fogadja köszönésünket. A háziasszony babot szedett. Fél kezében kötényét tartja, gyanakodva végigpillant rajtunk, kisgyermekét magához szorítja, aki sáros ujjacskájával riadtan kapaszkodik édesanyja szoknyájába.

– Sólyom Dánielt keressük – nyugtatjuk a jóképű Zsuzsanna fiatalasszonyt.

– Itt lakik. Mi járatban jöttek?

– Magyarországról vagyunk, az Úr Jézus nevében. Sólyom Ferencék is üdvözletüket küldik Miskolcról.

Zsuzsanna asszony abban a pillanatban megörül, mint akinek megnyílt a szeme. Legszívesebben hívogat befelé, és természetes bizalommal kérdezi,

hogy mit hoztunk az Úr nevében. Igen, várnak valamit a magyarországi testvérektől.

Nem az anyagiakra, hanem Isten igéjére gondol. A dolgos, nyílt tekintetű, Krisztust követő asszonykának legdrágább a Biblia. Őt nem ijeszti az inspektor, sem a Securitate. Távol tőle a diplomatikus ködösítés, vagy a dialektikus materializmus. Romániában vallásszabadság van, és ő ezt szó szerint érti. A filozófusok, politikusok, pártmunkások világosan megmagyarázzák, hogy mi a különbség a vallásos gondolat szabadsága, a vallási propaganda és a vallás mint magánügy között. Nem ismeri az új sajtótörvényt, nem hallott a külföldi vendégek bejelentési kötelezettségéről, neki csak az a lényeg, hogy Isten megáldott bennünket a Krisztusban, és szenvednünk is kell Krisztusért. Az evangélium annyira fontos neki, hogy késő délelőtt abbahagyja a nagymosást, a babszedést, a főzést, mindent, és rohan a szomszédokhoz, ismerősökhöz. „Jöjjenek gyorsan, mert testvérek érkeztek Magyarországról! Bibliából olvasnak és Jézusról beszélnek."

Zsuzsanna asszony gyerekek és testvérek csoportjával tér vissza. Jönnek úgy, amint abbahagyták a munkát. Az idősek kezében bot, amire támaszkodnak. Begyülekeznek a régimódi bútorokkal teli szobába. Valaki finom körtét és illatos barackot tesz tálban az asztalra. Néhány a szoba földjére gurul. Zsuzsánna fürgén összeszedi, kötőjébe törüli és visszarakja őket a tálba.

Sólyom Dánielék fiatal házasok. Dani egy ideig hagyomány szerint templomos volt, aztán otthagyta az egyházat. Cimborákhoz csatlakozott és a munkán, pénzkereseten kívül mással nem foglalkoztak, mint az ital és a kártya. Késő éjszakákon alkoholos állapotban, dülöngélve járt haza. Felverte családját, szitkozódott és veszekedett. Pokol volt az életük. Egyszer Biblia került hozzá, beleolvasott és megtért. Egészen megváltozott az élete. Újra templomba járt, sőt bibliaórákra is. Kérdezett és hozzászólt. Sípos János lelkipásztor örült Sólyom Dánielnek, nem mondta bethániás pietistának, sőt erősítette hitében. A Daniban lévő Szentlélek tüze messze világított. Esténként szomszédok jönnek hozzájuk énekelni, Bibliát olvasni, beszélgetni, imádkozni. Együtt örvendeznek az Úrban.

Bütösi Jánossal röviden beszámoltunk a magyarországi keresztyénekről. Előjött a halál, a hit, a bűn és az üdvösség kérdése. Igeolvasás után közösen imádkoztunk és rácsodálkoztunk a Krisztus előtt hódoló szívekre. Nekik még nincsenek tanvitáik, sem szervezeti kérdéseik. Gyermeki hittel dicsőítik és követik Jézust. Talán az agresszív felekezetek könnyen elhódíthatnák ma-

guknak őket. Most református gyülekezethez tartoznak és ott erősödnek a hitükben.

Krasznán lelki ébredést támasztott Isten a református gyülekezetben! Az Úr bizonyosan megerősíti és megtartja őket. Milyen jó lenne ha magyarországi fiatalok gyakrabban látogatnák testvéreinket. Közös imádság után sokáig énekelünk. Meglepően sok Halleluját és evangéliumi éneket ismernek. Az „énekeskönyvet" kézzel „sokszorosítják". Nincs egyetlen nyomtatott vagy gépírásos szövegük. A gyűrött, vastag könyvet hála Istennek gyakran használják.

Búcsúzáskor magyaros vendégszeretettel kínálják a friss gyümölcsöt.

– Jobban esne az úton fogyasztani – intek Zsuzsának és megérti. Gyümölcsös szatyorral kísér az autóig. Nyomában a házi gyülekezet. Körülállják a kocsit. János már bent ül, én meg a másik oldalról hajolok be, kiszedem a gyümölcsöt és helyére csúsztatom az evangéliumi könyveket. A csere után mindenki szemeláttára visszanyújtom a szatyrot.

– Nagyon, de nagyon köszönjük a gyümölcsöt, aztán vigyázzanak rá.

Zsuzsánnával összevillan a tekintetünk, nem szükséges magyarázni és tanácsolni, mert ő tudja, hogy evangéliumi könyveket kapott. Boldogan szorítja magához a szatyrot. Sietne haza, hogy kibontsa, de még integet. Nem kérdezte se a nevünket, se a címünket, sem az autó rendszámát. Neki elég garancia Krisztus neve.

Nagy, fölszabadult érzéssel utazunk tovább. Szívünk és ajkunk Isten dicséretére buzdul. Olyan, mintha győztes csatából jönnénk, de nem a mi, hanem az evangélium győzelme volt ez. Szívünk összedobban és a hagyomány szerint Gusztáv Adolf énekével magasztaljuk az Istent:

Ne csüggedj el kicsiny sereg
Ha rád zúdul vad ellened,
Hogy végkép összetörjön.
Bár elpusztításodra tör,
Gond, kételkedés mit gyötör?
Nem lesz ez így örökkön!...

Él az Úr, áll ígérete
Ördög s világ minden csele
Megszégyenül mirajtunk!
Vélünk az Úr, mi Övele
Végtelen az Ő ereje.
Győzelmet kell aratnunk...

(Református Énekes 393.)

Egyház és teológia

Kolozsvár és környéke

A Meszes-hegységen át kanyargunk Zilahról Kolozsvárra. Méltóságos fenyvesek ünnepélyes illata száll be a kocsiablakon. Meszes-tetőn gyönyörű parkolóhely és elegáns bisztró csábítgat, de a rövid pihenő alatt előzzük magunktól a csiklandozó ételek kísértéseit és a szépséges táj marasztalását. Véletlenül tovább hajtunk a mérai (Mera) elágazásnál, pedig terveztük, hogy Bóné Lajos lelkészt is meglátogatjuk. Kolozsváron (Cluj) kiderül, hogy nem véletlenül néztük el az utat, mert ha Mérán megállunk, akkor nem találkozhatunk dr. Juhász István professzor úrral, aki szabadságra indul.

A vasúti kereszteződésnél hosszas várakozás, mert Romániában a vonat érkezése előtt 5-15 perccel hamarabb is leeresztik a sorompót. Takarékossági okból egyes vonalakon kereszteződésnél megáll a vonat, kiszáll a jegykezelő, leereszti a sorompót, és a szerelvény elhaladása után ismét felnyitja. Épületek és gyárak követik egymást, külvárosi zötyögős mellékutcák, vasúti felüljáró, Nagyállomás és bent vagyunk a város szívében.

Kolozsvár! „Én ott lakom a Szamosnál..." Kazinczy Ferenc 1816-ban tett látogatásakor följegyezte, hogy a várost „egyszer látni nem elég".

A Szamos két partján kb. 330.000 lélek lakik, ebből magyar kb. 80–100 000. Legnagyobb épületei a római katolikus Szent Mihály-templom, a Farkas utcai templom és a Bethlen-bástya. Utóbbit román történelmi múzeumnak kívánták berendezni, ám kiderült, hogy Kolozsváron nincs semmi régi román emlék. Híres a Botanikus kert és a Házsongárdi temető, ahol nyugszik dr. Brassai Sámuel Erdély utolsó polihisztora (1800-1897) és a tudós irodalmár Szenczi Molnár Albert is (1574-1634).

Az Imperium Romanum idején dákok húzódtak meg a magasan emelkedő Fellegvárban. Kolozsvár művészete, kultúrája, ipara évszázadok óta magas színvonalú. Elkeveredtünk az utca forgatagában. Beleszippantottunk a város zamatába, és akkor még nem sejtettük, hogy egy év múlva Nicolae Ceausescu ő excellenciája, a kommunista párt lángelméje, Románia csillaga, kormányfő, elvtárs és a hadsereg főparancsnoka Napoca névvel ajándékozza meg az ősi várost. Mátyás király szülőházához a Szentmihály térről szűk sikátoron át jutunk. Falán a magyarnyelvű tábla hirdeti, hogy itt született Mátyás, az igazságos.

Bekopogtunk a Roosevelt utca 2. szám alatti üzlethelyiségbe, amit évtizedek óta lakásul használnak. Feleségem édesanyjának (Toókos Gyuláné Horváth Ilona) két testvére húzódott meg itt a történelmi viharok után: Horváth Rózsika és Horváth Miklós. A második világháború után kis batyuval kerültek vissza Budapestről. Miklós bácsi két diplomával agrármérnök és Vágás falucska kollektívjében kapott állást a Székelyföldön. Ez évben nyugdíjazták.

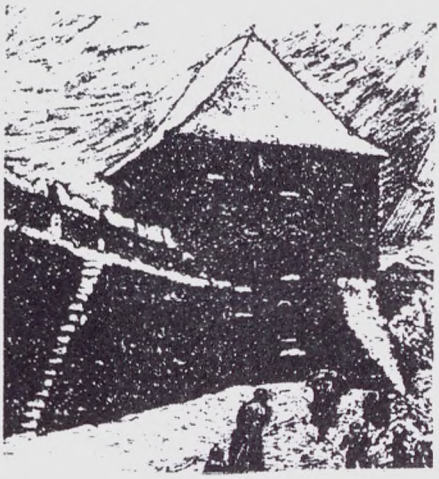

KOLOZSVÁR, BETHLEN-BÁSTYA

Bepréseljük magunkat a három méter hosszú „előszobába" amit konyhának is használnak. Miki bácsi és Rózsika nénik szobáját vékony deszkafal választja el. Miki bácsié valamivel nagyobb és ez a vendégfogadó. Az ablakok kirakatok voltak. Ez a lakóhelyiség csak arra jó, hogy a becsempészett iratokat innen osszák szét, mivel hogy a város közepén van és könnyen megtalálható. A szokásos kérdésekkel fordulnak hozzánk: honnan és hová, mikor és meddig, mi újság Magyarországon? Mi is kérdezünk, és megtudjuk, hogy emelkedett a tej ára, a húsé, tulajdonképpen minden. Hús nagy ritkán kapható, a zöldségért sorba kell állni. Sok minden áru egyszerűen eltűnt. A beszámoló azzal zárul, hogy „itt most bizonytalan minden. Nem tudjuk, hogy mi lesz?"

Mivel nem ez az első látogatásunk, már megszoktuk. Pontosan így fogalmaztak 1962-ben is. A szorongatott helyzetben lévő emberek pszichózisát bizonytalanság jellemzi. Tudja, hogy titkolnak előtte valamit, és váratlan következik. A román kormánynak pontosan az a célja, hogy bizonytalanságot gerjesszen és engedelmességre kényszerítse a megfélemlített lakosságot. A kérdésekre röviden válaszolunk, hogy Bütösi János amerikai püspök intézte 1965-ben a texasi ösztöndíjamat, szabadságát tölti Magyarországon és turistáskodik Erdélyben. Természetes, hogy együtt jöttünk. Emese lányunk befejezte a teológia első évét, és Tiszafüreden dolgozik idióták között. Feleségem, Uzonka Göncön vezeti a gyümölcs-zöldség értékesítő vállalatot, és a nyári szezon miatt nem jöhetett velünk. Miki bácsi nem kérdez többet, neki és nekünk is jobb a hallgatás.

Isten országa „szempontjából" nagy jelentőségű az „üzlethelyiség". Mátyás király szülőházával ugyanazon tömb épületben a járatlan misszionárius nem Horváth Miklós, hanem Mátyás király háza iránt érdeklődik. Nincs lépcsőház, lazább az ellenőrzés. Könnyen leadhatók a csomagok, levelek és üzenetek. Miklós bácsi perfekt beszél angolul, németül, franciául, magyarul és románul. Már nem annyira exponált a társadalomban, viszont tekintélyes a gyülekezetekben, teológiai tanárok és értelmiségiek között. A Roosevelt No. 2. az Úr akaratából így lett tájékozódó és tájékoztató szolgálati központ.

Amíg János a régi családi festményeket nézegeti, röviden elmondom neki a Toókos és Bojtor család történetét. Idős Toókos Sándor dédapánk 1812-ben Bardócon született. Filozófiai, teológiai és jogi tanulmányait színjeles eredménnyel végezte. Az öreg Haller gróf összes birtokainak felügyelőjévé tette. Fogarasról vette feleségül Békési Zsuzsannát. Sándor fiuk 1835-ben született, aki Toókos Gyula édesapja. Idős Toókos Sándor Kossuth híve volt. Az 1848-as szabadságharc idején a Habsburg-ház fellázította a románokat is. Akkor Kutyfalván a Haller kastélyban laktak. Az oláhok 1848-ban fűzfához kötözték, elavult puskákkal sortüzet adtak le rá, utána fejszével agyonverték. Felesége a lakáson leitatta az oláh hordákat, és gyermekeivel így sikerült elmenekülnie az özvegynek. A Maros hídjánál kutyafalkát láttak veszekedni. Szétkergették őket. Szörnyű látvány tárult szemük elé: idős Toókos Sándor rostává lőtt teste, fejszével szétzúzott feje. A család fájdalmas szívvel űzött vadként Marosvásárhelyre futott.[24]

Annak idején apósom, vitéz Toókos Gyula tábornok és Bojtor István Bihar vármegye tűzoltó-parancsnoka jó barátságban voltak egymással. Mindkét családot deklasszálták. 1947-ben együtt ültek a Vaja község templomkertjében tartott CE konferencián, és hallgatták az evangéliumot. Elhangzott a felhívás, hogy akik most fogadják el Jézust, jöjjenek a középre. Apósom, a katonaember húzódozott, de édesapám biztatta: „menjünk tábornok úr, úgyis ez lesz ennek a vége." A két család minden anyagi jót elvesztett ezen a földön, de mindennél többet nyertek Jézus Krisztusban.

Alig hogy befejeztem a családi krónikát, Bethlen Béla gróf egykori főispán érkezett elegáns fehér nyári vászon ruhájában. Boldogan válogatott a evangéliumi könyvek között. Tegnap Hank Paulsonék raktak le nagy mennyiséget. Bethlen Béla viszi a könyveket családokhoz, kórházba, gyüle-

---

[24] *Asztalosné Toókos Ildikó:* Azokkal időzöm, akik másszor voltak. 1999. 13.

kezetekbe, és még dr. Csutak Csaba esperes úrnak is jut belőle. Bethlen Béla grófot Teleki Pál magyar miniszterelnök nevezte ki Erdély kormányzójának. A szocialista Románia bírósága vádemelés nélkül ítélte börtönre. Szabadulása után kizsuppolták volna Magyarországra, de mivel nem volt hajlandó elhagyni szülőföldjét, ezért újra bebörtönözték.

Kolozsvár főterén magával sodor a tömeg. Jól öltözött férfiak és nők magyarul beszélnek. Kosaras nénikéket, falusi bácsikákat is látunk s néhol jellegzetes bő ingben díszes övvel, vastag szürkés fehéres nadrágban nézelődik az oláh. Őket még nem érte utol a kultúra és civilizáció. A Főtéren fényképezem Jánost. Háttérben a Szent Mihály-templom és Fadrusz remekműve: Mathias rex. A magyar fejedelmek nyugodt tisztelettel néznek föl az egyenes tartású, erőt sugárzó, délceg lovasra. A Szent Mihály tér délkeleti sarkába új szobrot állítottak. Romulus és Remus Róma városának alapítói szopják a farkast Kolozsvár főterén. Állítólag bebizonyosodott a dákóromán elmélet, mert megtalálták Decebal sírját, abban egy kardot, amire ez volt írva: „Decebal küldi Ceausescunak."

BÜTÖSI JÁNOS ÉS JUHÁSZ ISTVÁN

Juhász István egyháztörténet-professzort a Kogalniceánu 29 számú lakásán találtuk. A mutatós épületben teológiai tanárok, lelkipásztorok és egyházi alkalmazottak laknak bezsúfolva. Juhász István 1915-ben született

Nagyenyeden. Teológiai tanulmányait Kolozsvárott végezte. A bukaresti és nagyszebeni orthodox teológián egy-egy évet hallgatott. Doktori disszertációjának címe: „Reformáció az erdélyi románok között".[25] 1947-től tanít a kolozsvári teológián. Beszélgetésünk elején a mostani egyházi és vallásos élet területét pillantottuk át. A reformáció idejétől számítva mai napig fontosabb vallásügyi törvények születtek. Torda 1568-as országgyűlésén kimondják a vallásszabadságot, ami páratlan Európában. (Párizsban 1572. augusztus 23-24-i Bertalan-éji vérnász tömeggyilkosságával több ezer hugenottát öltek meg.)

A román állam 1918-ban törvényesíti a felekezetek szabadságát. Az 1923-as román alkotmány 23 cikkelye államvallásnak nyilvánítja a görögkeleti ortodoxiát. Az 1948-as román kultusztörvény elrendeli az egyházak szervezeti szabályzatának „átdolgozását". Elkezdődik az egyházi javak államosítása, lelkipásztorok és gyülekezeti tagok deportálása. 1963-ban elvileg vallásszabadság volt. Külföldi kapcsolatokat csak a Felekezetügyi Hivatal által szigorúan ellenőrizve tarthatott az egyház.

Romániában a következő történelmi, illetve újabb egyházak működnek: az ország lakossága kb. 18 millió (1973). 2000-ben a lakosság száma 24 millió, amiből kb. 8 millió más nemzetiségű (német, török, szerb, cigány, ukrán, szlovák etc.); legtöbben magyarok élnek, kb. 4 millió.

A lakosság kb. 70 %-a az *ortodox államegyház* tagja. Az ortodoxok tévelygőknek tartják a protestánsokat. Ceausescu elnök apját 9 ortodox pap temette. Egyházi központjuk Bukarestben van. Teológusaikat magas szinten képzik, és ösztöndíjjal utazhatnak a Szovjetunióba, Nyugat-Európába és Észak-Amerikába. A gomba módra épülő kupolás, ezüstös színű templomok Románia egységét szimbolizálják. Az egyház erősnek látszik, de a régi szertartások már nem vonzzák a tömeget. Szabadulni kívánnak a misztikus, babonás félelemtől. Bukarestben a református, valamint karizmatikus közösségek vonzzák őket. A nyugatról érkezett destruktív szekták 1990-től létszámban növekednek.

A *görög katolikusok* létszáma 600.000 körül mozog. 1948 után elrendelték, hogy az ortodoxok egyházhoz csatlakozzanak. Nagy többségük nem vállalta, ezért sok papot és gyülekezeti tagot kivégeztek, vagy más módon büntettek. Állandóan önállóságra törekednek.

---

[25] Debrecen, 1940.

A *római katolikusok* száma kb. egymillió. Színtiszta magyarok, ezért sokat szenvedtek a román nacionalista diktatúrában. Márton Áron gyulafehérvári püspök neve fogalom. Letartóztatták 1949-ben, szabadult 1955-ben. Háziőrizetben tartják 1967-től. Helyettese Jakab Antal. A Gyulafehérvári Teológián száz hallgató tanul. A kántorképzőn 40 székely fiút képeznek. Az 515 templomban 500 pap szolgál. A nagyváradi püspökség 1077-ben, a gyulafehérvári 1300 táján alakult. 1948-ban a római egyház vagyonát is kisajátították, szerzetesrendeket megszüntettek, és papjai közül sokat letartóztattak. II. János Pál pápa Ioan Robut (Rab Jánost) nevezte ki a csángók püspökének, aki nem hajlandó magyarul beszélni. Az 1990-es rendszerváltás után látogatásakor a pápa nem óhajtott magyar római katolikusokkal találkozni.

Az *evangélikusok* központja Nagyszebenben található. 1973-ban német nyelven új folyóiratot indítottak, ami havonként megjelenik. Nagyszebenből és környékéről menekülnek az erdélyi szász evangélikusok Nyugat-Németországba. A román állam nyerészkedik rajta, mert súlyos valuta lefizetése után adja meg a kiköltözési engedélyt, a távozók csak a legszükségesebb személyi holmijukat vihetik magukkal. Lakásuk, bútoruk, minden ingó és ingatlan vagyonuk az állam tulajdona lesz. Főként a fiatalok távoznak, az otthon maradt öregeken pedig eluralkodik a csüggedés. Az üres házak és a romos templomok szomorú képet mutatnak.

A *szombatosok* felekezete az 1500-as évek végén alakult. Neves képviselőjük Péchi Simon, akit Bethlen Gábor nevezett ki kancellárjának. Elfogadják Jézus váltsághalálát, de sikertelennek ítélik a megváltást. Székelyföldön vannak a gyülekezeteik.

Az *unitárius egyház* évszázadok óta bevett vallás, kizárólag magyarok között. Létszámuk kb. 70.000. Missziói tevékenységük nincs. Színvonalas, szép kiállítású lapjuk a Magvető. (Alapították 1861-ben. Negyedévenként jelenik meg 500 példányban. A püspöki székhely Kolozsváron van (Kovács Lajos). A gyülekezetek többsége falun található (138 templom, 130 lelkipásztor).

A *baptista* gyülekezethez magyarok és románok csatlakoztak. Létszámuk kb. 400.000. Európa egyik legnagyobb baptista temploma Nagyváradon épült. Lapjuk a román nyelvű Útmutató, amiben elszórtan magyar cikkek is megjelennek. Számuk növekedő.

A *pünkösdi egyházhoz* kb. 350 ezren tartoznak, létszámuk növekedő. A nyugati pünkösdisták anyagilag és személyes látogatással segítik őket.

A *zsidók* száma is fogy. A kivándorlási pénz lefizetése után távozhatnak. A szocialista államok közül valószínűleg szovjet kívánságra egyedül Románia tart diplomáciai kapcsolatot Izraellel.

A *reformátusok* száma kb. egymillió-ötszázezer. Csökkenő a létszám. „Magyar vallás." A nagyváradi egyházkerület 230 egyházközsége kb. 650 ezer tagot számlál. A hat egyházmegye (Nagykároly, Nagybánya, Zilah, Nagyvárad, Temesvár) püspöke Papp László. Kolozsvári egyházkerület 500 egyházközségében kb. 850 ezer református él. (Egyházmegyék: Brassó, Gyulafehérvár, Kolozsvár, Dés, Marosvásárhely, Dicsőszentmárton, Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy.) Püspöke Nagy Gyula. A két egyházkerület között igen vékony a testvéri és az igei kapcsolat. A kultusztörvény alapján a lelkipásztorok állami alkalmazottak, állami fizetéssel, ami kb. 90 dollár havonként. Az egyházközség köteles minden pénzét banki számlán tartani. A négyszáz tagnál kisebb gyülekezetek papjai nem részesülnek állami fizetésben. Az egyházmegyék határait az állami közigazgatás területéhez kellett igazítani, mint Magyarországon. A lelkészek kétféle „irányzathoz" sorolhatók. A hagyományőrzők végzik a liturgiát, paposan prédikálnak. Alig van kontaktusuk a hallgatósággal. A templomban és azon kívül bizonyos távolságot tartanak a gyülekezet tagjaival. Járják a megszokott utat, küzdenek a megélhetésért, és örülnek annak, ami még van. Létszámban kevesebbek azok, akik bizonyosak az Istentől való elhívásukban. Azért szolgálnak, hogy a névszerinti keresztyének vagy egyházhoz nem tartozók személyes közösségre jussanak a feltámadott élő Krisztussal. A lehetőségek között épületeket újítanak. Jártasak a teológiában, naponként olvassák a Szentírást, és keresik az egymással való közösséget. Többszörös nyomás alatt élnek. Szorítják őket, mert magyarok, mert reformátusok, mert lelkipásztorok és hitvallók. Bel- és külföldi kapcsolataikat szigorúan ellenőrzik. Természetesen nekik is vannak belső harcaik önmagukban. Rendszerváltás előtt és után többen elhagyták Erdélyt, és nem mindegyik magaviselete dicsőítette Krisztust.

A gyülekezet tagjai között találhatók élőhitű keresztyének. A többség, ha nem is olvassa, de becsüli a Bibliát, a templomot, a lelkészt és a hagyományt. Erdélyben aránylag többen járnak templomba mint Magyarországon, mert az istentisztelet az egyetlen legális találkozóhely a magyarságnak. A külföldi kapcsolatok szigorúan korlátoltak és ellenőrzöttek. A Romániába látogató turisták közé növekvő számú keresztyén vegyül, akik különféle technikákkal és módszerekkel csempészik be az evangéliumi iratokat. Külföldre csak megbízható személyek utazhatnak nagy ritkán. Ceausescu állam-

elnök 1968-ban fogadott protestáns egyházi vezetőket, és felajánlotta, hogy Romániában nemzetközi konferenciát rendezzenek. A Református Világszövetség Végrehajtó Bizottsága 1968-ban Kolozsváron ülésezett. A Református Világszövetség európai bizottsága 1980-ban Brassó-Pojánán találkozott, jó messze a református gyülekezetektől. Ceausescu egyetlen célja volt, hogy félrevezesse a nyugati közvéleményt, és bebizonyítsa, hogy Romániában vallásszabadság van. Az erdélyi és magyarországi református egyházak közötti hivatalos viszony hideg. A mélyponton nyugszik.

A Református Teológia 1622 és 1662 között Gyulafehérváron működött, 1662-től 1895-ig Nagyenyeden a Bethlen Kollégium keretében. Innen telepítette át Szász Domokos püspök (1838–1899) Kolozsvárra 1895-ben, és az Erdélyi Református Egyházkerület Kolozsvári Teológiai Fakultásaként működött. 1949-től állami és egyházi átszervezéssel alakult meg az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet.

A román állam 1949-ben két lehetőséget ajánlott fel: megmarad református egyházi jellegűnek és egyházi intézménynek akadémiai szinten. A másik: beolvad az állami egyetembe. Ha egyházi intézmény marad, akkor az egyház gondoskodjék fenntartásáról, és nem valószínű, hogy az állam elismeri a lelkészi oklevelet és tudományos minősítéseket. Ha a kolozsvári egyetem fakultása lesz, akkor az állam finanszírozza, és jogot ad doktori diploma kiadására is. A nehéz döntésben megoszlottak a vélemények, végül a második lehetőséget választották, amit mai napig többen helytelenítenek. A teológia nem lett a Kolozsvári Egyetem Fakultása, csak „Egyetemi Fokú Intézet" (Institutului Teologic Protestant). A reformátusok mellett evangélikus és unitárius hallgatók is tanulhatnak, akiket evangélikus és unitárius professzorok is tanítanak. Az 1972-73. tanévben 130-an tanultak a teológián, közülük 70-en reformátusok. Az utóbbi évtizedek nagyjai közül kiemelkedik Bőhm Károly, Ravasz László, Gönczi Lajos, Imre Lajos, Nagy Géza, Tavaszi Sándor, Maksai Albert, Horváth Jenő, Nagy András, Tőkés István és Dobri János.

Tantárgyak: ótestamentum: Eszenyi Béláné Széles Mária; újtestamentum: Tőkés István; szisztematika teológia: Geréb Pál; gyakorlati teológia: Péntek Árpád; homiletika: Kozma Tibor; egyháztörténet: Gálffy Zoltán, Juhász István. A teológiai irányzat konzervatív. A Biblia Isten igéje, amit a Heidelbergi Káté és Helvét Hitvallás alapján kell értelmezni. Minden templomba járót református keresztyénnek tekintenek. Az állami inspektor (ellenőr) bent lakik a teológián, részt vesz az órákon és lelkészi gyűléseken.

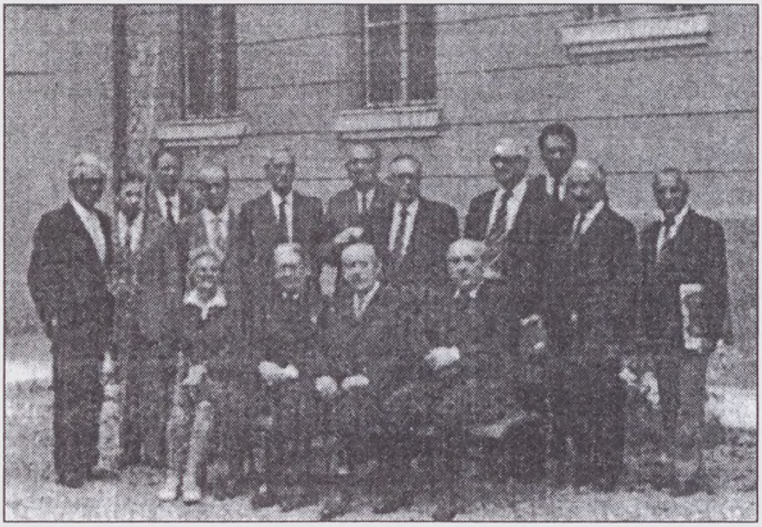

KOLOZSVÁR. Ülnek: E. Széles Mária, Kürti László, Nagy Gyula, Kovács Attila

Az előadásokat román nyelven előre be kell mutatni, mert az 1965-ben elfogadott Statutum 44. cikkeje előírja, hogy: *„A vallásfelekezetek az állam ellenőrzése alatt szabadon szervezhetik kultikus személyzetük oktatását."* A teológusok titokban Horváth Jenő volt teológiai tanárhoz járnak hitben való erősödés céljából.

A Protestáns Teológiai Intézet 1974 májusában ünnepelte történelmének 25 éves fordulóját. Csak az elmúlt 25 esztendőt értékelték, és szóba sem hozták a letűnt évszázadokat. *„Mindjárt az ünnepi megemlékezés után, az egybegyűltek közössége táviratban köszöntötte Nicolae Ceausescu köztársasági elnök őexcellenciáját, Emil Bodnaras államtanácsi elnökhelyettest, Manea Manescu miniszterelnököt és Dumitru Dogaru kultusz departementi elnököt. Valamennyi távirat annak a hitből fakadó engedelmességnek és hazafiúi szeretetnek a bélyegét viselte, amely jellemezte és jellemzi az Intézet gondolkozását és szellemét, valamint gyakorlati szolgálatát."*[26]

---

[26] Református Szemle 1974. július-augusztus. A lapot 1919-ben alapították, és csak belső használatra készül. Vezércikkei a szocializmus és a kondukátor jelentőségével foglalkoznak. Teológiai tartalma színvonalas. Megjelenik 1000 példányban, mindig több hónapos késéssel.

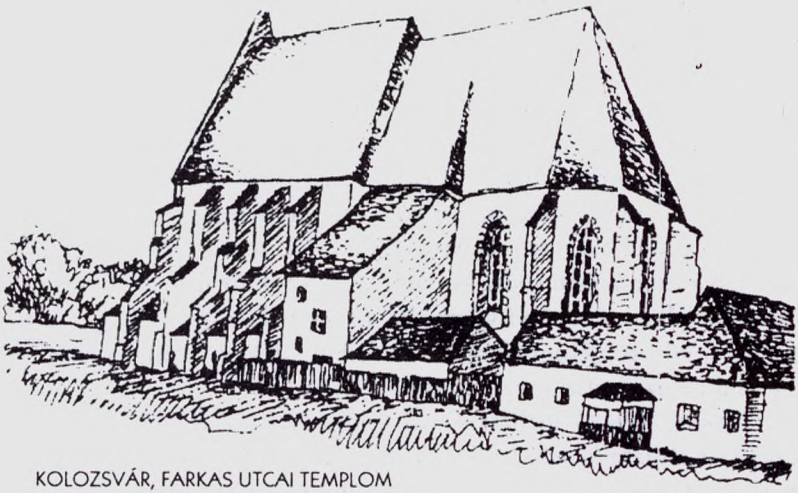

KOLOZSVÁR, FARKAS UTCAI TEMPLOM

Juhász István a protestáns-ortodox párbeszéd kialakításában nemzetközi hírű professzor. Behatóan foglalkozott azzal a kérdéssel is, hogy mit adott a magyar evangéliumi misszió a román népnek. Ragyogóan fogalmaz, precízen részletez és világ távlatú koncepcióban szemlélődik. A Bütösi Jánossal való beszélgetés során az egyház helyzetével, a teológiai színvonallal, a püspök és a lelkipásztor kapcsolatával, doktorandusokkal, ösztöndíjasokkal, kultúrpolitikával és természetesen „az új román iskolareformmal" foglalkoztak. Fájdalmas a Nagy Gyula püspök és Juhász István professzor közötti ellentét, valamint Juhász István és Tőkés István professzorok szembenállása. Érdemes-é „az ügy tisztázásáért" ennyi erőt és időt pazarolni? A református doktorandusok listáján 23 név olvasható. Nagy többségük legalább tíz évvel ezelőtt fogott hozzá. Hiába készítettek dolgozatot, hiába tették le a szükséges vizsgákat, doktorálásuk elakadt. Viszont gyorsan és könnyen sikerült azoknak, akiknek a személye „kívánatos" volt. Árus Lajos lelkipásztorral 30 éven át packáztak. Juhász Istvántól nehéz búcsút venni, mert annyi mindenről kellene még beszélni.

A Farkas utcai református templom bejáratánál Horváth Miklós várt bennünket. Nyári hónapokban a gyülekezet presbiterei vállalták a gyönyörű templom bemutatását. A gótikus épület alapjait Mátyás király rakatta le. Szerzetesek is dolgoztak rajta 1487-1507 között. Egyhajós, minden ablaka más díszítésű. Básta rémuralma idején (1600) felgyújtották. Bethlen Gábor

erdélyi fejedelem a reformátusoknak adományozta. Rákóczi György fejedelem restauráltatta (1647-48). Szószéke alabástrom betétekkel a XVII. században készült. Közepén héberül a Tízparancsolat olvasható. Koronáját pelikán madár díszíti, aki saját vérével táplálja kicsinyeit, miképpen Jézus Krisztus adta önmagát érettünk. Úrasztalának fedőlapján Leonardo da Vinci utolsó vacsorája látható. Az asztalba titkos rekeszt építettek, amit csak a beavatottak tudnak kinyitni. Mikor a trianoni nemzet csonkítás után a román király ide látogatott, szóba került a titkos rekesz is. Kíváncsi volt rá a király. De a lelkész nem tudta kinyitni. A püspök úr halkan sziszegte a zárral kínlódó lelkésznek: „Nyissa már ki, az Isten áldja meg." Az pedig visszasúgta fogai között: „Hogyan nyissam ki, Főtiszteletű uram, mikor a piros-fehér-zöld nemzeti zászlónkat rejtegetjük benne?"

Köröskörül a falak mellett jótevő nemesek és előkelő családok címereit, festményeit láthatjuk. Közöttük a Toókos rokonságét is. A templom kriptájában Apafi Mihály erdélyi fejedelem (1626-1690) és felesége Árva Bethlen Kata nyugszik. Az épületen kívül kolostor maradványok, amelyek szomszédságában épült a híres Református Kollégium. A templom emeleti helyiségében irattár és hitoktatásra alkalmas termek.

A Farkas utcai templom vasárnaponként zsúfolásig megtelik. Vidékről is sokan járnak be. Korunk egyháza a tradicionális konvenciókból a szabadabb, kötetlenebb összejövetelek felé hajlik. Erdélyben még ragaszkodnak a hagyományos formákhoz, de vannak lelkészek és fiatalok, akik valami újat keresnek. Csak a dinamikus élő egyháznak van jövője. Múlt, jelen és jövő egybefonódik Kolozsváron. Nagy őseinket példaképül adta nekünk Isten, de csak az a Jézus Krisztus tart meg, Aki „*tegnap és ma és örökké ugyanaz*" (Zsidók 13:8).

Templomlátogatás után megilletődve lépünk be a Házsongárdi temető kapuján. Valamikor a „nyulak kertje" volt, és a német „Hase Garten"-ből magyarosították Házsongárdra. A bejáratnál tisztelettel nézünk fel a Herepeyek, Nagy Péter, Szász Domokos, Bartók György hatalmas síremlékeire. Először Szenczi Molnár Albert (1574-1634) zsoltárfordító, zseniális nyelvtudós poraihoz látogatunk. Régi sírkövét eltüntették. A mostani kopjafásat 30 évvel ezelőtt a Református Teológia állíttatta. Az 1956-os magyar forradalom napjaiban virágot hintettek reá a teológusok, akiknek emiatt távozni kellett az intézetből. A Geréb család sírhelyéhez közel fekszik Misztótfalusi Kis Miklós nyomdász (1650-1702). Továbbsétálva Reményik Sándor sírje-

lénél visszagondolunk a temetésére. Tízezres tömeg kísérte koporsóját. A Szent Mihály-templomban nem harangoztak neki. Néhány percet időzünk Tavaszy Sándor hamvai mellett.

A legrégebbi sírokban magyarok várják vissza Jézusunkat. Aki magyar síremlékeket ápol, azt nacionalistának bélyegzik. A régi feliratokat levésik és románra cserélik ki, s a magyar kriptákba románokat temetnek. Az újabb márványból készült román nagy síremlékek a román nacionalizmus pöffeszkedő jelei.

Dr. Dobri János professzor úr is a Kogalniceanu 29. szám alatt lakik. A pici előszoba közös, balra Juhász professzoré, jobbra „tiszt úr"-é. Mert baráti körben tiszt úrnak szólítjuk a köztiszteletben álló és óriási összeköttetésekkel bíró férfit. A kifejezés nemcsak katonás jellegű, hanem az egyház lelkészeire vonatkozik. Talán Ravasz László szólította így a tiszteletes urakat. Köznyelven „Janó bácsi"; teológiai tanár volt. Az Intézet átszervezésekor tartóztatták le először, azután több rendben is. Egyik alkalommal érdekes módon indokolták az elhurcolását. Ugyanis a teológián történt kutatás során olyan feljegyzést találtak, amelyeken a másnap kollokváló diákok neve volt felírva. Íme az „összeesküvés", lobogtatták a kollokváló diákok névsorát a Securitate lelkiismeretes dolgozói. És letartóztatták professzorukkal együtt a diákokat is, hiszen itt nincs semmi félremagyarázás, mert „a papír világosan bizonyítja." Dobri János megszakításokkal 11 évet ült a börtönben. Megsápadva, lefogyva érkezett családjához „szabadságra". Isten öt gyermekkel áldotta meg őket, és a derűs természetű Dobri János nem sértődött meg a pajzán, de a zsidók történetéből vett kérdésen:

– Mondd, Janó bácsi! Ez a gyermeked az első fogságod után vagy a harmadik előtt született?

Magas növésű, sovány, ősz hajú, hadaró, tekintélyes férfi. Klára feleségét a népes Czira lelkészcsaládból választotta. Szobája olyan zsúfolt, mint másoké ebben a házban. A falon metszetek, tányérok, fényképek. Polcán rengeteg könyv és mindenütt kalotaszegi kézimunkák. Íróasztalán üveg alatt őrzi a csodálatos fényképet. Az újság első oldalán közölték, alatta felírás: „magyar bakák Kolozsváron" Utcai tömeg, diadalmámor, virágtenger. A magyar bakák gyönyörű kalotaszegi ruhás Czira-lányokba karolva nevetnek a képes újság első oldalán. Janó bácsival 1962-ben történt találkozásunk óta baráti szálakkal kötődünk egymáshoz. Erdélyi útjainkon tanácsolt, olyan lelkipásztorokról beszélt, akiket meg kell látogatni, vagy messze kikerülen-

dők. Börtönből való legutolsó szabadulása után állás nélkül tengődött. Helyettesített könyvtárban és írnok volt professzori képesítéssel az esperesi hivatalban. Végül annyira javult a helyzet, hogy Kolozsvár kerekdombi egyházközségben lelkipásztorul megválaszthatták.

Asztalos Zoltánné, Balog Zoltánné, Bojtor Emese, Dobri János

Meglepetéssel, őszinte örömmel fogadott bennünket. Magyarországról, Erdélyről beszélgetünk. Hogyan segíthetnek magyarországi keresztyének Erdélyben?

– Sokat tehettek – bólintott Janó bácsi. – Isten a látogatásaitok által is bátorítgat bennünket. Példátokon felbuzdulva mi is szervezünk ifjúsági kirándulásokat, különféle módon és helyeken. Például Uzonkafürdőn teológusok dolgoznak a református egyház üdülőjén. Nem missziói alkalom ez, de mégis lehetőség az ifjúság összefogására. Reggel és este Bibliát olvasnak, nappal egymással lelki dolgokról beszélgetnek munkájuk közben. A magyarországiak lelki és anyagi segítséget hoznak nekünk. Olyan lelkészekhez, keresztyénekhez is eljuttok, ahová mi nem mehetünk. Kár, hogy mindig rohantok. Hosszabban és nyugodtabban kellene beszélgetnünk.

Magyarországra nyugati könyvek is bejuthatnak. A román posta vagy elkobozza a teológiai műveket, legjobb esetben visszaküldi a feladónak. A nyugati kapcsolatok miatt a ti teológiai gondolkozásotok nagyobb ívű, modernebb. A mienk Erdélyben konzervatívabb. Szélsőségektől mentes. Mind-

kettőnek van előnye és hátránya. Erdélyben betiltották a magyarnyelvű teológiai irodalmat. Nálatok időnként megjelennek jó és gyengébb művek. Köszönjük, hogy kapunk belőle. Az anyagi támogatásaitokért, az információs szolgálataitokért is hálásak vagyunk az Úrnak. Szervezetlenség miatt némelyik lelkipásztorhoz túl sok jut el, másokhoz semmi. Tervezzétek meg Magyarországon, hogy közületek ki melyik országrészbe látogat.

Dr. Dobri Jánossal a kerekdombi gyülekezet kis lelkészi hivatalában is találkoztunk. A második világháborúban kiszuperált fatákolmányban tartják istentiszteleteiket. Hivatalosan jelenteni kellett minden lelkésznek, hogy milyen stílusban épült a templom? Janó bácsi röviden, reálisan válaszolt: „barakk stílus". Tervezgetik, hogy ezt lebontják, és szép templomot építenek helyére. Janó bácsi boldogan újságolta, hogy a több kilót nyomó engedélyhez már csak egy darab papír hiányzik. Jellemző rá, hogy állhatatosan zörgetett a hivataloknál. Tekintélyt és anyagi támogatást jelentett a Gusztáv Adolf segélyszervezet adománya. A román államnak is nagy szüksége van nyugati pénzre, amit csak olyan mértékben folyósítanak, ahogy a munkát elvégezték. Hála Istennek, hogy a templom építés elkezdődött. Janó bá egy kicsi, de jellemző epizódot mondott el.

– A szocializmusban nincs magánkereskedelem. Állami cégtől megvásároltuk a cementet. Ezután a szállító vállalatot kerestem fel fuvarozásra. „Hogyne kérem, vállaljuk, ezért vagyunk. Honnan is elvtársak?" „Cement raktárból." „Hová?" „Kerekdomb, Református Egyház." „Sajnos, az egyház részére nem vállaljuk." Hazamentem és keserűen mondtam el gyülekezetünk tagjainak, hogy az egyház részére nem tudnak szállítani cementet. A városi buszsofőr legyintett és rám mosolygott. „Csak ennyi a baj, tiszteletes úr? Megoldjuk." Másnap munkába állt, és néhány buszforduló után irány a cementraktár. Megrakták áruval, és kitették a táblát, hogy „garázsba". Többször is megtették az utat oda-vissza. Mert nemcsak az USA dicsekedhet azzal, hogy a korlátlan lehetőségek és lehetetlen korlátoltságok hazája, hanem Románia is.

Az 1980-ban tartott templomszentelésen óriási tömeg vett részt. Dobri János halála után fiát választotta meg a gyülekezet.

A mérai református parókiát székely kapujáról könnyen megtalálhatjuk. Magasan lévő utcai ablakai elnéznek a járókelők fölött. Az L alakú épület széles tornácán székek és asztalok. Udvarán szőlőtőkék és virágoskert. Parókia és gyülekezeti terem majdnem összeépült. Mivel a garázs kicsit „na-

gyobbra sikerült" az előírásnál, ezért 3000 lejre büntették a gyülekezetet, amiből kétezret elengedtek. Talán egy éve történt Mérán, hogy dr. Tapolyai Mihály keresztyén orvos, Erdély szerelmese két misszionárius leányt küldött Budapestről Mérára titkos üzenettel a lelkipásztorhoz. Éjféltájt vergődtek ki Mérára. Szívdobogva keresték a parókiát, amikor magyarul beszélő rendőr igazoltatta őket. „Honnan jöttek?" „Azt nem mondhatjuk meg." „Mit akarnak?" Erre nem válaszolhatunk." „Kit keresnek?" „Ez pedig titok", védekezett a két leány. A rendőr gondolkozott egy kicsit, aztán hátrafelé mutatott. „Nézzék, ott jobbra a második ház, az lesz a református parókia." És magára hagyta a két remegő madárkát.

Boné Lajos lelkipásztor és felesége mellékállásban a háziipari szövetkezetnek dolgoznak. Éppen az árut csomagolták. Nagy örömmel fogadtak bennünket. Boné Lajost „plébánosnak" is nevezik, mivelhogy megtanulta a bádogos szakmát, és macska ügyességgel mászik a templomtetőkre, tornyokra, újat készíteni, javítani, vagy lefesteni. A baleset nem a templomtetőn, hanem autóvezetés közben érte. Főútvonalon haladt 1971-ben, amikor egy zetor váratlanul eléje fordult a földútról. Amint kerülni akarta, megcsúszott, többször megpördült, és kocsija teljesen összetört. Deréktól lefelé hét helyen tört el a csontja. Kegyelem, hogy egyedül volt, és éppen akkor ért oda egy mentőkocsi. Hónapokon át mozdulatlanul feküdt begipszelve. Igehirdetéseit magnószalagról hallgatta a gyülekezet. Keresztelést, házasságkötés megáldását ágyon fekve végezte. Egy év után engedték, hogy felkeljen. Karácsony estéjén a templomba bicegett, hogy a népviseletbe öltözött óriási gyülekezetnek hirdesse Jézus születését. Megbotlott, a templomajtóban elesett és tudta, hogy „baj van". Vezette az ünnepi istentiszteletet, és a záróének előtt mondta a gyülekezetnek, hogy újra eltört a csontja. Fia korházba viszi és csak az Isten tudja, mikor jöhet újra vissza. A magyarországi és nyugati keresztyének gáztűzhely, autóalkatrész, ruha és pénz adományokkal siettek a család megsegítésére.

Bóné Lajos igen tájékozott az egyházi, politikai és társadalmi kérdésekben. Könyv, kerámia és népi eszközök gyűjteménye muzeális értékűek. 1990 után esperesnek választották.

Méra 1973. július 19. Éjfél után feküdtünk le, mint máskor. Alighogy elszenderedtem, már ébresztettek...

Kék Trabantunkkal a kolozsvári megyei pártbizottság rideg épületénél parkoltunk. Aztán nyugodt léptekkel vettük az irányt a teológia sárgaszínű

épülete felé. A kapubejárat keskeny folyosóján úgy mutattuk magunkat, mint akik idetartozunk. A négyszögletű udvar bal sarkán néhány lépcső, és máris csengetünk. A névtáblán ennyi olvasható: „dr. Geréb Pál".

Az épület folyosóin jellegzetes iskolaszag árad, mintha olajjal takarítanák a padlót. A kopottas épület varázserővel hat ránk. A kapubejárat felett, az utcai fronton van a díszterem. A földszint balszárnyán a könyvtár, az emeleten irodák, előadótermek és internátus, az alagsorban ebédlő. A bejárattal szembeni oldalon külföldi segítséggel új szárnyat építenek, ami bezárja az udvar északi részét.

Geréb Pál székely származású professzor, a szisztematika teológia szaktudósa. Tisztelettel és szeretettel fogad feleségével együtt. Tipikus professzori megjelenés. Hátrafésült ritkuló őszes haj, feketekeretű szemüveg, határozott orr, kellemes hang, intelligens, vonzó megjelenés. Világos nyári kabát, fehér ing nyakkendő nélkül, a kolozsvári értelmiségűek „divatja" szerint. A hűvösebb dolgozószobába ültet le, ahová nem lehet belátni. Választhatunk a feketekávé és a gyümölcs között. Egyhangúan gyümölcsöt kérünk, amiben ott van Erdély földjének íze és illata.

Geréb Pál adatai és véleménye egyeznek a Juhász Istvánéival. Nagyon jónak találja Juhász István kezdeményezését, hogy fiatal hollandok tanuljanak Kolozsvárt. Így kapcsolat szövődhet holland és erdélyi reformátusok között. Sajnos a hallgatóknak sokszorosított jegyzete sincs, engedély hiányában. Magyarországról csempésznek be nyelvtankönyveket, szótárakat, kommentárokat. 1948 óta nem küldhető teológiai irodalom hivatalosan. Megerősíti, hogy a kolozsvári teológia irányzata barthiánus és csöndesen konzervatív. A mostani politikai helyzetben ez a megfelelő magatartás. A második világháború idején tanított professzorok közül alig maradt néhány. Dr. Dávid Gyula újszövetségi professzor helyére 1973-ban Hermann Binder evangélikus lelkész lépett, aki német, magyar és román nyelven tökéletesen beszél. A kolozsvári teológián 1973-ban 23 doktorandus készül, ami elakadt, mert az államnak nem kívánatos személyek a tiszteletes és tudós lelkipásztorok. Állandóan csökkentik a teológusok és igehirdetők számát is.

Geréb professzor 600 oldalt fordított le Barth Károly dogmatikájából, és kéziratának ugyanaz a sorsa, mint a doktorandusok disszertációjának. A professzorok tanulmányokat írnak, barátaiknak megmutatják, azután beteszik az asztalfiókba. A tanári fizetés 3500 lej, ami tisztességes összeg (kb. havi 200 dollár). Az anyagiakkal megvolnának, de néha a professzorokra is

rászakad a magányosság érzése. Valószínűleg a Kommunista Párt így akarja ezt. Búcsúzáskor megszorítja kezünket.

– Ki tud róla és kinek mondjátok el, hogy itt jártatok?

– Egyedül csak Isten – nyugtatjuk meg.

– Akkor én is hallgatok róla, és nem jelentem...

Egy kis szociográfia

Mezőség

Kolozsvár 1973. július 19, csütörtök. Kora délután száraz nyári forróságban ültünk be a pártbizottság előtt hagyott kék Trabantunkba. Visszapillantottunk a teológia sárga épületére, aztán lassú tempóban elhagytuk a híres várost. Olyan érzésünk van, mintha szívünknek kis darabkája maradt volna Hunyadi Mátyás városában. Ez a pici kocsi az otthonunk. Parányi Magyarország, ahol szabadon és őszintén beszélgetünk, és remélhetőleg nem kell jelenteni, hogy merre jártunk, kivel találkoztunk? E pillanatban csak Isten tud rólunk.

Mocs (Mociu) községben a református templomnál keressük a paplakot. Két napszítta magyar paraszt közeledik kerékpárral, tarisznyát, vizeskorsót, kaszát visznek. Fejükön széles karimájú szalmakalap.

– A mezőre? – kérdezem, mintha nem látnám rajtuk.

– Oda – bólintanak, megállnak, mert tudni szeretnék, honnan jöttünk és kik vagyunk. – Milyen az idei termés? – kérdezem. Keserűen legyintenek. Az erdélyi parasztok reménytelenek és passzívak. Rossznak ítélik a kollektív gazdálkodást. Aki teheti, igyekszik az iparban elhelyezkedni. Az is gyakori, hogy nyáron otthon dolgoznak, ősztől pedig elszegődnek valamelyik gyárba.

Mócson most renoválták a parókiát. Praktikus, ízléses, városias jellegű. Ragyogóan tiszta. Geréb professzor Zsolt fia itt a lelkipásztor. Magas, intelligens, derűs arcú fiatalember. Tanárnő felesége is végtelenül szimpatikus. Geréb Zsolt is meglátogatott bennünket Göncruszkán. Miután hazajött hollandiai ösztöndíjáról, az angolszakos tanárnőt vette feleségül. Bütösi János angolra vált, és meglepődik a tökéletes angol kiejtésen. Zsolt átmegy a mellettünk lévő szobába, ahol rövid nadrágját hosszúra cseréli.

Témánk az erdélyi magyarság kulturális és szociális helyzete, valamint az „új iskolareform". Törvény szerint magyar iskola csak ott működhet, ahol egy osztályban legalább 16 magyar kéri az anyanyelvi oktatást. Viszont ro-

mán nyelvű iskolát kell nyitni ott, ahol legalább három román kéri a románnyelvű oktatást. A törvény megalkotói számoltak azzal, hogy a magyarok félelemből, vagy az érvényesülésért lemondanak anyanyelvükről. Kérdés, hogy a magyarok harcolnak-e önmagukért, vagyis hogy színmagyar vidéken magyarul is tanulják az anyagot, ne csak románul. Az ENSZ (United Nations) évek óta foglalkozik a 600.000 palesztin menekült sorsával. Az Erdélyben élő 4 millió magyar helyzete iránt közönyös.

Az ifjú Geréb házaspár és fiatal tanárnő vendégük nyíltan és bátran beszélnek. Erdélyben gyakran figyelmeztetnek bennünket, hogy vigyázzatok, most nem lehet, nyugodjunk bele, sajnos, az a helyzet, jobb hallgatni... A mócsi parókián fiatal értelmiségiek merészen tiltakoznak az „új iskolareform" ellen. Látogatásunk végén megkérdezem:

– Zsolt, milyen hasznát veszed lelkészi szolgálatodban a holland ösztöndíjnak? Milyen kapcsolatod van professzor édesapáddal?

Második kérdésemre elmosolyodik.

– Édesapám nem modern, hanem konzervatív teológus. De azért jól lehet véle beszélgetni.

Én is elmosolyodom, mert nálunk is ugyanez a helyzet. Valószínűleg másodéves teológiai hallgató Emese lányom is így vélekedhetik rólam: édesapám nem modern, hanem konzervatív teológus, de azért jól lehet véle beszélgetni. Igeolvasás, közös imádság után Zsolt az autóig kísér bennünket. Elegáns mozdulatokkal gyümölcsös szatyrot lóbál a kezében. Behajolok a kocsiba, kiszedem a gyümölcsöt, és a régi bevált módszerrel a szatyrot megtöltöm evangéliumi iratokkal.

Az út porzik utánunk. Legelők, dombok, terméketlen földek, tenyérnyi erdőségek között kanyargunk Sármás (Sarmasu) felé. Kicsi letérővel éppen útba esik Kamarás (Camarasu). Kiemelkedik a református templom s könnyen rátalálunk Sütőék házára. Itt született a világhíres Sütő András magyar író. Itt élte gyermekkorát, innen tanult tovább a nagyenyedi kollégiumban.

Szülőfalujáról ezeket írja:[27]

„A falut háromnegyed részben románok, negyedrészt magyarok lakják. Az egésztől kaptam útravalóul a gyermekkor élményvilágát, a negyedrésztől a küszködő nyelvet... Akármilyen bőven is számolom, alig 150 fős közösségtől tanultam magyarul. Olyantól, melynek Balassija, Csokonaija, Arany Jánosa, nyelvújítója és nyelvcsősze a mindenkori tiszteletes úr volt..."

---

[27] *Sütő András:* Anyám könnyű álmot ígér. Bukarest, 1972.

Beköszöntünk az udvarra, ahol őszinte barátsággal fogadtak bennünket. Megcsudáltuk a csigalánccal kombinált kerekes kutat. A keskeny tornác párkányán virágok mosolyogtak. A piciny előszobából balra fordulunk. A nagy szoba közepén két faágy, mutatós vásári terítőkkel letakarva. Az ágy lábánál asztalka, körülötte székek. Fal mellett sötétre politúrozott szekrény, dívány és az ablakhoz közel varrógép. Ajtó mellett vaskályha. A falon régi családi képek. Az egész miliő olyan, mintha 50 esztendővel visszaléptünk volna. Visszagondolok az 1951-es esztendőre, amikor a rajoni szervek megparancsolták, hogy a házat rendbe kell hozni. Az öreg Sütő András és felesége nagy nekibuzdulással látott a felújításhoz, és még tetszett is nekik, hogy a szocialista rendszer ilyen igényes a tulajdonosokhoz. Bezzeg nem törődtek velük régen. Most államilag elrendelik a lakások csínosítását. Még dicsekedtek a szomszédoknak is a jól sikerült munkájukkal. Ezután jött az újabb parancs, hogy azonnal költözzenek ki belőle. Az édesanya keserves levelet írt Bukarestben tanuló András fiának:

„Folytatom a levélírást, félbe kellett hagyjam, mert nagyon fáztak a kezeim. Gyújtottam egy kis tüzet és megmelegítettem, persze nem fával, mert pozdorjával, mert Kamaráson nagydolog fát szerezni...

Továbbá a házból úgy tettek ki, hogy nagy szemet vetettek rá...

Jött aztán a szeptember 9, ez egy nagyon sötét nap volt nekünk, látom, hogy a réten jön egy csomó előjáróság... és persze mondtam, jöjjenek be, mi járatban vannak?...

Elől jött a csendőr, utána a tanácstitkár. Utána ballagtak a többi irodabeli emberek... Én már reszkettem, mert a mi házunknál még milicista nem járt soha. Akkor rászólt a cigányra, aki küldönc... akkor én azt feleltem, én a házat kiürítem, de én nem költözöm a mezőre, mert én nem érzem magam kuláknak, mert én szegény... vagyok...

Mindig rossz volt szegény embernek lenni, de jó lenne most, ha elismernék a szegénységünket.

Pista öcséd megnősült... még mi sem voltunk, mert olyanok voltak a körülmények, éppen akkor tettek meg kuláknak és sok mindent követeltek tőlünk."

Sütő András Gergely bátyja Bukarestben egy román ortodox pap kegyeibe férkőzött. Áhítatosan énekelt és lóbálta a füstölőt. Mivelhogy Sütő Gergely szívében magyar és református maradt, furdalta a lelkiismeret. Bevallotta barátjának, hogy mindezt az érvényesülés okából cselekedte. A barátja dorgálás helyett azzal vigasztalta, hogy az álruha és álorca szükséges fegyver az életben. „Alakulni kell a követelményhez, miként a dagasztott tészta a tepsihez. A fű lehajlik a szélben és megmarad..."

ZÖTYÖGÜNK...

Vendég és házigazda az asztal lábánál lévő tenyérnyi nagyságú asztalkához ültek. Én a díványra telepedtem, hogy ne zavarjam a beszélgetést, és innen jobban látom az arcokat, mozdulatokat, a lényeget. Bütösi János olyan otthonosan viselkedik, mintha a család legszűkebb köréhez tartozna. Hamar feloldja a szorongást.

Az öreg Sütő András sovány testalkatú, rövidre nyírt üstökű, nevetős arcú férfi, aki humoros megjegyzéseivel a gondok fölé emelkedik. Tőle örökölte András fia a kellemes iróniát. Felesége, Berta megőszült, halk szavú, szolgálatkész asszony. Büszkék az amerikai látogatóra, aki András fiúkat és a magyar kulturális küldöttséget segítette az Új hazában. Gyenge likőr és a híres „köményes" kerül az asztalra. Erősen kínálnak, jólesne egy korty a vezetés, az éjszakázások után, de csak Isten kegyelmére bízom magunkat. Sütő András népi táncos fia is éppen itthon van Marosvásárhelyről. Ő is nagyon járatos az egyházi, kulturális magyar-román nacionalista problémák mezején és a külföldi szereplések élményvilágában.

Társaságunk gyorsan bővül, kíváncsi szomszédok köszönnek ránk, és a 35 év körüli lelkipásztor is benézett hozzánk feleségével és kislányával. Szemüveges, magas, barátságos férfi. Kötött, hálószerű lila inge alól kifehérlik a trikója. Sötétszínű nadrágot visel. A tiszteletesné éppen olyan nyájas mint a férje. Gyakorlati, rátermett asszonynak látszik, aki valószínűleg „prímet visz" a parókián, miképpen ez máshol is szokás. Marasztalnának, de

sietős vándorok lévén felállunk, egy pillanatra benézünk a református parókiára, azután indulás. Vendéglátóink az útkereszteződésig integetnek utánunk.

A Mezőségen zötyögünk tovább.

„A Mezőségnek hívott erdélyi dombvidék kellős közepében, Kolozsvártól 40, Marosvásárhelytől 60 km-re, távol a vasúti és szellemi közlekedés ütőereitől, hajdani lápok, tavak, nádasok kiszikkadt völgyében. Makkai Sándor püspök úr néhány évtizede regényt irt rólunk, vagy inkább segélykiáltást, az volt a címe: Holt tenger. Valamikor tenger volt itt, azután elment valamerre, mi itt maradtunk...."[28]

A közeli Mezőzáhony és Gyekében halastavakat létesítettek, amiből a helybeliek nem fogyaszthatnak. A hegy éleken fúrótornyok. A sovány földeken traktorok berregnek. A falukat görbe utcák keresztezik. Általában központban épült a református templom, a román lakosság pedig a külsőbb részeken telepedett le, ez is világosan mutatja, hogy az őstelepesek magyarok voltak és a románok később szivárogtak ide. A pusztakamarási birtokokért már a XIII. században marakodtak. A székelyek állandóan panaszolták sérelmeiket az erdélyi Rendeknél, akik nem orvosolták a bajt. Mátyás király hatalma idáig nyúlt, később a Lacfiak, Kemény Boldizsár, Kemény Zsigmond és a nagyváradi püspökség birtoka. Kemény Zsigmond sírkövét a földre lökték, Kamaráson lévő pótolhatatlan könyvtárát a románok 1945-ben mágyán elégették, kastélyát felgyújtották, aztán földig lerombolták diadalmámor közepette.

Erdély románosodása itt a Mezőségen legnagyobb méretű. Szemeink láttára pusztul a magyarság. Helyzetüket Farkas Árpád költő így illusztrálja:

A kerti törpe figyeli a házat.
Füleli el-elhaló hangjait.
Félek, hogy készül már a magyarázat
amellyel eltüntet majd megint valakit.

A kerti törpe figyeli a házat,
le s fölsétál az ablakom alatt.
Egy intésére százak somfordálnak
elő és körbefog e hitvány törpehad.

A kerti törpét ide ti hoztátok
őrizni bazsarózsát, rezgő rezedát.
Arról volt szó, csak őrzi e világot,
és persze nagyon meghúzza magát.[29]

A vers célját, lényegét nem vette észre a cenzúra.

---

[28] *Sütő András* i. m.
[29] *Farkas Árpád*: Jegenye kör, 197.

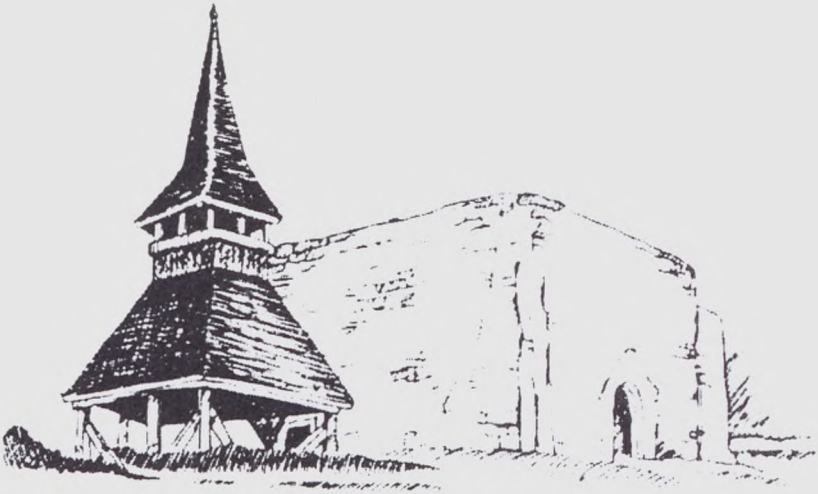

MEZŐÚJLAK, REFORMÁTUS ROMTEMPLOM

Az útjelző táblákat figyelem és keresem a „Magyar Autonom Tartomány" feliratot. Annak idején fényképet készítettem róla. A tábla és a Magyar Autonom Tartomány régen eltűnt, mert tulajdonképpen egyik sem volt igaz. Magyarországon, pl. Békés megyében vagy a zempléni hegység falucskáiban szlovák felíratok vannak. A lakosságnak joga van hozzá, mint Svájcnak a német, francia és olasz nyelvre.

Sármás közelében háromfelé ágazik az országút. János a térképet tartja kezében, látjuk az irányt, de miért ne kérdeznénk meg az autóbusz megállóban várakozókat?

– Jobbra van Sármás?

– Igen, arra menjenek. – Ő is ránk kérdez: – Mondják, maguk véletlenül nem hívők?

– Azok vagyunk, de nem véletlenül, hanem az Úr Isten akaratából.

A románságba való asszimiláció Sármáson és környékén folyik a legnagyobb mértékben. Románia sincs könnyű helyzetben, mert ha dákorománoktól eredtek volna, akkor most harapófogóban élnek. Magyar ország kivételével szláv népek veszik körül. Nemzeti szempontjukból is hasznos volna a magyarokkal való barátság. De nekik fontosabb a belső rendcsinálás, a nacionalista román diktatúra.

Alábukott a nap, mire beosontunk a sármási református parókiára. Az istálló melletti trágyadombnál volt a „parking place". Hermán János lelkipásztor és felesége keményen gazdálkodnak a megélhetésért, valamint a gyermekek taníttatása céljából. Tehén, sertés, kacsák, libák, aprójószágok tartoznak a gazdasághoz. A széles vállú, megtermett ifjú Hermán Jánoska boldogan siet fogadásunkra. Csak a szülei szóhasználatával hívjuk Jánoskának. Teológiai tanulmányait Kolozsvárt, Bukarestben és Nagyszebenben is végezte. Doktoráláshoz készül. István öccse is teológiai hallgató.

A gazdasági udvarból rozzant, léces kiskapun át lépünk a veteményes kertbe, ahol rövidke út vezet az L alakú jellegzetes parókiára. Széles tornácon balra a konyha, egyenesen a lakószoba, majd jobb felé a lelkészi hivatal és a gyülekezeti terem. A nyitott ajtajához lopakodunk. Kedves látvány tárul elénk. Bent konfirmációi oktatás folyik. A lelkipásztor fátyolos, de erős hangon, nagy lelkesedéssel magyarázza jóképű, falusias öltözetű gyerekeknek a református Kátét. Az 50-60 létszámú csoport kitágult szemmel figyeli a tanítóját. A lelkész tudja, hogy a fiatalok csak azt tanulják meg, amit az órán kaptak. Otthon alig pótolható a hiány, mert nincs Biblia, se énekes, se hittankönyv, se Káté. Hermán János észrevesz bennünket, de megszakítás nélkül kipirult arccal folytatja a tanítást, mert itt minden perc drága, és nehéz összeszedni a gyermekeket. Titokban fényképet készítek, azért titokban, mert egyházi személyeket és alkalmakat fotózni államilag tilos. És az együttlétet sem kívánnám zavarni. Kérdés-felelet, kérdés-felelet. Közösen és egyenként mondják fel a leckét. Némelyiknek már nehéz a magyar nyelv és akadozva fogalmaznak. Valamelyik őszintén teszi fel a nagy kérdést:

– Tiszteletes úr! A Jó Isten melyik Miatyánkot hallgatja meg az égben? A románt, vagy magyart?

Vajon mit válaszol rá a hitvalló lelkipásztor?

– Tudod kisfiam! A Jó Isten mind a kettőt érti, de sokkal jobban örül annak, ha magyarul imádkozol.

Sokat énekelnek, mert azokat is kívülről kell tudni. Végül imádság, áldás után boldog zsivajjal rajzanak ki a teremből. Herman János könnyes szemmel ölel át bennünket.

– Drága Pistukám, csak hogy még egyszer látlak titeket!

Csodáljuk a Krisztust rajongó zsenit, aki életét az Úr szolgálatára ajánlotta még ifjú korában. Magyarremetén született 1919-ben. Senior a teológián (1943-44), segédlelkész Kolozsváron. Györgyfalván lelkipásztor 1950-ig, innen ítélik ártatlanul egy év börtönre.

SÁRMÁS: Hermán János családja; álló harmadik: Hadnagy Csaba

Sármáson lelkész 1950 decemberétől, „emberpróbáló" korszakban. A Biblia szakértője. Doktori vizsgáját nem engedélyezték. Felesége Czira Rózsika, akivel nevelték öt gyermeküket. Missziói tűz égeti a lelkipásztorok mintaképét. Teológiai, történelmi ismerete akár két professzor tudományával is felér. Munkabírása csudálatos, járja a gyülekezetet, szórványokat, öreg, beteg és elcsatangolt reformátusokat. Néha nem adnak neki az állomáson vasúti jegyet, mert magyar református lelkész. Menjen gyalog, vagy fizessen büntetést a vonaton. Közelében nincsenek lelkésztestvérek. Ég, mint a meggyújtott gyertya. Egészsége rohamosan fogy. Csak a Megváltója áll mellette. Szolgálata olyan mint a fuldokló sikolya a román tengerben. Mezőségen kihaltak a református gyülekezetek, romosak a parókiák. Olyan, mint nádszál egymagában.

Fölégették a nádast,
most pernye és korom
és árván maradt árnyak
gyászolnak a havon.
Nem zizzen nád a nádhoz,
csönd van és nyugalom,
csupán egy szál kiáltoz.

Egyedül egy szál rongyos
befagyott nád rikoltoz:
– önmaga váza már. –
vijjog, verdesi véres
szárnyát a fényes jéghez
mintegy madár
a befagyott tavon.

Kányádi Sándor Nádszál című versét idéztem.

Hermán János a nappali szobába invitál. Ömlik belőle a szó: egyház, hit, magyarság, románosítás. Bemutatja az anyakönyvből, hogy egyetlen

magyar családból 16 „román család" származott le, akik elhagyták a magyar nyelvet és románnal házasodtak össze. Herman János lelkipásztor jól tudta, hogy az intenzív lelkiélethez gyülekezeti teremre van szükség, amit tilos építeni. Egy kis csalafintasággal sikerült megvalósítani. Bocsássa meg Isten ezért a bűneit, de bocsássa meg Isten a román hatóságok bűneit is, akik Krisztus evangéliuma ellen harcolnak. A gyülekezeti terem építése kérvényezéssel kezdődött. Éveken át panaszolták illetékes hatóságoknál, hogy a „gyülekezeti kultuszra, liturgiára sötét árnyékot vet az", hogy a szükséges kellékeket, pl. temetési drapériákat, koporsóvivő fát stb. hely hiányában a templom előcsarnokában tartják. Alázattal kérik, hogy a temetéshez szükséges dolgok tárolására egy kis raktárt létesíthessenek. A kérvények után 4-5 év múlva kiszálltak a Kultusz-departementből ellenőrzés végett. Azután néhány év alatt újra ellenőriznek, mert ami rend, az rend. Ezalatt sikerült az építési anyagokat beszerezni, amit ugyancsak a templom előcsarnokában tároltak. Lelkipásztor fájdalmas lélekkel mutogatta ellenőrző hatóságoknak a helyzetet. Nagyon szégyelli előttük, a gyülekezet tagjai és belföldi-külföldi látogatók előtt, hogy így néz ki a bejárat. A világon sincs ilyen. Hivatalos szerv végül engedélyezi, hogy a raktár építési tervet véglegesen benyújthatják és néhány év múlva megkapták az engedélyt raktár építésre! Hála Istennek! Most aztán jön a súlyos kérdés: anyag, pénz, építési terv megvan ugyan, de hogyan lehetne a kis raktár alapterületét növelni, magasságát emelni, egy ablak helyet kettőt építeni? Hermán János belevágott, hátha megsegít a Jó Isten és a raktár helyiség gyülekezeti teremmé változhat? Folyik az építkezés. Minden autózúgásra, kapu nyílásra összerezzennek, hogy most jön az ellenőr, és átmérik a falakat, vagy csak úgy szemre is megállapítják, hogy tervmódosítás történt. Abba kell hagyni a munkát, lebontatják az egészet, pénzbírságra büntetik a gyülekezetet és elhurcolják a lelkipásztort. A hivatalos szerv raktári ellenőrzése késik. Már a tetőt is felhúzták, kívül-belül levakolták és gyülekezeti összejövetelt is tartottak benne! Jobban örülnek neki, mint Napóleon a győzelmeinek! Tudják, hogy minden nap csak kegyelem és buzgón könyörögnek: Uram tartsd meg nekünk ezt a helyet a Te dicsőségedre!

Hermán János Kissármáson kicsi templomocskát is létesített. „Egyedül egy szál rongyos, befagyott nád rikoltoz," kérvényez, indokol, sürget a gyülekezet vagy saját költségén. És az Úr ismét megsegítette! A sármási reformátusok lélekszáma kb. 800. Templomukat a magyar kormány támogatásával építették a trianoni békekötés előtt. A gyülekezet szereti a pásztort és az

Úr házát, pedig a lelkész hosszú prédikációit hadarva mondja el, hogy minél többet átadhasson. Fiatal szívét Krisztus ragadta meg. Ifjú korában rengeteget nélkülözött. Sármásról nagyobb gyülekezetekbe hívták, de nem engedélyezte a felsőbb hatóság. Prédikációit, tanulmányait szó szerint leírja, ami terebélyes anyaggá növekedett. Holland reformátusok kis motorkerékpárral ajándékozták meg. Felesége, Czira Rózsika a híres papi családból való. Tüdejével hosszúideig beteg volt, de állhatatosan végzi a háziasszonyi munkát. A második világháború után, hamis vádakkal tartóztatják le. Puskacsövekkel közrefogva vitték szekéren, aztán az erdő kellős közepén magára hagyták, hogy megszökhessen és „törvényesen" agyonlőjék. Nem szökött meg. Rács mögött kínozták és gyötörték, de az Úr mellette állott, és nem tagadta meg Jézusát. Amikor Emese lányunk először hallotta történetét, sírva fakadt és nem aludt azon az éjszakán.

Hermán János visszamehetett és tovább végezte szolgálatát. A gyülekezet fúvószenekara ünnepeken, házasságkötés alkalmával és temetéseken egyházi énekeket játszik. Bánatukat, örömüket, egész lényüket belefújják a hangszerbe. Az állami vezetőség betiltotta működésüket, mert muzsikájukkal „zavarják az utca csendjét." Kilincseltek, fellebbeztek és újra engedélyezték a „csendzavarást". Hermán János elhallgatott, már csak a fia, „Jánoska" beszélt. Méltó társa édesapjának. Doktori diplomájának megszerzését politikai feltételekhez kötötték, amit nem vállalt.

Ifjú Hermán János Somkerék, Keszi, Újős gyülekezeteiben kapott lelkészi állást. Somkerékhez közel, Cserhalom emelkedőjén győzte le Salamon magyar király a betörő kunokat (1068). A református templom 1227-1233 között épült. Tiszta magyar település volt (1100 lakos), most többsége román. A magyarok száma 300. A magyar beszédet 1980-ban kiszorították az iskolából. Ifjú Hermán János utódja 1991-től Vincze István fiatal lelkész. A parókia ablakait beverték a románok.[30] Egy nemzet akkor szűnik meg, amikor feladja önmagát. Minél nagyobbak a társadalmi és gazdasági bajok, annál látványosabb a nemzetiségiek elnyomása. Ösztöndíjasként kiengedték Hollandiába. Onnan nősült. Felesége Hannie Moster, hat gyermek édesanyja. Hollandiában lelkész, Budapesten doktorált (1993), Londonban lelkész (1993-1994), Brüsszelben szórványgondozó (1994-től). A komáromi teológián 1999-től tanít, ugyanakkor Tőkés László sajtófőnöke, előadó-tanácsos Nagyváradon. Bütösi János fiatal erdélyi lelkészeket szeretne kivinni

---

[30] *Beke György*: Népek nagy romlása román uralom alatt. Bp. 1994. 132.

Észak- és Dél-Amerikába gyülekezeti szolgálatra. Hermán János idegenkedik a gondolattól, mert ezzel is csökkenne a Erdélyben szolgáló igehirdetők száma. Hajnal körül bújtunk a hálózsákba, de frissen ébredünk. A Szentírásból Jeremiás könyvének 42. része következik: „*Ne féljetek a babiloni királytól, akitől most féltek... mert veletek vagyok, hogy megtartsalak és megszabadítsalak titeket az ő kezéből...*"

Idős Hermán János 1999 decemberében a templomi istentiszteleten ülve távozott az élők sorából. Tőkés László temette december 22-én. Tanítónő feleségének porsátorát 2001. április 14-én helyezték férje mellé a sármási temetőben.

Székelyföld

Marosvásárhely és környéke

Nagysármás, 1973. július 21 szombat. Reggel 7 óra előtt „szokás szerint" Bütösi János kel fel elsőnek, és szívesen átadom neki a lehetőséget. Pontokba szedve indokolok neki, ahogy ő szokta: 1) Azért kel fel elsőnek, mert így parancsolja közös utunk haladó hagyománya. 2) Te vagy az idősebb és tiszteletet adok neked. 3) Illik, hogy az amerikai püspök példát mutasson egy falusi magyar lelkésznek. 4) Közös lavórból nem mosdhatunk egyszerre. 5) Nem zavarlak borotválkozásod közben. 6) Stb. Míg János rendbe teszi magát, addig fülemre húzom a hálózsákot, és a mai napból ellopok két-három percet magamnak.

A konyhában reggelizünk. Házi kisüsti pálinka, házi friss pecsenye, házi kenyér, amit káposztalevélen sütnek a kemencében, friss házi tej és a lelkészcsalád túláradó szeretete. Reggeli után közös áhítat, táplálkozás Jézus Krisztussal, Aki az élő Kenyér és összeköti kelet-nyugat, észak és dél keresztyéneit. Bütösi János ünneplő fekete ruháját testálja ifjú Hermán Jánosra, és olyan, mintha rászabták volna. Könyveket, mosószert ajándékozunk, azután derűsen porzunk Marosvásárhely (Tirgu Mures) felé. Megnyugtat az Úr közelsége és kis Trabantunk motorjának zümmögése.

Marosvásárhely közelében, Mezőcsáváson (Unica) megállunk, hogy lefényképezzük a dombtetőn lévő fehérfalú műemlék templomot. Az akácos és a közeli temető festői hangulatot varázsol. Marosvásárhely, Marostorda vármegye és a kirakatként mutogatott, de nem létező Magyar Autonóm Tartomány székhelye. Templomok, iskolák, egyetemek, múzeumok, gyárak városa. A református Vártemplom mellett jutunk a város szívébe.

MAROSVÁSÁRHELY: VÁRTEMPLOM

A vár alapítása nagyon régi. Megerősítését Ecsedi Báthori István végezte 1442-ben. Básta rémuralma idején rombolták, azután újjáépítették. A Rózsák terén parkolunk (Piata Trandofiriol). A legimpozánsabb épület a volt városháza, amit magyaros népi motívumokkal díszítettek. (1907). Mellette a művelődési ház (Palatul Culturii) ugyancsak magyaros díszítőelemekkel. Üvegfestményeiről Petőfi, Kossuth, Jókai, Bethlen Gábor néznek reánk. A város központjában találjuk a Tholdalaghi-palotát.

A Református Kollégiumot Sárospatakról elűzött református tanárok és diákok alapították (1716), akik átmenetileg Gyulafehérváron tanultak. A város híres tanára Bolyaí Farkas (1775–1856), akinek tudós János fia is Vásárhelyen kezdte tanulmányait (1802-1870), és az abszolút geometria megalkotásával világhírű lett. Teleki Sámuel erdélyi kancellár palotájában helyezték el a „Teleki könyvtárat", amiben 40 ezer páratlan értékű kéziratot és könyvet őriznek. Marosvásárhely főterét jellegzetes román ortodox templom zárja le, aminek freskója Krisztus Urunkat ábrázolja. Áll a díszmagyarba öltözött főpapok előtt és székelyruhás legények korbácsolják. A város lakosságának nagyobb része református, kevesebb a római katolikus, evangélikus és unitárius. A Gecse utcán Csiha Kálmán a lelkipásztor, aki Nagy József teológiai tanár Emese leányát vette feleségül. A református templomokban

sokan vesznek részt az istentiszteleteken. Csiha Kálmánt 1990 után Erdély püspökének, majd a Magyar Református Tanácskozó Zsinat elnökének választották. Nyugdíjba vonult 2001-ben. Szívesen tartózkodik a szülőhelye, Érsemjén határában lévő családi udvarházban. Marosvásárhelyen Bütösi Jánossal és Takács Tamás lelkésszel 1990 júniusában látogattuk meg utoljára, akkor költözött Kolozsvárra.

Halmen József fiatalon döntött Krisztus mellett. A beszüntetett CE szövetségben erősödött a hite. Dózsa György út 24. szám alatt laknak. A széles utca némelyik épületén magyar felírás is olvasható. A románosítás teljes erővel folyik. Kányádi Sándor így foglalja versbe:[31]

Harapd már át a torkomat,
ne nézz olyan vadul.
Veszíthet, aki halogat,
ne várd, míg bennem is
a vadállat elszabadul.
Mi lesz akkor?
Könnyezhet majd megint
ez a kulturált Európa,
s jöhet újra a régi nóta,
hogy szánjuk-bánjuk bűneink.

Mire vársz? Minden zsigered
Véremre áhít,
Valahogy csak kihevered
a humanizmus nyavalyáit.
Hidd el: legolcsóbb bendő -
töltő - az ember.
Ne gondolj az önmagát öklelő
Történelemmel...

Halmen József tisztviselő testvérünk és egyik leánya otthon tartózkodtak. Múló idők homályából egymás után jöttek elő az 1944 utáni magyar ébredés emlékei. 1948 után lezárták a határsorompókat Magyarország és Erdély között, majd nyitogatni kezdték, és a Halmen család Göncruszkán is részt vehetett ifjúsági táborunkon. Beszélgetés, igeolvasás, ima után Halmen József elkísért Nagy Jenő volt cipészmester, a CE szövetség utazó titkárának lakására. Jóképű, intelligens, hosszúszál férfi. Szerény modorából szeretet sugárzik. Hite és Krisztushoz való hűsége sok keresztyént megbátorított az Úr követésére. Népes rokonságában sok a szolgáló lelkész, mint Fekete János, akinek az életében a fogolytábor keserves ideje alatt is Krisztus ragyogott elő. Mártírként halt meg.

Nagy Jenő édestestvére, Nagy László, Bükkösön lelkész, nehéz anyagi körülmények között. Nagy Jenő házasságát Isten hét gyermekkel ajándékozta meg, és sok-sok hivő testvérrel. Az üldözés 1949 után kezdődött. A Biblia és egyháztörténelem tanúsága szerint áldások után próbatételek kö-

---

[31] Ketrecben, Bukarest, 1964.

vetkeznek. Nagy Jenőt 1958-ban ítélték börtön büntetésre. Haja kifehéredett, testileg legyöngült, csak Krisztusban volt erős.

Próbatételek idején kikerülik a szenvedőket. Így történt a Strada Dinatorilor 22 szám alatt, szerény otthonban lakó szegény családdal is. Előfordult, hogy reggelenként Nagy Jenőné csak Bibliát olvasott gyermekeinek és egy falat kenyeret sem tudott adni. Aznap délben az egyik gyermek korgó gyomorral igyekezett haza iskolájából. Rokkant férfi állott elébe.

– Hova mész? – kérdezte.

– Haza – válaszolt a gyermek, és azt leste, hogy milyen veszély fenyegeti. Az üldözött mindig és mindenkire gyanakszik.

– Hol laktok? – faggatózott a rokkant.

– Dinatorilor 22.

– Hogy hívják az édesapádat?

Lesz, ami lesz, a gyermek büszke daccal válaszol:

– Nagy Jenő.

– Szóval Nagy Jenő – bólogatott a rokkant, és reszketős kézzel keresett valamit a kabát zsebében. – Akkor nesze, itt ez a boríték! Add át édesanyádnak, de jól vigyázz reá! Mondd meg neki, hogy az Isten küldte.

A gyerek mire feleszmél, a rokkant már messze biceg. Kipirult arccal fut haza, fölbontják a borítékot és nagy összeget emelnek ki belőle. Az Isten küldte. Nagy Jenő gégerákos. Tudja, hogy halálos beteg. És aki sokat imádkozott mások gyógyulásáért, üdvösségéért, az most nem imádkozik önmagáért. Haza készül Isten trónja elé. Szemben az ágya fölött egy Krisztus-kép és kereszt. Szíve utolsó dobbanásakor Jézust kívánja látni. Nem az ellenségeit, akik megverték, nem a szeretteit, akik ápolják, nem a parányi házat, hanem csak Krisztust. Látogatók sora keresi a városból, Erdélyből, Magyarországról, keletről és nyugatról. Vigasztalni jönnek, de ő erősíti a testvéreket.

Másfél héttel letartóztatása előtt kijelentést kapott a Szentlélektől a készenlétre. Elfogadta. Börtönben legnehezebb az utolsó négy év volt. Rabok titkos vágya, állandó kérdése, hogy mikor szabadulnak. Az Úr ott is kijelentette, hogy 1964-ben, legutoljára. Hosszasan imádkozik: „*Köszönöm, hogy önmagad adtad Uram! Maradj továbbra is mellettem. Ne hagyd térdeimet megtántorodni. Adj erőt, hogy mindvégig magasztaljalak Téged és veled lehessek a dicsőségben.*" Koporsóját ezrek kísérték a temetőbe. Kedves Halleluja énekét is elénekelték. Nagy Jenő élete és halála bizonyságtétel volt Krisztusról.

A „hivatalos szervek" hosszadalmas, precíz munkával nyomozták, hogy ki szervezte meg az óriási tömeget és ki volt az, aki elkezdte a Halleluja éneket.

Visszasétálunk a Rózsák terére. Fagylalttal hűtjük magunkat, ami nemcsak azért esett jól, mert eltikkadtunk, hanem ízes magyar nyelven és barátságosan szolgáltak ki a cukrászdában.

Horváth Miklós testvére (Kolozsvár) Horváth György feleségével Papszász Katalinnal, valamint két gyermekével Katinkával és Miklóssal az Alea Cornisán laknak. Régen ez volt a postarét, ahol 1854-ben hamis vádak alapján végezték ki Török János református professzort. Horváth Györgyöt és családját Csokalyból (Bihar megye) űzték el a deportálások kezdetén. Éjjel zörgettek rájuk, hogy azonnal jelentkezzenek adatfelvételre a megye székhelyén. Élelemmel, csekély ruhaneművel. Teljesítették az „állampolgári kötelezettséget". Az áldott állapotban lévő feleségnek megengedték, hogy a szekérbe egy párnát vihessen magával. Vonaton érkeztek Marosvásárhelyre, ahol „hivatalosan" közölték velük, hogy soha többé nem térhetnek haza, egyébként súlyos bűnük nincs. Krisztusban való hittel fogadták az új helyzetet. Kicsi lyukban meghúzhatták magukat, és nehezen fizikai munkát is találtak. Horváth Györgyné Papszász Katalin zongoratanítást és kántori állást vállalhatott, férje segédmunkás volt. Agrármérnöki diplomájával egészen a raktárosságig feljutott. Katinka lányuk ének-zene tanárnő, Miklós fiúk mérnök hallgató. (Feleségül vette Kacsó Domokos neves tanár Enikő leányát.)

Sütő András erdélyi magyar író, újabban romániai magyar író, legújabban „magyar nyelvű román író", a kisállomás közelében lakik, a fákkal, bokrokkal díszített régi Vörösmarty u. 31. szám alatt. A virágoskertben levő, frissen festett asztalhoz ülünk. Sütő András jóképű, vendégszerető férfi, felesége is nagyon szívélyes hozzánk. András nevét jól ismerik Magyarországon. A Népszabadság című lap rendszeresen hoz róla cikket, és pozitívan értékeli. Csillag a máglyán című vitatott drámájának Budapesten volt az ősbemutatója. Témánk most az amerikai-erdélyi egyházak és kulturális intézmények kapcsolata. A képlet bonyolult, mert az erdélyi magyarokat nem azért engedik ki az Egyesült Államokba, hogy egyházi kapcsolatokat építsenek, viszont a magyar egyházak támogatása nélkül mozdulni sem tudnak. És akit nyugaton befogadtak, az keleten gyanús. Aki pedig „nagymenő" keleten, attól nyugaton óvakodnak. Becsületes, tisztakezű, meggyőződéses magyar keresztyénekre van szükség. Erdélyben Lukács Endre fáradozik a székely kul-

túra terjesztésével. Kányádi Sándor 35.000 példányban adja ki a Napsugár gyermekújságot. 1973-ban jelent meg a Balladák könyve. Miután Sütő András Magyarországon író-olvasó találkozón vett részt, és hazautazott, letartóztatták. Domokos Géza Bukarestben a Kriterion magyar könyvkiadó igazgatója. Értékes munkát végez. Marosvásárhelyen Tóth Erzsi foglalkozik a magyar kultúrával.

Egy nép addig élhet, amíg alkotni és másoknak adni tud. Ha kihűlt a szív, elhomályosult az értelem, lecsökkent az alkotó kedv, és ahol az önzés lett úrrá, ott nincsen jövendő. Mit adhat az erdélyi magyarság? Mert valamit adnia kell. Farkas Árpád rímbe szedte ezt a gondolatot, Lipovánok című versében.

Csak kis népek fia néz így: árva
tíz ujj rácsai mögül a világra...
És pusztíthatatlan, ki a Tengert bírja,
Ha végelgyengülésben is csak adni tud,

Ki a szélverésbe már-már beleájul,
de tartja magát, - teszi, ami kell,
akin a tél, a nyár, az ősz csak ámul,
s bűvölgeti, nem keveri el...

Az tudhat így, derékig földben állva,
lefegyverzőn csak adni, áldani,
s nagy, szelíd szemmel nézni a világra,
Lipovánok, atyámfiai!

Bütösi Jánossal 1984-ben ismét Marosvásárhelyen, régi nevén Székelyvásárhelyen látogattunk. Azt a tervet szövögettük, hogy jó lenne Király Károllyal találkozni. Exponált ember. A Szocialista Párt tagja, a magyar nép szószólója, városban, megyében és Bukarestben is. Bátor magatartása miatt csúsztatják mindig alacsonyabb pozícióba, hogy minél kevesebb hatása és bázisa legyen. A vásárhelyi konzervgyár igazgatója. A „kerti törpe" minden szavát, mozdulatát lesi és a családja is megfigyelés alatt él. Évek óta ilyen feszült légkörben dolgozik.

Dr. Hadnagy Csaba nemzetközileg ismert orvosprofesszornak Hermán János sármási lelkipásztor mutatott be. Együtt tanultak a középiskolában. Első találkozásunk pillanatától kezdve bizalommal voltunk egymás iránt. Őt is figyelik, fenyegetik. A kórházban mérgezett kávéval kínálták. Sötét folyosón felnyitották a vízaknát, hogy belelépjen. Az életére törnek, de szabadabban mozog, mint Király Károly, akivel baráti személyes kapcsolata van.

Kocsinkkal a Fő tér közelében lévő nemzetközi szálloda bejáratánál parkoltunk. Innen már nincs messze Hadnagy Csaba lakása a Táncsics utcán. Belső szorítással találgatom, hogy otthon lesz-e a professzor és sikerül-e beszélni Király Károllyal? Csengetek. Hadnagy Csaba kiles a szemlélő nyíláson, megnyugszik. Sietve beugrok a kis udvarra. Az ebédlőben ülünk le.

– Hogy vagytok? – teszem fel a szokásos kérdést. Legyint.

– Feleségem az állandó bizonytalanság és félelem miatt depressziós lett.

– Király Károly? Találkozhatnánk a vásárhelyi konzervgyár igazgatójával? Egy amerikai püspökkel jöttem.

– Igen. Otthon van és átmegyek hozzá. Este 8-ra legyetek itt.

Rám sötétedett. Este 8-kor beosonunk Hadnagy Csaba dolgozószobájába. Néhány perc múlva megérkezett Király Károly. Magas növésű, derűs, nyugodt, határozott személyiség. Világosan, érthetően fogalmaz. Régi barátként köszöntjük egymást, hallgatjuk és jegyzem a beszámolóját.

– A magyarság? – tárja szét a karját. – Jól benne vagyunk a satuban, a szorítóban. – Fölszisszenek és aggódva nézek reá.

– Szörnyű helyzet.

Király Károly elmosolyodott.

– Tudjátok, akit-amit szorítóba tesznek, azt összenyomják, és így még erősebb! Igen, a magyarság most erős, összetartó, egymást segíti és munkájának minősége nagyon jó.

– És a románokkal?

– Nézzétek, amikor egy magyar és román összetalálkozik, akkor a román előveszi kését, hogy leszúrja a magyart. Szúrjál le, fordul hozzá a magyar, de mielőtt megtennéd, megmutatom, hogy nekem is van késem. Előhúzza a zsebéből, fölemeli, hogy „előbb én szúrlak le téged". A román meghátrál, hogy nem erről van szó. „Ne bánts és én sem bántalak." A románokkal határozottan, keményen kell beszélni, mert csak ezt értik.

Király Károly tájékoztat a gazdasági, egyházi, bel- és külpolitikai helyzetükről. Végül megkérdezem, hogy valamiben segíthetünk-e.

– Ti csak ígéritek...

– Komolyan kérdeztem.

– Nézzétek, egy verébtojás nagyságú anyagot dobtak be az udvaromra. Az a gyanúm, hogy sugárfertőzött anyag. Így akarnak végezni velem. Vigyétek át Magyarországra megvizsgáltatni.

Bütösi Jánossal egyszerre visszautasítjuk a kérést, hogy nem foglalkozunk ilyen anyag csempészetével.

– Na látjátok, hogy csak ígérgettek, de ami kockázatos, azt már nem.

Megint egyszerre szólok Jánossal.

– Add ide, mert elvisszük.

Ólom burkolatban szállítottuk. Persze hogy féltünk az utazás idején és a határon, ahol elnézték. Debrecenben bevittem az Atommag Kutató Intézetbe. Nem volt sugárfertőzött, de figyelmeztettek, hogy a jövendőben kerüljem az ilyen dolgokat.

Király Károllyal évenként rendszeresen és titokban találkoztunk utoljára 1989 augusztus végén. Ránk sötétedett. A Hotel Grand parkolójába húzódtunk be, hogy elvegyüljünk a járművek között. Bobok György fiatal gönci tanár kocsinkban maradt, hogy őrizze gonosz kezektől és „fedezzen, biztosítson" bennünket. Molnár János a gönci művelődési otthon igazgatója és én egymástól távol lopakodtunk Hadnagy Csaba professzor lakása felé. Besurrantunk a kapun. Feszülten vártunk. Mintha minden oldalról gonosz szemek villognának reánk. Megint kutyaugatás. Az ellenséget vagy Király Károlyt jelzi? Szorongásunk feloldódott, amint magas alakja megjelent az ajtóban. A haja megőszült. Mosolyogva nyújtott kezet. Kérdéssel oldjuk a feszültséget.

– Féltél a kutyától?

– A kutyától nem kell félni. Ha elfutsz, neked ugrik és beléd mar, ha meg szembefordulsz vele, elhajthatod mint a legyet.

Hellyel kínáljuk, és tetszik a példálózása, amit egyértelműen a politikai helyzetre vonatkoztatunk.

– Hosszú legyek? Rövid legyek? Magyar és román viszonyról, ahogy Erdélyben látjuk?

A román helyzettel kezdi, Magyarországgal folytatja, azután párhuzamba állítja a kettőt. Felhatalmaz rá, hogy megállapításait a neve alatt bárhol, bárkivel közölhessük. (Az átcsempészett anyagot elküldtem Németh Gézának, aki Tabajdi Csabához továbbította a minisztériumba. Egy példányát Tenke Sándornak, Budapestre a Ráday Kollégiumba, az Erdélyi Tudósítások kiadóhivatalába és Csoóri Sándornak.)

– Románia külkapcsolatai megdermedtek. Ezért és a hírközlő szervek titkolózása miatt belső félelem uralkodik. A nagy Kondukátor szavait és cselekedeteit szajkózzák, de manapság csökkentették a fényképeket. Románia sem zárható el a külföldtől, annak ellenére sem, hogy a határon, postán és mindenütt leállítják az irodalmat. Az értelmiségiek és az egyszerű embe-

rek 98 %-a a román és a magyar Szabad Európa rádiót hallgatja. A magyar Panoráma tévéműsor napi téma. A kormányszervek azzal ingerlik a lakosságot, hogy a fasiszta Magyarország háborúra készül Románia ellen. Területeket követel. Ezzel szemben bombaként hatott Szűrös Mátyás nyilatkozata, hogy „mi nem területeket, hanem emberi jogokat követelünk. A megszüntetett Maros Autonóm Tartomány visszaállítását!"

Tűzzel-vassal folyik az elrománosítás. Tamás Jánost román rendőrök verték agyon. Kárpátontúlról románokat telepítenek magyar vidékre, magyarokat Kárpátokon túlra kényszerítenek. Csökken a magyarság. Magyar anyák kérdezik, hogy minek szüljenek, ha nincs kenyér? Pedig van. Székelyudvarhely környékén leszedték a kétnyelvű feliratokat és csak román lehet. Székely vidéken a lakosság 90 %-a magyar, mégis kötelező román iskolákat indítani. Földrajzot, történelmet 1984 óta csak román nemzetiségű taníthat. A magyar tanárok hiába tiltakoztak ellene. Az egyetemekre száz magyar jelentkező közül csak ötöt vesznek fel, aminek viszont eredménye, hogy az öt igen kiváló diák.

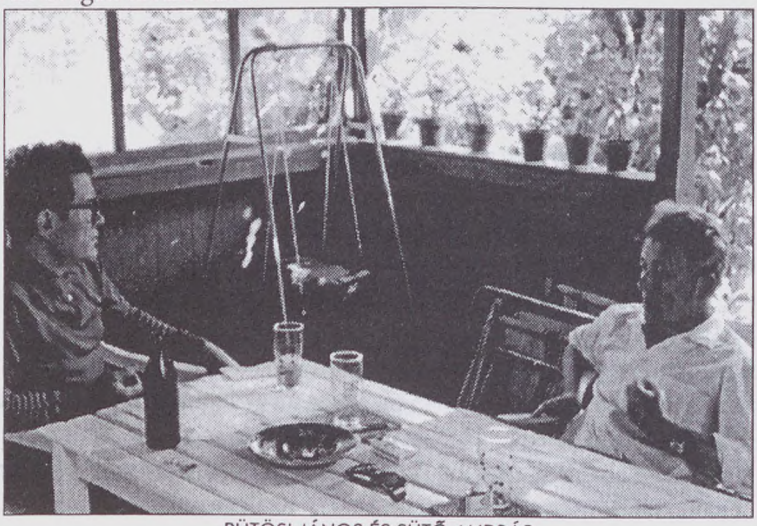

BÜTÖSI JÁNOS ÉS SÜTŐ ANDRÁS

Sütő András író gyakorta házi őrizet alatt van. Kányádi Sándort öregnek tartják, pedig Magyarországon megjelent célzatos versei visszaszivárognak Erdélybe. Beke György Boltívek teherbírása című könyve magyar jellegű, románságra nem veszélyes, mégis elkobozták, összezúzták. A református teológiára évenként negyvenen, hatvanan jelentkeznek, és az idén is csak né-

gyet vettek fel. Jó volt a Budapesti Rádió Vasárnapi Újság című műsora, amiben megkérdezték Papp László és Nagy Gyula püspököket, hogy tulajdonképpen az egyházat vagy az államot képviselik-e. Gyulafehérváron is maximum 4-5 hallgatót vehetnek fel a római katolikus teológiára, de túlteszik rajta magukat és 15-20 hallgatót is befogadnak. Pünkösdiek, baptisták, szabadegyházak körében látható a mozgás.

A román lelkületbe már beivódott a sorban állás. Közönyösen átfutják az újságok vezércikkeit, amelyek mindig szuperlatívuszokkal vannak tele. Minden a legkiválóbb, legmagasabb és legmélyebb. Az ipar és mezőgazdaság 90 %-on felüli eredményekkel dicsekedik. Egyes vidéken rekord termés volt az idén, mégis bujkál a kételkedés. A hazug ember önmagát járatja le. Korrupcióval, demoralizálással próbálják orvosolni a robbanásig feszült helyzetet. Közöny is mutatkozik. Például a Kondukátor tiszteletére tüntetést rendeztek. Előtte hivatalosak is beöltöznek bányásznak, vasmunkásnak, értelmiséginek. A tömeg éljenzését hangfalakkal erősítik. A próba felvonulásnál a rendező int, hogy most kiáltsátok az éljent! És csend. A többség már undorodik a lerágott, szagos csontoktól. Félnek beköltözni Bukarestbe az elegáns biztonsági lakótelepekre.

Magyarország belpolitikáját sok beszéd jellemzi. Néha fecsegésbe posványosodik. A beszélők saját népszerűségüket, pozíciójukat vadásszák, vagy a közösségért harcolnak? Grósz Károly, Németh Miklós, Nyers Rezső, Pozsgay Imre „négyes fogat". Egy irányba húz, vagy több felé? A harangot együtt kongatják, vagy ki-ki a saját javára? Fogjanak össze! Saját karrierjük helyett dolgozzanak a nemzetért. Jók a mostani magyar bel- és külpolitikai kezdeményezések, mint a demokratikus fórum, a többpárt rendszer és a többi. Baj, hogy Magyarországon nincs olyan közösség, amelyik szurkálás helyett építene. Egy belső véres forradalom tragikumba vezet. Hibás a sok magyarországi panasz, hogy nincs se pénz, se lehetőség, semmi. Romániában nem sírnak ennyit. Ne csak keletről vagy nyugatról várjatok segítséget, hanem magatokért is tegyetek valamit. Dolgozzatok minőségileg és éljetek becsületesen.

Most mindent leszerelnek, katonaságot, rendőrséget, hivatalokat? Magyarország fontos érdeke határokon belül és kívül, hogy valami kijegecesedjék. Azonnal belpolitikai stabilitás teremtendő, amiből nem szabad kihagyni a Kommunista Pártot. Minél hamarabb legyenek választások. A hazai és elszórt magyarságot gyengíti, ha nincs stabil kormány, nincs olyan tényező, amihez érdemes csatlakozni. Ne támadjon mindenki mindent, hanem épít-

sen. A nép vezetést vár. A mostani magyar külpolitika felismerte, hogy az ország Európa szívében fekszik. Abszolút értelemben se kelethez, se nyugathoz nem olvasztható. Híd lehet a kettő között. Magyarország most nemzetközi érdeklődés középpontjába került, bárha megtarthatná tekintélyét.

Magyar-román viszony? Mindenütt vannak neológok és ortodoxok, akik mindenáron újítani vagy konzerválni szeretnék a kialakult rendet, személyt és dogmát. A kétféle vélemény valamiben azonos. Az egyik, hogy szomszédságban élünk, a másik, hogy nem sikerült az 1988-as aradi csúcstalálkozó Grósz és Ceausescu között. Grósz dicsérte a fogadást, az ételeket és kifejtette, hogy ismernünk kell egymást. Nem ismerjük egymást? Állítólag Románia bejelentette Aradon, hogy atomfegyvere van, illetve az előállítására képes. Azt kellett volna válaszolni, ugye nem ellenünk használjátok, mert ha igen, akkor nincs értelme tovább tárgyalni.

Romániában gyűlésekre rendelték a munkásokat és értelmiségieket, hogy egy hangon elítéljék Aradot. Nem is hallottak róla. Elítélték az Erdély története című tudományos magyar kiadványt, anélkül, hogy a címlapját is látták volna. Elítélték a Svájcban élő volt román királyt, mert a magyar tévében nyilatkozott. Ha ezt végiggondoljuk, akkor az jönne ki, hogy Svájcban egy fasisztát rejtegetnek. A románok öreg, ravasz és tapasztalt politikusok. Mostani magyar vezetők alig versenyezhetnek vélük. Kádár János pártvezér jártasabb volt a szakmában, Ceausescura rácsapta az ajtót és többé nem tárgyalt vele. Jobban sikerült most a bukaresti tárgyalás. A Kondukátor dicséretet várt a magyaroktól. Nyers Rezső először kitért a kérés elől, hogy előbb magyar delegáció utazhasson Erdélybe. A Kondukátor visszautasította, mert a magyarok elfogultak. Nyers Rezső ajánlotta, hogy akkor nemzetközi bizottság jöhessen. A románok tiltakoztak, hogy ez beavatkozás a belügyekbe, mire a magyar képviselő felállt, és látványos csók nélkül távozott. Nagyobb hatása volt, mint a magyarázkodásnak és ismerkedésnek. A magyar diplomáciát végletekig kell folytatni. Ez érdeke az anyaországnak és az erdélyi magyarságnak. A magyar kormány bölcs diplomáciával tárgyaljon. A román politikusok kvalifikáltabbak a magyarokkal szemben, akiknek most előnye, hogy szimpatikusabbak a világ előtt. Még a NATO államok is fölhorkantak a falurombolás és a menekülés miatt. Az atrocitások, jogsértések publikálását jól csinálják most a magyarok. Ne fokozzák, de ne is lanyhuljon, hanem maradjon szinten.

Román-magyar viszonyban igen fontos a tájékozottság, tárgyilagosság és higgadtság. A pontatlanság végzetes hiba! A Romániából kimenekültek közé

sok jellemtelen alak keveredett. Helyes, ha magyar és román menekültek hasonló bánásmódban részesülnek. Tudvalévő, hogy a magyar és román nép között nincs akkora ellentét, mint a vezetők között...

Éjfél után imádsággal, kézszorítással búcsúztunk egymástól.

Marosvásárhelytől 20 km távolságra terül el a Nyárád mente. Nyárádszentbenedekről (Murgesti) hívták meg teológiai professzornak nagy lelkészsereg drága tanítóját, nevelőjét, lelki édesapját, dr. Nagy Andrást. Utódja testben lélekben fáradt lelkipásztor lett, aki lelkész vejének halálra ítélése miatt búskomorrá vált. A halálos ítéletet életfogytiglani börtönre változtatták.

Pályi Béla fiatal családos lelkész szolgál most a gyülekezetben, aki Nagy András munkáját kívánja folytatni. A gyülekezet tagjai visszaszállingóztak az egyházhoz és fölemlegették a régi áldott időket. Pályi Béla csempészett bibliákkal és evangéliumi könyvekkel ajándékozta meg a gyülekezet tagjait, akik olvassák is a Szentírást. Nagy András lelkész lakást, iskolát épített a dombtetőn lévő templom mellett, a község központjában pedig református gyülekezeti házat. Az államosításkor elvették az egyháztól. Földcsuszamlás miatt a fehérfalú templom repedezett. Északi oldala megsüllyedt. A kis gyülekezet szorongva figyeli a romlást.

Nyárádmentét elhagyva közeledünk a Keleti-Kárpátokhoz. Megérkeztünk Székelyországba. A székelyek zárkózottak, ellenállóak, az evangéliummal szemben is. Székely teológusok nehezen birkóznak meg a héber és görög nyelvvel. A románt egyszerűen nem tanulják, ezért a románosítás akadozva folyik közöttük. Ha pedig egy székely kerül a román tengerbe, akkor az érvényesülésért elhagyja anyanyelvét, és jól megtanul románul. Politikai okok miatt Székelyföld áruellátása jobb, mint Románia más vidékein.

Leereszkedünk Hargita megyei jogú városába, Gyergyószentmiklósra. (Gheorgheni) Lakossága kb. 15.000. Római katolikus temploma a XV. században épült. Örmény keresztyén templomát várfal védi. A múzeumban értékes néprajzi, természetrajzi anyagot őriznek. Főterén szép copf stílusú házak között húzódik meg a szép református templom. A város és környékének légköre egészen más, tisztább, magyarosabb mint a Mezőségen. Árus Lajos lelkipásztort Magyarózdról hívták ide. Jönnie kellett az inspektor zaklatása miatt, mert a parókia öreg tornácán egy kicsi ablakot készített házilag. Felesége orvosnő. Öt kisgyermek zsibong a házban.

Árus Lajos kiváló hebraista, az Ószövetség szaktudósa 1956-ban kérte, hogy doktori fokozatot nyerhessen. A Teológia bizonylatokat és különféle igazolásokat kért tőle, melyeket bemutatott. Disszertációját négy évig elfektették, s azután javasolták, hogy új témát dolgozzon fel. Ezt is benyújtotta, amiben az volt a hiba, hogy a Sámuel könyve magyarázatánál nem héberül, hanem magyarul írta le ezt a veszélyes üdvözletet, hogy éljen a király. Kijavította. Ezután Eszenyiné Széles Mária szaktanár csak úgy volt hajlandó elfogadni disszertációját, ha még egy fejezetet ír hozzá. Megtette. Feldolgozta ezután az „abad" (= szolgálat) héber szó gyökét, ami 1232-szer fordul elő a textusban. Ezt is hiába végezte el. Elkészítette az Ótestamentum héber-magyar szómagyarázatát, aminek az volt a hibája, hogy amikor disszertációját felolvasta, nem volt jelen Nagy Gyula püspök. Kommentárokat és 14.000 oldalon prédikációkat írt. Azt sem vehették figyelembe. Kérését szándékosan elfektették. Másoknak gyorsan és könnyen sikerült, neki nem. Harminckét éven át hiába próbálkozott. Halála után viszont doktorrá avatták.

Mi volt a hiba? Az, hogy mint hitvalló lelkész, nem a szocializmus mérlege alá helyezte a teológiát, hanem a Biblia autenticitásával vizsgálta a kommunizmust. További hibája volt a Nagy Gyula püspöknek írott levele, amiben azt kifogásolta, hogy a püspök csak lelkészekre alkalmazza a Statútumot, önmagára pedig nem. Hibázott abban is, hogy képességei és szakismerete felülhaladta a vizsgáztató szakprofesszorokét. Féltek tőle.

Árus Lajos esetét párhuzamba állítottam a magyarországi Fekete Péter kiváló tudós lelkész doktori eljárásával, akinek 30 éven át „az adminisztrációs eljárás" miatt nem sikerült, de halála után nyomban doktori címet kapott. Én is 1965-ben fogtam hozzá, három-négyévenként válaszoltak kérésemre. Végül 1996-ban elutasítottak. Azzal indokolták, hogy a Károlyi Missziói Intézetben homiletikát és missziológiát tanítok.

Éjszaka a református parókián aludtunk, és egyszerűsítés okából házigazdánk csak egyikünket jelentette be a milícián. Másnap Havadtői Sándor fairfieldi (Connecticut állam) lelkész édesanyját látogattuk meg Gyergyószentmiklóson. Csöngetés a zárt utcai kapun, virágoskert, szép lakás, meglepetés, kínálás, könnyek, csók, köszöntések és elválás.

Gyergyószentmiklóstól 6 km-re Szárhegy (Lazarea) falucska, aminek nevezetessége a Lázár-kastély. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem kisgyermek korában itt nevelkedett.

Innen a szászmogyorósi (Alunis) turistaházat elhagyva a rohanó Békás patak mentén meredek szerpentinen jutunk fel az 1389 méter magas Pong-

rác-tetőre, innen leereszkedünk a Gyilkos-tóhoz (Laculrosu). A Gyilkos-hegy 1837 tavaszán nagy esőzések miatt megcsúszott, lezárta a Békás-patakot, ami 10-12 méter mély tóvá duzzadt. Vasoxiddal konzerválódott óriás fenyők csúcsa emelkedik ki a vízből. Tovább utazva függőleges sziklahasadék közé szorul az országút. A Békás-szoros (Cheile Bicasului) legmagasabb csúcsa az Oltárkő (1797 m), aminek dísze néhány éve még egy hatalmas fakereszt volt. Ezt a mélybe taszították és vörös csillagot raktak helyére, amit maradandóbb jelnek képzeltek.

Vasárnap délben értünk Csíkszeredára (Miercurea Ciuc). Csíkszék volt valamikor a székely székek központja. A város déli szélén levő várkastélyt Mikó Ferenc (1585-1606) csíki főkapitány kezdte építtetni, róla nevezték Mikóújvárnak. A 300 éves líceumot Csíksomlyóról (Sumleu) telepítették a városba. A kötelező latin nyelv helyett mindig magyarul adták elő a „Csíksomlyói misztérium" verses drámáit. Itt tanult Gábor Áron is.

Mire a református parókiára értünk, befejeződött az istentisztelet. Váncsa Sándor lelkipásztor magyar zsinóros ruhában és nyílt tekintetű presbiterek fogadnak bennünket. Szomorkásak és reménykednek.

Brassó felé vesszük az irányt. Tusnádfürdőn (Baile Tusnad) beleszippantunk a fenyő illatba. A Szent Anna-tó csudálatos látvány. Baconból (Batanii) származtak Toókos Gyula apósom ősei, rokonságban lévén Benedek Elek (1895-1929) székely meseíróval.

Kora délután nyitunk be a málnási parókiára. Ferenc János lelkipásztor is a Czira családból nősült. A belmissziós korszak idején jutott hitre Jézus Krisztusban. Utazó evangélistaként szolgált az ifjúság között.

Uzonkafürdő, amiről feleségem kapta nevét, Málnás szórványa, ahol az egyházkerületnek van üdülőháza, közel a gyógyfürdőhöz. Málnáson 500 református dicséri Krisztust.

Ferencz János és felesége, Czira Margit erdélyi szeretettel asztalhoz ültetnek. Jólesik a kínálás. Egy zárkózott vendéghölgy mellé kerülök, akiről látszik, hogy nem a gyülekezet tagja. Bemutatkozok, hogy turisták vagyunk Magyarországról. Ő meg a Magyar Tudományos Akadémia dolgozója. A turista és dolgozó „fogalmába" majdnem minden belefér. A hölgy diszkréten figyeli Bütösi János és Ferencz János párbeszédét. Elterelő szándékkal rákérdezek:

– Mit tetszik itt csinálni?

Összerezzen.

– Turistáskodom.

MÁLNÁS: középen Ferencz János és felesége

– És maguk?

Világos, azért kérdezett, hogy ő hallgasson és én beszéljek.

– Málnásfürdőt szerettük volna látni és bevetődtünk a parókiára. Zenetanár is vagyok Magyarországon, érdekel az itteni fiatalok színvonala.

– Néha én is fiatalokkal járok Erdélyben, aminek érdekel a történelme, néprajza, meg az ifjúság lélektana is. Mert nemcsak tanítani, hanem nevelnünk is kell a fiatalokat.

Bólintottam.

– Igen, valami célra, eszmére kell mutatnunk, amiért érdemes élni és dolgozni.

Belevágott a szavaimba:

– Milyen célokra gondol?

– Arra, hogy az ideológiák és filozófiák képlékenyek, változóak, tehát nemcsak immanens, hanem a transzcendens tényekre is figyeljünk.

A tanárnő megadja magát. Rám néz és huncut mosoly ül az arcán.

– Nézze, megmondom őszintén, hogy nemcsak turisták vagyunk, hanem keresztyén fiatalokkal Budapestről, a pasaréti gyülekezetből.

– Ha már ilyen őszinte volt, akkor én is az leszek. Nemcsak turista zenetanár vagyok, hanem Krisztust hívő református lelkész, aki az erdélyi fiatalokkal keresi a kapcsolatot.

Megörülünk egymásnak. Búcsúzáskor megszorítom a kezét.

– Ha véletlenül a határon megkérdeznék, ugye soha nem találkoztunk Málnáson?

Egyetért velem.

– Nem, nem, soha.

Összenevettünk.

Málnás fürdőn megkóstoltuk a finom borvizet. Kezet fogunk az istentiszteletre gyülekező reformátusokkal és áldást kívánunk reájuk.

Székelyudvarhely volt a székely főkapitányok rezidenciája. Nagy Lajos király 1357-ben országgyűlést tartott a városban. A Szentmihály-hegyen 1300 táján épült templomot 1563-tól 1600-ig reformátusok és katolikusok közösen használták. A református kollégiumot Bethlen János alapította (1670). Tanulói közül kiragyog Cserei Mihály, Orbán Balázs és Benedek Elek neve. Néprajzi gyűjtemény is látható benne.

A református gyülekezet lelkésze Hegyi István, teológiailag képzett, evangéliumi lelkületű esperes. Nagy Gyula püspök és Hegyi István között ellentét feszül. Mialatt a püspök szorongatja esperesét, addig ő társadalmi kitüntetésben részesült

Kilépve Székelyországból, halkan dúdolgatjuk a székely himnuszt, amit nyilvánosan énekelni tilos.

Ki tudja merre, merre visz a végzet
Borongós úton, sötét éjjelen?
...
Maroknyi székely porlik mint a szikla,
Népek harcának zajló tengerén.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenem!

Templomok, falvak, gyülekezetek

Brassótól Kolozsvárig

A Déli- és Keleti-Kárpátok összehajlásánál a Barcaság csücskén fekvő Brassó városát II. Endre magyar király alapította. Német telepeseket hozott ide. Az ország gazdasági, kereskedelmi, közlekedési és politikai központja lett. Áruját annyira kedvelték, hogy a román „brasovean" szó a legjobb minőséget jelenti.

A közeli Cenk (Timpa) hegy tetejére épült várat Hunyadi János bontatta le, és a hegy lábánál biztonságosabbat épített. Nagy Lajos királyunk idején (1344-1345) politikai központ volt. A Fekete-templom alapjait 1383-ban rakták le. Caraffa osztrák tábornok felégette a várost és akkor feketültek meg a falai. Keleti kapuja felett Mátyás király és Beatrix királynő címere. A déli bejáratánál Honterus János világhírű evangélikus prédikátor szobrát láthatjuk, amit 1848-ban emeltek. Itt működött Erdély első nyomdája. Ebben a városban is tanult a bibliafordító Károlyi Gáspár.

Brassóban nyitották meg az első román nyelvű középiskolát. Az 1900-as évek elején német, magyar és román nyelvű újságok jelentek meg. A Brassói Lapok című magyar újságot napjainkban is hetenként kiadják. A városban működik Románia egyik legnagyobb motorgyára. Érkezésünk előtt robbant fel valamelyik gyáregysége. Pánikhangulat ül a lakosságon. Mindenki mindent pusmog, illetve senki sem tud semmit. A bizonytalanságot és félelmet itt is gerjesztik azért, hogy az állampolgár húzza meg magát, ha élni akar. A város lakossága most kb. 240.000, amiből ötezret a református gyülekezethez számolnak. Albu Dezső csínos parókián lakik. Ezt meghagyták, mert a magyar református templomot 1963-ban „városszépítés" miatt le kellett bontani, miképpen Bukarestben is történt.

Néhai dr. Szabó Zoltán sárospataki teológiai tanár 1934-ben innen vette feleségül Szabó Annát.

Brassó-Pojánára (Poiana) aszfalt utat építettek néhány éve a gödrös, kavicsos makadám helyére. A Keresztyén-havasokra (Postavarul) drótkötélpályán lehet eljutni, ami három évvel ezelőtt utasaival együtt leszakadt. Hétfaluban (Sacele) Jenei Sándor a református lelkész. Fia teológus, leánya főiskolás. Biztató látványt nyújt a körülállványozott református templom. Hétfalu lényegében összenőtt Brassóval. A régi magyar határig kocsizunk be a Tömösi- (Timis) szorosba. Az aláhajló nap sugarai csodálatos fénypompával díszítették a Déli-Kárpátok havas csúcsait.

Keveset időzünk Fogarason. Református templomát Rabutin Habsburg tábornok romboltatta le, 1715-ben építették a mostanit. Kertjében nyugszik Árva Bethlen Kata (1700-1759), aki teljes szívével szerette Krisztusunkat, példáséletű, sokat szenvedett református író, könyvgyűjtő, tudós és gyógyító magyar asszony. Sírfeliratát Bod Péter (1712-1769) kedves irodalmár papja fogalmazta. Meg kell állanunk a 20.000 lakosú város főútvonalán, mert fekete bőrű bivalycsorda ballag hazafelé a legelőről.

Ránk esteledett mire beérünk Nagyszebenbe. (Sibiu, Hermannstadt) A reformáció idején a protestantizmus fellegvára volt, 1849-1865 között Erdély ország fővárosa. Itt alakult meg (1861-ben) az erdélyi románok első irodalmi és művelődési egyesülete. (Astra Asociatia Transsylvana.) A középkori evangélikus templom műemlék. A Főtéren Georg Daniel Teutsch (1817-1893) evangélikus tudós püspök és politikus szobra áll. Bruckenthal főkormányzó alapította könyv- és képtárát, amit Kazinczy Ferenc is örömmel nézett. A múzeumot 1817-ben alapították. Az evangélikus teológián öreg, boltíves épületben tanulnak a német nyelvű diákok.

Vízaknán (Ocna Sibiu) csillagos koraestén állunk meg a református parókia előtt. Sós tavak mellett érkeztünk ide. A három sós tavat magyar fejedelmekről nevezték el. Úgy keletkeztek, hogy a kibányászott só után maradt üregbe 60-80 méter víz gyűlt össze. Nyugodtan állni lehet benne. A magyar időben építették ki a fürdőtelepet és az 1200 személyes szállodát.

A református vártemplom története 1250-re nyúlik vissza. Mózes széke a XVI. századból való. Miután elévült, a gyülekezet gondnoka saját kezűleg faragta ki hasonmását. A templom belseje szép fehér. Tornyában kézzel felhúzandó öreg óra működik és a harangozónak az óra kezelését is meg kell tanulni.

Vízakna lakosságának összetétele a gyülekezeti otthon falán szemlélhető. A település közepe színmagyar. Külső gyűrűben laknak a románok, mert később szivárogtak ide.

Bustya Dezső élőhitű, gyakorlati és tudós lelkipásztor. A tekintélyes Nagy András ószövetségi professzor megbecsült tanítványa volt. Dezsővel 1962-ben „látatlanul" kezdődött a barátságunk. Nagy András professzor napokon át mutogatta Kolozsvár nevezetességeit és tőle hallottam először, hogy 1945 óta „hiánycikk" a Biblia, még teológusoknak vagy segédlelkészeknek sincs. Megdöbbentem. Utolsó esténken eldadogtam, hogy csak egy Bibliát hoztunk magunkkal, amit menyasszonyomtól kaptam eljegyzésünkön. András bácsi nem értette a mentegetőzést. Akkor ocsúdott fel, amikor táskámból kihúztam vékony Bibliámat, szemeláttára kitéptem az első lapot, amin a dedikálás volt: *„Valamit mond néktek, megtegyétek" János 2:5. Pistának szeretettel Uzonka. 1951. június 20.*

– Ezt a lapot szeretném megtartani belőle. A többit tessék odaadni valakinek.

Nagy András nyelt és szótlanul betette páratlan ajándékát fekete kézitáskájába. Megjegyzem, hogy „száz annyit" kaptam helyette, olyan sokat,

hogy az erdélyi testvéreknek is bőven jutott. Uzonkámtól kapott Bibliám András bácsi által Bustya Dezső tulajdona lett, akivel egykorúak vagyunk. Dezső is megjárta a „vadászkastélyt", vagyis a Securitatet. Elvégezte a reá kiszabott „továbbképzést", vagyis a fogolytábort. Marosludasról hívták meg Vízaknára, és a marosvásárhelyi keresztyének lelkipásztoruknak szeretnék megválasztani. Helyzete annyira konszolidálódott, hogy a vizsgáztató bizottság tagja lehet Kolozsváron. Még arra is lehetőség nyílt, hogy Szebenben tanuló evangélikus vagy református teológusok Vízaknán prédikáljanak.

Éjfélig beszélgetés, másnap kora reggel ébresztő, és július 23-án hétfőn távozunk Vízaknáról. 1990 után Bustya Dezső elnyerhette a doktori címet. Csiha Kálmán püspök kérte, hogy vállalja el a helyettes püspökséget. Marosvásárhelyről Kolozsvárra költözött, a Bethlen Kata Intézet igazgatója, különféle tanfolyamokon előadótanár és a kerület ügyeiben is szolgál, valamint az Üzenet újság szerkesztője. 2001-ben nyugdíjba vonult.

VÍZAKNA: Bojtor Uzonka, Bustya Dezső, Bojtor István

Gyulafehérváron (Alba Iulia) a római katolikus székesegyház közelében szállunk ki Trabantunkból. A város lakossága 30.000 körül. Legmagasabb szintű iskolája a római katolikus teológia. Szent István idejében ide menekültek az erdélyi hadnagyok, de Ajtony leverése után királyi birtok és püspökség lett. I. Rákóczi György Gyulafehérváron nyomtatta ki az Újszövetséget (1648 Noul Testament de la Balgrad) ami az első román nyelvű irodalom. Az erdélyi fejedelmek fontosnak látták a román nép evangelizálását.

A Székesegyház csonka tornya 1603-ban tűzvész áldozata lett. Bethlen Gábor javíttatta ki déli tornyát. 1560-1690 között reformátusok tulajdona. Fehér-fekete-piros márvány oltárát I. Rákóczi György és Bethlen Gábor sírkövéből készítették. Mellékhajójában őrzik Hunyadi János (†1456), valamint László fia és féltestvérének János vitéznek megcsonkított szarkofágját. Északi mellékhajóban fekszik Izabella királynő (†1559) és fia János Zsigmond (†1571) erdélyi fejedelem. Ugyancsak itt nyugszik Fráter György, akinek sírkövére rávésték: Moriendum est omnibus (Mindenki halandó).

A templom renoválását Trianon előtt 1907-ben kezdték és még nem fejezték be. A hámló vakolat szomorú látvány. Viszont gyorsan felépült Károly román király látogatása tiszteletére az ortodox templom (1920). A Székesegyházat pusztuló állványerdő veszi körül. Csángó fiúcskát kérdezek, aki a római katolikus kántorképzőn tanul.

– Fiacskám! Nem renoválják ezt a templomot?

– Renoválják azt – feleli bátran, csak lassan halad.

Annyira lassan, hogy az állványzat anyaga rohamosan korhad.

A római katolikus püspökség a vár falain belül található. A repedezett kövek, gyomos udvar, a katonai bázis, a földmunkáló gépek, kidobált rozsdásodó vaságyak nem éppen a legszebb turisztikai látvány. De az emeletes öreg épületből friss magyar énekszó csendül. Itt folyik a római katolikus kántorképző. Létszámuk 50 körül mozog. Az állam nem ismeri el a bizonyítványukat, de ők nem is az állami elismerésért, hanem a szolgálatért tanulnak. A gyulafehérvári római katolikus teológián kb. 100 diák készül lelkészi szolgálatra.

A városban gyorsan csökken a magyarok száma. Hivatalosan ötszázan vannak. Hová lett a többi? Elköltözött, asszimilálódott, vagy meggyilkolták őket. Gyulafehérváron és környékén ölték meg a legtöbb magyart a Horea és Closka lázadásakor (1784-1785), több mint négyezret. Némán, halkan vizsgálódunk és Jánossal egyszerre találgatjuk, hogyan lehetne Márton Áron püspök úrhoz bejutni? Hatóságilag tilos meglátogatni, és talán ő sem kíván találkozni velünk. Alaposan megszenvedett a Krisztusért.

Márton Áron (született Csíkszentdomokoson, 1896) hadnagyként szolgált az első világháborúban. Teológiai tanulmányait 1919-től Gyulafehérváron végezte. Kolozsváron a Szent Mihály-templomban testvérének mondta a zsidókat, és 1944-ben elítélte a fasiszta embertelenséget. Híres a Petru Groza elnökhöz küldött hosszú levele (1946. január 28.) amiben egyebek között írja, *„hogy a magyarság nem lehet bizalommal egyik román kormányzat*

iránt sem... A románság Erdélyből nem akar eltávozni, – természetesen nem akarja ezt elhagyni az ezer esztendő óta itt lakó és Erdély kultúráját megalapozó magyarság sem."

GÓGÁNVÁRALJA. Fent negyedik Csiha Kálmán

1949-ben bebörtönözték, 1955-ben kiszabadult, 1967-től házi őrizetben tartják. Hűséges maradt az evangéliumhoz és az erdélyi magyarsághoz.[32]

Bütösi János bemutatkozott, hogy református püspök Amerikából. A reverendás titkár barátságosan mosolyog, és a fejét csóválja.

– Amerikából? Szíveskedjenek leülni és várni. Megkérdezem a püspök urat.

Nyolc perc múlva tér vissza és bal felé mutat.

– Parancsoljanak ezen az ajtón...

GYULAFEHÉRVÁR: Márton Áronnál

Márton Áron kerti asztalánál fogadott bennünket. Magas, szikár ősz hajú férfi. Halkan, bátran és nyíltan beszél. A nagyváradi és kolozsvári mutatós püspöki rezidenciák után, kicsit furcsa a kopott asztal, egyszerű lócák, használt nyugágy és karosszékek. A szocializmusban gyakran megrajzolták a klerikális római katolikus papot: kerek, petyhüdt arc, kopasz fej, bortól vöröses orr, alacsony termet, jellegzetes pocak és nyálat fröcskölő kenetteljesség. A szocialista jellemzésből semmi sincs itt. Márton Áron a szemünkbe néz, vonzó, természetes férfihangon beszél minden nagyképű méltóság nélkül. Megjelenése, a benne lakozó evangélium tiszteletet parancsoló. Még azt is engedi, hogy lefényképezzem. Hitelesen, reálisan mondja el az egyház és a magyarság helyzetét.

---

[32] A 2001/2002. iskolaév kezdetén Szegeden, Pécsett, Debrecenben, Budapesten a határon túli fiataloknak otthont adó, az egyetemhez tartozó szakkollégiumot Márton Áronról nevezték el.

– A román nemzeti sovinizmus virágkorában vergődünk. Minden gazdasági, tudományos, vallási, nemzeti és politikai kérdést a „nagy román állam" megvalósításának vetik alá. Pusztítják vagy meghamisítják a történelmi hagyományokat. Elferdítik vagy letagadják az eseményeket. Pillanatnyi szempontok alapján hol kelet, hol nyugat, hol délfelé orientálódnak és könyöradományokért esedeznek. A kommunista Romániában nincs tolerancia. Nem számít a másik ember, a másik nép, a másik faj és a másik vallás, talán az egész világ sem számít, csak az, hogy Nagy-Románia legyen. Mindent, a római katolikus egyházat is a megalomániás rögeszme alapján kezelik. Csonkítják és akadályozzák az életét. Megnyirbálták a lelkészképzést is. Betiltották a teológiai könyvek kiadását és a külföldi irodalom beküldését. Gyülekezeteink is hiányolják az énekes és más egyházi jellegű könyveket. Egészségi állapotom legyengült. Korom miatt is nyugdíjba készülök. És ha mi már nem leszünk többé ezen a földön, Krisztus egyháza akkor is él a világ végezetéig.

Márton püspök szavai fölbátorítanak. Mintha lelki fürdőben megkönnyebbültünk volna. Nem egoista, hanem krisztocentrikus.

Kilométereken át némán ülünk a kocsiban, és abban is egyetértünk, hogy erdélyi látogatásunknak talán ez volt a legszebb, legmélyebb pillanata. Uram áldd meg Márton Áron püspök urat!

Nagyenyeden édes-bús hangulat ömlik át rajtunk. A vár, a líceum, az utcák, a templom, minden a régi magyar múltat leheli, aminek vége. Meghalt. De Jézus föltámasztotta Jairus halott leányát is.

NAGYENYED: VÁRTEMPLOM

A NAGYENYEDI KOLLÉGIUM bejárata (Jobb szélen Borbráth Dániel)

Bethlen kollégiumát Bethlen Gábor fejedelem alapította (1622). Kiváló diákok tanultak benne, mint pl. Kőrösi Csoma Sándor, Pápai Páriz Ferenc, Mikó Imre, Kemény Zsigmond, Áprily Lajos és Sütő András. A kollégium könyv- és kézirattára, külön gyűjteménye és természettudományi múzeuma rendkívül értékes.

Kölönte Géza esperes-lelkész rövid időre fogad bennünket, mert temetési szolgálatra indul. A templomot néhány éve még dr. Muzsnai László kiváló teológiai professzor mutatta meg. Ő is elmenet a minden élők útján. Az Árpád-kori vár falain belül épült. A labanc pusztítás után gótikáját barokk stílűre változtatták.

A líceumot Borbáth Dániel fiatal, szerény, szemüveges tudós tanár mutatja be. Boltíves bejáratánál megtermett, tenyeres-talpas, mogorva román pedellus ellenőriz. „A kerti törpe figyeli a házat."

– A Bethlen Gábor festmény után érdeklődnek? Hol kallódik, hol megtalálódik. A tavalyi évforduló előtt „megtalálták" és a külföldi vendégekre tekintettel a könyvtár bejárati ajtaja felé került, no nem kívülről, hanem csak belülről. Még mindig itt van.

Áhítatos tisztelettel nézünk fel reá. (Az Egyesült Államokban Bethlen Gábor nevét viseli az egyházi szeretetotthon, The Bethlen Home. P. O. Box 657. Ligonier, PA. 15658. Az egyházi naptárt *Bethlen Calender*nek nevezik.)

Hálás köszönettel és megilletődve szorítjuk meg a szemüveges, sovány, Borbáth Dániel tudós kezét. Sokáig néz utánunk.

Tövisen (Teius) Czira László a református lelkész. Az emeletes parókiát eredetileg csendőr laktanyának használták (Kolozsvári u. 113).

Czira László a szent öreg, nagycsaládos Czira Bálint nádasdaróci lelkipásztor fia, Kalotaszegről. Isten tíz gyermekkel örvendeztette meg őket, éltek is nagy szegénységben, de keresztyéni hittel tisztességesen. Minden gyermek tovább tanulhatott, kitűnő eredménnyel. Gyöngébb tehetségűeket tanítottak. Az édesapa nagy bizakodással mondotta, hogy:

„Engem megsegít az Isten, ahogy eddig sem hagyott el. Én ígéretet kaptam Tőle, hogy lesz ez még jobban is. A tíz gyermek is ígéret volt, ami beteljesedett. Sok gyermek, sok öröm, különösen nyáron amikor itthon vannak... És egy-két vendéggyermek mindig csak bekopogtat. Van úgy is nyáron, hogy huszonnégyen üljük körül az asztalt. Nyolc ígéretet kaptam Istentől... A nyolcból öt már be is teljesedett... Álmomban kapom az ígéreteket. Elsőnek hatalmas szál fa gyúlt ki és olyan fényesség lett belőle, hogy kivilágosodott minden, fel egészen az égig. Ez volt a figyelmeztetés, hogy ígéreteket kapok. S aztán hét éjjel egymásután meg is kaptam."[33]

A Czira-gyermekek többsége az Úrnak igájába hajtotta fejét. Úgyis, hogy református lelkészek, illetve lelkész feleségek lettek. Czira László megtermett, egyenes tartású, jóképű bajúszas tréfálkozókedvű férfi nincs itthon. Éppen Felvincen (Unirea) pénztárellenőrzést végez. Az egyházi pénzeket állami bankban kötelesek tartani. Felesége Debreczeni Irénke az utóbbi időben betegeskedik. Laci és Ildikó gyermekeik Bukarestben tanulnak. Ágnes leányuk testi fogyatékos.

Tövisen nagy román tengerben 340 református dicséri az Istent. A római katolikus templomot Hunyadi János építtette a törökök feletti csudálatos győzelemért hálából az Istennek. A története közismert. A marosszentimrei ütközetben a törökök megszorították Hunyadit. Hajszálon múlott az élete, amikor Kemény Simon ruhát cserélt vele. A törökök Keményt szorították meg, azt gondolván, hogy ő a vezér. Hunyadi pedig kicsúszott a kezükből. A törökök győzelmi lakomát tartottak Kemény Simon szétroncsolt teste mellett. Hunyadi pedig az éjszaka leple alatt fától fáig lapulva gyűrűbe fogta a triumfáló ellenséget, és eget-földet rázó csatakiáltással 20.000 törö-

---

[33] *Szentimrei Jenő:* Mert az Ő igéje gyönyörűséges. Kolozsvár, Magyar Hírlap 1934. április 1.

köt nyomtak bele a Marosba. Véráldozatot követelő győzelme után hálából a Kemény családnak adományozta Szentimrét.

Czira László Vajasdról jött át a közeli Tövisre. Vajasdon Toókos Sándor, feleségem nagyapja építtette a református parókiát. A református határőr család Székelyföldről jött át erre a vidékre. Czira László felesége Irénke is, Toókos Sándor unokája volt.

Tövistől nyugat felé 15 percre fekszik Boroskrakkó. Műemlék templomában elnémultak a harangok. Kihalt a gyülekezet. Az 1848-as szabadságharc leverése után románok támadtak a falura. A magyarok bemenekültek a templomba, a románok pedig rájuk gyújtották. A menekülőt agyonverték. Több száz magyar vérétől piroslott a föld. A mostani román parókiát a volt református helyére építették. Az országút mellett nagy dombalakú sírhantok, jeltelen magyar temetők. A románok által legyilkolt férfiak, asszonyok, gyermekek várják itt tömegesen vissza Krisztust, Aki „ítélni fog eleveneket és holtakat" (Apostoli Hitvallás).

Boroskrakkó után Boros Benedek következik. A magyarságot itt is kiirtották. Az ősi templom harangját hiába próbálták református gyülekezetek megszerezni, nem kaphatták meg. A román pópa leszereltette, fölszentelték és román templomban harangoznak vele. Sárdon is lemészárolták a református gyülekezetet. Olyan, mintha kopár magyar tömegsírokból jajszó hallatszana.

Magyarigen (Ighim). Bod Péter veje Deák János építtette Erdély legszebb nagy barokk templomát. Magyarigenben több ezer magyar nemzetiségű élt. Az 1500 fős református gyülekezet 2001-ben 8 főre apadt.

Bod Péter történetíró, Csernátonban született. (1712. február 22.) Nagyenyeden tanított a teológián, Árva Bethlen Kata udvari papja volt és 1749-től haláláig (1769. március 3.) Magyarigenben református lelkész. Munkáit elkobozták. (Jelesebbek: Kősziklán épült ház ostroma. Szentírás értelmére vezérlő magyar lexikon. A Szent Bibliának históriája. Az Isten vitézkedő anyaszentegyháza. Magyar Athenas.) Az öreg magyarigeni parókia kolostornak épült. Udvarán Bethlen Gábor nyaralója pusztulásra ítélve. De a csernátoni székelyek emlékeztek Bethlen Gáborra és Bod Péter püspökre. Fát termeltek ki a havasokból, gyönyörűségesen megfaragták, összeácsolták. Szétszedték és Magyarigenre szekereztek. Egy nap alatt némán fölépítették az új tetőt. Bámészkodó románok körülcsodálták őket, amint egy nap alatt készen lettek a munkával.

Nézem a csínos tetőt. Oh Uram! Bárcsak megadnád, hogy pénzes külföldi testvérek szállnának meg itt festeni, írni vagy megpihenni. Bárcsak ez a ház is szolgálná a Te dicsőségedet. A gyülekezet lelkipásztora Szegedi László középkorú férfi. Édesapja román volt, ő teljes szívű magyar. Gyűjti, védi az értékes hagyományokat. Bod Péter hagyatékát is múzeumában láthatjuk, sírhelyét pedig az 1974. évben emelt kopjafa jelzi. A nagyméretű barokk templomot közegyházi alapból renoválták. Belülről is megcsodáljuk.

– A gyülekezet lélekszáma?

Végre Szegedi László elmosolyodik:

– 24.

– Mennyi?

– Huszonnégy, akiknek a fele rendszeresen részt vesz a vasárnapi istentiszteleten.

– Lelkileg bírod?

– Megszoktam.

Közösen imádkozunk a nagy templomban, hiszen majdcsak kiteszünk egy vasárnapi gyülekezetet. 1995-ben Gudor Botond lett a parányi közösség lelkipásztora. Magyarországon „Magyarigen Baráti Kör" alakult 1996-ban és 1997-ben világtalálkozót szerveztek itt. A Baár Madas református gimnázium diákjai Budapestről táboroztak ezen a helyen, Bethlen Gábor szépen felújított, kényelmes nyaralójában.

Magyarigenről kifordulva előttünk az Erdélyi-érchegység. A föld mélye aranyat és legyilkolt magyarokat takar. A Csáklyakő (1351 méter), emberi archoz hasonlít. A porladó magyarságot szimbolizálja.

Opicz Mártont Bethlen Gábor hozatta Hollandiából tanárnak Enyedre, hogy emelje a Kollégium színvonalát. Gyenge lelkű férfi volt, aki megunta a bizonytalanságot, szüntelenül kavargó történelmi vihart és a szerény lakást. Visszatért a gazdag Hollandiába. Áprily Lajos visszaemlékezett Opicz Mártonra.

Te nem szeretted zordon csúcsainkat,
Neked idegen volt a hun beszéd.
Neked a Csáklya viharvert profilja
Hiába beszélt százados mesét.

Mi itt keresztre rendeltetve állunk
Minket a hűség Krisztus szege tart.
Embert nevelni árva hunjaidból
Jövőt nevelni, embert és magyart.

Minket vádol a múlt és rémít a jelen
Halunk erdélyi szent thermophülében
Némán, büszkén, örökre névtelen.

Visszaérünk Tövisre, ahová Bethlen Gábor 1617-ben Lippa várának katonáit telepítette. Lippát Bethlen Gábor feladta, ám a várkapitány Erős Benedek ellenszegült a fejedelemnek. Bethlen megkegyelmezett a kapitánynak és népének. Vajasdon választói jogot és kiváltságokat adott nekik.

Kolozsvár felé tartunk. Torda műemlékei az óvárosban láthatóak, mint a Fejedelmek háza, Wesselényi ház (benne született Jósika Miklós 1794) és az 1400 táján épült református templom. Az ótordai református parókián tábla jelzi, hogy Petőfi Sándor, Bem József hadseregéhez igyekezve 1849-ben Miklós Miklós református lelkészre bízta feleségét és kisfiát. Üveg- és cementgyárának pora vastag lepellel borítja a várost. Meghajtom a fejemet dr. Horváth Miklós utolsó magyar alispán, nagyapánk egy emeletes szép háza előtt a főtéren.

Torda mellett Aranyosgyéresen (Cimpia Turzii a Horváth és Toókos család kedves tartózkodási helye) meglátogattuk a fiatal lelkész házaspárt. A lelkész felesége Hegyi István székelyudvarhelyi lelkész-esperes leánya. Ide közel Torockó (Crascau) vidéke, ami népművészetéről ismert. Torockószentgyörgyön (Coltesti) lakott Brassai Sámuel szellemi óriás, Erdély polihisztora 1797-1897.[34] Kriza János unitárius püspök Nagyajtán született. (Miklósvárszék 1811. június 24.) Családja Torockóról származott. Felsőbb iskoláit Kolozsváron végezte. A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja és a népköltészet halhatatlan gyűjtője volt (Vadrózsák). Meghalt 1875. március 26.

TORDA: FEJEDELMEK HÁZA

Távolról a Tordai-hasadék kontúrjai rajzolódnak ki előttünk. A hagyomány szerint Szent László magyar királyt bekerítették a kunok. Nagy szorultságában Istenhez könyörgött szabadulásért. Imádságát meghallgatta az Úr és nagy szakadékot támasztott a király és üldözői között, akik mind be-

[34] *Mikó Imre*: Az utolsó erdélyi polihisztor. Bukarest, 1971.

lehullottak a mélybe. A Patkóskő tetején levő patkónyom kövületekről azt tartják, hogy ezek Szent László és kísérői lovainak patkónyoma. A lapos kavicsok Szent László király aranyaiból változtak át.

Kolozsvár felé autózunk. Elhagyva a tordatúri (Tureni) és a bükki (Faget) elágazást, Erdőfeleknél nekigyürkőzünk a hatalmas Feleki-tetőnek (730). Az autónk motorja felforrósodott. Megpihenünk a tetőn. Amikor 1940-ben Észak-Erdélyt visszakaptuk, itt volt a határ. Gyönyörű panoráma tárul elénk. Egész Kolozsvár. Óvatosan ereszkedünk le a 8 km hosszan kígyózó meredek úton. A hivatalos kempingnél balra kanyarodunk, hogy éjszakai szállást keressünk magunknak. A gyakorlott szemű elrománosodott leányka megállít, és nagyon olcsó szállást ajánl. Megnézzük a kis parasztházat, megalkuszunk 40 lejben és még tetszik is a petróleumlámpa és áporodott szag. Legfőbbképpen pedig, hogy nem kell jelentkeznünk a Miliciánál.

Kolozsvár főterén virágok! (Piata Libertatii.) A Farkas utcai és a Szent Mihály-templom monumentális épülete jól eligazodásul szolgál.

Itthon érezzük magunkat. Gondolataink, érzéseink szabadon csaponganak. Az elmúlt napok feszültségei után jólesik elernyedni. Horváth Miklós bácsi kérdéseire hézagosan válaszolunk, és az sem számít, hogy Horváth Rózsika precíz eleganciával mit tálal fel nekünk. Jegyzeteinket rendezzük. Szatmár, Mezőség, Székelyföld, Gyulafehérvár, Nagyenyed körül szálldosnak a gondolataink. Krisztus népének győztes és mártír katonáira emlékezünk. A Roosevelt No 2 számú Mátyás király szülőházához tartozó lakásban nagy sietve befejezzük a vacsoránkat.

Hajszálpontosan érkeztünk Nagy Gyula püspök úr Király utcán lévő egyemeletes, muskátlis ablakú pompás rezidenciájához. A házmester alaposan kikérdezett, honnan jöttünk, kik vagyunk és mit akarunk. Adatait a Securitatehoz köteles továbbítani. A debreceni, budapesti vagy amerikai teológiák bejáratánál is megkérdezik a vendéget. A rutinos kérdésekre rutinosan válaszolunk. Meglepetésünk nagyobb mint a házmesteré.

– Püspök úr Amerikából? Igen, már tudjuk Dobri professzor úrtól, hogy a napokban itt járt egy amerikai püspök.

Mintha leforráztak volna bennünket. Szóval Janó bá' „beköpött" a püspökségen. Nem gondoltuk róla. Hála Istennek másnap véletlenül összetalálkoztunk Dobri Jánossal. Arcunkról leolvassa gondolatainkat.

– Képzeljétek – hadarja –, itt járt Böszörményi István püspök Amerikából. Egyházi szállást keresett volna. Ezért segítségemet kérte. Körbe telefonáltuk a szállodákat, de a nyári szezon miatt foglaltak. Akkor jutott

eszembe, ha már püspök és amerikai, akkor kérjük el az egyházkerületi vendégszobát. Püspök úr nem adta ide, mert foglalt. Persze megtudtam, hogy akkor éjjel a fia aludt benne valami barátjával. Nem is ez volt az ok, hanem előzetes engedély nélkül félt szállóvendéget fogadni. Hajnali 3 óráig róttuk a várost, végül ajánlottam az amerikai püspök úrnak, hogy üljön egy karosszékbe és pihenje ki magát reggelig.

Tiszt úr beszámolója után megkönnyebbültünk. Szóval a házmester összezavart bennünket Böszörményi Istvánnal. Így még jobb.

Erőszakosoké a mennyek országa. Végül a szigorú kapus beengedett. Jézus Krisztus által Isten elé is könnyebb eljutni, mint egy béke püspökhöz. Fölmentünk a lépcsőkön. A szobákon, bútorokon, népi hímzéseken a lélegzetem is elállott, mint Sába királynőjének Salamon palotájában (I. Királyok 10:5.) Pillantásaimmal Jánost okítottam.

– Látod, ilyen rezidenciája még egy amerikai püspöknek sincs! Ez a különbség a szocializmus és kapitalizmus között! Püspökeink még az autót is államilag kapják, sofőrrel együtt. Ti meg saját kezűleg vezetitek, sofőr nélkül.

János megilletődés nélkül otthonosan ült a süppedő bőrfotelbe és „le Gyula bátyámozta" a püspök urat. Lopva körülpillantok a szobán. Nagy Gyula püspök úr „benne van a korban." Rövidre nyírt őszes kefehaj, bozontos szemöldök, fakó arc, karikás szemek, rövidke bajusz, megtermett alkat, tekintélyes pocak. Kretschmer orvos-pszichológus a vastag piknikus „típusba" sorolná be püspök urat és ezután messzemenő lelki tulajdonságokat állapítana meg róla. Szerinte a digesztív hasú emberek kolerikusak, vagyis ingerlékenyek. Azt nem tudom, hogy a nagy tudós képlete püspökökre is vonatkozik-e.

Süteménnyel és borral kínálnak bennünket, mialatt főtiszteletű asszony a főtiszteletű férje ruháján esett pecsétre mutat. Ellágyulva gondolok Uzonkámra, aki főtiszteletű cím nélkül is megértően, vagy meg nem értően figyelmeztet a ruhámon lévő pecsétre. Jobbra a kanapén gyönyörű népművészeti párna, közepére varrva: „Nagy Gyula püspök úrnak a mezőcsávási gyülekezet." Igen, ott fent a dombtetőn álom szép fehérfalu kicsi templom...

Nagy Gyula mély, érces „püspöki hangon", János könnyed természetességgel beszél. Neki nem állna jól a mázos kenetesség, termetét nézve sem.

– Nemzetközi szervezetek megbízása alapján is érdeklődöm, hogyan lehetne erdélyi teológusoknak külföldi ösztöndíjat adni? Hívhatnánk-e hosz-

szabb-rövidebb időre Erdélyből Amerikába református lelkészeket, akár cserészolgálatra?

– Hogyne, a fennálló törvények szerint, hivatalos út betartásával.

– Hogy éltek, Gyula bátyám?

– Nagyon jól, Jánosom.

– Biblia?

– Hogyne, bőven elegendő.

Elpirulok, mert amerre jártunk, mást hallottunk. Márton Áron püspöktől is. Az Egyházak Világtanácsa által postán küldött Bibliákból alig jutottak Erdélybe. Elakadtak a határon, visszaküldték vagy megsemmisítették őket. 1985-ben nemzetközi szenzációs botrányt csináltak abból, hogy az Egyházak Világtanácsa által beküldött ajándék Bibliákat elkobozta a Román Kormány és WC-papírt gyártott belőle. Amit sikerült megmenteni azt pénzért árusították. Sütő András másképen tudja. Nem olvasta püspök úr?[35] A kántor *„hol biztatólag, hol szemrehányólag néz körül: énekeljetek emberek! Nincs zsoltár. Mindössze három-négy személynek a kezében látom a fekete könyvecskét."*

– Valamilyen problémátok, Gyula bátyám?

– Különösebb nincs Jánosom.

Pusztakamarás 40 km-re van Kolozsvártól. Betelt a temető, új területet kérnek. A járás és megye hivatalosan és elvileg támogatják őket, de csak annyit ajánlanak, hogy lefelé, a mélybe terjeszkedjenek.

– Kinek a tulajdona a temető?

– Az egyházé.

– Akkor menjenek a püspökhöz.

Nem ismerik, a nevét sem tudják. Az is csak kidobott pénz lenne."[36]

Fogadjuk el, hogy Nagy Gyula és Sütő András igazat mondtak. Csak annyi történt, hogy a gyülekezetek és lelkipásztorok elszakadtak az egyházkormányzattól, és fogalmuk sincs arról, hogy a kolozsvári püspökségen Bibliák és Énekesek porosodnak. Vagy az egyházkormányzat szakadt el a gyülekezetektől és fogalmuk sincs a hiányról.

– Mit kívántok tőlünk Gyula bátyám?

– Azt, hogy ti ott külföldön ne szóljatok a mi dolgainkba, ne bíráljatok bennünket. Mi keleten tovább léptünk a teológia és az egyházi élet mezején.

---

[35] *Sütő András* i. m. 222.

[36] *Sütő András* i. m. 226.

Előttetek járunk. Ugyibár taníthatunk is titeket. A romániai reformátusokat Papp László váradi püspök képviseli, és ti ne avatkozzatok dolgainkba.

Nagy Gyula püspök úr tanítását úgy kell értelmeznünk, hogy az erdélyi magyarság kiirtásával ne foglalkozzon a külföld. Ne lássa a bajt, vagy ha észreveszi, fordítson hátat neki. Farkas Árpád erdélyi költő nyíltan és drasztikusan fogalmaz. Iszonyatos groteszkje vonatkozhat az íróra vagy a magyar népre.[37]

„*Műtét*

Összekulcsolja szépen kezét a feje alatt s elég meredek szögből nézi felmetszett mellét, hasát... Ő csak egykedvűen nézi, hogy meg-meglibben egy-egy belőle tépett húscafat s valahol löttyen... Rákaptak a játékra odafent, lám, már máját vésik... Epéjéért jönnek a csipeszek, kipállják belőle a gyűlölet fészket s emelik. Kiürül lassan a mellkas, vérét gyönyörű gézzel mossák, s egyszer csak a hűvös, fémes tárgy a dobogó szívhez ér. Felkunkorodik az asztalon rögtön, felbontott mellét, - hasát tenyerébe összefogja s az ajtóból hegyeset sercint:

– Hülyék! Itt azért még nem tartunk."

János nyugodt hangnemben evez lapos vizekre, amelyek csak arra jók, hogy kikerüljük a veszélyes szigeteket és az ütközést.

– Ugyibár kocsival vagytok? – érdeklődött a püspök.

– Azzal Gyula bátyám.

– Szállásotok?

– O. K.! Minden rendben.

Nagy Gyula püspök úr lekísért a boltíves utcai kapubejáratig. A házmester nem jött ki, de talán figyelt bennünket, mint a „kerti törpe".

– Hol a kocsitok?

– Itt mindjárt a járda szélén, mutatok végig a hosszú soron.

Hirtelen belekarolok Jánosba:

– Nézd, milyen csillagos az ég! Sétáljunk egyet.

– Nagyon jó! Sétáljunk egy kicsit – és húzom Trabantunktól éppen az ellenkező irányba. János visszafordul.

– Isten áldjon Gyula bátyám!

Amint becsukódott a nagykapu János számon kért.

– Ezt most minek csináltad?

– Tudod, ha ez a Kretschmer szerint piknikus, kolerikus egyházfő meglátja magyar rendszámú Trabantunkat, gyanút foghat, hogy másfelé is jártunk. Rendszámunkat jelenteni kell a Hivatalnak. Továbbá: nem illik

---

[37] *Farkas Árpád* i. m. 101.

amerikai püspökhöz egy mini Trabant, mert ugyibár nemcsak a ruha, hanem a kocsi is teszi az embert.

Mielőtt püspök úr fölérne az emeletre, és lenézne az ablakon, visszasurranunk a kocsinkba, sietve bevágódunk, és elhúzunk a Király utcáról.

A hivatalos kemping előtt befordulunk a mellékútra. Könnyen rátalálunk a kis paraszthházra. Román háziasszonyunk megvetette a két ágyat. Az ajtó mellett vízzel teli mosdótál. Míg János a restroomot keresi, bámulom a petróleumlámpa füstös fényét, süket csendben. Éjfél közeleg. Vagy hajnalhasadás? Mi lesz az erdélyi magyarokkal, Isten gyermekeivel ebben az országban? Bozgornak csúfolják őket. Hazátlanok, akiket agyon kell ütni, vagy kiverni az országból. Kányádi Sándor kivert kutyához hasonlítja ezt a népet (1955). Drámai hangvételű versének címe: Kóbor kutya.

Előbb csak háztól házig verték
azután ki a faluból.
Most két falu közt tétován
hol ide, hol oda lohol.

Bátor kutya volt, eleinte
még meg-megkapta a botot.
S nézzétek:
hogy elgyámoltalanodott!

A madártól is félrelebben,
állandó reszketős ina,
Foga is már csak azért van, hogy
legyen mivel vacognia.

Szederjes nyelve vizet keres,
megvesz, ha nem talál.
Szája két felén undorítón
vegyül a könny s a nyál.

Sír. Vonyítana, de azt sem mer,
hátha meghallja valaki.
Menti a bőrét céltalanul,
míg bírják vérző lábai.

Menti a bőrét céltalanul,
Csak a bőre van, semmi más.
Hol késel
irgalmas vadász!?

János visszatapogatózott hálószobánkba. Fölnyitotta tisztasági táskáját, amit a felesége állított össze féltő szeretettel. Hány óra van most Norwalkban? Lorainne és két lánya most vacsorázhatnak a kis kerti asztalnál. János elkészült a mosdással és törülközés közben elmagyarázza, hogyha megkerülöm a házat, a trágyadomb mellett találom a „restroomot".

A lavórból kiöntöm a vizet és keresem a WC-t. A trágyadombból egészséges bomlás és bűzös rothadás szaga árad. Megtalálom a WC-t. Ócska, félredűlt fatákolmány. Ajtaja helyén illemből egy szakadt rongy libeg. Csuda, hogy ellenáll a szélfúvásnak. A WC megtelt, tartalma szanaszét folyik. Látom a holdfényben, hogy férgek és giliszták nyüzsögnek az ürülékben. A bejáratot deszka pallóval ügyesen megoldották. Egy kis egyensúlyozás és már bent vagyok... Kinyitom a szobánk ablakát. Lecsavarom a petróleum lámpát, és azzal a boldog tudattal fekszem ágyba, hogy ismét eredeti amerikai püspökkel alszom egy szobában. És megint nem jelentkeztünk a Milícián.

Bütösi Jánossal tíz év múlva, 1984 nyarán ismét meglátogattuk Nagy Gyula püspök urat. Az előszobában ő és felesége, Sándorka régi ismerősként fogadtak. Invitáltak a szép fogadószobába. Akkor jámborul megkérdeztem:

– Tessenek mondani, szükséges, hogy én is részt vegyek a beszélgetésen, vagy kint maradhatok?

Egyszerre válaszolták, hogy nem, nem szükséges. Nyugodtan az előszobában maradhatok. Én is így gondoltam. Sándorka főtiszteletű asszony asztalhoz ültetett, karosszékbe. Talán azt képzelte, hogy én vagyok az amerikai püspök amerikai sofőrje. Alighogy leültem, máris rám kérdezett.

– Tudja, hogy miért jött ez a püspök ide?

– Gondolom, hogy baráti látogatásra.

A főtiszteletű asszony belém fojtotta a szót.

– A Tőkés László miatt, hogy ösztöndíjra vigye Amerikába.

– Ki ez a Tőkés László?

Összecsapta a kezét.

– Maga nem hallgatja a Szabad Európa Rádiót?

Rácsodálkoztam.

– Szabad Európa Rádiót? Mit mondott?

– Állandóan Tőkéssel foglalkozik.

– Mit csinált Tőkés?

– Lázit a püspökök ellen, és megosztotta a papokat.

– Hogyan lázit és milyen papokat?

A főtiszteletű asszonyból ömlik a szó.

– Mert Amerikában azt képzelik, hogy nálunk szabadság van. Tévednek! Mikor a férjem levelet ír, pláne külföldre, két-háromszor is be kell mutatni a Securitaténak, akik javítják, kifogásolják. Megaláznak bennünket. Mert maguk azt képzelik, hogy a püspök vagy egyházi vezetőség dönt Tőkés Lászlóról...

A főtiszteletű asszony sorolja az eseményeket és nem hagy szóhoz jutni. Nem is akarok szóhoz jutni, amikor a színfalak mögötti valós helyzetről beszél. Mondja, lélegzetvétel nélkül sorolja az adatokat, és csak akkor hagyja abba hirtelen, mikor a férfiak kijöttek.

A kocsiban János elmondta a püspök úrral folytatott tárgyalását.

– Tőkés László ösztöndíjáról beszélgettünk. Püspök úr szerint magyar lelkészek tanulhatnak külföldön törvényes feltételekkel. Sajnos azonban Tőkés László már a teológián is rebelliót csinált, s miután kihelyezték Brassóba, onnan Désre, mindenütt szembekerült egyházi vezetőivel. Tehát önmaga akadályozza kiutazását. Szembeszáll az állam és az egyház rendjével. Kinevezték Úzdiszentpénterre, s ahelyett, hogy engedelmeskedett volna, illegális ifjúsági munkát szervezett, illegálisan levelezik a fennálló rend ellen. Azért függesztették fel az állásából, hogy kijózanodva majd tovább folytassa szolgálatát. Bűnbánat helyett papi ruhában jár be a püspöki hivatal udvarára, és ott ül egész nap. Bejár a teológiára is zavart kelteni. Miután rendelkezési állományba került, nincs joga ezekhez. Krisztus egyháza nem tűrheti a bomlasztókat.

Mosolyogva végighallgattam.

– Befejezted?

– Igen.

– Akkor lássuk a színpad belső oldalát. – És sorolni kezdtem a főtiszteletű asszony hiteles adatait.

Bütösi Jánossal és Takács Tamás lelkésszel 1990 júniusában látogattuk meg Nagy Gyula püspököt. Akkor már nem a Király utcán, hanem Kogalniceanu 29-es szám alatt egyházi épület kicsi szobájában lakott. Ő is úgy látta a múltat, mint a békepapok, hogy a szocializmus dühöngő viharaiban átmentették az egyház hullámoktól dobált hajóját.

A püspöki palotából 1984 nyarán elmentünk Tőkés István lakására. Bizalommal, hangos szóval fogadott bennünket. Máris a lényegnél vagyunk.

Nyilt levél Papp László püspöknek

Főtisztelettű Püspök Úr!

Illyés Gyula megrázó halálhíre eszembe juttatta a Püspök Úrnak egy felekezetközi értekezleten elmondott és a Református Szemlében nyilvánosságra hozott Vele kapcsolatos bírálatát:

"Különféle emberek, hogy az emigránsok szégyenletes kórusának a hangja hallható bizonyos magyarországi megnyilatkozásokban is, amilyen pl. az Illyés Gyula írói, aki odáig ment állításaiban, hogy a népirtás veszélyét hangoztatta a magyar nemzetiség összefüggésében"/R.Sz.78/3/.

Szégyenkezve olvastam már akkor ezt a minden jóérzést nélkülöző vádaskodást, mely "az emigránsok szégyenletes kórusába" sorolja be a világszerte elismert és megbecsült, a népek barátságát nemcsak szóval hirdető, zseniális nagyságu humanista költőt, egy napon elmegetve és bélyegezve meg őt a nyugati irredentákkal és revizionistákkal. Református lelkipásztorként orcám pirulásával kellett tapasztalnom, hogy ezen rosszindulatu támadását a Református Szemle /1/, a tiszta Ige és az igaz theologia eme fóruma is hajlandó volt leközölni. Hosszu idig -hiába- vártam, hogy egyházunkból valaki is -igazságérzetétől vezettetve- felemelje szavát Illyés Gyula védelmében, annyi idő után azonban -halála alkalmával- végül is erkölcsi kötelességemnek érzem, hogy egyszerű lelkészként szót emeljek tiszta emlékezetének megőrzése és az egyházunk becsületén esett folt kitisztázása érdekében. Nem mintha ő védelemre szorulna -

Függelék:

A Nyilt Levelet a Ref. Szemlébe küldő kísérő irat másolata:

"Tisztelt Főszerkesztő Úr!

Régóta a szívemen feküdt és a téma, melyet a mellékelt írásomban szóvá teszek, magában az írásban kellő felvilágosítás található arra nézve, hogy melyek az ügy összes-vonatkozásai. Elnézést kérek, hogy kénytelen voltam bíráló hangot megütni a késleléssel kapcsolatosan is.

Úgy érzem, jót tenne mind egyházi folyóiratunknak, mind egyházi közvéleményünknek, ha megbonosíthatnánk a hasonló szellemű, nyiltságú írásokat, illetve párbeszédet, sőt vitákat - adott esetekben.

Dés, 1983. June 27.

Mély tisztelettel

Tőkés László elp

– Miért vagy ellentétben Nagy Gyulával? Püspök akarsz lenni? Mi történt veled és a fiaddal? – kérdezte Bütösi János.

Tőkés István nem a meghátrálás embere.

– Mi történt velem? 1983-ban törvénytelenül fosztottak meg egyházi tisztségeimtől. A fiamat törvénytelenül helyezték rendelkezési állományba.

János félbeszakította.

– Mert meghasonlást szított a teológusok között. Illegálisan dolgozott Brassóban. Désen szembeállt a feletteseivel és miután kihelyezték Úzdiszentpéterre, azt nem fogadta el.

A másik szobából ekkor lépett ki Tőkés László. Biztosan hallotta a beszélgetésünket. Komoran és határozottan cáfolta a vádakat.

– Az nem úgy volt! Mert a teológián jegyzeteket, tankönyveket és szabad diák találkozókat kértünk. Miért bocsátották el a neves professzorokat és helyükre alkalmatlan, méltatlanokat ültettek? Miért laknak szekuritátások az Intézetben? Reformálni akartunk.

Brassóban jó viszonyom volt a lelkészekkel és a gyülekezetekkel, de a Securitateval nem. Désen ifjúsági bibliaórát szerveztem, amelyen fölmutattam Isten igéjét mint tükröt. Egy ideig részt vehettem a leszűkített magyar kulturális összejöveteleken, amiből kirekesztettek mint klerikális személyt. Lakásomon titkos házkutatásokat tartottak. Mivel az egyházi vezetés csak önmagával, pozíciójával és nem a gyülekezetek építésével foglalkozott, ezért reformációt akartunk az önpusztítás helyett. Szerkesztettük és gépírással terjesztettük az „Ellenpontok" iratot. Désen megválasztottak lelkipásztornak, amit a püspöki hivatal érvénytelenített. Írásban közöltem Nagy Gyula püspök úrral, hogy törvénytelen intézkedéseit nem fogadom el. Ezután megfosztottak palástomtól, és most itthon vagyok Kolozsváron a szüleimnél.

1985-ben az USA külügyi államtitkára érdeklődött Tőkés László után, ügyét az egyházi revíziós bizottság felülvizsgálta, palástját visszaadta, és 1986-ban kihelyezték segédlelkésznek Temesvárra, Papp László püspök felügyelete alá. A Nyugaton lévő egyházi és politikai vezetőket biztosították arról, hogy a Tőkés ügy végleg elrendeződött.

Apa és fia másként látják Erdélyben az egyházat, mint a hivatalosak. Magatartásuk nem defenzív, hanem offenzív. Tőkés István állítja, hogy Istennek nem gyáva nyuszikra, hanem bátor hitvallókra van szüksége. Nagy Gyula törvénytelenül püspök, mert 1979-ben nyugdíjba kellett volna mennie. A statútum alapján 70 év a korhatár, ő pedig 75 éves, mialatt másokat, mint a 68 éves Geréb Pált, nyugdíjba kényszerített. Távozáskor levelet nyomott a kezünkbe, hogy csempésszük át Magyarországra, és ott adjuk fel a Református Világszövetség címére.

Tőkés Istvánban és László fiában hatalmas erők feszülnek.

1984 nyara. János azzal a gondolattal játszik, hogy utazzunk le Bukarestbe az amerikai nagykövetségre. Figyelemre méltó, pontos fogalmazás, hogy „lemegyünk Bukarestbe", vagy: „felmegyünk Budapestre."

Kocsinkat Segesváron hagytuk a református parókián. Késő este szálltunk le Bukarest Nord pályaudvaron. A keletről érkezőnek Bukarest nyugati jellegű város, aki nyugatról jött, az keleten érzi magát. Erdélyből magyarok százai települtek Bukarestbe. A magyar református gyülekezet 1815-ben alakult. Evangélikus templomban tartották istentiszteleteiket. Sükei Imre református lelkész a távoli szórványban élő nyájnak is pásztora, elindul pénzt gyűjteni a templomra.

1849-től Péterfi Albert nagyenyedi tanár után Dimény József a lelkész, aki 14 katasztrális hold temetőt vásárolt. A városi tanács 1858-ban kisajátította. Poós Ferenc (1855-1869) lelkész idején építették a gyönyörű templomot. Megemlékeztek az ősökről, akik *„hő kebellel karolták fel Oláh ország fővárosában Krisztus evangéliumi anyaszentegyházának szent ügyét."* Szölősy József az abaúji Hangácsról került Bukarestbe, és ellentétben volt Czelder Marton csángóföldön szolgáló missziós lelkésszel, aki püspöki rangot kapott. Az orgonát Bartalus János építtette. (1890-ben 82 keresztelés, 86 temetés, 26 esküvő volt.)

Trianon után a gyülekezet erőteljesen növekedett. Iskolát nyitottak. A román királyi ház 1939-ben kisajátította a református egyház területeit. Hamar Béla lelkipásztort 1944-ben internálták, az egyházi hivatalt 1950-ben államosították. A templomot lebontották, helyébe a Szőlőskert utcán (Str. Viilor) 1974-ben kaptak épületet. A megcsappant gyülekezet ide zsúfolódott. Székely Károly 1974-ben távozott, utána Zágoni

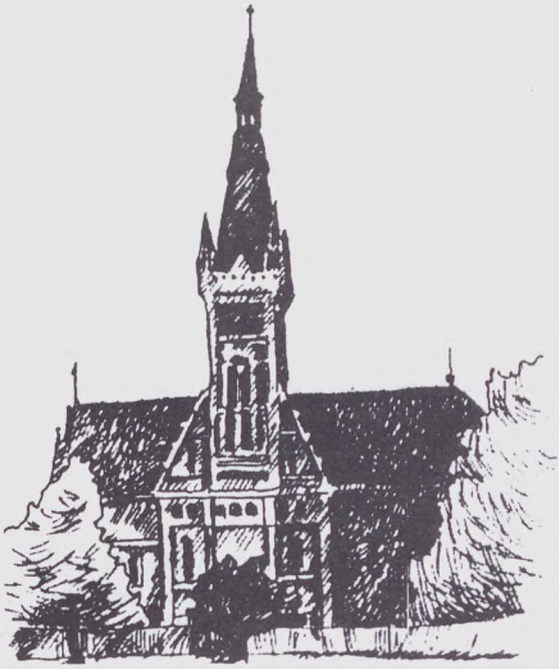

BUKAREST: REF. TEMPLOM (lerombolva 1963-ban)

Albu Dezső mai napig (2001) a gyülekezet pásztora. 1990 tavaszán a románok elfoglalják a magyar iskolát, amit sikerült visszaszerezni. Ökumenikus főiskola működik benne.

Bütösi Jánossal – az ellenőrzést kerülendő – nem óhajtottunk szállodában aludni. De hogyan tűnjünk el a „kerti törpe" szemei elől? A református parókián akkor éjjel nem tartózkodott lelkipásztor. A bőbeszédű harangozónő sorolja a templomrombolást, a lelkészek szolgálatát, a gyülekezet életét. Hirtelen abbahagyja.

– Honnan jöttek? Budapestről?

Rábólintottunk.

Azzal dicsekedett, hogy minden budapesti látogató itt szokott megszállni. Bőven kifizetjük a szállásdíjat.

– Hogy is hívják magukat? Elég, ha az egyikőjük nevét beírom. Bojtos? Van egy ilyen ismerősöm. Holnap már visszaindulnak? Mindenki ezzel a gyorssal utazik Budapestre. – Megint ráhagyom a nevemet, hogy Bojtos.

Másnap reggel indultunk az Egyesült Államok nagykövetségére. Az autóbuszmegállótól gyalog folytattuk utunkat. Egy utcával hamarabb a román őrszem megállított.

– Hová? – kérdezte románul.

– USA Ambassador.

– Passport!

Beleragadtam János vállába és rákiáltottam:

– Passport!

Az őrszem illetődve nézte és továbbengedett. Újabb román őrség állított meg.

– Hová? Passport!

Jánost megint felszólítottam, hogy „Passport"!

Ő is megvizsgálta és továbbengedett. Végre itt állunk a Nagykövetség vaskerítésének súlyos kapujánál.

– Would you like, Sir, your passport?

Jánoshoz hajoltam:

– „Would you like, Sir..."

Itt is rendben volt minden. A negyedik ellenőrzésünk a nagykövetség előcsarnokában történt. Elegáns fiatal amerikai katona, derekán pisztoly, golyóálló üveg mögül udvariasan szólított meg bennünket.

– Passport, Sir!

Begyakorlott mozdulattal oktattam Jánost:

– Passport, Sir!

János megmutatja, ellenőrzik és szabad az út... Ülök a hall foteljében, és furcsa gondolatok cikáznak bennem. Ha én most arab terrorista lennék, aktatáskámban behozhattam volna a robbanószerkezetet, és ma este az USA nagykövetség dolgozóival és vezetőivel együtt a túlvilági vadászmezőkön vacsoráznánk. Se a románok, se az amerikaiak nem kérdezték tőlem, hogy ki vagyok? Őszintén szólva nem is hiányzott nekem most az evangélium szolgálatában, hogy ellenőrizzenek.

Hála Istennek, hogy erdélyi lelkipásztorokról, keresztyénekről, lerombolt templomokról sikerült informálnunk az amerikai szenátust és az Egyesült Nemzetek Szervezetét is.

Hazafelé

Kalotaszeg és környéke

1973. július 24., kedd. Nagy András nyugalmazott teológiai professzortól nehéz elszakadni. Fájdalmasan emlékezik újra az 1950-es évekre, amikor Bereczky Albert magyarországi püspök „kioktatta" Kolozsváron az egyház vezetőit, hogy nyugodjanak bele sorsukba, mert semmi közük az anyaországhoz. Ezt kívánja a szocializmus. Dobri Jánosnál beszámolunk tapasztalatainkról. Tiszt úr rendkívül pontosan és jól ismeri az erdélyi helyzetet, lelkészeket, gyülekezeteket, politikát. Agilis és jó humorú keresztyén.

Hazaindulunk. Kolozsvár főterén hatalmas útjelző tábla, ami nacionalista reklámnak is megfelel: „Budapesta". Magyarországon csak így írják az útjelző táblákra: „Košice, Bucureşti." Véletlenül sem fordul elő, hogy *Nyujork* kávéház, hanem: New York, ahogy saját nemzete használja.

Kolozsmonostor (Manastur) összeépült Kolozsvárral. Országutunk a Szamos folyó kanyarulataihoz igazodik. Kopár vidék, erdőcskék, magánosan búsuló fák, sziklák és termőföld váltogatják egymást.

Kapusnál (Capus) kiszínesedik az útszéle. Falusi asszonyok integetve tartják előttünk a híres kalotaszegi varrottasokat. A házak előtt tetővel borított, oldaldeszkával ellátott „kapualj", amiben öregek vagy fiatalok szorgalmasan hímeznek. A község tiszta magyar. Az üzlet miatt azonban nemcsak magyarul, hanem franciául, németül, angolul is kínálják a portékájukat. Megállunk. János elgyönyörködik az utcai kirakatban. Lépten-nyomon megállítják.

KAPUS

– Ha nincs lejük, fizessenek forintban, de meg ne lássa a szomszéd vagy a milícia. Cserélhetünk konzervekért. Beszámítjuk a levesport. Adja már ide a szvetterét és vigye ezt a terítőt.

Kapuson Czirmai Árpád fiatal lelkész, Nagy Gyula püspök úr vője szolgál. Felesége két gyermek anyja és a gyülekezet kántora. Az a benyomásunk, hogy itt nyugodtabban élnek, mint a román tengerben fuldokló magyarok.

A kapusi gyülekezet tradicionális. Vasárnap délelőtt és délután sokan vesznek részt az istentiszteleten. Külön ülnek a férfiak és a nők. Istentisztelet előtt a férfiak öntudatosan várják a lelkipásztort, aki pontosan érkezik. Utána indulnak szép sorjában a megszokott családi törzshelyre. A férfiak belépnek a padjukba, arcukat kalapjukkal eltakarják, ballábukat hátrahelyezik, jobb térdük megroggyan. Olyan, mintha térdepelve imádkoznának. A prédikáció nem ébresztő, hanem kálvinista jellegű tanítás. Biblikus igehirdetés a II. Helvét Hitvallás és a Heiderbergi Káté alapján. A kapusi református gyülekezet egyik drága, Krisztusban hívő asszonyát, Papp Kati nénit a Fő út 96. szám alatt rendszeresen látogatjuk.

Gyönyörű a körösfői (Crisului) református templom. Kántor Attila lelkipásztor éppen most érkezett haza. Dolgozószobáját is kalotaszegi bútorokkal rendezte be. Külföldi-belföldi látogatók egymásnak adják a kilincset. A lelkész tudatosítja, hogy a gyülekezet tagjai addig „érdekesek", amíg a

népviseleti hagyományt ápolják. Az asszonyok jellegzetes ruhadarabja, a muszuly össze nem vart ráncos fekete szoknya, alján piros, sárga vagy fekete posztó szegély, sarka visszatűzve. A lányok hófehér hímzett ingujjat és selyemmel hímzett báránybut mellrevalót, valamint rakott, díszített köténnyt hordanak. Ünnepnapokon gyöngyös pártát, a fiatalasszonyok patyolat kendőt viselnek. Körösfőn a fiatalok kalotaszegi népviseletben konfirmálnak. A körösfői szép református templom az erdélyi egyházak egyik szimbóluma.

KALOTASZEGI TEMETŐ

Kalotaszentkirály (Sincraiu) után Kalotaszeg „szívében" Bánfihunyadon (Huedin) vagyunk, amit 1435-től a Bánffy család birtokolt. Mátyás király elrendelte (1468), hogy Bánfihunyadnak nevezzék. A város lakossága 8.000 körül mozog. Valamikor színtiszta magyar helyiségben most kb. 2.000, száz évvel ezelőtt 3.000 magyar élt. Bánfihunyadon és környékén az „egyke" (egy gyermek egy házban) vagy „egyse" divatozik. Ez is oka a nemzeti pusztulásnak. A románok nem egykéznek, az állam pedig anyagilag támogatja a népes családokat. Bánfihunyadon 50 évvel ezelőtt nagy tűzvész perzselte fel a várost. Nem engedték, hogy a leégett magyar házakat visszaépítsék, hanem románok költöztek oda.

Elzarándokolunk nagy szent öregünk, Ravasz László szülőházához. A XX. század páratlan magyar református teológusa és zseniális igehirdetője 1882. szeptember 29-én született. Székelyudvarhelyt érettségizett. Teológiai tanulmányait 1904-ben fejezte be Kolozsváron. A berlini egyetem ösztöndíja után Bartók György püspök titkára lett. Sárospatakon 1907-ben tett magántanári vizsgát, és azután szerzett bölcsészdoktori oklevelet. Kolozsváron teológiai professzor 1907-től. Budapesten 1921-től lelkész a Kálvin téren, püspök a Dunamelléken és teológiai tanár a Teológiai Akadémián.

Bánfihunyad és Kalotaszeg gyönyörű színfolt a Kalota, Körös és Nádas folyók közelében. Hírnevét Kós Károly építészmérnök vitte a köztudatba. (Született 1883. december 16-án. Sztána községben lakott a maga építette

Varjúvárban. Feleségül kéri Balázs Ida türei református paplányt. Rabul ejti a színpompás népviselet, a népi építészet, a „virágos, vidám temető". A trianoni csonkítás után irodalmi, politikai, nemzeti szövetséget alakítanak, hogy mentsék a magyarságot.) Móricz Zsigmond sokra értékeli Kós Károlyék törekvéseit: *„Abban az időben volt ez, mikor még magyar népdal elképzelhetetlen volt hangversenydobogón, de Bartók és Kodály már gyűjtötték a nép szájáról a dallamokat, s amikor én már befejeztem népköltési útjaimat és a gyűjtött anyagot kezdtem eldolgozni novellákban és regényekben, Kós és munkatársa nagy öröm volt számomra, mert ők ugyanezt csinálták az építészeti népkincs felfedezésével."*[38]

Kós Károly *Kalotaszegi Krónika* című szép kiállítású könyvét 1973-ban adta ki Bukarestben a Kriterion magyar részlege. Elkapkodták. Bibliofil kiadásban jelent meg *Székely balladák* című kézzel írott gyűjteménye. A balladákat Kriza János és kis gyűjtő csapata találta meg Székelyföldön. Kós Károly betűtípusai a kalotaszegi temetők kopjafáiról valók. Tusrajzaiban Erdély gyöngyszemei csillannak elő. 90. születésnapjára adták ki.[39]

Bartók és Kodály népdalokat, Móricz és társai népköltészetet, Kós Károly a népi építészet kincseit gyűjtötte és használta. 1912-ben rövidéletű lapot indított, aminek címe: Kalotaszeg. 1919-ben megszervezi a Kalotaszegi Köztársaságot. Sok református templomot tervezett.

Bánfihunyadon tartózkodott 1849. március 26-27-én Petőfi Sándor.[40] Petőfi 26 évéből egyet Erdélyben töltött, házaséletének legszebb napjait is. Erdélyben született újjá, és itt ragadta el a halál (Segesvár). Legszebb versei közül többet (Szeptember végén, Erdélyi hadsereg) itt fogalmazta meg. *Erdélyben* című versét Koltón írta (1846. október 26-án). Ebből néhány sor:

Az forra bennem, az fájt énnekem,
Hogy egy nemzetnek két országa van, hogy
E két országos nemzet a magyar!
...
Tartottunk volna össze: a világ most
Tudná hírünket, nem volnánk kizárva
A templomból, hol a nagy nemzeteknek
A tisztelet tömjénét égetik.
Tartottunk volna össze, nem törölnénk
Szemünkből annyi fájdalmas könnyűt,

---

[38] Varjúvári legenda. Erdélyi Helikon, 1933. 677.
[39] Kriterion, 1973. Megjelent 19.700 példányban.
[40] *Dávid Gyula* és *Mikó Imre* könyvének címe: Petőfi Erdélyben. Bukarest, 1972.

Midőn forgatjuk reszkető kezünkkel
Történelmünk sötét lapjait.
...
Fogjunk kezet, hogy rettegnünk ne kelljen
Az eljövendő óriásokat.
Tartsuk meg a szép, a szent kézfogást,
Tartsuk meg azt, óh édes nemzetem!
Ki legelőször nyújtja ki kezét,
Azé legyen a hála s a dicsőség:
S ki elfogadni azt vonakodik?
Annak porára szálljon minden átok,
Melyet sírunkra majd virág helyett
Ültetni fognak maradékaink,
Kiket örökre megnyomorítánk.

A bánfihunyadi gyülekezet képzett, evangéliumi lelkész-esperese György Dénes. Körülpillantok a szobájában. Az éjjeliszekrényén evangéliumi iratok, Nyugat-Németországból. Ezeket is Hank Vogelaarék csempészték ide? A Magyarországon kiadott útleírásban György Dénesről olvasható:[41]

„Híres református templomát a XVI. században építették s itt láthatjuk Sípos Dávidnak, a XVIII. század híres kőfaragójának szószékét. Tornyát fából készült védő folyosó veszi körül, belsejének fő dísze pedig a fakazettás mennyezet... Bánfihunyadon kis néprajzi múzeum is van. Kalauzul érdemes a református lelkészt megkérnünk, szíves-örömest megmutatja minden érdeklődőnek a templomot, és részletes fölvilágosítást ad a templom történetéről, meg a helyi néprajzi érdekességekről. A lelkész a főútvonal közvetlen közelében lakik, szemben a református műemlék templom főbejáratával."

Konfirmációi ünnepélyre évenként búzakalászból vagy kardvirágból óriási nagyságú, harang alakú csokrot függesztenek a fakazettás mennyezetre. A bánfihunyadi templom égbenyúló toronysisakja, fióktornya, „kerengője" zömök, erőteljes stílusa is az erdélyi református templomok jelképe. Magyarországon, Európában és Észak-Amerikában kiadott könyvek sorának első lapját díszíti.

Bánfihunyadtól halálosan rossz makadámút vezet Mogyorókerekibe, ahol Lőrincz János drága testvérünk a református lelkész. Nyolc évig sínylődött deportációban. Annyira legyengült, hogy tüdőbajos lett, és vért köpött. Az Úr lehajolt hozzá, kiszabadította betegségéből és fogságából. Háta meghajlott, szava lehalkult, a teste olyan mint egy rokkanté. De a „törékeny cse-

[41] Útikönyvek. Románia. Budapest, 1973. 352.

répedényben" drága kincset, az evangéliumot hordozza. Csillogó szemmel bátran prédikál.

Bánfihunyad után nyomott hangulatban ülünk Trabant gépkocsinkban, mintha vesztes csata színteréről menekülnénk. Bánfihunyad egy vesztes csata mementója. A magyar lakosság kipusztítását jólesne odatenni a román nacionalisták nyakába, és megkérdezni, hová lett Erdélyben a Magyar Autonóm Tartomány, a faji, vallási, nemzetiségi egyenlőség? Az orvul leölt magyarok vére kiált az égre!

A kérdéssel azonban óvatosan bánjunk, mert évszázadok óta nemcsak románok irtották tűzzel-vassal az erdélyi magyar őslakosokat, hanem mi is az öngyilkosságot választottuk. Kalotaszeg-országban nem román hatóságok iktatták törvénybe a magyar „egykét" vagy „egysét", hanem a nép választotta az önpusztítást hiúságból, hitvány anyagiasságból. Magyar katonaság állott magyar katonasággal szemben, erdélyi magyar főúr harcolt, magyar főúr ellen. Bor Ambrus megrázó tanulmányában a nemzethalál rémével viaskodik (Kortárs, irodalmi folyóirat, 1962). Az európai államok között 1962-ben magyar történelmünk folyamán legalacsonyabb volt az élve születés.

A népszaporulat az élet-igenlés jele, az öngyilkosság az életuntság sikolya! Ki az életunt? Akinek belső szellemi, lelki ereje elfogyott, mert nincs élő Jézusa. A bűnbánat, Krisztushoz térés, lelki ébredés társadalmi, kulturális, nemzeti föllendülést eredményez. A reformáció és minden nagy lelki ébredés ezt bizonyítja. Amikor Krisztus által Istennel megbékülünk, ez az egyéni és közösségi megújulás gyümölcsét termi.

A szemerkélő eső zuhogni kezdett, és mi reméltük, hogy eloszlanak a felhők és ránk süt a nap. Csucsán (Ciucea) megnyugtató látvány a szép fehérfalú csillagos templom. Református parókia nincs. A hagyomány szerint innen indult el Kinizsi Pál szegény molnárlegény ragyogó hadvezéri pályafutására. Csak a tájékozatlanok képzelik, hogy Csucsán megnézhetik Ady Endre zseniális magyar költő múzeumát a Boncza-kastélyban. Igaz, hogy presbiter volt a gyülekezetben és a rokonai közül még élnek itt, de a híres kastélyt feleségétől Boncza Bertától Octávián Goga román költő és politikus vette át. Goga múzeummá nyilvánították 1967-ben.

Besorakozunk a látogatók közé. Ady szobája most is zárva. Bekukucskálunk az ablakon, és még ott porosodik egy gipsz Ady-fej. A román idegenvezető bizonyítgatja, hogy a Boncza-kastély mindig Goga tulajdon és múzeum volt. Mit nézzünk rajta? Minek hallgassuk ezt a magyarázatot? A meredek gyalogösvényen némán lépegetünk lefelé.

Körösfeketetónál (Negreni) oldódik a hangulatunk. Sziklaóriások, rohanó Körös és rejtett radarállomások az utunk mellett. Bucsa (Bucea) falucska után hirtelen emelkedik a Királyhágó. Kis motorunk átforrósodva erőlködik. Nagy, nyugati márkájú kocsik suhannak el mellettünk, előzéssel kockáztatva magukat és másokat. Mi is felérünk a csúcsra. Szusszanunk egyet.

A vendéglő terasza kellemes, pompás kilátással. Német, angol, magyar nyelv keveredik és nagyritkán román szófoszlányok. Magyar nénikék faragott tárgyakat, kalotaszegi kézimunkát kínálnak megvételre. A pincérleány tiszta magyar kiejtéssel lép az asztalunkhoz.

– Mit tetszenek parancsolni?

Rendelés előtt kinyitjuk pénztárcánkat, összeszámoljuk maradék pénzünket.

A nagyváradi útkereszteződéseknél óvatosan kanyarodunk, nehogy eltévesszük az irányt. Az egyik tábla Temesvár felé mutat (Timisoara). Románia egyik legnagyobb városa. Kinizsi Pál temesi főispán 1492-ben lakott itt. A 200.000 lakosú városban sokan csatlakoznak a pünkösdistákhoz. A „hivatalos szervek" gondosan ellenőrzik őket is, hogy kik olvassák és magyarázzák a Bibliát. Aki engedély nélkül tanít Jézusról, 500 lejre büntetik (40 dollár). Ha külföldit rajtakapnak, hogy prédikál, annak 5.000 lejt (400 dollár) kell fizetni.

Temesváron a materializmus inkább érdekli az embereket, mint a kommunizmus. Főcél az anyagi gyarapodás.

Közeledünk a határhoz a szokásos feszültséggel. Mit kérdeznek tőlünk? Mit találnak nálunk? Filmet, feljegyzést, levelet tilos kivinni Romániából. Vajon besúgott valaki, hogy merre jártunk, kivel és mit beszélgettünk? Bors magyar falu, de Romániához csatolták. Magyarország Ártánddal kezdődik.

LELKÉSZEK: Bojtor István, Balázs Lajos, Bütösi János, Takács Tamás

Begurulunk a határzónára és közönyös arccal bámuljuk a kőasztalokat, ahová a mi csomagjainkat is sorra kipakoltatják. Unottan nézzük az előttünk és utánunk lévő kocsikat, román és magyar határőröket, egyenruhás és civil vámtisztviselőket. Úgy teszünk, mintha ez volna a világ legunalmasabb helye, ahol semmi sem érdekel. Lassan és nagyot ásítok.

A határőrök úgy viselkednek mintha ott sem lennénk. Pedig már számba vették az érkezőket. Gyakorlott, tapasztalt szemek gyorsan és sok mindent megállapíthatnak: Trabant gépkocsi két magyar férfival. Az autó márkájából ítélve az egyszerűbb réteghez tartozhatnak. Hadd várjanak, ráérnek.

Kezünkben az útlevelet szorongatjuk, és illedelmesen átnyújtjuk a román határőrnek. Meglepődik. Kitágult szemekkel nézi, de csak a Jánosét kapja el, viszi a kis fülkébe és mutogatja, hogy amerikai, amerikai. Tanakodnak, jegyeznek, ellenőriznek, statisztikát készítenek. Romániából szóbeli üzenetet, sem hivatalos, sem magánlevelet, se följegyzést, se fényképezőgép filmjét kivinni tilos. Jánost kiszállítják a kocsiból, összes csomagját fölbontatják, még az originál cigarettás dobozokat is. Mit hoztak? Hol jártak, mit csináltak és hová mennek? Olyan bamba arcot vágunk, mint akik fel sem fogják a kérdéseket. Hát nem látszik rajtunk, hogy eredeti turisták vagyunk? Semmi sem érdekel bennünket, csak az evés, ivás meg a szórakozás.

Hosszan várakoztatnak, újra ellenőriznek és vizsgálnak, megint csak Jánost. Megizzadva tartom a piros színű útlevelemet, hogy nézzenek már bele, hátha a feleségemét hoztam el tévedésből. Nem kíváncsiak rám, csak János körül forog a világ. No, végre intenek, hogy kész, menjenek már! Mire várnak még? És jó utat kívánnak barátságosan.

János kihúzza magát.

– Tudod, egy amerikai állampolgár azért mégis...

Legyintettem. Tudom, hogy te vagy a *star*. De hát azért te is tudod, egy szocialista állampolgár, azért mégis... Látod, meg se nézték az útlevelemet, olyan bizalommal voltak hozzám. Ez is valami.

Összenevettünk.

Szülőföldem

Magyarország

1973. július 24., kedd. Egy hete indultunk Magyarországról és közel 3.000 km-t utaztunk Erdélyben. Drága mulatság volt ez a „turizmus". De mindennél nagyobb ajándék Krisztus érettünk kihullott vére.

Sima aszfalton autózunk Biharkeresztes felé. Magyarországon elegánsabbak az útjelek, más a környezet, a közlekedés, az atmoszféra és békésebb minden. Akik Romániából jönnek hozzánk, ugyanezt tapasztalták és megkönnyebbültek, amint átléptek a határon. Romániában törvényeket és ellentörvényeket gyártanak. Fenyegetőznek és dicsekszenek. Fejlődnek és súlyos problémákkal küszködnek. Árut adnak el Nyugaton és kölcsönökért folyamodnak. Szláv népek veszik körül az országot és csak egy ellenséget látnak: a magyart.

Szülőföldem, Magyarország most a szocialista tábor tagja, ami éppen olyan tudatos a gyári munkásban, mint a földművesben, tisztviselőben, értelmiségi körökben és az egyházakban. A Szovjetunió „mellőzésével" nem lehet politizálni sem Magyarországon, sem Európában, sem a világon. Ebben a szituációban kérdezzük, hogyan segíthet anyaországunk határainkon kívül rekesztett magyar népünkön? Magyarország Kelet és Nyugat ütközőpontján fekszik, de nem választóvonal, hanem összekötő híd lehet.

Feljött az esthajnalcsillag, amikor Bojton megállottunk az új parókia előtt. Berényi József hitvalló lelkészt sokszor üldözték. Szeretettel ölel magához. Szabadon beszélgetünk és mutatkoznak azok a sebek, amelyeket egyházi és világi vezetők ütöttek Krisztus testén, az anyaszentegyházon.

Július 25-én, szerda reggel János a debreceni rendőrségen jelentkezik. Rövid adminisztráció után kellemes magyarországi tartózkodást kívánnak neki.

Vajda Mária szomorkás mosollyal fogadott a Tímár utcai lakásán.

– János! Maga bejárta a fél világot, és csak most tudott eljutni hozzám?

Délután irány Szegedre dr. Szabó Mihály volt ítélőtáblai bíróhoz, aki 1945 után a debreceni nagy lelki ébredés vezetője volt. Kérdés-válasz és boldog közösség a Jézus nevében.

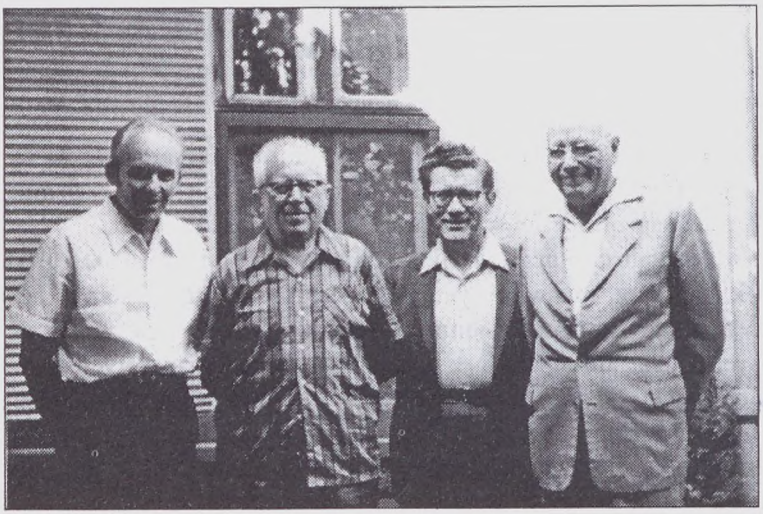

DEBRECEN: Bojtor István, Czeglédy Sándor, Bütösi János, Török István

Kiszomboron éppen illegális ifjúsági konferencia folyt Pongó Gyula lelkipásztor testvérünknél. Együtt örültünk a Bartha Ferencné Szakály Éva lelkésznő köré gyűlt fiatalokkal.

Július 26., csütörtök, Debrecen Lugossy út 4. Beszélgetés dr. Czeglédy Sándor és dr. Török István professzorokkal, akiknek hosszú teológiai tanársága idején Bütösi János volt az egyik legkiválóbb tanítványa.

Július 29-től augusztus 6-ig anyanyelvi konferencia Szombathelyen (Hotel Isis). János felszólalt, és referátumában megkérdezte, hogy hol vannak a felvidéki, kárpátaljai és erdélyi magyarok? Megtapsolták, Amerikában pedig gyanúsítgatták, hogy túl sokat jár a szocialista Magyarországra.

Augusztus 9-én Vaján Takács Ferenc házánál gyűlt össze nagy keresztyén csoport. János emlékezett:

– Ösztöndíjam elnyerésekor, 25 évvel ezelőtt Amerikába indultam, és itt Vaján szolgáltam utoljára. Most pedig régi és új kedves testvérekkel találkozhatok Vaján.

Augusztus 12-én bibliaóra volt Miskolcon Sólyom Ferenc lakásán, este pedig Bósz Lászlóék otthonában hitvalló keresztyénekkel beszélgetés. János meglepődik a hitvalló lelkészek szaktudásán, bibliaismeretén, aktív gyülekezeti munkáján. Magyarországon, Csehszlovákiában és Romániában kis gyülekezetekbe dugták a hitvalló lelkészeket, hogy minél inkább korlátozzák a tevékenységüket.

Borbély Béla vencsellői református lelkész a II. világháború utáni ébredésben és keresztyének között mai napig befolyásos tekintély. Amikor Magyarországot is érintette a karizmatikus megmozdulás, Borbély Béla szívesen hivatkozott Horváth Zoltán lelkészre és Cséke Lajosné Matild nénire. 1970-től szakított velük. Bütösi Jánossal értelmesen, biblikusan beszélgetett és elfogadta a korrekciókat is, hogy Magyarországon többet vitatkoznak a karizmákról és ritkán adódnak isteni csodák.

Augusztus 14., kedd, Debrecen, Nagyerdő, Bütösi Júlia lakása. Uzonkával, Emesével látogattunk el oda, hogy összegezzük, értékeljük az erdélyi szolgálatunkat. Farkas Zoltán sátoraljaújhelyi református lelkész csöngetett reánk.

– Egész Erdélyben utánatok futottam, végre hogy megtaláltalak benneteket. Az a kérdésem, hogy doktori disszertációmat Paul Tillichről vagy az amerikai teológiai irányzatokról készítsem?

Távozása után mondani szeretnék valamit róla, de János legyintett, hogy foglalkozzunk a lényeggel.

– Nézd, az egyházkormányzat az idők teljességében megfeszítette Krisztust. Ma is hatalmat kapott a hívők felett. Pál apostol tisztelte a főpapot és nektek, hitvallóknak is kötelességetek az engedelmesség. Világszerte arra törekszem, hogy összehozzam a szétszórt magyar reformátusokat. Ha erre Isten buzdított és segít, akkor folytatom.

János egyházkormányzati teológiáját merevnek ítélem, mert igaz, hogy meg van írva, hogy a *„bírákat ne szidalmazd és néped fejedelmét ne átkozd”* (II. Mózes 22:28). De az is meg van írva, hogy Péter és János oszlop-apostolok sem engedelmeskedtek a zsidó főpapoknak, akik megparancsolták nekik, hogy a Jézus nevében többé ne prédikáljanak. Azt válaszolták, hogy *„Istennek kell inkább engedni, mint embereknek”* (Cselekedetek 6:29). A mostani egyházvezetők nem a gyülekezetek választása, hanem az állam döntése folytán kerültek méltóságra, és nem az egyházat képviselik az államban, hanem az államot az egyházban.

Az elmúlt évtizedben demoralizálódott az egyházkormányzat tekintélye. A meghurcolt és kipellengérezett pietista keresztyének többségét megtartotta Isten kegyelme. Manapság ők lettek a kovász egyházunk testében. Isten kegyelmi időt adott a keresztyéneknek. Élünk vele? Hirdetjük Krisztust és építjük egymással a közösséget, vagy ítélkezünk és elhatárolódunk? Isten áldása avagy ítélete lesz rajtunk?

Mi lesz magyarságunkkal itthon és világszerte? Jeremiás próféta által így vigasztal az Úr:

„Mihelyt eltelik Babilonban a 70 esztendő, meglátogatlak titeket és betöltöm rajtatok az én jó szómat, hogy visszahozzalak titeket e helyre... Akkor segítségre hívtok engem és elmentek és imádtok engem és meghallgatlak titeket... és összegyűjtelek titeket minden nemzet közül... ahová kiűztelek titeket, ezt mondja az Úr." (Jeremiás 29:10-14.)

BÁNFIHUNYAD

Táborozás

„Minden napon áldalak Téged és dicsérem neved örökkön örökké!
Nagy az Úr és igen dicséretes, az Ő nagysága megfoghatatlan.
Nemzedék nemzedéknek dicséri műveidet,
s jelentgeti a Te hatalmasságodat.
A Te méltóságod dicső fényéről
és csodálatos dolgaidról elmélkedem."
(Zsoltárok 145: 2-4.)

Az 1974-től az 1990-es forradalomig évenkénti erdélyi „kempingezésekre" alaposan felkészültünk, úgy mint az űrhajót építő mérnökök. Azok csak töménytelen pénzt s néhány embert kockáztatnak, mi pedig önmagunkat, családunkat és az Úrnak gyermekeit. Az ilyen kirándulás életveszélyes. Nemzetközi botrány is lehet belőle.

Milyen helyzet van most Romániában? Bizonytalan, zavaros feszült kép látszik. Elrendelték a magántulajdonban lévő ingóságok összeírását és begyűjtését. Törvényes rendelettel írták elő, hogy magánlevelet, emlékiratot, térképet, filmet, plakátot, rajzot és levéltári anyagot a tulajdonos köteles bejelenteni, eladni vagy elajándékozni az Állami Levéltárak Vezérigazgatóságának. Állami hivatalnokok leltározzák fel az antik bútorokat és értékeket, hogy elszállítsák „megőrzésre", amit a tulajdonos továbbra is sajátjának mondhat. Az állampolgároknak tilos csoportosulni. Duplán tilos a külföldieknek. Aki családi ünnepre, például születésnapjára, tíznél több vendéget hív, az köteles engedélyt kérni a Milíciától. Az 1974/225 számú rendelet alapján román állampolgárok „*sem bérlet, sem albérlet, sem más formában nem adhatnak szállást a Romániában időlegesen tartózkodó külföldi állampolgároknak, más területeiket sem bocsáthatják rendelkezésre, mozgó szálláshelyek, járművek, sátor stb. felállítására.*" A homogenizálás gyorsítása miatt csak román név adható gyermekeknek, magyar név nem. Hiányos a lakosság ellátása, kenyér, olaj, liszt, cukor és hús árukért hosszú sorokban várakoznak. Az autótulajdonosok egy hónapra 40 liter benzinjegyet kapnak, amiért délelőtt kezdődik a sorbaállás és másnap estére válthatják ki. Egyik hétvégén csak a páros, másik hétvégén csak a páratlan rendszámú gépjárművek közlekedhettek.

Mi a helyzet 1974 nyarán a tízmilliós Magyarországon? A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága éppen most adta ki az elemzését és útmutatását, hogy az egyházi reakció hatása növekedett a családban és az ifjúság körében. A párt eszmei harcot vív az egyházi reakcióval, hogy mindenáron visszaszorítsa vallásos befolyását. A kommunizmus nem köt kompromisszumot. Az ifjúságot ki kell venni az egyházi hatások alól. Azt a párttagot, aki részt vesz egyházi rendezvényeken, felelősségre kell vonni. (A Központi Bizottság határozatából.)

Romániában és Erdélyben az egyházüldözés viharos szele kavargott. Véres politikai fordulat azonban sem a pártszervezetnek, sem a hivatalosoknak,

sem az állampolgároknak, sem az egyházaknak, sem a hitvalló keresztyéneknek nem volt kívánatos.

Többször tapasztaltam, hogy lelki szolgálatok előtt vagy után, az ördög sötét hadait mozgósítja ellenünk. Most is így történt. A kempingezésünk híre valahogy kiszivárgott, és éppen a keresztyének igyekeztek lebeszélni róla. Megtámadtak.

– Pista, amikor magadat kockáztatod, ez a te bajod, de más fiatalokat mélybe rántani felelőtlenség. Semmi értelme az ilyen táborozásnak.

Keserűségemet Horváth Zoltánnak panaszoltam el, aki ezt mondotta:

– Ne a kritikusokkal foglalkozz, hanem a győztes Jézussal!

– Zoltán! Tisztában vagy azzal, hogy 30 év óta ilyen sokan nem találkoztak magyar és erdélyi fiatalok?

– Az Úr követése mindig kockázatosnak látszott, de Isten hatalmas. Autót kértem számotokra és induljatok a táborozás előkészítésére.

1974. július 14., csütörtök. Az Úr megnyugtatott Bianki István fiatal osztályvezető-helyettessel, aki Miskolcról jött Göncruszkára és menetkész állapotba tette 400 cm^3-s Citroenünket. Mire bevitt Miskolcra, elmúlt az álmosságom és fáradtságom. Boruss Marika – erdélyiesen: „Márinka" – pontosan érkezett Miskolcra a budapesti gyorssal. Erdélyben született Alsósófalván. Szülei onnan költöztek át Magyarországra, édesapja most itt szolgál. Márinka Nagyberényben lelkipásztor.

Debrecen, Görgey út 7. Horváth Zoltánék piciny lakása. Borbás Béla tsz-tag ajánlotta fel Zsiguli gépkocsiját, ami kényelmesebb a Citroennél. Mivel Bélának és feleségének Borikának gyermeke nincs, ezért vagyonukkal, életükkel szolgálnak az Úrnak. Rusztikus, jó kedélyű, erős hangú férfi.

Berettyóújfalunál Bianki István veszi át helyettem a kormányt. A határnál szokásos hallgatás és szorongás ül reánk. Jönnek is már a szigorúképű magyar és román útlevélkezelők. Rutinos pillantás az arcunkra és fényképünkre, mikor én ártatlanul megszólaltam.

– Ha lehetséges, ezt a kislányt is tessenek átengedni, mert reánk bízta az anyukája. Az iratai egyébként rendben.

A fiatal katona feloldódik és elneveti magát.

– Átengedem, ha vissza is hozzák.

– Felelőséget vállalunk érte – bólogatunk visszafojtott nevetéssel, mert Márinka irul-pirul, hogy nem is úgy volt, és nincs szüksége gardírozásra, mert önálló személy. Az útlevélkezelőnek még inkább tetszik a helyzet. Kezével int, hogy mehetnek.

Átestünk a zord vámvizsgálaton is. Márinka rákezdi, hogy nem is úgy volt az anyukájával, és tiltakozik, mi meg derülünk rajta. István oldja fel a „súlyos helyzetet".

– Ne vedd komolyan a bohóckodást, főleg a határsorompónál.

Már bent is vagyunk Nagyváradon. Jaj Istenem, hogy lesz tovább? „Most segíts Uram, most segíts!" Lehajtott fejjel szorongva imádkozom.

A kocsitulajdonos Borbás Béla rászól Bianki Istvánra, hogy gyorsabban. A kanyarokban jobbra-balra dőlve szédületes iramban rohanunk Hegyközpályi felé. Kocsinkat a falu közepén levő gémes itatókútnál hagyjuk. Csend, por, szegénység, gyanakvás vesz körül. Egymástól jó távolságra baktatunk a parókiára, ott aztán hirtelen beosonunk, mintha tilosban járnánk.

Uram! Itthon lesz Visky Ferenc lelkipásztor? Hátha elutasít? Nálam is jobban tudja, hogy esztelenség magyarországi fiataloknak erdélyi fiatalokkal találkozni.

Visky Ferenc és felesége derűsen köszöntenek. Igét olvas, imádkozik. A két fiú kicsit lepihen, Márinka mellettem marad. Előhozakodok, hogy mi járatban jöttünk. Feri csak hallgat, tehát elutasít. Kezdhetné már, hogy szó sem lehet róla, mert éppen most olyan bizonytalan a társadalmi, politikai és egyházi helyzet... Végre megszólal:

– Mi az elgondolásotok?

Úgy kapaszkodok a kérdésébe, mint fuldokló a mentőövbe.

– Két kocsival jönnénk, sátrakat hoznánk, valahol csöndes helyen kempingeznénk, legfeljebb két napon át.

– Két napnál nem maradhattok tovább, mert jön a Securitate.

– Hol találkozhatnánk?

– Köröspart, rév, jó kirándulóhely. Hányan lesztek?

– Tizenöt-húszan. Tőletek ugyanennyien jöhetnétek.

– Túl nagy létszám – húzta fel a szemöldökét. – Hol találkozunk?

– 1974. augusztus 3., szombaton 15 órakor Nagyvárad, nagyállomás.

Idő és költség kímélés céljából a rövidebbik utat választottuk Zilah felé. Az éjszakai vezetés fárasztó és kimerítő. Bianki István meredt szemekkel figyelte és kerülgette az öklömnyi nagyságú köveket, kátyúkat. Marinka roszszul lett és hányt. A hátsó ülésre fektetjük és hárman szorongunk elöl. István óvatosabban fékez, óvatosabban gyorsít. Holt fáradtság barázdálja az arcát. Énekelünk. Márinka jobban lett. Béla elcsendesedett. Talán rosszul van? Reflektorunk úttestről visszaverődő fényében rápillantok. Behunyt szemmel

és nyitott szájjal úgy alszik, mint a tej. Egészségesen horkol. Megálltunk, álmosan dörzsölte szemét, és azzal kezdte, hogy nem aludt el. Senki sem vitázik vele.

Éjfél körül jár. Valamelyik faluban fiúk közelednek felénk. Szállást kérdezünk. Tisztességgel magyarázzák, hogy a falu végén az egyik házban talán... Képtelen vagyok megjegyezni az irányt. Borbás Bélának fogalma sincs arról, hová megyünk, de biztat, hogy gyerünk tovább. Márinkának és Istvánnak is ez a véleménye. Nekem sincs kedvem itt aludni. Kérdezősködésem amolyan próbatétel volt, hogy útitársaim bírják-e még a rázkódást? Egyöntetűen határoznak, amit én is szeretnék, hogy menjünk tovább. Béla újra álomba merült.

Kraszna, július 12., péntek, hajnali 2 óra. Nem olyan feltűnő itt aludni, mint Zilahon. Zörgetésünkre Sólyom Daniék kiugranak az ágyból és úgy örülnek nekünk, mint mennyből alászállott angyaloknak. Azonnal igét kérnek tőlünk. Csak a Szentlélektől megragadott keresztyének lehetnek ilyen forrók a hitben és szeretetben.

Béla és István faágyon, Márinka Zsuzsanna asszony mellett, én pedig a deszka dikón kapok helyet. Úgy érzem magamat, mint kisgyermek koromban Berekböszörmény mellett édesapám Csahos-tanyáján. Meleg, fülledt, falusi szobaszag, amiben édesen lehet aludni. Amikor Kazinczy Ferenc 1816-ban erdélyi utazásra indult, akkor neki Kraszna volt a megnyugvás első pontja. Az itteni botanikus kertből vitt növényeket Széphalomba.

Reggel hétkor ébresztő. Ízletes falusi reggelivel kínálnak. Áhítatot tartunk, amire Sólyom Dániel áthívja a szomszédokat. Aggódom miatta, hogy lemaradt a munkahelyéről.

– Ne tessék félni! Meglesz az holnap is, de az ige mindennél fontosabb.

Bagoson a gyógyforrásnál fürdő épült. Körbejártuk a környéket és sehol nem találtunk megfelelő kempinghelyet. Azzal „kárpótoltuk" magunkat, hogy fürdőjegyet váltottunk, és vidáman belegázoltunk a medencébe felfrissülni.

Zilahon a református templomhoz közel feltűnés nélkül parkoltunk. Amint fölfelé igyekeztünk a templomhoz, újra feszültség szorított. Uram! Itthon lesz Adorján Kálmán tiszteletes? Mit szól hozzá?

Adorján Kálmán meglepődve fogadott. István és Béla átmentek a hűvös szobába lepihenni. Márinka velem maradt, mert az idősebb keresztyéneknek át kell adni Istentől kapott ajándékaikat a fiataloknak.

– Arról van szó Kálmán, hogy ifjúság jönne át Magyarországról egy-két napra, és valahol együtt campingeznénk. Kálmán határozott nyugalommal felel.

– Segítsen meg rá a Mindenható Úristen.

Találgatom, hogy elfogadott vagy elutasított? Puhatolózok.

– Hol sátorozhatnánk?

– Elég nagy a Meszes-hegység. A vadászházhoz kocsiút vezet.

A pontos dátumot Kálmán és Márinka külön-külön feljegyzik, mert itt nincs levelezés! Nincs prospektus, sem körtelefon vagy újsághirdetés, mint a nyugati konferenciákra. Itt csak személyesen, „from face to face" lehet hívogatni, mert táborozásaink alatt és után fenevadak szimatolnak.

– Viszontlátásra augusztus 6-án délután, valaki majd jelentkezik itt a parókián, hogy megérkeztünk.

Ha nem alszik Borbás Béla, akkor állandóan Istvánt nyüstöli, hogy gyorsabban.

– Adjad már a gázt, megint egy kocsi cammog előttünk.

Istvánt fölösleges bíztatni. 140-150 km-es sebességgel repülünk. Kanyaroknál csikorogva radírozzuk az aszfaltot. Szemlátomást kopnak a gumik. Istvánnak és Márinkának tetszik, én nem tudom, hogy mi haszna ennek, de ha a tulajdonos így kívánja... A kormánykerék jó kezekben van. Nem az Istvánéban, aki ügyesen, sportosan vezet, hanem az Úr Jézusnál.

Hátul ülök és hallgatok. Testvéreim jókedvűen beszélgetnek én meg elővesszem a furulyámat, és azzal dicsérem az Istent.

Az Úr akaratából dr. Dobri János volt teológiai professzor Kolozsvár kerekdombi lelkész éppen otthon volt. Hallgattam előtte, hogy honnan jöttünk és kikkel találkoztunk. Engem az érdekelt, mit szólna hozzá, hogy fiatalok Magyarországról...? Ellene mond a személyem, a helyzet, a felesége, a kockázat vagy más ok miatt?

István és Béla a másik szobában beszélgetnek. Márinka most is mellettem van.

– Bizony jó volna, ha fiataljaink találkoznának – bólint rá Tiszt úr. – Mi is próbálkoztunk egynapos kirándulással és mérai fiatalok csatlakoztak hozzánk.

Belevágok.

– Hol kempingezhetnénk?

– Figyeljen ide Tiszt úr – hadar Janó bá' –, legjobb azt messze Kolozsvártól és a sokaságtól. Például a Hargitán.

SZOVÁTA: Boruss Mária, Bianki István, Borbás Béla

– Jó volna, ha kirándulásunkat nem hirdetnénk meg az újságokban, fogalmazok körülírással.

– Én is pontosan erre kérnélek. Legjobb, ha se az erdélyi, se a magyarországi fiatalok nem tudják előre, hanem csak úgy „véletlenül" összetalálkozunk a Hargitán. Majd én irányítom őket. Jegyezd fel: Székelyudvarhely, Zetelaka és Ivónál fölkapaszkodni a meredek makadámon.

– Janó bá, te is jegyezd fel magadnak: augusztus 7-9, csütörtöktől szombat reggelig Madarasi Hargita.

– Rendben van, Tiszt úr.

– Lare vedere! Viszontlátásra, Janó bácsi!

Ha már Isten ilyen gyorsan ölünkbe hullatott mindent, akkor álmodozzunk tovább. Július 12-én pénteken kimentünk Sármásra, hátha megtörténhetnék az a csoda, hogy Hermán János lófőszékely, kiváló református lelkész is szolgálhatna nekünk a Hargitán...

Hermán János nagytiszteletű úr úgy meglepődött a kérésünkön, mint mi az ő válaszán. Mert én arra számítottam, hogy nem lesz otthon, értelmetlennek tart egy kockázatos kempingezést, nincs ideje és megindokolja, hogy miért nem lehet? Ehelyett rákérdezett:

– Hol és mikor találkozhatunk, Pistukám?

– Jegyezd fel, augusztus 7-én szerda este Zetelaka, Székelyudvarhely után Ivónál a busz megállóban.

Szombat reggel Nagysármásról indulunk Marosvásárhely felé. Dicsérjük az Urat, Aki megsegített a szervezésben.

Marosvásárhelyen meglátogattuk Halmen Józseféket. Parajdon megmártóztunk a sósfürdőben. Márinka szeretné látni szülőfaluját. A fiúkkal összekacsintunk és ellenkezünk, hogy azt már nem lehet, mert nincs idő, messze van, rossz az út és az éghajlati viszonyok. Pedig idelátszik Alsósófalva szép református templomtornya. Marinka letörten hallgat, s csak akkor csillan fel a szeme, amikor befordulunk az ősi székely faluba. Lelkesen irányított bennünket a református parókiára. Még Felsősófalvára is beköszöntünk a lelkipásztor keresztapjához. Hamar behoztuk az időcsúszást, mert Borbás Béla utasítására Sófalvától Kolozsvárig négy Zsiguli gumival Bianki István végigseperte az országutat.

Kolozsváron az állami kempingben „hivatalosan" megalszunk. És ha megkérdeznének a határon, hogy merre jártunk, még a pecsétes számlát is bemutathatjuk, hogy turistáskodtunk.

1974. július 14., ünnepi hangulatú vasárnap reggel. Ulrich Huyssen nyugatnémet misszionáriussal annak idején megbeszéltük, hogy ezen a napon Kolozsváron találkozunk. Vajon ott lesz-e a megadott helyen és időben? Úgy vettem, mint Gedeon a gyapjút az Úrtól való elhívásakor (Bírák 6:40). Uram, Ulrich által is erősítsd meg, hogy a kempingezésünk Tőled való!

Kocsijára könnyen rátaláltunk és néhány perc múlva szűk utcán öleltük egymást. Kértem, hogy bibliák mellett énekeskönyveket is hozzanak.

Praise the Lord! Dicsőség az Úrnak!

Isten azt is megadta nekünk, hogy halála előtt néhány hónappal dr. Nagy András professzorral még egyszer találkozzunk. Magas termet, egyenes tartás, hátrafésült, ritkuló, őszes haj, jóképű intelligens arc. Az Ószövetség tanárát annyira szerették diákjai, hogy a kedvéért megtanulták a zsidó grammatikát is. A C. E. Szövetség titkára volt. A teológián többféle tisztséget viselt pontosan és minőséggel. Született 1898-ban, elhunyt 1974 szeptemberében. Ezrek kísérték a Házsongárdi temetőbe.

Terveinket őszintén föltártuk neki. Intett, korrigált, bátorított a szeretet lelkével. Márinka szorgalmasan jegyezte tanácsait és kérését. A gyógyszereket már csak a temetésére tudtuk elvinni.

Hálát adtunk Istennek azért is, hogy Hank Vogelaar misszionárius Erdélybe csempészett könyveit széthordhattuk.

Vasárnap délután Nagyvárad. Az utcák csöndesek és kihaltak. Isten békessége töltötte be szívünket. Hiába érdeklődünk az Ecaterina Teodoriu utca után, senki sem tudja, hogy merre található. Valaki rákérdezett:

– Vasút utca? Az más. Mindjárt itt az állomás mellett.

Visky Ferenc nagyváradi otthonában Balk Margit fogad. Ügyesen szervezi a keresztyén titkos találkozókat. Kérem, hogy üres szatyorral távolról kövessen. Beülünk a kocsiba, szatyorját jól megtöltjük keresztyén irodalommal és a közeli utcasarkon kiszáll. Mire visszaértem társaimhoz, az utcai vízcsapból Béla és István nagy szorgalommal spriccelte Márinkát, de hát ő sem olyan, aki könnyen megadná magát.

Aránylag hamar átkeltünk a határon és kora este Debrecenbe érkeztünk. Feladatunkat elvégeztük. Hála legyen az Úrnak. Előőrsök voltunk. Krisztus földi nyáját tudományosan ecclesia militansnak is nevezik. Harcos egyház, ami nem testi fegyverekkel, földi javakért, hús-vér emberek ellen küzd, hanem az Úrért.

A seregben riadót fújtak. A katonaság harcra kész állapotban várja az indulási parancsot. Néha nem tudunk egymásról, néha lépést tévesztünk, néha lemaradunk vagy elsietjük dolgainkat. A félénkek visszafordulhatnak. És ha csak mi volnánk a szervezők, akkor hamar összeomlana minden.

De Jézus a vezér!

Egymásnak néha ellentmondunk, de az Úr ereje legyőz. Isten parancsára figyelünk, Aki szól: vigyázz, felkészülni! Rajt!

Körösrévtől a Hargitáig

Göncruszka, 1974. augusztus 1-je, csütörtök, református parókia. Reggel óta csomagolok, és egy pillanatra abbahagyom. Körülöttem szanaszét zsákok, hálófelszerelések, takarók, élelem, evőeszközök, edények, tábori gáztűzhely és szerszámok. Újra ellenőrzöm a listát, hogy mit hagytam ki véletlenül, vagy hátha kihúzhatnám, ami fölösleges.

Nézem a listát és a betűkön túl a Körös partja, a Meszes-hegység és a Hargita jelenik meg előttem. Szédületes rágondolni, hogy egy nap múlva 15-20 magyarországi fiatallal járjuk Erdély földjét, és az ottani ifjúság csatlakozik hozzánk. A gyomrom görcsbe rándul, és úgy érzem, hogy a szívem a torkomban kalapál.

Uzonkám Göncön dolgozik a gyümölcs-zöldség értékesítő vállalatnál. Most van a szezon, a bel- és külföldi nagy felvásárlás. Kora reggel megy hivatalba, és későn este agyongyötörten jár haza. Éppen most nem segíthet.

Nekünk pedig a turista szezont kell kihasználni, hogy elvegyüljünk a tömegben. Emese lányunk segít egy félórácskát. Ő pedig ma indul Kelet-Németországba, hogy az evangélikus szeretetotthonban diakóniai munkát végezzenek magyar teológusokkal.

Augusztus 2., péntek. Folytatom a berakodást. Édesapám és édesanyám időnként benyitnak hozzám, aggódnak miattam és megállapítják, hogy enynyi holminak egy teherautó is kevés. Szorongva várom a Csehszlovákiából ígért kocsit. Mivel nincs, ezért mindent bepréselek a kis Citroenbe, és még nekem is jutott némi ülőhely. Holnap reggel indulás Debrecenből, hogy megbeszélésünk szerint 15 órakor Nagyváradon találkozzunk az állomásnál, a hollandus Hankkel, hajdúböszörményi és erdélyi fiatalokkal.

Délután 16 óra. Lassan kifordulok a parókia udvaráról. Édesapám és édesanyám fejüket csóválva aggódó szeretettel néznek utánam. A kis Citroen a leterhelés miatt néha a földhöz verődik.

Miskolc, Tiszai pályaudvar. Boruss Marinkát lesem. Már a legutolsó utas is feljött az aluljáró lépcsőjén, csak ő nem. Tehát megijedt és visszafordult? Vagy lemaradt? Az Arany János utcán Bianki Istvánnal találkoztam. Végre elpanaszolhatom, hogy nincs Márinka, és nincs Csehszlovákiából a megígért kocsi. Félreértés, feledékenység vagy közönséges becsapás, mert a keresztyének között is lehet ilyen.

– Látom, hogy te legalább megkaptad a szabadságot – bátorítgatom magamat és Istvánt, aki apró dolgokban lezser, de „nagy vállalkozásokban" pontos, precíz munkatárs.

István lesüti a szemét.

– Az a helyzet, Pista bácsi, hogy ma táviratoztak Budapestről, hogy vállalatunk ellenőrzését hétfőn reggel 8 órakor kezdik a minisztériumból.

Mintha fejbe vágtak volna. Keserűen számolok: két kocsi helyett, van egy, és két gépkocsivezető helyett is csak egy.

– Holnap hány órára mész dolgozni? – kérdezem összetörten.

– Valahogy megkártyázok egy szabad szombatot.

Arany János utca 4. Szótlanul lépegetünk fel Bianki Istvánék lakásába. Márinka nyit ajtót nagy nevetve. Korábbi vonattal érkezett. Foghegyről köszönök neki és a konyhaszekrénynek dőlök sötéten. Márinka látja, hogy baj van, mégis szemtelenül derűs.

– Mondják már! Miért vannak úgy lelombozódva?

Fogam között sziszegem: se gépkocsi, se gépkocsivezető és holnap délután Nagyváradon húszan leszünk, és erdélyi fiatalok csatlakoznak hozzánk.

– Még ez is probléma? – kacag.

– Képzeld el, hogy még ez is.

Bianki Izabellát és Boruss Márinkát magukra hagyva némán ülünk be István Trabantjába, ami éppen csak hogy üzemképes. Megyünk a városba, holnap reggelre kocsit kölcsönözni valakitől erdélyi utazáshoz.

Nagy reménységünk Sólyom Ferenc Zsigulija. Este 9 óráig tárcsázzuk. Valamelyik gyermeke közli, hogy nincs otthon. Nyilvános fülkéből körbe telefonáljuk Miskolcot kocsi után, és István akkor mondta, hogy őt operálni kell. Legjobb pillanat.

Egyetlen, akivel „komolyan lehet beszélni", a mérnök Jobbágy Jóska. Este 10-ig dolgozik Emődön a radarállomáson. Érte kocsikázunk és komoran várjuk a munkaidő végét.

Vidáman köszönt ránk.

– Az a helyzet – sorolom –, hogy Pataki Gyula bácsi megígért kocsija nincs. István nem kapott szabadságot, tehát sofőr sincs. Viszont holnap délután 3 órakor Nagyváradon vagy harmincan várnak.

Jóska nyugodt.

– Pataki Gyula bácsi nem felelőtlen keresztyén, amit ígér, azt teljesíti.

Tegnap óta az első mosoly fut át az arcomon. Megmondom Jóskának, hogy teóriája szép, de mérnöki beosztásában is naiv keresztyén, mert Pataki Gyula bácsi komoly ember, de az ígért kocsija sehol. Szeretném mindezt Jóska szemébe vágni, de inkább a lényegre térek.

– Add ide Trabantodat Erdélybe kölcsön!

– Pista bácsi! A kocsim műszaki állapota rossz. Nem ajánlatos, hogy kilépjen Romániába.

Sajnálod – gondolom én –, és igazat adok a bölcs keresztyéneknek, akik óvtak az erdélyi kempingezéstől.

– Nagyon szívesen odaadom – fejezte be ő.

Emődről visszatérünk Miskolcra és szégyellem magamat Jóska és az Úr előtt. Ez az én bizodalmam Krisztusban? Mit jelent hitben járni? Semmibe ugrani? Hogy értsük ezt az igét: *„Minden gondotokat Őreá vessétek, mert néki gondja van reátok."* És ezt a zsoltárverset: *„Hagyjad az Úrra a te útadat, bízzál Benne, majd Ő teljesíti."*

Éjszaka 11 óra felé Pataki Gyula bácsi Feri fia fogadott bennünket az Arany János utca 4. szám alatt bocsánatkérések közepette.

– Ne tessék haragudni, Pista bácsi. Ígéret ellenére a kassai szervizben csak most lett készen a kocsi. Hajnalban hazautazok.

És átnyújtotta a Zsigulijuk kulcsát.

Miskolc, 1974. augusztus 3., szombat reggel 6 óra. Reggeli után igét olvastunk, az Úrhoz könyörögtünk és személyekkel, csomagokkal agyonterhelve elindultunk Debrecenbe. Jobbágy Jóska Trabantját Bianki István, Pataki Gyula Zsiguliját én vezettem. A Zsigulit tegnap este följavítva hozták ki Kassán az állami szervizből, és még csak ma reggel dobta le először az ékszíjat. Bevallom, hogy hivatásos autóvezetői jogosítványom van, személy, tehergépkocsira, traktorra, motorkerékpárra és motorcsónakra, de életemben sohasem szereltem Zsigulit. Hol kezdjek hozzá? Milyen szerszámaink vannak? Márinka kiugrik a kocsiból, és úgy nézi a felnyitott motorházat, mint szakképzett autószerelő. Szigorúan rám szól:

– Mire vár még, Pista bácsi, három órára Nagyváradon kell lennünk.

Ha ez a leány így áll hozzá, akkor én sem vakarhatom sokáig a fejemet. És sikerült összebütykölni.

Debrecen, Görgey út 4., Horváth Zoltánék lakása. Összegyűlt fiatalok várnak reánk. Zolinak az a természete, hogy amikor növekednek a terhek és a szolgálatok, akkor „tűzbe jön". Parancsolgat mint egy tábornok. Én idegeskedek a rengeteg csomag láttán, amit a hajdúböszörményiek is beküldtek ide. Lassan megnyugszom, hogy volt eszük, nem ők cipelik, hanem ránk hagyták. De nincs több hely a szlovák és Borbás Béla Zsigulijában.

Zoli valahonnan tetőtartót szerez, rákötözzük a nehéz zsákokat és sátrakat. Gyors uzsonna, ige, imaközösség, és bepréselődtünk a két erős szovjet kocsiba.

– Zolikám! Most következik majd a neheze – búcsúzkodok.

– Tudom, Pistám, tudom. Az Úr hordozzon titeket!

Az Ártánd és Bors közötti határnál kilométer hosszúságú kocsisor izzik a napsütésben. Fullasztó, száraz melegben csorog rólunk a víz. Kinyitjuk a kocsiajtókat. Néhányan kiszállnak szellőzni. De hát az ifjúsági táborozásra éppen ezért választottuk augusztus hónapot, mert ilyenkor könnyebb elkeveredni a turisták között.

Két sorban folyik a vámvizsgálat. Istvánékat magyar rendszámmal jobbra sorolják, bennünket cseh rendszámmal balra, az épülethez irányítanak. Araszonként jutunk előre. Velünk a cseh kocsival nagyvonalúan foglalkoznak, és azt tárgyalják vámosaink, hogy pisztolyt találtak egy franciánál, és az a kérdés, hogy félretették-e a szolgálatban lévő katonáknak a mai ebédet. Ők is fáradtnak látszanak, szenvednek a melegtől.

A magyar kocsit tüzetesen átvizsgálják. Az utasoknak ki kell szállni, az összes csomagot fel kell nyitni, és pontosan azzal kezdik, amit a hajdúböszörményi fiatalok szépen és gondosan becsomagoltak, zsinórral átkötöttek. Az a gyakorlat minden határon, hogy elsősorban az ilyen „szállítmányt" vizsgálják meg.

– Vámvizsgálat! – közli a szigorú vámos.

– Éppen kérni akartam rá elvtársam – válaszolja István.

– És ebben mi van? – mutat a zsinóros dobozra?

A fiatalok összenéznek, meg kellene mondani, hogy fogalmuk sincs hozzá, mert a gazdája vonaton utazik Hajdúböszörményből, és csak délután találkoznak vele Nagyváradon. István megmenti a helyzetet, mert ő tisztában van azzal, hogy a határon az ő kifejezésével élve nincs „kecmec", tétovázás és magyarázkodás. Határozottnak kell lenni.

– Élelem! – vágja rá szemrebbenés nélkül, magabiztosan.

– Bontsa fel!

– Az örömtől, István szavajárásával élve, „nem repedt el a szája." Kellemesebb szórakozást is találna magának annál, hogy a román határsorompónál egy zsákbamacskát bontson ki, amiről azt állította, hogy az övé, és pontosan közölte a tartalmát, hogy élelem, pedig fogalma sincs róla. Nagy mozdulatokkal bontja meg a zsinórt, zavarát leplezi, szétbontja a papírt, ami ízléses dobozt rejtegetett. Leveszi a fedelét és talán még a vámosnál is kíváncsiabb, hogy mi van benne. A vámos indulatos és olyan meglepődött, mint István. Darabonként húzza ki és lengeti a csomag tartalmát.

– Ez magának élelem?

István sajnálkozva csapta össze a kezét.

– Kedves elvtársam, ez nem élelem, hanem egy női harisnya.

– Ez magának élelem? Lengeti a vámos az újabb darabot.

– Dehogy élelem, hanem női kombiné.

– És ez élelem?

– Az egy intim női ruhadarab... A nagynéném kreációja. Megint összecserélte az öreglány és én meg elhoztam a másik helyett. – Csinált haraggal rázza a fejét.

A vámos figyelmezteti:

– Ez volt az utolsó eset. Ha még egyszer előfordul...

– Ez volt az utolsó eset, soha többé – lélegzik fel István. – Na, majd hazamegyek..., kiosztom az öreget.

Sajnos nem írhatok arról, hogy olyan finom érzékkel rakta vissza dobozába a megszellőztetett intim holmikat, mint az anonim gazdája. Gyorsan begyömöszölte, egyszer átkötözte és rányomta a csomagtartó fedelét.

Figyelmesen összevártuk egymást. Végre túl vagyunk a határon. Irány a nagyváradi vasútállomás. Mivel van még egy órácskánk a találkozóig, Boda József kiszállt a másik kocsiból, hogy kényelmesebb legyen a többieknek. Jólesik neki a séta, a szemlélődés, az idegen világ. Utolértem. Arra gondoltam, hogy Isten vándorló népének együtt kell járni még akkor is, ha kényelmetlen és egymást szorítjuk.

– Ülj be, Jóska, hozzánk – nyitottam a kocsiajtót.

– Megyek gyalog, Pista bácsi, ez nem távolság.

Egy pillanatig habozok, mert jobb volna együtt, de Jóska határozott léptekkel otthagyott. Ám legyen.

Megérkeztünk a nagyváradi állomásra. Boldogan köszöntjük Hank Vogelaart. Valami nyugtalanít, és kérem Istvánt, hogy menjen vissza Jóskáért. Azonnal engedelmeskedik, és rövid idő múlva visszajön egyedül.

– Jóska?

– Elfogták a románok.

– Hogyhogy elfogták?

– Igazoltatta a rádiós határőr. Kérte az útlevelét, ami nincs nála, mert elhoztuk a kabátjával.

– Hol a kabátja?

Kiderült, hogy a hollandus Hank Visky Ferencné nagytiszteletű asszonnyal kiszaladt Hegyközpályiba. Az ő mikrobuszában volt Jóska kabátja. Korholom őket.

– Ügyes fiúk vagytok. A gondosság mintaképei. Most jutalmazzalak meg benneteket, vagy majd akkor, ha nemzetközi cirkusz lesz belőle? Vásárra vittétek a mások bőrét. István! Valakivel nyomás Hegyközpályiba, ne kíméld a gázpedált, és ne aludj el útközben.

– Igenis, Pista bácsi.

Utolsó szavát már nem hallottam, mert bevágta a kocsiajtót, és bőgött a Zsiguli motorja. Csikorgás, por maradt utánuk.

Nem tudtam kiszámolni, hogy Bianki István 15 perc alatt hogyan tett meg oda-vissza kb. 40 km-t. Csak arra emlékszem, hogy boldogan mutatták a kabátot és benne az útlevelet. Azt sem kérdeztem tőlük, hogy milyen nyelven beszéltek Hankkal, hollandul, németül, angolul, románul, magyarul, vagy sehogy. Jóskáért száguldottak vissza a határzónába.

A kis román határőr ragaszkodott a zsákmányához. Remélte, hogy egy kémet vagy csempészt fogott el, akiért gázsit, előléptetést, vagy szabadságot kap. István és társa erősködtek, hogy itt az útlevél, és a békés turistákat nem illik molesztálni. Boda József is megbátorodik és az útlevél birtokában követeli a szabadsághoz való jogát. Néhány kíváncsi földműves gyülekezett, akik tolmácsként segítettek, mivel hogy eddig kézzel-lábbal mutogattak egymásnak. A növekvő csoport jobban izgatta a kiskatonát, mint bedöglött rádiótelefonja, amin sürgős rohamcsapatot kért, de a recsegő hangon kívül más nem jött. Végül Isten kegyelme által vége szakadt a román kérdéseknek, magyar válaszoknak és Jóska szabad!

Praise the Lord!

Jóska tökéletesen megtanulta leckéjét. Útlevelére jobban vigyázott, mint a szeme világára. Ha ettünk, kitette maga mellé. Ha aludtunk, a feje alá helyezte. Ha fürödtünk, nylon tasakban hozta fürdőnadrágjában, legalábbis így látták a fiatalok.

A Mamaia-expressz Sükös Pálné Fábián Julianna nagytiszteletű asszony fiataljaival öt órát késett Magyarországról. Ugyanis a román vasutasok az utazó nagyközönség biztonsága érdekében szigorú fékpróbát csináltak a határon. Gyakorta megállapítják, hogy a fékek rosszak és a nemzetközi szerelvényt nem veszik át. Elkezdődik a román-magyar dialógus, az egyezkedés. A magyarok állítják, hogy a fékek jók, végül hosszas vita után megszületik a „kiegyezés". A fékek jók, egy kocsi kivételével, amit le kell kapcsolni. A zsúfolt szerelvény olyan mint a gőzfürdő. Határállomáson tilos kiszállani. Kezdődik a népvándorlás a kimustrált kocsiból csomagokkal a tömegben.

Tisztáznom kell legsürgősebb feladatunkat a gépkocsivezetést, mert hogy István holnap reggel visszautazik Magyarországra.

– Hányan vagytok a mikrobuszban? – tapogatózom Hanknél.

– Két amerikai lánnyal összesen hárman.

– Ki tud vezetni rajtad kívül, mert nincs sofőrünk?

– Janelle, a tanítónő.

Rohanok a kis tanítónőhöz, aki a vállamig sem ér. Mosolyog, hogy van jogosítványa automata sebességváltós kocsira.

– Vállalod az orosz Zsigulit?

– O. K. Yes – mosolyog tovább.

Nincs lehetőségem mérlegelni Janelle megbízhatóságát és autóvezetői tudását.

KÖRÖSRÉV

A következő napokban láttam, hogy kedves, figyelmes, szívós, szolgálatkész, biblikus, gyakorlati testvért ajándékozott benne nekünk az Isten.

A hajdúböszörményiek késése miatt úgy határoztunk, hogy két fiú Nagyváradon az állomásnál marad, mi pedig kimegyünk Révbe sátrat verni, ami kb. 45 km-re van ide. Hank visszajön mikrobuszával érettük.

Rév (Vadu Crisului) csendes szép hely a Körös partján a hegyszorosban. Sátrainkat felállították, meleg vacsora fő, tábortűz lobog. Két fiúval és Márinkával úgy döntöttünk, hogy kint alszunk a csillagos ég alatt. Kimosódik belőlem, hogy tegnap délután még kételkedve csomagoltam Göncruszkán, tegnap este még kocsit kerestünk, ma már átkeltünk a határon. Hankot lesem. Végre 8 óra után, sötétedéskor fáradtan, vidáman, élmény dús kalandokat hátrahagyva megérkeztek.

Boldogan öleljük egymást, de megint reám borul a felhőnek árnya, amikor a mikrobuszból kirakják csomagjaikat. Van ott dunyha, ruhanemű délelőttre, délutánra, levelezés, énekeskönyv, Biblia, evangéliumi irodalom, olvasnivalók a szabadidőben. Pontosan ezekre vadásznak a román-magyar határon. Mindenkit kértem, hogy 6-8 kg-nál ne hozzon többet.

– Uram, érdemes táborozni ilyen keresztyénekkel?

Isten feloldoz. Felfrissít a Körös rohanó friss vize.

Vacsora után Juliska néni igeszolgálata alatt szépen összefonódunk. Keresztlánya, Balogh Marika ügyesen gitározik.

A Visky-gyerekek, Lidia és István is belopóznak a szívembe. Eggyé válunk Jézus szeretetében.

Bianki Istvánnal hajnalban kelünk, hogy elérjük Nagyváradon a korai gyorsvonatot. Janelle már megtartotta csendes óráját, csínosan felöltözött, és mosolyogva készült fel „a tanuló vezetésre".

Nagyváradon hiába várunk a vasúti jegypénztárra. Nem nyitottak ki. Úgy látszik, hogy szabad vasárnaposak. A Balt Orient expressz már begördült, Istvánt jegy nélkül a szerelvényig kisérem.

– Most pedig add ide a nálad lévő román pénzt. A kalauzoknak mondj amit akarsz, de nekünk az utolsó banira is szükségünk van.

István nyugodtan kiüríti a pénztárcáját, hóna alá csapja lapos aktatáskáját, és könnyed mozdulattal felugrik a már mozgó vonat lépcsőjére. Derűsen integet vissza. Máris jön az útlevél vizsgáló:

– Mi az, hogy tegnap jött, ma megy? – szirénázott a román határtiszt.

– Beteg lettem, uram. Rám jön a hányinger és fáj a hasam. – Bizonyíték okából a hasát fogja, csuklik és köhög.

– Mutassa az aktatáskáját!

István a szavajárásával reagál.

– Éppen kérni akartam az elvtársat. – Nyugodtan kinyitja a táskát, mert ez legalább az övé, és azt is tudja, hogy mit tartalmaz. Először a vizes fürdőnadrágot húzza ki, azután az egyetlen darab használt alsóneműjét...

Soha nem kérdeztem tőle, hogyan utazott vissza jegy nélkül.

Janelle vezet. Első pillanatban látom, hogy figyelmes, körültekintő és pontosan őreá van szükségünk. Magyarországi csoportunk létszáma 22 fő. Réven olyan helyzetkép fogadott, amire nem számítottam. Vasárnap reggel tömegek zarándokoltak a folyópartra. Én azt képzeltem, hogy egyedül leszünk az Úrral és egymással. Ehelyett csupa magyarul beszélő tömeg. Büfé, lacipecsenye, sörkimérés.

Egyik magyar beszéli a másiknak:

– Nem tudom felállítani a sátramat. Kérném a cseheknek a segítségét, de egy szót sem tudnak magyarul. És a cseh autórendszámunkra mutat.

Ige, ének, imádkozás, fürdés a tömeg kellős közepén. Délután beszámolók. Juliska testvérünk alkalmi textusok alapján prédikál, Hank mélyen, csillogó tisztán Jézus virágvasárnapi bevonulásáról. Én Magyarország egyháztörténetét kezdtem és folytatom egy héten át.

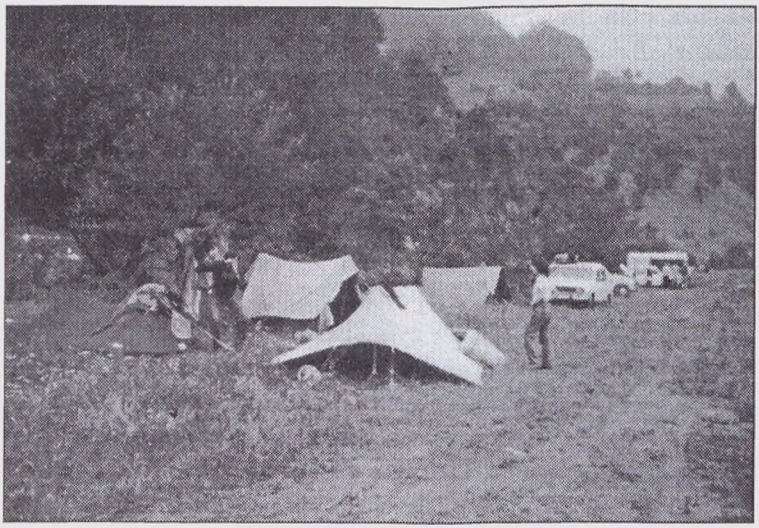

TÁBOROZÁS

Estére magunk maradtunk. Juliska testvér bizonyságtételét a tábortűz mellett hallgatjuk. Közeledő autózúgás. Sátrunk mellett hangoskodva szálltak ki belőle. Háttal ülök nekik, de tudom, hogy ez a román milícia szürkéskék mikrobusza. Most békesség tölti el a szívemet. Meg se mozdulok, mintha abszolút nem érdekelne, és minden a legtermészetesebben folyik. Egy rendőrruhás, a többi civil. Fiataljaink még nem vették észre őket, olyan áhítattal hallgatják az igét. Csak Visky Lidia pillant alig észrevehetően a bátyjára, az meg vissza reá. Ha fényképet tudnék készíteni a két testvér arcáról! Valami olyasféle volt abban a másodpercnyi rezdülésben, hogy Isten gyermekeinek ez a sorsa. Most mindennek vége ezen a földön. Gondoltunk rá, hogy letartóztatnak, mert értünk jöttek... Édesapánk sokat beszélt a szenvedésről, de ne félj, mert ha el is szakadunk egymástól egy időre, Krisztus velünk marad. A rövid pillanat után Lidia és István olyan természetes arccal figyelik tovább Juliska nénit, mint a kempingezők.

Az egyenruhás parancsnok és segédei meglepődve bámulnak reánk. Juliska néni és a fiatalok csak most veszik észre őket, és az a döbbenet csap át rajtuk, mint az előbb Lidián, Istvánon és rajtam. Juliska néni elhallgatott, a hivatalosak kicsit várnak, azután elindulnak felfelé a Körös partján. Olyan természetes hangon szólaltam meg, ahogy csak lehetett.

GYÜLEKEZŐ

– Semmi izgalom, gyerekek. Azért a férfihulláért jöttek, aki ma délelőtt belefulladt a Körösbe. Itt hozzák majd el, hogy elszállítsák a mikrobusszal.

Körös Rév, 1974. augusztus 5., hétfő. A tegnapi sokaságnak híre se maradt, csak nyoma. Eldobált sörösüvegek, pléhdobozok és szeméthalmaz. Reggeli áhítatunk, beszélgetés, imaközösség után hallgatagon csomagol Isten vándorló népe. Alighogy összemelegedtünk az erdélyiekkel, máris fájdalommal búcsúzunk. Mintha egy szép álomból ébredeznénk a hideg valóságra.

A fiúk és lányok gondosan összehajtogatják a sátrakat, osztályozzák a holmijainkat és szünet nélkül énekeljük amit most tanultunk:

Indulj már, indulj már! Sión hát ne tétovázz!
Nem hagy el sosem kegyelme, tartsd meg végig hitedet.
A korona vár már téged. Harcodat ha híven bevégzed.
Indulj már, indulj már!

A szeretet köteléke visszatart bennünket. Egymás kezét fogva nagy körben állva énekeljük:

Isten velünk, viszontlátásra,
Boldog útjain kegyesen, hű kezével Ő vezessen
Isten velünk, viszontlátásra!
Hogyha itt tán nem is, ott az égi honban fent
Jézusunk kebelén. Isten velünk viszontlátásra!

Hank hollandul, a két amerikai lány angolul dicséri az Urat.

God be with you till we meet again...
Till we meet at Jesus feet...
God be with you till we meet again.

Körülpillantok a csoportunkon. Némelyek mosolyogva felfelé néznek, mások lefelé, s mintha könnycsepp ülne a szemekben. Kipirult arccal ülünk a kocsikba, és az ottmaradt fiataloknak egészen az útkanyarig integetünk.

Elől kocogok mint navigátor a cseh rendszámú Zsigával. Utánam Janelle a magyar rendszámú Zsigával. Leghátul Hank a figyelmes testvér, holland mikrobuszával. Száraz nyári hőség, porfelleg, izzadtság, szomjúság. Míg a karburátor javítása miatt megállásra kényszerültünk, a fiatalok egymást locsolják a patakból. Lassan belejövök az éppen most feljavított Zsiguli szerelésébe.

Halálosan rossz makadámúton döcögünk Csucsától Bagosig. Hála Istennek, hogy szerencsésen ideértünk. A fürdő hivatalos parkírozójában éget bennünket a nyári nap. Fiataljaink igyekeznek megfürödni. Hankkel, Juliska nénivel és Szilágyi Magdival közlöm, hogy Márinkával beszaladunk Zilahra és azonnal jövünk.

Nyomom a gázpedált, ahogy Bianki Istvántól tanultam. Márinka nem szédül, nem hány és nincs rosszul. Mellékutcán hagyva kocsinkat, beosonunk a református parókiára.

– Hol van édesapád? – rontottam Adorján Enikőre.

– Elment kocsival.

– Hová?

– Nem tudom.

Nagyot nyelek és lehajtom a fejemet. A lelkész leánya nem tudja, hogy hol van az apja. Az is lehet, hogy tudja, de nem közölheti. A diktatúrában mindenki mindentől fél, és minden gyanús. Legjobb hallgatni, hogy nem tudom. Adorján Enikő hellyel kínált bennünket, néha ránk pillant, válaszolt, és a többi nem az ő dolga. Mosogat tovább. Lábammal dobolok, halkan fütyörészek, hogy az idegességemet feloldjam. Persze én sem közöltem Adorján Enikővel a jövetelünk célját. Azt sem, hogy 20-an fürödnek Bagoson, és nekem minden másodperc drága. Fogalmam sincs arról, hogy hol táborozunk ma este?

– Mikor jön haza?

– Azt mondta, hamar.

EGY KIS LAZÍTÁS. Dévay Ferenc, Mátyás Sándor, Szabó Árpád

– Akkor megvárjuk – néztem Márinkára –, ha már úgyis itt vagyunk.

Halkan dobolok és fütyörészek. Úgy érzem magam, mintha tűkön ülnék, és csak ennyit tehetek magamért, hogy „most segíts Uram, most segíts!"

Végre megjött az édesapa. Csókkal, öleléssel köszöntjük egymást és nyomban rákérdezek:

– Tudsz te arról, hogy magyarországi csoporttal ideérkezünk?

Kálmán derűs és nyugodt.

– Hát éppen az ügyben jártam.

– Hol táborozunk?

– Azt is megadta az Úristen.

Rohanunk vissza Bagosra, és közben beugrunk Krasznára, hogy megbeszéljük Sólyomékkal a holnap esti házi áhítatot, amelyen magyar fiatalok fognak szolgálni.

Bagoson villámgyorsan besurranunk a fürdőbe és elvegyülünk a fiatalok között, akik észre se vették a távollétünket. Titkos és nyilvános szimpátiák szövődnek fiúk és leányok között, amit Sükösné Juliska néni helytelenít. Tudom, hogy a mi Urunk hatalmas és Szent Isten, de mégsem látom tragédiának ezeket a vonzalmakat Krisztus jelenlétében. Ugyan hol keressék fiatal keresztyének a házastársat? Az evangéliumi összejöveteleken ez is megtör-

ténhet. Feleségemmel én sem az utcán vagy bálteremben ismerkedtem meg, hanem evangéliumi alkalmon szerettem belé.

Táborozásunk idején nemcsak fiúk és lányok közeledtek egymáshoz, hanem kialakult valami finom különbség a „hajdúböszörményiek" és „miskolciak" között. Nem örülök neki, és nem ijedezem miatta. Sajnos a keresztyének között mindig volt és lesz ilyen véleménykülönbség, hogy ki és hova tartozik? Fürdés után Szilágyi Magdi Márinkát és engem finom konzerves kenyérrel és gyümölccsel kínál. Éhes vagyok, de Magdi figyelme jobban esik, mint az átnyújtott étel.

Alkonyodik.

Zilah után a Meszes-hegység kanyargós országútján felfelé halad a karavánunk. A turistaszállónál hirtelen jobbra, óvatosan ereszkedünk az erdészházhoz. A fiúk sátrakat vernek, egymástól nem messze, de nem is túl közel a fiú és leány szállás. Két fiúval most is a szabadban alszom. Magdi és Márinka vacsorát főznek. Ők a szolgálat mintaképei. Kéréseimet, javaslataimat parancsként fogadják, és hajszálpontosan teljesítik. Bár mindig és mindenütt ilyen egy akarattal lennének a keresztyének!

Már aznap este fiatalok csatlakoztak hozzánk Zilahról. Kicsit félénkek és bizalmatlanok. Hálát adok Istennek, hogy az utóbbi időben sokan elfogadták Jézus Krisztust Zilahon.

Másnap még 17-en jöttek a zilahi református segédlelkész és Virágh Károly keresztúri lelkipásztor egyetemista fiának vezetésével. Múlt esztendőben Bütösi Jánossal látogattunk náluk. Most negyvennél is többen hallgatjuk az igét, és énekkel magasztaljuk Istenünket. Ez már tekintélyes csapat közülük néhányan határozott döntéssel átadják szívüket Jézus Krisztusnak. Megtértek.

Juliska testvér kedvesen, érthetően, megragadóan beszélt közöttük. Adorján Kálmán lelkész bátran hirdeti Krisztust, fény, biztatás, meggyőződés sugárzik belőle. Én a magyarországi református egyház történetét folytatom. Gitárosunk, a böszörményi Balogh Marika többször rákezdi: „*Soha nem fél már a szívem, mert velem van az Úr... Indulj már, indulj már, Sion hát ne tétovázz!*" Közös imádsággal zárjuk az estét és megint nagy körben, egymás kezét fogva énekeljük: „*Isten velünk, viszontlátásra.*" Négy fiatal Krasznára indult Sólyom Daniék házába, ahol hatalmasan kiáradt Isten Szentlelke. Református ébredés van Krasznán. Éjfélig beszélgettek, énekeltek és a krasznai testvérek népi hímzésű kötővel, terítővel ajándékozták meg a mieinket. Harmadszorra is elkezdték: „Isten velünk, viszontlátásra."

MESZES, ERDÉSZHÁZ

A szabad ég alatt úgy elnyomott az álom, hogy nem vettem észre a Krasznáról visszatérőket. Leállított motorral gurultak az erdészházig. Szégyelltem magamat, hogy nem fogadtam őket. Azt is, hogy másnap reggel, mikor fél hétkor felkeltem, Magdi és Márinka már a reggelit készítették. Hamarabb ébredtek mint én. Zöldborsót hántottak. Álmosan kérdeztem tőlük:

– Ki találta ki, hogy ma zöldborsót eszünk? Tudhatnátok, hogy zöldbab következik!

Zavartan várom, hogy vitatkozzanak velem és megcáfoljanak. Helyette rám nevettek:

– Igenis, Pista bácsi! Ez nem téma.

Vidáman összeseperték a zöldborsót, és előszedték a babot. Én meg elfordítottam a fejemet, és arrébb mentem, mint akinek valami sürgős dolga akadt. Bánt, hogy beleszóltam és megszégyenített az engedelmesség. Egyébként olyan mindegy, hogy ma zöldbab, vagy zöldborsó lesz ebédre. „Nem téma."

1974. augusztus 7., szerda. A fiúk egyre ügyesebben és gyorsabban hajtogatják össze a sátrakat, gumimatracokat és zsákjainkat odaerősítik a tetőtartóra. Útra készen beszélgetnek az autók mellett. Melegítjük a motorokat, azután kitoljuk egymást a mély völgyből.

VACSORA

Hűvös, harmatos reggel után a fölkelő nap sugarai melegítenek. Kellemes, nyugodt tempóban haladunk Kolozsvár felé. A motor egészségesen zümmög, a romantikus szakértők szerint „szépen muzsikál". Szívemben csöndes derű, sőt némi önbizalom. Mégiscsak jó ez a kirándulás. Okosan megszerveztük Réven, Meszesen és következik a java. Egyedül Márinka és én látjuk nagyjából az útirányt. Hank nem kérdez semmit, teszi a feladatát. A fiataloknak mindegy, hogy Körösfő vagy Hargita. Sükösné Juliska testvér néha rám kérdez, hogy hová és miért. Ők most járnak először Erdélyben és mindent másként képzeltek. Tervezték a tájak, történelmi helyek, híres városok megtekintését. Mi pedig állandóan megyünk, nem kérek tanácsot, nem tárgyalunk senkivel, ahogy Janó bá' is óhajtotta: Legjobb, ha a fiatalok sem tudják a terveinket. A katonákkal sem közlik, hogy miért és hová? Nincs megbeszélés, csak parancs: „Beülni és indulás!"

Minden teher és felelősség rajtam nyugszik, minden kockázat az enyém. Mert ha – Isten őrizz! – politikai, egyházi vagy közlekedési baj lenne, akkor engem kérnek számon a szülők, a hivatalos szervek és a hívő testvérek. Hálás vagyok Istennek Márinka és Magdi páratlan engedelmességéért és a hallgatag Hank szolgálatkészségéért.

Emberi logika alapján csak így kerülhetünk ki a rendőrség látóköréből. „Most segíts Uram! Most segíts!"

Janelle-t utasítom, hogy mindig, mindenütt engem, vagyis a „cseh kocsit" kövesse. Nem indokoltam neki. Hankot arra kértem, hogy Kolozsváron a Szentmihály téren parkoljon valahol, amíg mi benzint vásárolunk. „Fölösleges" együtt közlekedni a három kocsival.

Kolozsvár külvárosában növekszik a forgalom. Előre-hátra figyelek. Megnyugtat, hogy időnként távolban kimagaslik a sorból Hank mikrobusza, tehát jönnek és Janelle közöttünk van. Szép ez a kirándulás. És most jön a java, mert Dobri János professzor úr, Janó bá megbízható ember, és komolyan veszi a feladatot. Önteltség suhan át rajtam. És valahányszor elbíztam magamat, Isten mindig orron fricskázott. Most is. Mert nekünk keresztyéneknek soha nem lehet másban bizodalmunk és reménységünk, csak az Úr Jézus Krisztusban.

A kolozsvári csúcsforgalomban bejutunk a Szentmihály térre. A visszapillantó tükröm mutatja, hogy Hank a megbeszélésünk szerint szépen elkanyarodik. De mi ez? Eláll a lélegzetem. Janelle, a figyelmes testvér észreveszi Hank lemaradását, és segítő szándékkal megszegi az utasítást és ahelyett, hogy engem követne, a következő utcán ő is bekanyarodik. De ott a behajtani tilos tábla. A rendőr élesen lefütyüli, Janelle lassan kitolat, mert látja, hogy hibázott. Forgalmi dugó keletkezik. Ijedten figyelem a tükörből. A rendőr utasítja, hogy Janelle húzódjon félre igazoltatás végett.

Hát ez bizony nem kívánatos! Kiugrok a kocsiból és hatalmas mozdulatokkal integetek, hogy hagyja ott a rendőröket és jöjjön utánam. Janelle tétovázik, végül faképnél hagyja a rendőröket és a sűrű forgalomban, leterhelt járművével közeledik felém.

Föllélegeztem amint növekedett a távolság a megszeppent Janelle és a szigorú rendőrség között. Sikerül neki meglógni, és még Magyarországon is előfordulhat ilyen. A meglepetés akkor ért, amikor a rendőr dzsipjéhez rohant, bevágódott és egy perc alatt utolérte, megelőzte a magyar rendszámú Zsigulit.

Mire várjak tovább? Gyorsan be egy mellékutcába, hogy legalább ezt a kis csapatot és a kocsit mentsem. Aztán rohanok vissza lélekszakadva egyedül. A rend harcos őre reszket és ordít, mint zsákmánya felett az oroszlán.

– El akartál futni? El akartál futni? Útlevelet! Passz! Passzport!

Janelle remegve húzza ki „suitcase"-ből az útlevelét, ami harsány őrmesterünknek meglepetés. Általában az a gyakorlat, hogy magyar rendszámú kocsiból magyar útlevelet szoktak felmutatni. Fiataljaink megszeppentek, mint a megtépázott madarak. Most következik a nagy kérdés, hon-

nan és hová. Miért van a magyar rendszámú kocsinak amerikai vezetője? Janelle a nyelvet, őrmesterünk a helyzetet nem érti. Tehát most kell beleszólnom angolul, németül, magyarul és románul, kézzel-lábbal.

– Excuse me, Sir! Bocsásson meg uram, én vagyok a hibás, nem ez a kis szerencsétlen nő. Én integettem neki, hogy jöjjön utánam, és tudja, ha egy férfi egy nőnek integet... Szóval nem vettem észre a rendőr kocsit. Mert ha én látom a rendőr kocsit... értse már meg, hogy én vétkeztem.

A rendőrség nézi a paszportot, nem érti a magyarázatot és azt sem, hogy miért kerültem oda? Én meg tovább duruzsolom a fülébe, hagyja már ezt a kis nőt, aki úgy megijedt, mint a kiscica. Bocsásson meg neki és szabja reám a büntetést.

– A külföldieknek is be kell tartani a szabályt! Még a magyaroknak is!

Csillapodni kezdett. A világon sehol nem szeretik a rendőrök, ha összecsődülnek. Kolozsvár centrumában sem. A forgalom akadozik. Ráadásul furcsa helyzet, magyar rendszámú kocsiból amerikai útlevél és egy férfi, aki magára vállal mindent. Érdemes ezt tovább bogozni? Inkább térjünk a „tárgyra". Ami világos beszéd.

– Nyolcvan lej – hirdette ki az ítéletet, hogy pontot tegyen a tárgyalás végére. Látszik, hogy enyhül, talán nem is az én érveimre, hanem Janelle bájos ijedtségére tekintettel.

Ha mindent figyelembe veszünk, tulajdonképpen nem is óriási büntetés, de hát mi Istennek vándorló népe nem is annyira materiális javakban, mint elsősorban lelkiekben vagyunk gazdagok. A közöttünk lévő fiatalok némelyikének kiadását közösen vállaltuk el. Továbbá, ha már befejezte az igazoltatást, sőt mintha halvány mosoly lenne a szája szélén, ezért hozzáfogunk alkudozni, hogy éppen most megyünk a bankba pénzt váltani. Egyébként olyan szegények vagyunk, mint a templom egere. A fiatalok is megbátorodnak, és beleszólnak, hogy nagyon szeretik Romániát és ez óriási összeg. Hősünk úgy engedi lefelé a büntetés összegét, mint pattanásig felfújt autógumiból szelepen át kiáramlik a légnyomás.

– Hatvan! Ötven! Negyven! Végül tizenöt lejnél megáll.

Magdi a közös kasszás, összekaparja a pénzt, és szebben mosolyog, mint Janelle. A román hősünk is nevet. Annyira elbűvölték a lányok, hogy elfelejtett nyugtát adni a beszedett pénzért. Nem is kértük tőle, és soha az életben nem fogom reklamálni ezt a bizonylatot.

Benzintankolás után a Szentmihály térre hajtunk. Fellélegezve és nyújtózkodva szállunk ki a kocsiból.

– Gyerekek! Most délelőtt tíz óra. Szabad idő, de pontosan tizenegy órakor mindenki a kocsijánál legyen! Addig vásárolhattok, várost nézhettek, levelet írhattok.

Márinkával rohanok a Roosevelt 2. szám alá, Horváth Miklós bácsiékhoz. Uzonkával úgy beszéltük meg, hogy utánunk jön, és ha Zilahon nem találkoznánk, akkor ma 10 órára Kolozsváron legyen. Hála Istennek, hogy szezon munkájából valahogy kiszabadult és három napon át velünk lehet. Sietés közben átgondolom az akadályokat. Hátha nem engedte el a főnöke? Hátha lemaradt? Hátha vonatkésés, hátha összetalálkozok valakivel. Nehéz dolog egy ismerősnek „megmagyarázni" és mellébeszélni.

„Most segíts Uram! Most segíts!"

Kopogtatásunkra nagy derűsen Uzonka nyitott ajtót. Bent a kicsi szobában Asztalos Zoltán és felesége, valamint Kovács Dezső és felesége reggeliztek.

– Micsoda meglepetés! Hogy kerültél ide Pistám?

– Nyaralunk, nyaralunk. És ti?

– Ma jöttünk át a határon és a holmijaink úgy gabalyodtak össze-vissza, hogy azt sem tudjuk, kié hol van?

Jó volna dicsekednem, hogy mi karavánunkhoz huszonketten tartoznak, és ha négyötöknek ilyen izgalmas, akkor gondoljátok el, hogy mennyivel inkább nekem. Könnyebb dicsekedni, mint hallgatni. Az Úr féken tartott.

– Mi a programotok? – Érdeklődöm, hogy ne engem kérdezzenek.

– Janó bácsihoz szerettünk volna elmenni, de nincs itthon. Ezután körutat teszünk. És ti?

– Mi is körutat, de már a vége felé. Lassan hazafelé tartunk.

Közben arra gondolok, amit Dezső mondott, hogy Janó bácsi nincs itthon. Hála Istennek. Tehát fent van valahol a Hargitán. Vár bennünket, ahogy megbeszéltük.

Miki bácsit marasztalnám, hogy maradjon a családdal, de szeret és udvarias, és elkísér a Szentmihály térre. Horváth Pali szegődik mellénk nagy vidáman. Sziszegem, hogy tűnjön el mellőlünk. A tér sarkán odafordulok Miki bácsihoz, hogy neki is, meg nekünk is jobb, ha most elbúcsúzunk egymástól. Megérti. Kérdezősködés nélkül megcsókoljuk egymást.

Tizenegy óra tizenöt perc. Ülnék a kocsiba, hogy mielőbb elhúzzunk a városból, de várni kell, mert hiányoznak a gyerekek. Megint belső feszültség uralkodik bennem. Végre könnyedén előszállingóznak én meg korholom őket.

VACSORAKÉSZÍTÉS. Bianki Izabella, Kiss Katalin

– Gyerekek, tizenegy óra az tizenegy óra!

Sükösné Juliska testvérünknek rosszul esik, hogy a böszörményiekre céloztam.

– Pistám! Te is késtél!

– Ha kértem és megígértétek, akkor tőlem függetlenül itt kellett volna lenni.

Reánk nehezedik a bizalmatlanság köde. Tordát elhagyva megállunk, és arra kérem Juliska testvért, hogy szálljon át a kocsinkba, engesztelődni. Feddőzik.

– Pistám, ideges vagy. Semmiről nem beszélünk, nem tanácskozunk. Mi szeretnénk várost nézni, a történelemmel és tájjal ismerkedni, te meg csak szaladsz, legfeljebb a két lánnyal értekezel.

– Juliskám! Nem tanácskozni és szemlélődni jöttünk. Az már megtörtént a múlt hónapban. Aláaknázott harcmezőn járunk. Pillanatonként ezer veszély les ránk. Feladatunk itt és most az, hogy engedelmeskedjünk az Úrnak és egymásnak. Ha tanulni, ismerkedni akartok, akkor kis létszámmal jöjjetek. Mostani egyetlen célunk, hogy erdélyi fiatalokkal találkozzunk. Minél többet megismerjünk közülük, hogy hitre jussanak, és hitben erősödjenek. Épüljenek általunk. Fogadd el, hogy óriási lehetőséget kaptunk Istentől. Harminc év óta nem volt ilyen találkozó erdélyi és magyarországi

keresztyén fiatalok között. Könyörögjünk azért, hogy áldjon meg bennünket az Úr.

Sükös Pálné Juliska testvér megnyugodott.

Marosvásárhelyen egy óra szabadidő. A gyerekek kivétel nélkül halálos pontosan visszajöttek az autóinkhoz.

Parajdon rövid órácskát fürdünk a sósvízben. Janelle toalettet keres. Bizony e tekintetben is drámai a helyzet Romániában. Az „üdülő" WC-jének kőpadlóját, ajtaját, falait, mindent összekulimázoltak. Nem vagyok finnyás, de kifordultam.

– Sajnállak Janelle, de nem tudok rajtad segíteni. Azt viszont tanácsolom, hogy közel se menj a „rest roomhoz". Oldd meg valahogy...

Csodáljuk Székelyországot. Farkaslakán, Tamási Áron sírjánál énekeltünk. *„Ments meg Uram engem az örök haláltól."* Magyar turisták álltak körbe és együtt dicsértük az Urat. Megint az elbizakodottság kísértése lopakodott hozzám. Most lesz a legjobb fent a Hargitán. Siessünk kicsit, mert nyugovóra tér a nap. De már közel vagyunk a célhoz és sötétedés előtt letáborozhatunk.

A soron következő faluk nevét autóbusz menetrendből írtam ki magyarul és románul. Így következnek: Székelyudvarhely – Odorheiu Secuiesc, Bethlenfalva – Beclean, Fenyéd – Bredesti, Küküllőkeményfalva – Tirnavita.

Ezek után következik Zetelaka és Ivónál jobbra fel a Hargitára. Szeretnék már ott lenni. Jó helyen járunk? Szénásszekeret értünk utol, aminek a tetején szalmakalapos székelyek ültek. Alkonyodik, és nem akarom fölöslegesen pocsékolni az időt, nehogy úgy járjunk, mint valamikor, a román-magyar határon. Akkor még be kellett írni okmányunkba, hogy hova utazunk. Bediktáltuk, hogy Marosvásárhely. A magyar rendőrség így írta be. A románok vissza akartak küldeni a határról, hogy egész Romániában nincs Marosvásárhely, csak Tirgu Mures. A magyar útlevélkezelők nagy nehezen segítettek rajtunk, és az ő kérésükre áthúzták kétszer is, hogy Marosvásárhely, ami éppen akkor a Magyar Autonóm Tartomány fővárosa volt, és beírták, hogy Tirgu Mures. Tanultam az esetből és kerülni akartam a bonyodalmat. Román nevén érdeklődtem a székelyektől, nehogy megbántsam őket az önérzetükben.

– Mondják, emberek! Erre van Bredesti?

Néznek vissza rám, mint a süketek. Szerencsére gyalogosok közeledtek és hozzáfogtak tanácskozni.

– Bredesti? – Végre egy fiatal észbe kap.

– Bredesti? Hát az meg Fenyéd. Fenyéd ide Bethlenfalvától három km. Jó irányban haladnak.

Most meg én ámultam el. A falu lakossága nem olvassa el a román nyelvű helységnévtáblát? Úgy használják, mint évszázadok óta: Bethlenfalva, Fenyéd, Zetelaka, Ivó. „Nyelvében él a nemzet."

Ivó után nagyon meredek, szűk, öklömnyi kövekkel terített út következik. Ránk sötétedett. Úgy képzeltem, hogy valahol szép táborhely, patak, tisztás vagy faház fogad bennünket. Helyette utunk annyira összeszűkült, hogy csak egy jármű fér el rajta. Hajtűkanyarok, emelkedő és teljes sötét. Depressziós lettem. Nincs önbizalmam. Hová viszem én a 22 fiatalt? Hank bírja még vezetni Volkswagen mikrobuszát? És Janelle a tömött Zsigulit? Mi lesz ennek a vége? Célba érünk valahová? Megállunk pihenni. Javaslom, hogy Uzonka, Juliska testvér és én előre kocsizunk tájékozódni. A másik két autó várjon bennünket.

Később tudtam meg, hogy Janelle kiszállt levegőzni, Katona Kati pedig beült a helyére és bemutatta, hogy autóvezetést tanul. Addig piszkálta a sebességváltót és kéziféket, míg kioldotta mind a kettőt. És a nehéz súly gyerekekkel és csomagokkal gurulni kezdett a lejtőn hátrafelé. Az Úr úgy védte meg őket, hogy Hank aránylag közel állt mögötte és a gyorsuló Zsiguli a mikrobuszának csapódott.

Ezalatt mi hárman fölfelé igyekeztünk, és az ékszíj elszakadt. Már csak ez hiányzott. Tanácstalanul szálltunk ki a kocsiból. A zord fenyők ijesztően zúgtak. Vak sötét borult reánk.

– Juliska kedves! Maradj egyedül a kocsiban az Úrral, mi pedig Uzonkával előre tapogatózunk gyalog. Nem tudom, hol van a Madarasi Hargita. Sohse jártam erre. Térkép szerint valahol itt. A kocsit nem tudom megcsinálni sötétben.

Uzonkával nekivágtunk az emelkedőnek. Egymás kezét fogva botladoztunk a köveken, nyomasztó sötétségben. Uzonka rengeteget dolgozott hivatalában az elmúlt hetekben, átutazta az éjszakát és hajnalra érkezett Kolozsvárra. Igaz, hogy én sem pihentem túl sokat az elmúlt napokban, de most nem ez a fontos, hanem a cél.

Merre van a cél? Egymástól elszakadozva, mi lesz velünk?

Hajtűkanyarok, emelkedők, kövek és feketeség. Szél suhog, ág reccsen, bozót zizeg. Medve vagy farkas? Lihegve állunk egy kanyarnál, mert sehol nincs a tető. Az ijesztő helyzetben előtáncolnak ma reggeli gondolataim, hogy okosan megszerveztük ezt a kirándulást, és most jön a java. Valahányszor elbíztam magamat, Isten mindig orron fricskázott.

Megsemmisülten, kifulladva állunk a kanyarnál. A Madarasi-Hargitával akartam dicsekedni, és mi maradt a nagy tervből? Két kocsi valahol lent a mélyben, egy kocsi valahol mögöttünk. Egyik kezemmel Uzonkát fogom, másik kezemben a zseblámpám halványodó fénye. Se kabát, se bot, se pénztárca, se útlevél. Mi maradt meg? Mibe kapaszkodjunk?

– Uzonkám! Egy lépést se tovább. Várjunk itt és imádkozzunk.

– Az lesz a legjobb – helyeselt.

– Most segíts, Uram! Most segíts!

– Amint befejeztük az imádságot, egy autó ereszkedett lefelé. Köröztem a zseblámpával. Három vidám férfi hajolt ki az ablakon.

– Tessék mondani, erre van a Madarasi-Hargita?

– Persze, hogy erre.

– Hány kilométer?

– Legföljebb három.

– Elszakadt a Zsigulink ékszíja. Nem tudok felmenni a tetőre.

– Zsiguli? Mire az bemelegszik, akkorára maga már fent lesz.

– Egy mikrobusz áll lejjebb a forrásnál. Szóljanak már nekik, hogy jöjjenek utánunk.

– Szívesen.

Visszamentünk Juliska testvérhez, aki panasz nélkül az Úrtól nyert békességgel várt bennünket. Feljöttek a többiek is. Lépésben elértük a tetőt. A turista szálló volt gondnoka, a népszerű Csoma Pista bácsi, barátságosan fogadott bennünket.

– Kolozsvári fiatalok? Bent sátoroznak az erdőben. Dobri professzor úr? Őt mindenki ismeri, mert nagyon derék ember. Vadállatok? Azok nincsenek a Hargitán, csak lent a nagyvárosok utcáján...

Holdfénynél építettük fel a sátrainkat. Köd ült a hegyekre. A hőmérséklet nulla fok alá süllyedt, és fáztunk a csípős hidegben. Juliska testvér több takarót kért a lányoknak.

– Fiúk, ma éjszakára kevesebb pokróc marad. Mindent szedjetek fel magatokra. Ti pedig lányok, kicsit bújjatok össze, és legalább két gumimatracot kölcsönözzetek a fiúknak pokróc helyett, hogy azzal takarózzunk.

Boda Jóskával gumimatraccal takaróztunk, dideregtünk. Mivel nem jött szememre álom, volt időm imádkozni Magyarországért, Erdélyért, mindenkiért.

Reszketve ébredtünk. A sátor kívül zúzmarás, belül pedig csepegett a párától. Egyedül vágtam neki a fenyvesnek. Bukdácsoltam a friss hajtások, óriási kövek és korhadó fatörzsek között. Mohos sziklára ültem, és merengtem a vadon vegetációján. Nem az ékszíj és a hideg miatt szomorkodtam, hanem azon, hogy merre vannak a kolozsvári fiatalok. Nem találkoztunk Hermán János sármási lelkésszel, akivel megállapodtunk a helyben és időben. Visszalopózkodtam a táborhoz. Hermán János jött elébem.

– Pistám! Vártunk benneteket tegnap a buszmegállónál. Egy székely családnál aludtunk, és ma reggel Rózsika lányommal feljöttünk ide. Sok volt ez már a beteg szívemnek, de hála Istennek, hogy köztetek vagyunk.

Reggeli készül. Tábortűz ropog, és pokrócba csavarva hallgatjuk az igét immáron a kolozsvári fiatalokkal együtt. Minden szava élmény, és mélyen behatol a szívünkbe. A turistaszálló emeleti ablakából a Securitate leskelődik. „A kerti törpe figyeli a házat."

Janó bá' kora délután érkezett a feleségével, Klára asszonnyal. Neki sem mondta el az ifjúsági találkozót. Klára asszony meglepődve csapta össze a kezét.

– Hát ezt álmodni sem mertem. Micsoda véletlen, itt a Hargitán.

Női szíve azonban hamar megérzi, hogy nem véletlenül találkoztunk... A kolozsvári fiataloknak is meglepetés volt.

Dél körül nagy röplabda-csatát vívnak az erdélyiek és magyarországiak. Janó bá' javasolja, hogy az esti tábortüzet ne a mi sátrunknál, hanem bent az erdőben, a kolozsváriak táboránál rakjuk, ahol rejtve vagyunk a gonosz szemektől.

Az estét szalonnasütéssel kezdtük, aztán életünkről, körülményeinkről, hitünkről beszélgettünk. Mozdulatlanul néztük az izzó parazsat és követtük szemünkkel a csillagok felé szálló szikrákat. Hermán János prédikált szenvedélyes meggyőződéssel. Éjféltájt együtt énekeltük a szép dallamot és szöveget, amit Bartók Béla Este a székelyeknél címmel zongorára és hegedűre is komponált.

Hej, én édes jó Istenem,
Oltalmazó segedelmem,
Vándorlásban reménységem,
Ínségemben lágy kenyerem.

Vándor fecske sebes szárnyán,
Vándor legény vándor botján.
Vándor székely reménységét,
Jézus, áldd meg Erdély népét!

MADARASI HARGITA. Jobb szélen Hermán János

Felállunk, és kézen fogva bámuljuk a szunnyadó tüzet. Az utolsó sorát eldúdoljuk: „Jézus, áldd meg Erdély népét."

Reménykedve várjuk a hajnalt.

Madarasi-Hargita, augusztus 9, péntek. Közös áhítatunk végeztével Hermán János beszél az erdélyi szórványgondozásról, a magyarság vérző sebeiről. Közös imádsággal fejeztük be a találkozót. A kolozsvári fiatalok megegyezés alapján visszamennek a sátraikhoz, és csak ketten kísérnek le bennünket a Hargitáról. A gonosz szemek ne lássák az Úr népét.

Szabó Árpád fiatal lelkipásztorral 1976-tól hozott össze az Úr. Bátor, életvidám, jó humorú férfi. Sára felesége kitűnő segítőtárs. Szabó Árpád látja az összefüggéseket és az apró részleteket. Tud szervezni és kitűnő igehirdető. Életcélja a lelki alvók ébresztése, Krisztus követése és dicsérete. Tacson (Tonciu) kezdte pásztori munkáját, Erdőszentgyörgyön (Singeorgiu Depadure) folytatta, és most Udvarfalván (Curteni) gyülekezeti pásztor. Együtt dobbant a szívünk, egy akarattal láttuk a jövendőt. Szép volt sok-sok ifjúsági táborunk a Jézusért!

Hermán Jánost Rózsika leányával Hank viszi le a hegyről, és arra kér bennünket, hogy mivel kocsija nagyon terhelt, utasok nélkül ereszkedjen alá a csúcsról. Fiataljaink egymástól távolabb kis csoportban indulnak lefelé.

Kerüljük a feltűnést. Mivel Márinkának és Magdinak leszakadt a cipőtalpa, és nagyon sokat dolgoztak érettünk, kérem őket, hogy üljenek be a Zsiguliba. Juliska testvér neheztel.

– Látod Pista, megint a miskolciaknak kedvezel a böszörményiek rovására.

Juliska testvér méltán aggódik az övéiért. Utolérünk két böszörményi fiatalt és kérem Márinkát, Magdit, hogy szálljanak ki, és adják át helyüket a másik kettőnek. Talán a két leány megmutatja leszakadt cipőtalpát, vagy a böszörményiek nagyvonalúan visszautasítják az ajánlatomat. Nem így történt. A két „miskolci" szótlanul kiszáll a kocsiból, a „böszörményiek" pedig helyükre ülnek. Lent a forrásnál összevárjuk a csapatot. Nem merek a „két miskolci" lábára nézni, hanem színlelt közönyösséggel érdeklődöm:

– Milyen volt a séta gyerekek?

Rám nevettek.

– Nem téma, Pista bácsi, nem téma.

Mind a három kocsi túlterhelt. Érdekes, hogy Hank nem félti a kormányszerkezetet, függőcsapszeget, a motort és a gumikat. Pontosan tudja, hogy mennyi súlyt és hány személyt szállíthat, de valahányszor megkérdezem, hogy van-e még hely, mindig azt válaszolja, hogy amennyi szükséges. Bizony, ha a „böszörményiek" nem hoznak magukkal felesleges holmikat, akkor most biztonságosan és kényelmesen utaznánk. Ennyire összezsúfolva felelőtlenség.

Ezért állunk meg Székelyudvarhelyen az állomásnál és egész utazásunk alatt számomra ez volt a legnehezebb.

– János bátyám! Ha lehet, vonattal menjetek haza Sármásra.

– Hogy is kívánhatnék mást, Pistukám?

Amitől féltem, bekövetkezett. Gumidefekt. A fiúk vidáman, ügyesen segítenek. Aztán ötven-száz kilométerenként az ékszíj szerelése, mert rossz méretűt adtak hozzá. Megbontottam a töltődinamót, drótokkal kifeszítettem, hogy megfeszüljön a szíj. Amikor Bianki István Magyarországon meglátta „provizórikus" megoldásomat, a fejéhez kapott.

Amíg Korondon a gyerekek kerámiát vásárolnak, én Márinkával autót szerelek. Mire hazaérünk, kiérdemeljük a „specialista" oklevelet. Kíváncsi emberek állnak körül és ingyen osztogatják szaktanácsaikat.

– Figyelje meg, hogy a szelep beállítással lesz baj... Húzza meg a hengerfej tömítést... Takarítsa le a szénkeféket... Meglazult a vezérlő lánca...

Eleresztem fülem mellett az ingyenes jó tanácsokat, s csak akkor nézek fel, amikor Horváth Lóránd erdélyi lelkész megszólított. A felesége Kovács Hajnalka, akivel együtt tanultunk a debreceni teológián. Megvallom őszintén, hogy elengedtem volna ezt a találkozást. Neki is, nekem is könnyebb lenne a Securitate miatt.

– Hát te mit csinálsz Erdélyben, Pista? – tette fel a nyílt kérdést.

– Ékszíjat szerelek – magyarázom, és örülök, hogy nem szakadt rám a motorháztető.

– Honnan, hová és ugye bejöttök hozzánk?

– Ma már aligha, mert ez a nyomorult alkotmány elrabolta minden időnket. Hazasietünk. Mikor jöttök Magyarországra? Kézcsók Hajnalkának. Isten áldjon!

Begyömöszölöm fiataljainkat a kocsiba és mielőbb tűnjünk el innen.

Marosvásárhelyen elállt a zuhogó eső. A két kocsi vezetőjét arra kérem, hogy kifelé a repülőtéren túl várjanak az útszélen. Mi pedig Uzonkával ékszíjat keresünk. Az autós szakboltot megtaláltuk, de ékszíj az nincs, mert ahányféle sorozatban kiadták a Zsigulit, annyiféle ékszíjat gyártanak hozzá. Tessék választani!

Sietünk ki a városból a fiataljaink után. Uzonka zsémbeskedik, hogy lassabban, mert hátha letáboroztak valahol.

– Hogyan képzeled? Megmondtam nekik, hogy a repülőtéren túl, a kis hídnál az országút mellett...

Uzonka annyira makacskodik, hogy kénytelen vagyok lassítani. Ő gondosan figyel jobbra-balra én meg nyomnám a gázt, hogy ma este átléphessünk a határon. Egyszer csak felkiáltott:

– Állj meg, mert elhagytuk őket!

– Viccelsz?

– Ott állnak a benzinkútnál.

Hitetlenkedve megfordulok és most az egyszer – de így történt ez már sokszor –, igaza lett Uzonkának.

Csóválom a fejem.

– Gyerekek! Ez az abszolút precizitás! Mi lett volna, ha Kolozsvárig megállás nélkül titeket keresünk megbeszélés alapján az útszélen?

Horváth Pali megvédi a fiatalokat.

– Én láttam Pista bácsiékat a főútvonalon, mondtam is a többieknek, de nem hitték el...

A román állam takarékosság céljából kisebb lakóhelyen radikálisan kikapcsolta a közvilágítást, a nagy városokban pedig alaposan lecsökkentették. Kolozsvár is sötét. Háborús időkre emlékeztet.

Kapus: kézimunka vásárlás. Királyhágó: sorban állás egy pohár meleg „üdítőért". Az eső megeredt. A kockaköveken néha megcsúszik a kocsink. Most majdnem bele az árokba... Hátranézek, hogy megijedtek-e az utasaim? Egymásra borulva mélyen alusznak.

Augusztus 10., szombat, éjfél után 1 óra Nagyváradon. Ébresztő. A fiatalok vidáman, frissen dörzsölik a szemüket. Legyen áldott az Úr, hogy megőrizte, megerősítette őket.

Gondosan kiürítjük Hank kocsiját, mert ami benne maradt, egy ideig nem látható. Búcsúzás Hanktól, Janelle-től és társától. Olyan szép volt együtt lenni az Úrban, és fájdalmas a búcsúzás. A kis amerikai tanárnő vállamig sem ér, hozzám lép, és megérinti a karomat. Arcáról leolvadt a mosoly, orrocskáját törölgetve szipog.

– Steven, visszarepülök Amerikába, és többé nem jövök Magyarországra. Soha többé nem találkozunk.

Erőt veszek magamon, megszorítom puha kezét és rábólintok.

– Janelle, az biztos, hogy e földön soha többé nem találkozunk. Én sem megyek többé Amerikába.

(Dallas, 1985 január. David George banktisztviselő hívott meg Uzonkával együtt a presbiteriánus egyház országos konferenciájára. Az előadás szünetében – talán a 16. mozgólépcsőnél – csodáljuk a húszezres tömeget. Messziről fölismerem, hogy ő, Janelle, jön fölfelé a mozgólépcsőn. Már itt van előttünk egy karnyújtásnyira döbbenten, mintha szellemet látna.

– Steven! Steven! Are you Steven Bojtor from Hungary? – A szemét dörzsöli.

A kitűző-kártyámra mutatok.

– Please, read it. Uzonka and me are here from Hungary. Janelle! Janelle!

A kis tanítónő férjhez ment Steven Blocher presbiteriánus lelkészhez. És azonnal meghívott magukhoz Kaliforniába, ahol bájos otthonukban sok keresztyénnel együtt dicsérhettük az Urat.)

Nagyvárad, 1974. augusztus 10., éjfél után egy óra.

Tízen bepréselődünk a két Zsiguli autóba, többi fiú gyalog kel át a határon.

Mindenkinek legyen egy pokróca, táskája vagy hátizsákja és útlevele! – figyelmeztetjük a társaságot.

– Ha kérdezik tőletek, hogy hol jártatok, feleljétek a színtiszta igazságot, hogy Szovátán és Hargitán. Hol? – teszem fel többször is az ellenőrző kérdést. – Üres kézzel és magyarázat nélkül nem léphetitek át a román-magyar határt. A gyerekek olyan hangosak, hogy két rendőr is közeledik hozzánk hallgatózni. Ijedten elnémulunk. A „gyalogos fiúk" beszállnak Hank kocsijába, aki a határzóna közelébe viszi őket. Onnan majd gyalog.

Mi egy jó félórácskát várunk, hogy először a gyalogosok átérjenek. Kérdezem a fiataloktól:

– Ugye naponként hálát adtatok az Istennek a missziói utazásunkért? Övé minden dicsőség, hogy angyalaival vigyázott reánk. Annyit szeretnék kérdezni, hogy Hanknak ki köszönte meg a szolgálatát?

Néma csend.

– Senki?

Valaki félénken megszólalt:

– Azt hittem, hogy még találkozunk és majd akkor...

Katona Kati autóvezetői tanfolyamra jár, tehát most a határon ő hozza át a magyar rendszámú Zsigulit.

– Mindenütt engem kövess, de a határon nem ismerjük egymást. Ha a fiúk még ott lennének, azokat sem ismerjük. Értitek?

Mivel Kati még nem tanulta a rükvercet, ezért beugrok a kocsijába, és megfordulok az útirányunk felé. Aztán be a cseh kocsiba, és a tükörben izzadtan figyelem, hogy jönnek-e? Hála Istennek elindultak! Ez is valami. A kocsijuk néha megcsuklik, mintha öklendezne.

Ez már a határ! Nappali fényben fürdik. Itt aztán nem takarékoskodnak az árammal. Nagyon lassan gurulok a sorompóig, hogy Kati idejében észrevegye, és nehogy igazoltatás nélkül törje át a korlátot.

A fiúk előttünk ácsorognak. Horváth Pali jelentőségteljesen néz rám, én meg a csillagokat vizsgálom „megbabonázva". Pali még képes lesz idejönni és megkérdezi, hogy Hankék elmentek-e. Ez hiányzik a határon. Hátat fordítok neki, az autó tetejére könyökölök és hallgatózom. Őket faggatják a románok.

– Honnan jöttetek?

Kórusban fújják:

– Szováta, Hargita.

– Mivel?

– Stoppal – vágják rá szavalókórusban a betanult leckét.

A román csóválgatja fejét.

– Egy táskával? Pokrócba csavarva, stoppal a Hargitáról? Bolondok! Tűnjetek el innen!

Rutinos mozdulattal beüti a pecsétet és sürgeti őket.

– Menjetek már!

A fiúkat nem kell bíztatni...

Mi következünk. Az első kérdés, hogy miért magyar vezeti a cseh autót.

– Mert én csak sánctól-sáncig tudom, vágja rá azonnal Pataki Erzsike, a cseh állampolgár.

– Kié ez a két gitár?

Pataki Erzsike és Balogh Marika vállalják a tulajdonjogot.

– Tessék játszani mind a kettőnek!

Erzsike belesápad, mert nem tud gitározni. Marika a „Soha nem fél már a szívem" ének akkordjait pengeti.

– Azt hittem, hogy a magyar himnuszt kezdi – gúnyolódott a román, és elfelejtette a másik gitártulajdonost megszólaltatni.

Közbeszóltam.

– Kérem, a magyar himnuszt nem lehet gitáron pengetni.

Végre készen vagyunk, és a mögöttünk lévő magyar kocsi is. Katona Kati vezetésével kirángatózik a határról.

Magyarországon, kicsit távolabb a határ sorompótól parkírozunk és nézelődünk. Horváth Pali izgatottan szalad hozzám.

– Pista bácsi! Pista bácsi! Tessék elképzelni, édesapámat láttam, meg Bianki Istvánt a Citroennel. Ott állnak, ni, a túloldalon!

Még inkább távolodunk a határtól. Enyhén világosodik. Horváth Zoltánt és Bianki Istvánt én rendeltem ide két kocsival. A fiatalok fázósan, boldogan fészkelődnek a meleg járművekbe, mindegyikben jóval létszám felett. „Most segíts Uram! Most segíts!" Zoliban és Istvánban nyoma sincs az aggódásnak, sőt a fiatalokkal együtt élvezik a rendkívüli, kockázatos helyzetet.

Évtizedek során annyi csudát és kalandot éltünk át a határon. Mindig ez volt a románok hármas fő kérdése: van-e Biblia, pornóújság vagy fegyver? Határ, ahol szó szerint vámoltak bennünket, vagyis meglopták holminkat. Határ, ahol az utasok és vámosok kölcsönösen félrevezették egymást, vagy éppen ügyesen összejátszottak. A magyarok Bibliát találtak nálunk, de nem vették el.

– Dugja el jól, mert jön a román vámos!

Akkor még együtt vámkezeltek. Mikor hozzánk lépett a román, a magyar vámos elhúzta, hogy a kocsink már vámkezelt. Más alkalommal ránk kiáltott, hogy nyissuk fel a csomagtartót.

– Jól kinyitotta?

– Igen.

– Akkor csukja le és menjenek!

Mátyás Sándor lelkész testvéremmel majdnem pőrére vetkőztettek a román vámhivatalban. Amikor Kiss Katalin tanítványommal utaztam, órákig faggattak, hogy ki ez a lány, és miért megyek vele. Pataki Erzsike és Peres Eszter Kassáról csak szlovákul beszéltek a határon, hogy egy szlovák kocsit várnak. Közben titkos jelekkel érintkeztek Szilágyi Zoltánnal és Horváth Pállal, akiket félreállítottak, hogy letartóztassák őket. Irlanda Zsolt olyan hülyén viselkedett, hogy ránk jött a nevetés egy román vámvizsgálat után. Egy magyar útlevélkezelő azt mondta, hogy géppisztollyal a Feketetengerig lehetne úszni a románokat. Göncruszkáról Tóth Zsolt és felesége kisgyermekeikkel vittek segélyt Erdélybe. Reggeltől estig ácsorogtak a román határon. Akkor biztatták őket, hogy váltás után átmehetnek. Még egy napot vártak. És minden indoklás nélkül visszafordították őket. Sándorné Hornyák Marika göncruszkai tanárnő második volt utánunk a kocsisorban, mert mindig magunk közé engedtünk ismeretleneket. Úti okmány és vámvizsgálat nélkül megtiltották, hogy ő és fiatal társai belépjenek Romániába. Másnap a kolozsvári állomáson vártam feleségemet, ahová Marika és útitársai vonaton nagy örömmel megérkeztek. Becsukták előttük az ajtót, és jöttek az ablakon. Feleségem egyedül vagy kísérőkkel rendszeresen vitt segélyt Kolozsvárra, és számtalanszor csudálta az Úrnak kegyelmes szabadítását.

1989 karácsonya után egy kis teherautón segélyszállítmánnyal érkeztünk Csengersimára. Az egyik vámirodában szemét és emberi ürülék halmaza tetejéről Ceausescu képe mosolygott reánk. Az átmenet hónapjaiban mi is teherautó számra vittük a testvéreknek az élelmiszer, ruha és könyv segélyt. Áldott legyen az Úr, hogy szolgálhattunk.

És az ifjúsági misszió? Hála Istennek folytatódik, mert 1990-ben Romániában is rendszerváltozás történt. Az állampolgárok szabadon utazhatnak, szabadon szervezhetnek evangéliumi egyesületeket is. Megváltozott az ifjúsági munkánk szervezése és módszere. Fonyban 1989-től tartunk tavasztól őszig nagy ifjúsági konferenciákat magyarországiaknak és határon túliaknak is. Jönnek a Felvidékről, Kárpátaljáról és Erdélyből sokan. Az első

nagy csoportot 1990-ben Berke Sándor lelkipásztor és felesége vezették, Tenkéről. 1990 óta a csoportok évenként rendszeresen visszajárnak, hogy megismerjék Krisztust, növekedjenek a keresztyén ismereten, testileg-lelkileg felüdüljenek, és erősítsük az elszakított testvéreinkkel való kapcsolatot

Hála Istennek, hogy az anyaországban lévő egyének, gyülekezetek, közösségek, iskolák, társadalmi szervezetek nagy száma ápol kapcsolatot erdélyiekkel.

Derecske közepén rendőrségi igazoltatás. Messziről láttam az út közepén strázsáló rendőröket. Lassítok, irányt jelzek, féklámpát nyomogatok, hogy a mögöttem lévő kocsik vezetői, akik túlterhelten voltak, idejében észrevegyék a bajt, hátha meglóghatnának? Horváth Zoltán szorosan mögém zárkózik, már nem fordulhat meg. Bianki István igen. Hirtelen irányt változtat, és földutakon, trágyadombok szélén kikerüli Derecskét.

Bárgyú arccal lehúzom az ablakot, mint aki nem érti, hogy miről van szó. Bámulom őket, mint Körösréven a magyarok bennünket, mint a ma született csehszlovák állampolgárokat. Intek Pataki Erzsikének, aki érti a dolgát, egész utunk alatt ügyes és szolgálatkész kis testvér volt. Lassan előszedi a csehszlovák útlevelet és az autó papírjait. A rendőr barátságosan int, hogy mehetünk. Csehszlovákokkal nem foglalkozik. Nem veszik észre, hogy létszám felett kuporognak utasaink egymás hegyén hátán. Horváth Zoltán úgy veszi a jelzést, hogy az neki is szól, és hat fővel azonnal nyomunkba ered.

Dicsőség az Úrnak!

A derecskei állomásnál félórácskát vártunk Istvánékra, de mivel nem jöttek, szép lassan elindultunk Debrecen felé.

Megvirradt. Vezetés közben nemcsak előre, hanem időnként hátranézek. A fiatalok egymásra borulva alusznak mint a tej. Csak Pataki Erzsike, a „tősgyökeres szlovák" éber. Halkan dúdolgatja:

Hej én édes jó Istenem
Oltalmazó segedelmem.
Vándorlásban reménységem...

Debrecen, reggel 6 óra. Napsugár melegít és benne vagyunk a forgalomban. Egyszer csak, mint a nyíl, kivágódik a piros Citroen, és jobbrabalra himbálózva megelőznek bennünket. Sajnálkoznak az öreges tempón, és különféle kézmozdulatokkal bíztatnak, hogy ne aludjunk vezetés közben. Gyerünk gyorsabban!

Visszamosolygok, de nem sodor magával a sportos, fiatalos vezetés.

Horváth Zoltánék udvarán kirakodunk. Az egész hely úgy néz ki, mint az országos vásár. Reggelizés, ige és imaközösség után a fiatalok ostromolnak, és legfontosabb kérdésük az, hogy mikor megyünk újra Erdélybe. Hazaszállítjuk a böszörményieket. Onnan sietünk Göncruszkára, mert Franz Schadee érkezik barátaival Németországból.

Borbás Béla kocsiját Horváth Zoltán vitte tulajdonosához Jármiba. A miskolciakat Bianki István hozza Citroennel. Zúg a fejem, ég a szemem, és úgy érzem, hogy szempilláim leragadnak. Fáradtságomat heves szívdobogás jelzi. Jó volna egy kicsit pihenni. Megállok, hátranézek. Istvánék is fékeznek. Egyszerűen a kormánykerékre borul, de Magdi puhább helyet készít neki az ölében, mintha egymás mellé rendelte volna őket az Úr.

Uzonkám ül mellettem. Egyszerűen belehullok a karjaiba. Márinka úgy viselkedik hátul, mintha ott sem lennénk. Hol járnak a gondolatai? Sófalva, Hargita, Nagyberény? Van valakije, vagy egyedül Jézusa?

Hallom, amint szép tiszta hangján a második strófát énekli:

Vándor fecske sebes szárnyán,
Vándor legény vándor botján.
Vándor székely reménységét,
Jézus, áldd meg Erdély népét!

Fogalmam sincs róla, hogy hangosan imádkoztam, vagy csak álmomban tettem hozzá:

– Áldd meg Erdély népét!... – Magyarországot... És ezt az egész világot. Ámen!

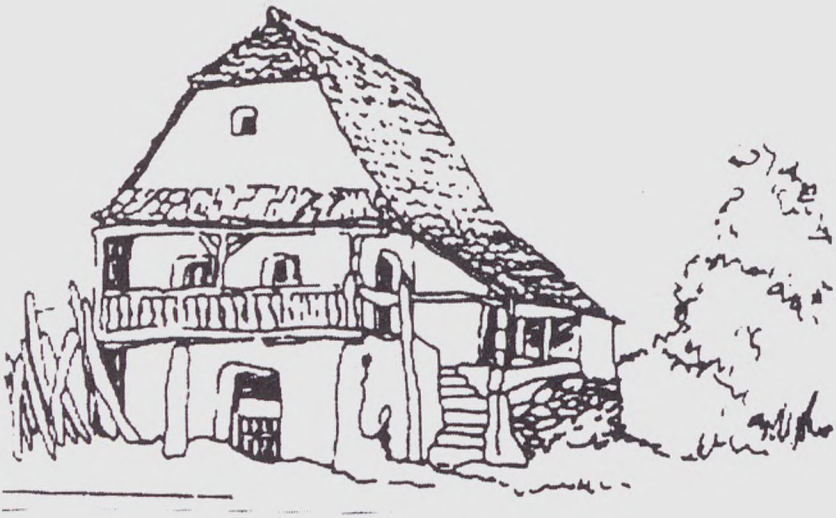

SZÉKELY HÁZ

Post scriptum

Köszönet

Az *Erdélyi Krónika* sokaknak a segítségével készült. Először is hálát adok Istennek, hogy Tőle kaptam megbízást Magyarország határain belül és kívül szervezett ifjúsági konferenciákra. És amikor büntettek, megszorítottak érte az egyházi és világi vezetők – mert a Krisztus követése dicsőséggel és megaláztatással jár –, akkor megmutatta mindig szabadítását. Az Ő neve magasztaltassék a Göncruszkán, Miskolcon, Debrecenben és más helyen lakó fiatalokért, akik örömmel vállalták a kockázatos, de szükséges illegális táborozásokat. Istené a dicsőség ezért a könyvért is!

Nagyon jó és hasznos volt Bütösi János amerikai lelkész-püspök szolgatárssal évtizedeken át körbeutazni Erdélyt. Hite, tudása, földi és mennyei távlatokban való látása nyereség volt számomra.

Köszönöm Fehér József múzeumigazgató úrnak, a Kazinczy Ferenc Társaság elnökének, hogy az érzékeny, de aktuális tartalmú *Erdélyi krónika* megjelenhet a Társaság gondozásában. Ez a tudós közösség 1990 óta még intenzívebben építi a szomszédos és távolibb országokban élő magyarokkal a közösséget, elsősorban Érsemjénnel, a Partiummal.

Kováts Dániel tanár úr tartalmi, formai, szövegszerkesztési munkákat végzett. Iránta való tiszteletemet, köszönetemet képtelen vagyok kifejezni. Istenünk áldását kívánom családjára, előadásaira, megjelent műveire, páratlan nevelő munkájára!

Hőgye István levéltár-igazgató lektor úr végtelenül pontos javításokat készített és a kéziratot kinyomtatásra ajánlotta. Hermán János fiatal tudós lelkipásztor testvéremhez évtizedes barátság köt. Szívünk együtt dobban Erdélyért, Magyarországért, Krisztusért. Kiss László művész-tanár úrral is annakidején együtt „campingeztünk" Erdély fenyveseiben. Köszönöm, hogy szívesen hozzájárult ehhez a munkához. Király Károly gyárigazgató urat széleskörű, határozott, cselekvésre kész férfiúnak ismertem meg találkozásunk első pillanatától. Sokan hálásak vagyunk az erdélyi múltat, jelent feltáró és jövőbe mutató előszaváért.

Az igényes fordításokkal megajándékozott: Endrei Ferenc református lelkész (Cleveland, USA) angol, Kiss Endre József lelkész-könyvtáros (Sárospatak) francia, Siposné dr. Szabó Zsuzsa orvosnő (Hannover) német nyelven. Nagyon köszönöm segítségüket.

Feleségem, Toókos Uzonka háziasszony, a lelkészi szolgálatban munkatárs, helytörténész tanácsolt, javított, és aprólékos, fáradságos munkával az anyagot számítógépbe táplálta. Jó volt és jó lesz együtt szolgálni az Úrnak!

Isten gazdag áldását kérem az olvasókra és mindazokra, akik ebben a munkában önzetlenül segítettek.

Fony, 2001. nyárutó.

Borjtos István
lelkész-tanár

The Transylvania Question

One can find three different attitudes among our Hungarian people toward Transylvania going back as far as 1948. Some are simply disinterested, living for their own selves, and don't know or don't want to know about Hungarians who live in a neighboring country or in a diaspora, spread throughout the whole world. Others think it's better not to pick at bleeding wounds, for we would only hasten the patient's death, namely the extinction of the Hungarian population in Transylvania. The third group feels that we are responsible not only for the people of Viet Nam or for the people of Africa, but also for Hungarians who have been cut of from Hungary by artificially drawn borders at the peace treaties. We must always do for them all that we can.

How do the people in Transylvania see this question? Generally as the people in Hungary do. Some of them are disinterested. To get ahead, they try to assimilate to the Romanians. Others have acquiesced to the Romanian propaganda, that they are just a nation without a country, at best Romanians who had been Hungarianized and that they could retain their identity only if they get assimilated or if they escape to another country. The third attitude was put this way by Karoly Kos: he who has dropped Transylvania, will himself fall. They feel that Transylvania can be retained for our Hungarian people, for our history and our traditions by being alert in our international relations. As an example, confessing Christians hang on to the gospel and emphasize that they can survive if they turn to God with all their heart.

Contents of the Chronicle of Transylvania and its literary form

This book has three sections. The first is an overview of the history of Transylvania in outline form, a linear dissection. We can understand the present and work toward the future only if we are familiar with the essentials of our past history. The second section is a vertical dissection. Here we gain an insight into the political, social and ecclesiastical life of Transylvania from 1974 to 2001. The third section narrows our circle of attention to just one point. It discusses times of meetings between youth from Hungary and youth from Transylvania in an era when this was strictly forbidden by the authorities, because the dictatorship tried hard to separate Hungarians on both sides of the border and Christians as well. In spite of this we kept organizing such occasions on a yearly basis between 1974 and 1990 with the help and counsel of pastors Ferenc Visky, Árpád Szabó and András Nagy. Face to face meetings are even more necessary than what the internet or mobile telephones can do! The purpose of these camp meetings was for young people to come to have faith in Christ, to gain broader knowledge and information and become better prepared for their mine-infested fields of combat.

The Chronicle of Transylvania (Erdélyi Krónika) is akin to a photograph which was totally realistic at the time that it was taken, but which is subject to change as time rolls an. It is a work of factual information involving personal experiences. In the interest of a better flow of language I omitted giving constant references to source materials. I have however emphasized my references only where the Romanians are shown to have murdered Hungarians with unbelievably sadistic methods.

The Purpose of the Chronicle

I give the following reasons for having written them: l. To present the facts, confirm them and use them as information. 2. To awaken feelings of responsibility. Let us not stop at demanding responsible action seeking help from our fellow men, or from the church or our government and let us also in turn accept the responsibilities we have. Let us be ready to give and serve! 3. That we be sorry for our own sins, because the shameful and treacherous Peace Treaty of Trianon was not only a great sin but was also the result of the sins of our own fathers and we have sinned also. As the Prophet Nehemiah prayed, *„O Lord... we have sinned against you: I and my fathers' house have sinned."* Nehemiah 1:6-00. 4. That we continue to have a solid hope even in the midst of being thrown about by a storm and while our life is threatened, as the Apostle Paul had encouraged those sailing on a damaged ship in the midst of a storm. Acts. 27:22. The Hungarian nation suffered a decisive defeat at the hands of the Turks in the battle of.

Mohács followed by 150 years of occupation, robberies, murders and excensive taxation, and yet God had brought spiritual renewal during those years and raised our Hungarian nation from spiritual death through the gospel. Our Hungarian nation, as well as the historical churches of evangelical background in Hungary and outside Hungary are in mortal combat. The whole world is in travail. But the words of Jesus which He spoke when Jairus's daughter had just died still rings true for all of us as well as for Transylvania: *„She has not died, but is asleep."* Luke. 8:52. Where Jesus is invited and where He comes, there even the dead will rise!

Summary

I. *The History of Transylvania in outline form*

The Dacia theory of the Romanians

This theory was brought forward in the 18th century. It says that the soldiers of the Roman legions stationed in Transylvania from 107 AD to 271 married women of the conquered Dacian population and this is how the Romanian people came to be (ethnogenesis). However regarding the Romanian people or state, we have no historical evidence after AD 300 for another 1000 years.

Historians who oppose the above theory say that the soldiers of the legions were of different ethnic origins and their mission was not to produce new ethnic line but to secure the booty and the taxation for their emperor. The Romans were

Vlach shepherds who spread into Transylvania from the southeast. Their religion was Eastern Orthodoxy, and linguistically Slavic. They have changed their Byzantine alphabet to Latin letters only as recently as the 18th century.

Historical Evidence

Hungarian historians state it objectively, that the history of Transylvania and Hungary has remained the same for thousands of years. The ancient sources in Transylvania are in Hungarian and a few in Latin and German but none in Romanian.

The Dacians lived in Transylvania from 2 BC to 300 AD, after which the Huns settled there, as proven by the Hun gravesites. The Hungarians who settled in Moldova are called Csangos.

The majority of the Hungarians who of 896 AD initially conquered and settled in Transylvania camped along the Maros River, as proven by written documents going back to 1228 as well as by archeological findings. The Saxons were settled in the southern region of Transylvania by King Geza II. (1141–1162). The Vlach people spread into Transylvania in the 12th century AD and multiplied there extensively.

The Turkish invaders defeated the Hungarian army in 1526 and advanced to the capital city Buda. While the Turkish forces faced the area of Hungary ruled by the Habsburgs, Transylvania remained an independent Hungarian state with a good in Europe. Transylvania was then ruled by Hungarian princes who had a deep faith in Christ.

The Hungarian and international army reconquered the capital city Buda in 1686 and forced the Turks out of Hungary. The Turks were thus replaced in Hungary by the Austrian army of the Habsburgs, which turned Hungary into a colony for the Habsburgs. The Hungarian revolutionary wars against the Austrians ended up in defeat. But when Louis Kossuth was the revolutionary governor of Hungary in 1849 the Hungarians could be defeated only with the help of the Russian army. The Romanians also turned against the Hungarians and decided in 1863 to want to break away from Hungary. When the Austrian-Hungarian Monarchy was established in 1867, it confirmed the union of Hungary and eventually occupied even Budapest. After the war in 1920 two thirds of Hungary was divided and given to other countries surrounding her („Peace Treaty" of Trianon).Transylvania thus went to Romania. Hungarians were harshly suppressed then in Transylvania. A great number of Hungarian schools were shut down, the properties of Hungarian churches confiscated.

At the beginning of World War II, the fascist General Antonescu formed a fascist government in Romania. The Romanians then fought on the side of the Germans against the Soviet Union. They murdered hundreds of Hungarians and Jews. On the basis of the Decree of Vienna in 1940, the northern half of Transylvania again became part of Hungary. The German army abandoned Romania in

1944 and occupied Hungary. Then Romania switched ist allegiance to the Russians and made bloodbaths among Hungarians in Transylvania.

The Peace Dictate of Paris in 1947 restored the same borders as the Peace Dictate of Trianon had determined earlier. Hungarians were again oppressed in Transyslvania. Nicolae Ceausescu from 1947. became the General Secretary of the Communist party, the commander in chief of the army and the President of Romania. For years he was glorified as a god and finally killed by his own people in 1989. He had carried on the traditional goals of Romania: One nationality: the Romanian, one church: the Orthodox, one language: the Romanian. He nationalized church properties and relics. This was an attempt at homogenization. One of the outstanding leaders of his opposition was László Tőkés, a Reformed pastor.

And Democratic Romania ever since 1990 still continues that policy of forced homogenization.

II. *A Diary of our Travels in Transylvania*

John Bütösi, a Hungarian Reformed bishop from the USA and István Bojtor, a Reformed pastor from Hungary, visited extensively in Transylvania five times between 1974 and 1994. In and near Nagyvárad (Oradea) they met with the bishop there, László Papp and with pastors Ferenc Visky and others. Officially everything was said to be running well, but in reality the situation was very serious with many having been imprisoned or living under the threat of the same. Bibles were unavailable and so was theological literature, and it was against the law to drive into state property.

In Szatmárnémeti (Satu Mare) and vicinity the picture was identical, „Socialist Romania is progressing impressively, the church is enjoying freedom." In reality there was poverty and a great deal of insecurity. In the city of Zilah we found the politically collaborating clergy striving to have a smooth relationship with the state. In contrast to that, confessing Christians were saying that the relationship of the church to Christ was more important than the relationship with the state. In Kolozsvár (Cluj Napoca) they met with the professors of the Protestant Theological Seminary and with its students as well denominational leaders, the well known Professor János Dobri, Bishop Gyula Nagy and István Tőkés. They were told of the support the government gave the Orthodox Church. Mezőség is a bare region of Transylvania. They found the parents of famous writer András Sütő in the town of Kamaras. In Sarmas the very gifted confessor of Christ, János Herman was burning out in his pastoral work. Marosvásárhely (Tirgu Mures) was the capital city of the Hungarian autonomous region between 1952 and 1967 where the Romanians were the real bosses. The buildings on the main square of the city were outstanding examples of Hungarian architecture. After 1945 this city was the center of spiritual awakening. In this Székely region the Hungarian people lived in a continuously Hungarian area. Then these two pastors, one from America, the other from Hungary found their way even into the American embassy in Bucharest. As they

were coming back on their journey, between Brasso and Kolozsvár in the city of Gyulafehérvár they were able to meet the ascetic, Székely Hungarian Roman Catholic Bishop Áron Márton, a real man af faith. The Kollegium of Nagyenyed and its flower garden was spreading the air of a Hungarian past. In the town of Magyarigen we found the Reformed Church to have just 24 members. In the area of Kalotaszeg the style in which the Reformed Church of Bánfihunyad was built represented a true symbol of the Hungarians of Transylvania.

John Bütösi and István Bojtor finally made it back to Hungary after a journey of 3.000 kilometers. They have summarized their trip by Psalm 81:13 and 14 from the Bible: *„Oh that my people would listen to me, that Israel would walk in my ways! I would quickly subdue their enemies, and turn my hand against their adversaries."*

III. *We go camping*

The most exciting part of the book is the face to face meeting of young people from Hungary and from Tansylvania in a conference setting which was given the cover name „camping". The place and time was planned ahead of time in secret, so that the securitate would not find it easy to forcefully intervene.

From Körösrév to the Hargita Mountain almost 150 young people held such a conference in 1974 midst many complications and in the constant threat of a disaster. But in the midst of our greatest troubles the heavenly light always came to shine and these young people constantly came to experience the truth of this sentence from Psalms 34:7 in the Bible, *„The angel of the Lord encamps around those who fear Him, and rescues them."*

Zusammenfassung

Teil I.: *Transsylvanien's wechselvolle Geschichte*

Die dako-romananische Theorie wurde in dem 18. Jahrhundert konzipiert, wonach 107-271 n. Chr. in Transsylvanien die Soldaten der eroberer romanischer Legions haben sich durch Heirat mit der besetzter dakischer Bevölkerung vermischt und so entstand (entogenezis) die romänische Volksrasse. Über die Existenz eines romänisches Volkes oder Staates von 300 n.Chr. 1000 Jahre hindurch sind keine Angaben zu finden. Laut Angaben anderer Wissenschaftler die Soldaten der Legions waren gemischtnational. Ihre Aufgabe bestand von Eintreibung der Steuern, Sammeln der Kriegsbeute und nicht aus Familien-Gründung.

Die Vlachen, später rumänische Hirten sind von Süd-Osten nach Siebenbürgen gezogen. Ihr Religionszugehörigkeit war alt slavisch orthodox. Ihre zyrillische Buchstaben wurden erst in den 18. Jahrhundert in lateinisch gewechselt.

Historische Überblick

Auf Grund der Tatsachen, ungarische Historiker stellen fest, daß Transsylvanien's und Ungarn's Geschichte durch Jahrtausenden identisch ist. Außer ungarische Queller wir finden wenige lateinische und deutsche Daten, aber keine rumänische. Die Daken lebten von 2 v. Chr. bis 300 n. Chr. in Siebenbürgen. Dann kamen die Hunnen. Beweise sind Ausgrabungen hunnischer Grabstätten. Die Ungarn die in Moldavien eingesiedelt waren nannte man die *„csangók"*. Der grösste Teil der landeseroberer Ungarn hat sich entlang des Flußes Maros niedergelassen. Beweise sind schriftliche Dokumente (1228 n. Chr.) und Ausgrabungen. Die Sachsen wurden durch den ungarischen König Géza II. in die südliche Region eingesiedelt. Das vlachisches (oláh) in den 12. Jahrhundert sickerte in Siebenbürgen (Transsylvania) hinein und vermehrte sich stark. Die türkische Übermacht besiegte die ungarische Armee in 1526 und besetze ungarische Gebiete bis zu der Hauptstadt Buda. Zwischen Habsburgen und Türken die ungarischeTranssylvanien blieb unabhängig mit europäischem Ruf. Es wurde von Christus-gläubige ungarischen Fürsten regiert. Der ungarischen und internationalen Armee gelingt es in 1688 Buda zurück zu erobern und Ungarn von den Türken zu befreien. Jetzt die Habsburg (deutsche) Armee bleibt und kolonisiert den ungarischen' Staat. Die ungarische Freiheitskämpfe werden niedergeschlagen. In 1849 unter Ungarns Gouveneur Kossuth die Revolution wurde mit russische Hilfe niedergeworfen. Auch die Rumänien wandten sich gegen die Ungarn und in 1863 beschließen sich von Ungarn zu trennen. In 1867 entsteht die Österreichische Ungarische Monarchie. Die Ungarisch-Transsylvanische Union wird bekräftigt. Am Anfang des I. Weltkrieges (1914) die rumänen sind erst Verbündete der Österreichische-Ungarische Monarchie, aber am Ende des Krieges kämpfen gegen Ungarn und besetzen auch Budapest. Gemäßden Vertrag in Trianon (1920) zweidrittel Ungarn's wurde zugunsten

der nachfolge Staaten abgetrennt. Rumänien hat Transsylvanien bekommen. Es folgte starke Verfolgung der Ungarn dort. Ungarische Schulen wurden geschlossen, Besitztums von Kirchen weggenommen... Anfang des II. Weltkrieges Antonescu, faschistischer General bildete eine faschistische Regierung. Sie waren Verbündete der Deutschen kämpften, gegen die Russen. Tausende von Ungarn und Juden wurden ermordet. Laut den Wiener Beschluß (1940) der nördlicher Teil Siebenbürgens wird wieder Teil Ungarns. In 1944 die deutsche Armee verlässt Rumänien und besetzt Ungarn. Die rumänische Armee verbündet sich mit den Russen und macht Blutbäder unter der ungarischen Bevölkerung in Siebenbürgen. Der Friedens-Diktat in Paris (1947) ohne Volksabstimmung ratifiziert die trianonsche Grenzen. In Siebenbürgen verstärkt sich die Verfolgung der Ungarn. Nicolae Ceusescu seit 1947 an der Spitze der kommunistischer Partei, Hauptbefehlshaber der Armee und Staatspresident. Durch viele Jahren wird als *„Gott"* verehrt, bis endlich sein eigenes Volk ihn ermordet. (1989) Seine Politik war traditionsgemäß: die Unterstüztung der einziger Volksrasse der rumänische, der orthodox Religion und der rumänischer Sprache. Er secularisierte die kirchliche Besitztüme, alte Schriften, Kirchengeräte. (*„Homogenisation")* László Tőkés, reformierte Bischof war der führenden Persönlichkeiten der Oppositions Bewegung. Die demokratische Romänien nach 1990 setzt die politik der *„Homogenisation"* fort.

Teil II. *Tagebuch*

Reisen in Siebenbürgen

Wir sind aufgebrochen. János Bütösi ev. Reformierter Bischof (USA) und István Bojtor ev. Reformierter Pastor (Ungarn). Zwischen 1974-1994 fünfmal haben wir Siebenbürgen besucht. In Nagyvárad (Oradea) und Umgebung wir haben Bischof László Papp, Pastor Ferenc Visky und andere Pastoren begegnet. Offiziell war *„Alles in Ordnung"*, in der Wirklichkeit sie durchlebten schwere Zeiten: manchmal im Gefängnis oder im Angst von verhaftet zu werden. Bibel oder theologische Literatur stand nicht zu verfügung. Mit dem Auto in staatliche Camping hinein zu fahren war untersagt.

Teil III. *Das Lagern*

Der spannendeste Teil des Buches ist die Beschreibung der Jugendkonferenz. Die wurde inter dem Deckname „*Camping*" organisiert für Jugendliche aus Ungarn und aus Siebenbürgen. Der Ort und Zeitpunkt wurde geheim lange voraus besprochen um die Securitate zu entgehen.

In 1974 von Körösrév bis Hargita etwa 150 Jugendliche nahmen Teil an Konferenzen unter oft gefährlichen Bedingungen. Die junge Leute erfuhren die Wahrheit dess Wortes besonders wenn das Bedrängnis manchmall schlimm wurde. *„Der Engel des Herrn lagert sich um die her, die ihn fürchten, und er befreit sie."* (Psalm 34:8.)

Sommaire

L' Histoire esquissée de la Transylvanie

La théorie dacoroumaine. La théorie dacoroumaine était formulée au cours du siècle XVIII. Selon cette doctrine les soldats romains des legions transylvaniennes se sont mariées avec la population dace vaincue et c'est la genèse de la race roumaine. En realité, il n' y a rien de documentation de l' existence du peuple et du pays roumaine en *Transylvanie*, qu' au debut du siècle XIII. Les soldats de la légion romaine avaient la nationalité différente. En connaissance de leurs mode de vie, on peut dire, qu' ils ont dévalisés et déportés la population et ils étaient plutot les collecteurs d'impots, que les colonisateurs de ce pays.

Les patres valaques (vlach, oláh) se sont passés en troupe á la *Transylvanie* de la direction Sud-Est. Leur religion est le vieux slave oriental, orthodoxe. C' était au cours du siècle XVIII. quand ils ont changés leur lettre cirillien de leur écriture á la lettre latine.

L' esquisse historique

L' historiographe hongrois écrit objectivement que l' histoire de la *Hongrie* et l' histoire de la *Transylvanie* est la meme histoire, dans la suite des siècles. Cette histoire ont des sources premières hongroises, dans lesquels il y a la documentation latine et allemande, mais nous ne truovons pas de documentations roumaines. Les daces étaient les habitants de la *Transylvanie* du deuxième siècle av. J. Ch. jusqu' á l' anné 300. Après eux les colonisateurs étaient les Huns, comme nous le montrent les cimetières explorés. Selon les fouilles et les sources écrits, la plupart des Hongrois (magyars) de la conquète arpadienne était sédantaire au bord de la rivière *Maros*. Le nom de l' Hongrois établi en *Moldavie*, est : csángó (pron.: tschangeaux). Les saxons étaient établis premier fois dans les regions méridionales de la *Transylvanie* sous le roi de la Maison de Hongrie, Géza II. (1141-1162). La population bien féconde des valaques s'est infiltré á la *Transylvanie* au debut du siècle XIII.

Au cours du siècle XVI. l'occupation turque menace la *Hongrie* et l' *Europe*. La plupart de la *Hongrie* est sous la domination turque et dans cette époque c'est la *Transylvanie* indépendante qui va assurer la liberté hongroise. La Principauté Transylvanienne gouvernée par les princes de foi au Christ, elle a la bonne réputation en toute l' *Europe*. Les forces militaires hongroises et internationaux reprenent le chateau de *Buda* et la capitale et elles délogent les armées turques du pays. Mais depuis ce temps, au lieu des turques, les troupes allemandes colonisent le pays. Pendant les siècles prochaines il y a sans cesse une guerre de libération hongroise, mais la *Hongrie* essuie une défaite. En 1849 la guerre de libération et la révolution hongroise était étouffé par l'appui de l'armée russe. Au temps de la Monarchiie Austro-Hongroise on consolide l'unité de la *Hongrie* et la *Transylvanie*.

La population roumaine de la *Transylvanie* a pris l' initiative de la sécession de la *Hongrie* en 1863. Au début de la première guerre mondiale (1914) l' armée roumaine va combattre comme l' armée de la Monarchie Austro-Hongroise, mais á la fin de la guerre, elle se tourne contre la *Hongrie* et fait son entré meme dans *Budapest*. Après la guerre ne reste de la *Hongrie* historique que le tiers du pays. La *Roumanie* recoit la *Transylvanie* entière. La poursuite dure de Hongrois va continuer. On commence fermer les écoles hongroises et confisquer les biens des Églises. Pendant la deuxième guerre mondiale en *Roumanie* le général fasciste Antonescu est en gouvernement. On combat contre l' *Union Sovietique* avec l' armée allemande. On massacre des milliers et des milliers d' hommes juives et hongrois.

La Décision de Vienne(1940) réunit la *Transylvanie du Nord* et la *Hongrie*. La force militaire allemande va évacuer la *Roumanie* et occuper la *Hongrie*. L' armée roumanie passe á l' ennemi. On fait des gands massacres parmi les hongrois transylvaniens. Le diktat de paix de *Paris* (1947) rétablit les frontières de la *Hongrie* mutilée, sans la consultation nationale. La poursuite de l' Hongrois s' étendit en toute la *Transylvanie*.

Depuis l' anné 1947, N. Ceausescu est le secrétaire genérale de la Parti Communiste Roumanie, il est le président du pays et le généralissime de l' armée. Il a continué la politique roumaine traditionelle: réaliser la race roumaine unique, la religion orthodoxe et la langue roumaine unique et homogéneisée. On l'a glorifié comme une divinité pendant des decades et enfin c' était son propre peuple qui l'a tué (1989). On a étatisé les biens, les objets du culte, les écrits ecclésiastiques. Le dirigeant des mouvements de l' opposition est László Tőkés, le pasteur calvinist hongrois. La *Roumanie* démocratique va continuer – après 1990 – l' homogénéisation autoritaire.

Le Journal Transylvanien
Les voyages en Transylvanie

„Nous sommes partis." János Bütösi – pasteur-éveque réformé aux *États-Unis* – et István Bojtor – pasteur calvinist de la *Hongrie* – visitaient la *Transylvanie* cinque fois au cours des années 1974-1994. A l' entour et dans la ville *Nagyvárad* ils se rencontrent avec László Papp éveque réformé et avec Ferenc Visky et les autres pasteurs calvinists. Officiellement „toute va bien",mais en réalité il y a beaucoup de monde qui souffrit de la situation : plusieurs sont jetés dans un cachot, les autres vivent á l' ombre de la prison. Il n' y a rien de littérature théologique, il n' y a pas de Bible.

Il est interdit entrer par la voiture au camping étatique. C' est la meme image de situation á *Szatmárnémeti* et á l' entour de cette ville. „La *Roumanie* socialiste est plein développement, l'Église est libre et prospérante!" En réalité, c'est plutot la situation précaire et la pauperisme qui est caractéristique.

A *Zilah* il y a des „pasteurs de paix" collaborateurs qui travaillent á l' adhérence meilleur de l' Église á l'État. Mais pour les chrétiens confessionels, c'est la communion en Christ et la communauté avec les uns les autres qui est le plus important. A *Kolozsvár* ils se rancontrent avec les professeurs de l' Institute Protestante Théologique, les dirigeants des cultes, le professeur generalement connu János Dobri, István Tőkés, l' éveque protestant Gyula Nagy. Dans la manche de l' État n' est que l' Église Orthodoxe. *Mezőség* est le paysage désert de la *Transylvanie*. A *Kamarás* vivent les parents de l' écrivain András Sütő. A *Sármás* c'est János Hermann, l' homme de génie confesseur, qui brule faisant son service. *Marosvásárhely* était le siège de la Région Autonome Hongrois sous l' administration roumaine de l' anné 1952 jusqu' á 1967.Les batiments de la grande place de la ville sont le chef-d'oeuvre de l' architecture hongroise. Après 1945, cette ville était le centre du réveil spirituel. A la terre sicule les Hongrois vivent dans les blocs homogènes. Les deux pasteurs, l' americain et l' hongrois ont accédés aventureusement á l' Ambassade des *États-Unis* de *Bukarest*. Quand il sont rentrés de *Brassó* vers *Kolozsvár*, ils ont visités l' éveque catholique romaine sicule, confesseur grand et sec, Áron Márton. Le College de Nagyenyed et son jardin respirent l'aire du passé hongrois. A *Magyarigen* la communauté de l' Église a 24 membres. Dans le centre de *Kalotaszeg*, le temple calvinist de style caractéristique de *Bánffyhunyad* est le symbole de l' Hongrois transylvanien.

Les deux pasteurs sont rentrés heuresement á la *Hongrie* après leurs voyage de 3000 km. Ils ont priés le psaume 81: (v.14-15.) „Ah! si mon peuple m' écoutait, si Israel suivait mes chemins, j' aurais vite fait d' humilier leurs ennemis, de détourner ma main contre leurs oppresseurs."

III. *„Nous faisons du Camping."*

La plus émouvante partie du livre est l'organisation des conférences pour la jeunesse transylvanienne et pour la jeunesse de la Hongrie. La conférence avait un nom de plume: „Faire du camping". On a concerté le lieu et le temps du campement á l' avance, pour soupprimer d' etre inquieté par la police secrète, la Securitate. En 1974, de Kőrösvár jusqu' á la Hargita il y avait la conférence de 150 jeune fille et garçon, dans la situation bien compliquée de danger permanente. Dans le plus grand malheur la lumière du ciel éclatait et les demi-cent jeunes a fait l' expérience: (Psaume : 34,8.) „L' ange du Seigneur campe autour de ceux qui le craignent, et il les délivre."

K. E. J.

Tartalom

Előszó (*Király Károly*) 5

Bevezetésül (*Bojtor István*) 11

Az erdélyi kérdés 12

Az „Erdélyi krónika" tartalma és műfaja 12

A Krónika célja 13

Irodalmi utalások 13

Románia és Erdély

A történetírás szempontja és dilemmái 16

Erdély fekvése 16

Dákok 16

Dákóromán elmélet 17

Nézőpont 20

Hunok 21

Csángó magyarok 22

Erdély történetének vázlata 25

A honfoglalástól Mohácsig 896–1526 25

A török és a Habsburg elnyomás 1526–1848 30

A szabadságharc évei 1848–1849 40

Erdélyország 1849 és 1920 között 42

Események 1920-tól 1944-ig 55

Események 1944-től 2001-ig 59

Erdélyi útinapló

Minden kezdet nehéz (Elindulás) 80

Lelkipásztor és püspök (Nagyvárad és környéke) 83

Hitvallók és megalkuvók (Szatmárnémeti és környéke) 93

A győzedelmes evangélium (Zilah és környéke) 103

Egyház és teológia (Kolozsvár és környéke) 114

Egy kis szociográfia (Mezőség) 130

Székelyföld (Marosvásárhely és környéke) 140

Templomok, falvak, gyülekezetek (Brassótól Kolozsvárig) 155

Hazafelé (Kalotaszeg és környéke) 179

Szülőföldem (Magyarország) 187

Táborozás

Előőrsök 192
Körösrévtől a Hargitáig 199

*

Post scriptum

Köszönet 234
Idegen nyelvű összefoglalók 236
Summary 236
Zusammenfassung 241
Sommaire 243

6 559/02

A KAZINCZY FERENC TÁRSASÁG ÚJABB KIADVÁNYAI

1996:

BOJTOR ISTVÁN: Misszió a Tiszán innen
FEHÉR JÓSZEF (szerk.): Bodroghalom múltjából

1998:

BOJTOR ISTVÁN: Júdás, az Iskáriótes. Történelmi regény
KOVÁTS DÁNIEL: Sárospatak és Sátoraljaújhely környéke Pesty Frigyes helynévtárában

1999:

MARTINÁK JÁNOS: Pillanat. Versek
Széphalom 10. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve

2000:

BOJTOR ISTVÁNNÉ TOÓKOS UZONKA: Fony. A község története és szociográfiája
KAZINCZY FERENC: Fény és homály. Válogatott versek
KOVÁTS DÁNIEL: Az abaúji Hegyköz helynevei
SZABÓ LAJOS: Utolsó szalmaszál. Önéletírás
TUSNÁDY LÁSZLÓ: A tűnt idő hírnökei. Versek és műfordítások

2001:

Sátoraljaújhely lexikona
BOJTOR ISTVÁN: Erdélyi krónika
Széphalom 11. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve
BUSA MARGIT: Kazinczy Ferenc prózai kéziratainak bibliográfiája

---

Szövegszerkesztés:
FELICITER KFT., Nyíregyháza–Szeged
Ügyvezető: *dr. Kováts Judit*
Technikai szerkesztő: *dr. Kováts Dániel*
Nyomás és kötés:
SÁROSPATAKI NYOMDA KFT., Sárospatak
Felelős vezető: *Derda László*

OSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

„*Magyarország nem ismeri Erdélyt* – írta Kazinczy Ferenc 1824-ben az „Erdélyi levelek" előbeszédében. – *Megszokván nyugot felé venni utunkat, valamikor honunkból kimozdulunk, feledjük, hogy kelet felé egy rokon nép lakik, melyet nem illik nem ismernünk.*" A ténymegállapítás másfél évszázaddal később is érvényes volt, amikor pedig a Romániába bekebelezett Erdély, valamint Magyarország azonos politikai tömbbe tartozott. A személyes motívumok mellett ebben az is szerepet játszott, hogy ekkor adminisztratív intézkedésekkel emeltek gátat a határokkal elválasztott nemzettestek tagjainak érintkezése elé. A túlzottan szemérmes és lojális történelemtanítás nem nyújtott megfelelő ismereteket az ifjú nemzedékeknek, nem csoda hát, hogy a felmérések szerint a fiatalok többsége nem tudta megmondani, milyen nyelven beszélnek a székelyek. Adósai maradtunk az utánunk következőknek, mert nem keltettük fel eléggé érdeklődésüket Erdély iránt.

Minden könyv, amely hozzásegít ahhoz, hogy múltunkat és jelenünket tisztább fényben láthassuk, adósságaink törlesztését szolgálja. Ezek közé tartozik *Bojtor István* új kötete, az *Erdélyi krónika* is. A szerző mint anyaországi magyar református lelkipásztor került kapcsolatba a Romániában élő hitsorsosaival, s fölismerte a szolidaritás kötelezettségét. Történelmi búvárlatai és erdélyi útjai során megismerkedett az ottani magyarság életsorsával, s vitte a segítség testvéri jeleit: a Bibliát, a könyveket, a szellemi és a testi táplálékot.

Az *Erdélyi krónika* három tematikus egységből áll. A *Románia és Erdély* című első rész történelmi áttekintést ad a kevéssé tájékozott olvasónak. A másodikban Bojtor István *Erdélyi útinapló* címmel a Bütösi János amerikai református püspökkel a Ceauşescu-rendszer idején tett látogatásainak élményeit eleveníti fel, pontos rajzát adva a rettegés korának, a kisebbségi sorsot elviselő ottani reformátusságnak. A *Táborozás* című harmadik részben hazai fiatalokkal tett missziói útjának élményeiről ad számot a szerző, aki korabeli feljegyzései alapján hiteles adatokkal idézi föl egy szerencsére már tovatűnt időszak viszonyait. A szöveget fényképek, rajzok kísérik.

Történelmi idők, emberi példák, ihlető tájak foglalkoztatják e könyv írója, aki szellemi és erkölcsi értékeket hoz át magával a határon, hogy megossza ezeket olvasóival.

KOVÁTS DÁNIEL